

**T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BAYBURT DEMİRÖZÜ İLÇESİ AĞZI:
CÜMLE YAPISI**

RUKİYE KABADAYI

120808026

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. FİKRET TURAN**

İSTANBUL 2014

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BAYBURT DEMİRÖZÜ İLÇESİ AĞZI:
CÜMLE YAPISI

RUKİYE KABADAYI

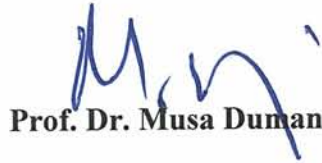
120808026

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Yeni Türk Dili

Bu tez 17/06/ 2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.


Prof. Dr. Fikret Turan

Jüri Başkanı


Prof. Dr. Musa Duman

Jüri Üyesi


Yrd. Doç. Dr. Mustafa Göleç

Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Rukiye KABADAYI

17 Haziran 2014



ÖZET

Rukiye Kabadayı, Bayburt Demirözü İlçesi Ağızı: Cümle Yapısı, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, 2014, XXX+ 268 s.

Çalışmamızda Demirözü ilçesinin merkez ve köylerinden yapılan derlemeler sonucunda genel ağız özellikleri ve cümle yapısı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmamız “Giriş”, “İnceleme”, “Sonuç”, “Metinler”, “Sözlük” ve “Kaynakça” kısımlarından oluşmaktadır. “Giriş” kısmında Bayburt ve Demirözü ilçesinin tarihi, coğrafi, etnik, sosyal ve kültürel durumu incelenmiştir. İnceleme kısmı dört bölüme ayrılmaktadır:

I. bölümde -Ses Bilgisi- bölgenin ses varlığı ortaya konmaya çalışılmış ve ses olayları incelenmiş; II. bölümde -Şekil Bilgisi- eklerin yapısı ve kelime türleri; III. bölümde -Kelime Grupları- kelime gruplarının bölgede kullanılış biçimleri; IV. bölümde -Cümle Bilgisi- cümlelerin genel özellikleri üzerinde inceleme yapılmıştır. “Sonuç” kısmında bölge ağızında görülen önemli ses bilgisi, şekil bilgisi, kelime grupları ve cümle bilgisine dair özellikler maddeler halinde sıralanmıştır. “Metin” kısmında bölgeden derlenen konuşmalar uygun transkripsiyon işaretleri kullanılarak yazıya aktarılmış ve “Sözlük” kısmında derlediğimiz metne dayalı olarak bölgenin söz varlığını ortaya koymak amacı ile kelime türlerini belirten bir sözlük hazırlanmıştır. “Kaynakça” kısmında ise tez için yararlanılan eserlerin künyeleri verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türkiye Türkçesi Ağızları, Demirözü Ağızı, Cümle Yapısı

ABSTRACT

Rukiye Kabadayı, Dialect of Demirozu District of Bayburt: Sentence Structure, Fatih Sultan Mehmet Waqf University, İstanbul, 2014, XXX + 268 pages.

In this research, general dialect characteristics and sentence structure are tried to be ascertained through compilations which are done from the centre and the villages of Demirozu District. This research consists of “Introduction”, “Examination”, “Conclusion”, “Texts”, “Dictionary” and “Bibliography”. In the “Introduction” part, historical, geographical, ethnic, social and cultural situations of Bayburt and Demirozu District are analyzed. “Examination” part consists of four parts:

In the first part -Phonics- phonetic existence of district is tried to be presented and phonetic events are analyzed; In the second part -Morphology- structures of affixes and word types; In the third part -Word Groups- using styles of word groups in the district; In the fourth part -Syntax- general characteristics of sentences are analyzed. In the “Conclusion” part, characteristics about phonics, morphology, word groups and syntax, which are regarded as significant in the dialect of the district, are specified. In the “Text” part, the conversations compiled from the district are transferred into writing by using appropriate transcription signs and in the “Dictionary” part, in order to present the vocabulary of the district based on the text compiled, a dictionary, which indicates the word types, is prepared. In the “Bibliography” part, a list of works, which are used for the thesis, are given.

Key Words: Dialects of Turkish within Turkey, Demirozu Dialect, Sentence Structure.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
METİNLER.....	xxiv
ÖN SÖZ.....	xxv
ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ	xxvii
KISALTMALAR	xxx

GİRİŞ

DEMİRÖZÜ İLÇESİ	2
1. Coğrafi Yapısı	2
2. İklimi	3
3. Tarihi	3
3.1. Bayburt Adının Kaynağı	3
3.2. Bayburt'un Tarihi.....	4
3.2.1. Türk Egemenliğinden Önce Bayburt	4
3.2.2. Bayburt'un Türk Egemenliğine Geçişi	4
3.2.3. Bayburt'un Osmanlılar Tarafından Fethi	5
3.2.4. XIX. Yüzyılda Bayburt'ta Meydana Gelen Önemli Sosyal ve Siyasi Olaylar ..	6

3.2.4.1. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi	6
3.2.4.2. Bayburt'ta Kırım ve Kafkaslardan Yapılan Göçler	7
3.2.4.3. Kuraklık- Kıtılık ve Buna Bağlı Göçler	7
3.2.4.4. 1895 Bayburt Ermeni Olayları	7
3.3. Demirözü İlçesi Tarihi	7
4. İdari, Sosyal ve Ekonomik Durumu.....	8
5. Etnik Yapısı.....	8
6. Kültürel Yapısı	10

İNCELEME

I. BÖLÜM

SES BİLGİSİ

1. ÜNLÜLER	13
1.1. YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNLÜLER	13
á ünlüsü	13
é ünlüsü	13
ê ünlüsü	13
ê ünlüsü	14
í ünlüsü	14
ó ünlüsü	14
ô ünlüsü	14
1.2. UZUN ÜNLÜLER	14
1.2.1. Ses Hadiseleri Sonucunda Oluşan Uzun Ünlüler.....	15
1.2.2. Vurgu ve Tonlama Sonucunda Oluşan Ünlüler	15

1.2.3. Arapça ve Farsçadan Geçen Kelimelerdeki Uzun Ünlüler	15
1.2.4. Aslı Ünlü Uzunlukları	15
1.3. KISA ÜNLÜLER.....	15
1.4. İKİZ ÜNLÜLER	16
1.4.1. Ünsüz Düşmesi Sonucunda Oluşan İkili ve İkiz Ünlüler.....	16
1.4.2. İkili ve İkiz Ünlülerin Giderilmesi.....	16
1.5. ÜNLÜ DEĞİŞİMLERİ	17
1.5.1. KALIN ÜNLÜLERİN İNCELMESİ.....	17
a>e değişmesi	17
a>á değişmesi	17
ı>i değişmesi	17
o>ö değişmesi	17
o>ò değişmesi	18
u>ü değişmesi	17
ı>í değişmesi	18
1.5.2. İNCE ÜNLÜLERİN KALINLAŞMASI.....	18
e>a değişmesi	18
e>é değişmesi	18
i>ı değişmesi	18
ö>o değişmesi	18
ü>u değişmesi	18
1.5.3. DÜZ ÜNLÜLERİN YUVARLAKLAŞMASI.....	18
ı>u değişimi.....	19
i>ü değişimi.....	19
e>ö değişimi.....	19
1.5.4. YUVARLAK ÜNLÜLERİN DÜZLEŞMESİ	19

u>a değişimi	19
ü>e değişimi	19
ü>i değişimi.....	19
u>i değişimi.....	19
u>ı değişimi.....	20
ö>e, ö>è, ö>é, ö>ê değişimi.....	20
1.5.5. GENİş ÜNLÜLERİN DARALMASI	20
e>i, e> è değişimi	20
o>u değişimi.....	20
1.5.6. DAR ÜNLÜLERİN GENİşLEMESİ	20
i>e, i>è değişimi.....	20
ü/ö varyantlaşması.....	20
o/u varyantlaşması.....	20
1.6. ÜNLÜ DÜşMESİ	21
1.7. ÜNLÜ TÜREMESİ.....	22
1.8. ÜNLÜ BİRLEşMELERİ	23
2. ÜNSÜZLER.....	23
2.1. YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNSÜZLER	23
ć ünsüzü.....	23
ç ünsüzü.....	23
D ünsüzü	23
ğ ünsüzü.	23
ğ ünsüzü	23
ê ünsüzü	23
h ünsüzü	24
h ünsüzü	24

h ünsüzü	24
K ünsüzü	24
k ünsüzü	24
ñ ünsüzü	24
P ünsüzü	24
r ünsüzü	24
w ünsüzü	25
Z ünsüzü	25
Diğer Ünsüzler	25
2.2. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ	25
2.2.1. ÜNSÜZLERDE TONLULAŞMA- TONSUZLAŞMA	25
2.2.1.1. Ünsüzlerde Tonlulaşma	26
Kelime başında tonlulaşma	26
k- > ğ-	25
t-> d-	26
p- > b-	26
s- > z-	26
k- > g-	26
ç- > c-	26
Kelime içinde, hece başında tonlulaşma	26
-k- > -ğ-	26
-t- > -d-	26
-p- > -b- / -P-	27
-k- > -g-	27
-k- > -ğ-	27
-s- > -z-	27

-ç- > -c- ve -ç- > -ć-	27
Kelime sonunda tonlulaşma	27
-k > -g	27
-k̄ / -ḡ > -ğ	27
-s > -z	28
-ç > -c ve -ç > -ć	28
2.2.1.2. Ünsüzlerde Tonsuzlaşma	28
Kelime başında tonsuzlaşma	28
g- > k-	28
d-> t-	28
b- > p-	28
Kelime içinde, hece başında tonsuzlaşma	28
-c- > -ç-	28
-ğ- > -ḡ-	29
-ñ- > -h-	29
-nc- > -ş-	29
-v- > -f-	29
-y- > -h-	29
Kelime sonunda tonsuzlaşma	29
-z > -s	29
2.2.2. ÜNSÜZLERDE GENİZLİ OLMA VE GENİZLİLİĞİNİ YİTİRME	29
2.2.2.1. Ünsüzlerde Genizli Olma	29
2.2.2.2. Ünsüzlerde Genizliliği Yitirme	30
2.2.3. ÜNSÜZLERDE SIZICILIK – PATLAYICILIK	30
2.2.3.1. Ünsüzlerde Sızıcılaşma	30
Kelime başında sızıcılaşma	30

ķ- > ğ-	30
n- > l-	30
Kelime içinde sızıcılaşma	30
-c- > -j-	30
-ç- > -j-	30
-ĝ- > -ğ-	30
-nc- / -nç- > -nç- / -ş-	30
-c- > -ş-	31
-ç- > -ş-	31
-ķ- > -y-	31
-ķ- > -h-	31
-k- > -h-	31
-ĝ- > -ğ-	31
-ķ- > -h- > -ğ-	31
Kelime sonunda sızıcılaşma	31
-ķ > -y	31
-k > -h	31
-ķ > -h	31
-ķ > -ğ	32
-k > -h	32
-ç > -ş	32
-ç > -j	32
2.2.3.2. Patlayıcılaşma	32
Kelime başında patlayıcılaşma	32
v- > b-	32
Kelime içinde patlayıcılaşma	32

-v- > -g-	32
-ğ- > -g-	32
2.2.4. ÜNSÜZLERDE DAMAKLI OLMA VE DAMAKSIZLAŞMA	33
2.2.4.1. Damaklılaşma.....	33
-c- > -g-	33
-d- > -y-	32
-h- / h- > -h- / ħ-	32
-l- > -n-	33
-n- > -y-	33
-n- / -ñ- varyantlaşması	33
-z > -h-	33
2.2.4.2. Damaksızlaşma	33
-y- > -w-	33
-y- > -v-	34
-h- > -w-	34
-k- > -ş-	34
-h- > -f-	34
2.2.5. ÜNSÜZLERİN DUDAKLI OLMASI VE DUDAKLILIĞINI YİTİRMESİ ...	34
2.2.5.1. Ünsüzlerde Dudaklı Olma.....	34
-h- > -f-	34
-y > -f	34
-n- > -m-	34
-v- > -m-	34
-y- > -w-	34
-n- > -w-	35
-n > -b	35

-rk- > -b-	35
-ğ- > -v- , -ğ- > -w-.....	35
2.2.5.2.Ünsüzlerde Dudaklılığını Yitirme.....	35
-m- > -n-	35
2.2.6.BOĞUMLANMA YERLERİ VE BİÇİMLERİNE GÖRE ÜNSÜZ DEĞİŞİMLERİ	35
2.2.6.1. Dudak Ünsüzleri Arasındaki Değişmeler.....	35
-b- > -m-	35
-v- > -w-	35
2.2.6.2. Diş Ünsüzleri Arasındaki Değişmeler.....	35
-r / -r- > -l / -l-	35
-c- > -ş-	36
-s > -ş	36
-ş- > -s-	36
-t- > -s-	35
-ç- > -ş-	36
-ç > -s	36
-c- / c- > -ć- / ć-	36
ç- > ć-	36
-r / r- / -r- > -r̄ / r̄- / -r̄-	36
-ç / -ç- > -c / -c-	37
-ş > -ç	37
-z > -Z	37
-t- > -d-	37
d- > t-	37
-d- > -D-	37

-t- > -D-	37
2.2.6.3. Damak Ünsüzleri Arasındaki Değişmeler.....	37
-ğ- > -y-	37
-k- / k- > -ğ- / ğ-	37
k > ħ, h > ħ	38
-k / -k- > -g / -g-	38
2.3. ÜNSÜZ DÜŞMELERİ	38
r düşmesi	38
y düşmesi.....	38
h düşmesi.....	39
ğ düşmesi.....	39
n düşmesi.....	39
l düşmesi	39
t düşmesi	39
k düşmesi	39
b düşmesi.....	39
m düşmesi	40
d düşmesi.....	40
f düşmesi	40
2.4. ÜNSÜZ TÜREMESİ	40
y türemesi	40
g türemesi	40
z türemesi	40
m türemesi	40
n türemesi	41
l türemesi.....	41

t türemesi	41
h türemesi	41
v türemesi	41
2.5. ÜNSÜZ İKİZLEŞMELERİ VE BUNLARIN GİDERİLMESİ	41
2.5.1. Ünsüz İkizleşmesi	41
2.5.2. İkiz Ünsüzlerin Giderilmesi	42
2.6. YER DEĞİŞTİRME	42
2.7. ÜNSÜZ BENZEŞTİRMESİ	42
2.8. AYKIRILAŞMA	45
2.9. HECE DÜŞMESİ	45
2.10. HECE KAYNAŞMASI	46
2.11. HECE TÜREMESİ	46
2.12. ÜNLÜ UYUMLARI	47
2.12.1. Büyük Ünlü Uyumu	47
2.12.2. Küçük Ünlü Uyumu	48
13. VURGU	48

II. BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

1. İSİMLER	51
1.1. İSİM YAPIM EKLERİ	51
1.1.1. İsimden İsim Yapan Yapım Ekleri	51
1.1.2. Fiilden İsim Yapan Yapım Ekleri	54
1.2. FİİL YAPIM EKLERİ	56
1.2.1. İsimden Fiil Yapan Yapım Ekleri	56

1.2.2. Filiden Fiil Yapan Yapım Ekleri.....	57
1.2. İSİM ÇEKİM EKLERİ	58
1.2.1. Çokluk Ekleri	58
1.2.2. İyelik Ekleri.....	58
1.2.3. Aitlik Eki.....	59
1.2.4. Hâl Ekleri	59
1.2.4.1. Yalın Hâl	59
1.2.4.2. İlgi Hâli	59
1.2.4.3. Yükleme Hâli	60
1.2.4.4. Yaklaşma Hâli.....	60
1.2.4.5. Bulunma Hâli	61
1.2.4.6. Ayrılma Hâli	61
1.2.4.7. Bağlanma Hâli.....	61
1.2.4.8. Vasıta Hâli.....	61
1.2.4.9. Eşitlik Hâli	62
2. SIFATLAR.....	62
2.1. Niteleme Sıfatları	62
2.2. Belirtme Sıfatları.....	62
2.2.1. Sayı Sıfatları.....	62
2.2.1.1. Asıl sayı sıfatları	62
2.2.1.2. Sıra sayı sıfatları.....	62
2.2.1.3. Kesir sayı sıfatları	63
2.3. İşaret Sıfatları.....	63
2.4. Soru Sıfatları	63
2.5. Belirsizlik Sıfatları	63
3. ZARFLAR	63

3.1. Yer-Yön Zarfları	64
3.2. Zaman Zarfları	64
3.3. Niteleme ve Durum Zarfları.....	64
3.4. Azlık-Çokluk Zarfları	64
3.5. Soru Zarfları.....	65
3.6. Sebep Zarfları.....	65
3.7. Süreklilik Zarfları.....	65
4. EDATLAR	65
4.1. Ünlem Edatları	65
4.1.1. Ünlemler.....	66
4.1.2. Seslenme Edatları.....	66
4.1.3. Sorma Edatları.....	66
4.1.4. Gösterme Edatları	66
4.1.5. Cevap Edatları.....	66
4.2. Bağlama Edatları.....	66
4.3. Son Çekim Edatları	67
5. ZAMİRLER	67
5.1. Şahıs Zamirleri.....	67
5.2. İşaret Zamirleri.....	68
5.3. Soru Zamirleri	68
5.4. Dönüşlülük Zamiri	68
5.5. Belirsizlik Zamirleri.....	68
6. EK-FİİL.....	68
6.1. Geniş Zaman Kipi	69
6.2. Görülen Geçmiş Zaman Kipi	69
6.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi	70

6.4. Şart Kipi	70
7. SIFAT-FİİLLER	71
8. BAĞ-FİİLLER	71
9. FİİL ÇEKİMLERİ.....	72
9.1.BASİT KİPLER	72
9.1.1. Şimdiki zaman kipi	72
9.1.2. Görülen geçmiş zaman kipi.....	72
9.1.3. Öğrenilen geçmiş zaman kipi.....	72
9.1.4. Gelecek zaman kipi.....	73
9.1.5. Geniş zaman kipi.....	73
9.1.6. İstek kipi.....	73
9.1.7. Emir kipi	73
9.1.8. Dilek-şart kipi	74
9.1.9. Gereklilik kipi	74
9.2. BİRLEŞİK KİP VE ÇEKİMLERİ	74
9.2.1.Hikaye	74
9.2.1.1. Şimdiki zamanın hikayesi	74
9.2.1.2. Öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi	75
9.2.1.3. Gelecek zamanın hikayesi.....	75
9.2.1.4. Geniş zamanın hikayesi	75
9.2.1.5. Şart kipinin hikayesi.....	75
9.2.1.6. İstek kipinin hikayesi	75
9.2.2. Şart	75
9.2.2.1. Şimdiki zamanın şartı.....	75
9.2.2.2. Görülen geçmiş zamanın şartı.....	76
9.2.2.3. Öğrenilen geçmiş zamanın şartı	76

9.2.2.4. Geniş zamanın şartı	76
9.2.3. Rivayet	76
9.2.3.1. Şimdiki zamanın rivayeti	76
9.2.3.2. Gelecek zamanın rivayeti	76
9.2.3.3. Geniş zamanın rivayeti	76

III. BÖLÜM

KELİME GRUPLARI

1. TEKRARLAR	78
1.1. Aynen Tekrarlar	78
1.2. Eş ve Yakın Anlamlı Tekrarlar	78
1.3. Zıt Anlamlı Tekrarlar	78
1.4. İlaveli Tekrarlar	79
1.5. Çoklu Tekrarlar	79
2. BAĞLAMA GRUBU	79
3. İSİM TAMLAMASI VE İYELİK GRUBU	80
3.1. Belirtili İsim Tamlaması	80
3.2. Belirtisiz İsim Tamlaması	81
3.3. Zincirleme İsim Tamlaması	81
4. SIFAT TAMLAMASI	81
5. BİRLEŞİK İSİM GRUBU	82
6. BİRLEŞİK FİİL GRUBU	82
6.1. İsim ve Yardımcı Eylemle Kurulan Birleşik Fiil Grubu	82
6.2. Fiil ve Yardımcı Fiille Kurulan Birleşik Fiiller	83

6.2.1. Yeterlilik Fiili.....	83
6.2.1. Yarı Tasviri Fiiller	83
7. AİTLİK GRUBU	84
8. UNVAN GRUBU	84
9. ÜNLEM GRUBU	84
10. SAYI GRUBU	85
11. EDAT GRUBU	85
12. ZARF GRUBU	87
13. KISALTMA GRUPLARI.....	87
13.1. Yönelme Grubu.....	88
13.2. Bulunma Grubu.....	88
13.3. Uzaklaşma Grubu.....	88
13.4. İsnat Grubu.....	88
13.5. Vasıta Grubu	88
13.6. İlgı Grubu.....	89
14. İSİM-FİİL GRUBU.....	89
14. SIFAT-FİİL GRUBU	89
16. ZARF-FİİL GRUBU	90

IV. BÖLÜM

CÜMLE BİLGİSİ

1.YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER	92
1.1. KURALLI (DÜZ) CÜMLELER.....	92
1.2. DEVRİK CÜMLELER.....	93

2. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER.....	93
2.1. İSİM CÜMLESİ.....	93
2.2. FİİL CÜMLESİ.....	94
2.2.1. Basit Fiillerle Kurulan Cümleler.....	94
2.2.2. Birleşik Fiillerle Kurulan Cümleler	95
2.2.3. Birleşik Zamanlı Fiillerle Kurulan Cümleler	95
2.2.4. Geçişli Fiillerle Kurulan Cümleler.....	95
2.2.5. Geçişsiz Fiillerle Kurulan Cümleler	96
2.2.6. Etken Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler.....	96
2.2.7. Edilgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler.....	96
2.2.8. Ettirgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler	97
2.2.9. İşteş Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler.....	97
2.2.10. Dönüştürücü Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler.....	98
3. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER	98
3.1. OLUMLU CÜMLE.....	98
3.1.1. Olumlu İsim Cümlesi	99
3.1.2. Olumlu Fiil Cümlesi.....	99
3.2. OLUMSUZ CÜMLE	100
3.2.1. Olumsuz İsim Cümlesi.....	101
3.2.2. Olumsuz Fiil Cümlesi	102
4. SORU CÜMLELERİ	101
4.1. Soru Edatıyla Kurulan Soru Cümleleri	102
4.2. Soru Sıfatıyla Kurulan Soru Cümleler	102
4.3. Soru zarfıyla Kurulan Soru Cümleleri	102
4.4. Soru Zamiriyle Kurulan Soru Cümleleri.....	103
4.5. Vurgu İle Kurulan Soru Cümleleri.....	103

5. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER.....	103
5.1. BASİT CÜMLELER.....	103
5.2. BİRLEŞİK CÜMLELER	104
5.2.1. Bağımsız Birleşik Cümle	105
5.2.2. Bağımlı Birleşik Cümleler	105
5.2.2.1. Şartlı Birleşik Cümle.....	105
5.2.2.2. İç İçe Birleşik Cümle	106
5.2.2.3. “Diye” İle Kurulan Birleşik Cümleler	107
5.2.2.4. “Mi” Soru Edatıyla Kurulan Birleşik Cümleler	107
5.2.2.5. Ki’li Birleşik Cümle.....	108
5.2.2.6. Karma Birleşik Cümleler	109
5.2.2.7. “Ya... ya...” İle Kurulan Birleşik Cümleler.....	109
5.2.2.8. “Hem... hem...” İle Kurulan Birleşik Cümleler.....	109
5.2.2.9. “Ne... ne...” İle Kurulan Birleşik Cümleler.....	109
5.2.2.10. “De” Bağlacı İle Kurulan Birleşik Cümleler	110
5.2.3. Sıralı Cümleler	110
6. ARA SÖZLÜ (CÜMLELİ) VE AÇIKLAMALI CÜMLELER.....	111
7. EKSİLTİLİ CÜMLE (KESİK CÜMLE)	111
SONUÇ	113
DEMİRÖZÜ İLÇESİ HARİTASI	117

V. BÖLÜM

METİNLER	119
SÖZLÜK.....	219

KAYNAKÇA.....	264
---------------	-----

TABLÖLAR

ÜNLÜ TABLOSU	14
ÜNSÜZ TABLOSU	25
BİÇİMBİRİM TABLOSU	51
ŞAHİS ZAMİRLERİ TABLOSU	67
EK-FİİL TABLOLARI.....	69
BASİT ZAMANLI EYLEM ÇEKİMİ TABLOLARI.....	72
BİRLEŞİK ZAMANLI EYLEM ÇEKİMİ TABLOLARI.....	74

METİNLER

METİN 1.....	119
METİN 2.....	123
METİN 3.....	129
METİN 4.....	133
METİN 5.....	139
METİN 6.....	147
METİN 7.....	155
METİN 8.....	165
METİN 9.....	173
METİN 10.....	175
METİN 11.....	180
METİN 12.....	184
METİN 13.....	189
METİN 14.....	191
METİN 15.....	196
METİN 16.....	201
METİN 17.....	208
METİN 18.....	212
METİN 19.....	216

ÖN SÖZ

Bir dilin veya bir lehçenin yazı diline oranla çoğunlukla ses, bazen de şekil, anlam ve söz varlığı bakımından birbirinden az çok ayrılan konuşma biçimlerine ağız denilmektedir. Anadolu halk ağızları, Türk dili tarihi için büyük önem arz etmektedir. Ağızlar dilin eski zamanlarına ait söz varlığını, dil özelliklerini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca ağız çalışması için derlenen metnin özelliklerine göre o yörenin sadece ağız yapısını ortaya çıkarmakla kalmaz aynı zamanda sosyal ve kültürel yapısını da ortaya çıkarır.

Anadolu ağızlarıyla ilgili ilk ilmî çalışma 1867 yılında A. Maksimov'un Hüdavendigâr ağızı üzerine yaptığı çalışmadır. 1940 yılına kadar yabancı Türkologlar tarafından ele alınan ağız çalışmalarının 1940 yılından itibaren Ahmet Caferoğlu tarafından ele alınması, Anadolu halk ağızlarının geleceğiyle ilgili atılmış büyük bir adımdır. Caferoğlu'nun çalışmaları derleme esasına dayalı çalışmalar olup, ağızlar üzerinde bilimsel temellere dayalı çalışma Zeynep Korkmaz tarafından başlatılmıştır. Bu tarihten itibaren günümüze kadar ağızlar üzerinde epey çalışma yapılmıştır.

Türkiye'de henüz genel bir ağız haritasının yapılmamış olması da bir olumsuzluk teşkil etmektedir. Ağız atlasları bir dilin ses bilgisi, şekil bilgisi, söz dizimi ve söz varlığı alanlarında bilgi vermektedir. Ağız atlaslarının hazırlanması hem dil açısından hem de kültür tarihimiz açısından büyük öneme sahiptir. Türkiye'de ağız haritasına kaynak teşkil edecek etkenlerden biri ise hiç kuşkusuz bilimsel ağız çalışmalarıdır. Fakat günümüzde hala çalışılmamış bölgeler bulunmaktadır. Dilin sürekli olarak kendini yenilemesi, teknoloji çağında bulunmamız hasebiyle televizyon, internet gibi unsurların hızla yayılmış olmasıyla konuşulan ağız yapısının yeni bir şekil alması muhtemeldir. Bu bakımdan bu sorunun en kısa sürede sonuçlandırılması dilimiz için büyük önem arz etmektedir.

Ağız çalışmasının Türk dili tarihi, söz varlığı açısından büyük öneme sahip olması bizi bu alana yöneltmiştir. Ağız atlası çalışmasına yarar sağlaması, dil özellikleri değişmeden, söz varlığı kaybolmadan Demirözü ağızını kayıt altına almak, Türk diline katkı sağlamak amacıyla üzerinde bilimsel temellere dayalı bir çalışma

yapılmıştır. Bu çalışmayı bölgenin ağız özelliklerini kullanan biri olarak yapmış bulunmak, şahsıma büyük bir avantaj sağlamıştır.

Bu çalışmamızda genel olarak Bayburt ili ve buna bağlı olarak Demirözü ilçesinin coğrafi, tarihi, etnik, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı hakkında bilgi verildikten sonra giriş kısmı hariç beş bölüm altında incelenmiştir.

I. Bölüm “Ses bilgisi”, II. Bölüm “Şekil Bilgisi”, III. Bölüm “Kelime Grupları”, IV. Bölüm “Cümle Bilgisi”, V. Bölüm “Metinler” ve “Sözlük” kısımlarından oluşmuştur.

Tezimizin üst başlığı her ne kadar “Cümle Yapısı” olsa da diğer bölümlerde de bütün konulara değinilmeye çalışılmıştır. İncelememizde büyük oranda Mukim Sağır, Efrasiyap Gemalmaz, A. Bican Ercilasun, Muharrem Ergin, Tahsin Banguoğlu, Leyla Karahan, Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli ve Fikret Turan başta olmak üzere çeşitli araştırmacıların kitap ve makalelerinden istifade ettik, bunu dipnotlarda ve kaynakçada belirttik.

Çalışmalarımın başından sonuna kadar bana destek olan, yol gösteren, tez danışmanım, çok değerli hocam Prof. Dr. Fikret TURAN’A, ağız çalışmamda büyük etken olan çok değerli hocam Prof. Dr. Hatice ŞAHİN’e, değerli Demirözü ilçesi sakinlerine, sonsuz desteğini gördüğüm aileme, üzerimde emeği olan tüm hocalarıma en derin şükranlarımı sunuyorum.

İstanbul, 2014

Rukiye KABADAYI

METİNLERDE KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

ÜNLÜLER

a : Normal a sesi

ā : Normalden uzun a sesi

ă : Normalden kısa a sesi

á : Düz, geniş, yarı kalın, (a-e) arası ses

e : Normal e sesi

ē : Normalden uzun e sesi

ě : Normalden kısa e sesi

è : İnce, yarı geniş e-i arası kapalı e sesi

é : Düz, geniş, yarı kalın, (e-a) arası ses

ê : Geniş, ince, yarı yuvarlak, (e-ö) arası ünlü

ı : Normal ı ünlüsü

í : Dar, ince, yarı kalın, (ı-i) arası ünlü

ï : Normalden kısa ı ünlüsü

ī : Normalden uzun ı ünlüsü

i : Normal i ünlüsü

ī : Normalden uzun i ünlüsü

o : Normal o ünlüsü

ō : Normalden uzun o ünlüsü

ó : Geniş, yarı kalın, yuvarlak, (o-ö) arası ünlü

ö : Normal ö sesi

õ : İnce, yarı geniş, yuvarlak, (ö-ü) arası ünlü

u : Normal u sesi

ũ : Normalden kısa olan u

ū : Normalden uzun u ünlüsü

ü : Normal ü sesi

ū̄ : Normalden uzun ü ünlüsü

ÜNSÜZLER

ć : Dişler arası c

ç̇ : Dişler arası ç

D : Yarı tonlu, (d-t) arası ünsüz

ḟ : Düşmek üzere olan ünsüz

g : Tonlu, ön damak g ünsüzü

ğ̇ : Tonlu, art damak g ünsüzü

ğ̈ : Tonlu, sızıcı art damak g ünsüzü

ğ̉ : Teşekkül noktası olarak art damağa yakın olan tonlu ünsüz

ḣ : Sızıcı, sedalı, gırtlak ünsüzü

ḧ : Hırıltılı, sızıcı, sedasız, arka damak ünsüzü

h̉ : Düşmek üzere olan ünsüz

ḣ : Tonsuz, sızıcı, ön damak ünsüzü

K : Yarı tonlu, patlayıcı, (k-g) arası ünsüz

k : Tonsuz, ön damak k ünsüzü

ķ : Tonsuz, arka damak k ünsüzü

ñ : Damaklı geniz ünsüzü

P : Yarı tonlu, (b-p) arası ünsüz

ṙ : Titrekliği uzatılan r ünsüzü

w : Çift dudak v'si

Z : (z-s) arası ünsüz

İŞARETLER

- : Normalden uzun ünlü

˘ : Normalden kısa ünlü

. : Normalden kapalı ünlü

◌◌ : Düşmek üzere olan ünsüz işareti (altta)

◌◌ : Yarı yuvarlak ünlü (üstte)

◌◌ : Yarı ince, yarı kalın ünlü (üstte)

◌◌ : Dişler arası ünsüz (üstte)

◌◌ : Ayrı yazılan kelimelerde ulama işareti

◌◌ : İkiz ünlü, ikiz ünsüz işareti

◌◌ : Vurgu işareti

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
b.	: birleşik
bağ.	: bağlaç
bkz.	: bakınız
c.	: cilt
ed.	: edat
f.	: fiil
f. cüm.	: fiil cümlesi
is.	: isim
M.Ö.	: Milattan önce
s.	: sayfa
sf.	: sıfat
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
ün.	: ünlem
vb.	: ve benzeri
vs.	: vesaire
yy.	: yüzyıl
zm.	: zamir
zf.	: zarf

GİRİŞ

Ağız çalışmalarında ilk yapılması gereken derleme faaliyetidir. İncelemenin bu derlemeler üzerine yapılıyor olması iyi bir derleme yapılması gerektiğinin de bir göstergesidir. Biz de çalışmamızda Demirözü ilçe merkezi ve buna bağlı olan köyleri esas alarak derlememizi oluşturduk. Derlemelerimizi 12 saat süreyle video şeklinde kayıt altına aldık. Seçtiğimiz kaynak kişilerin çoğu kadınlardan oluşmaktadır. Kaynak kişilerin çoğu eğitimsiz ve genelde elli yaş ve üzeri kişilerden oluşmaktadır. Belli bir eğitim almış kişilerin konuşmalarında yazı diline esas söyleyişler gördüğümüzden bu konuşmaları metne dâhil etmedik.

Derleme yaptığımız metinler çeşitli konulardan oluşmuştur. Kız isteme, nişan ve düğün merasimleri, evlilik, doğum ve ölüm âdetleri, Ramazan ve bayramlar, yemekler, tarlada yapılan işler ve kullanılan aletler, askerlik ve gurbet anıları, mani, hikâye, bitkiler ve tedavi yöntemleri, el sanatları gibi halk bilimi ve edebiyatı içerikli konular ile günlük yaşantı içerikli konular ele alınmıştır. Bunlardan hareketle derlediğimiz metinler sadece ağız çalışmasına değil halk edebiyatı ve bilimine de kaynaklık eder şekildedir.

Derlediğimiz metinleri uygun bir transkripsiyon alfabesiyle yazıya geçirdik. Türkiye’de ağız çalışmalarında transkripsiyon işaretleri üzerinde kesin bir birlik maalesef sağlanmış değildir. Bu da araştırmacılar için sorun teşkil etmektedir. Bir ses farklı araştırmacılar tarafından farklı stillerde ele alınmıştır. Ağız çalışmalarında yaygınlaştırılmış olarak sesleri otomatik ayırtıran ve tanımlayan laboratuvarların artması gerekmektedir. İmkânlar dâhilinde video kayıt yaptığımız derlemenin metninde, bazı araştırmacılar tarafından uluslararası yazı stilleri tercih edilse de biz TDK’nın 1997 yılında kabul ettiği transkripsiyon alfabesini tercih ettik. Fakat bazı ses eklemeleri de yaptık.

İncelememizin ilk iki bölümünü oluşturan ses bilgisi ve şekil bilgisinde, ağız bölgesindeki seslerin varlığı, bu seslerin yazı dilinden farklılıkları, seslerin bir araya gelerek oluşturdukları kelimeler ve ekler incelenmiş yakın ağız bölgelerine oranla görülen bir farklılık varsa bu, dile getirilmiştir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde kelime grupları incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise ağız bölgesinin cümlenin genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Yapılan ağız çalışmalarında genellikle ses ve şekil

bilgisi üzerinde durulması, söz dizimi üzerinde yeterince çalışma yapılmaması bir eksikliktir. Bu bakımdan çalışmamızın bu eksikliğin tamamlanmasına bir nebze de olsa fayda sağlaması bakımından önemlidir. Çalışmamızın sonunda sözlük kısmına yer verilmiştir. Burada da bölgeye has söyleyiş farklılıklarına sahip olan sözcükler ile söz hazinesi bakımından önemli gördüğümüz sözcüklere yer verilmiştir.

Bölgemiz ağzı üzerine daha önce bilimsel bir çalışma yapılmamıştır. Yalnız her ne kadar tezin kendisine ulaşamamak da Feridun Narin'in 1968 yılında Atatürk Üniversitesi'nde yaptığı *Bayburt Halk Ağzı* adlı çalışması vardır. Bunun haricinde Bayburt il olmadan önce 1982 yılında Turgut Acar tarafından Atatürk Üniversitesi'nde yazılan *Gümüşhane ve Yöresi Halk Ağzıları* adlı doçentlik tezinde Bayburt'a ait sadece iki metin bulunmaktadır. Genel itibariyle Gümüşhane'yi ele alan çalışma bu konuda Bayburt ağzı için yetersizdir. Sabri Özcan San tarafından-1990 yılında kitap olarak basılmış- yapılan *Gümüşhane Kültür Araştırmaları ve Yöre Ağzıları* adlı çalışmada Bayburt'a dair bir metne yer verilmiştir. Bu da yine Bayburt ağzını yansıtan bir çalışma değildir. İfade ettiklerimiz dışında Bayburt ve yöresi için bilimsel hiçbir çalışma kaydedilmemiştir. Bu eksikliğin giderilmesi amacı, bölgeyi bize cazip kılmıştır.

DEMİRÖZÜ İLÇESİ

1. Coğrafi Yapısı

Demirözü ilçesi 39° 50' kuzey enlemi, 39° 51' doğu boylamında olup, Bayburt merkez, Gümüşhane ve Erzincan illeriyle çevrilidir. Bayburt'un en yüksek bölgesidir. Otlukbeli Tepesi (2485 m) en yüksek tepesidir. Bundan başka Kalecik Tepesi, Ardaçlı Tepesi, Söylemez Tepesi, Dumanlı Tepesi, Işıklı Dağı bulunmaktadır.

Ormanlık alan fazla değildir. Genel bitki örtüsü çayırdır. Yer altı kaynak suları bakımından fakir olan ilçede Beşpınar (Lori) Deresi, Gökçedere (Pulur) Deresi bulunmaktadır. Aynı zamanda Bayburt'un ve Türkiye'nin önemli su kaynaklarından biri olan Çoruh Nehri'nin ufak bir kolu da ilçenin kuzey batısından geçmektedir. İlçede, büyük bir baraj yapımı da vardır. Tamamlandığında ilçede tarımın zenginleşmesine büyük katkı sağlayacaktır.

2. İklimi

Doğu Karadeniz'in iç kesimlerinde bulunan ilçe Karadeniz iklim özelliği değil karasal iklim özelliğini gösterir. Marco Polo Bayburt'un ikliminden şöyle bahseder:

“Trabzon'dan Tebriz'e doğru giderken yol üstünde büyük bir kale var: Bayburt. Bu şehir de gümüş madenleriyle meşhurdur. Yazları doğuda yaşayan göçebe Türk obaları buralara geliyorlar. Sebebi de iklimin yazları çok güzel olması. Hayvanlar için de yemyeşil ovalar ve meralar var. Türkler çoğunlukla yazı burada geçiriyorlar. Kışın ise iklim çok sert olduğu için Türkler güneye daha ılık bölgelere göç ediyorlar. Kışları çok karlı geçiyor, dondurucu soğuk oluyor.¹”

3. Tarihi*

3.1. Bayburt Adının Kaynağı

Bu ad değişik kaynaklarda farklı geçmektedir. V. yüzyılda Ermeni tarihçi Khorenli Moses'in eserinde yüksek kale anlamına gelen “Bayberd” diye geçer. Doğu Roma İmparatorluğu zamanında “Baiberdon” olarak, Bizans kaynaklarında “Payper, Baberd, Baypert” şeklinde geçer. Marco Polo'nun seyahatnamesinde “Paipurt ve Baiburt” şeklinde yazılmıştır².

Evliya Çelebi, Bayburt ismini Seyahatname'sinde şöyle açıklar:

“Akçakoyunlu padişahları ki Osmanoğulları'nın yüce atalarıdır, ne zaman ki Mahan ülkesinden Danişmendoğulları ile Anadolu'ya geldiklerinde bu memlekete ilk defa ayak basıp bu yerde konaklayıp vatan edinirler. Ve yaylaya çıkıp konup göçerken bu mahallede büyük bir hazine ve gümüşhane madenini bulup bây (zengin) olduklarından bu yere “Bây-yurd”dan bozma Bayburd derler. Hala meşhur galat kullanılır.³”

Tapu tahrir defterlerinde bu isim, Bayburd şeklinde yazılmıştır. Bugünkü kullanımın XVI. yüzyıldan başladığı anlaşılmaktadır⁴.

¹Marco Polo, **Seyahatneme**, Tercüman 1001 Temel Eser, s.21

* Demiröz'ü tarihi hakkında ayrı bir tarih bulunmadığı için genel itibariye Bayburt tarihi hakkında bilgi verilmiştir.

² İsmet Miroğlu, **XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı**, Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yay., İstanbul, 1975, s.9

³ Evliya Çelebi, **Seyahatname**, YKY Yay., C: II, İstanbul, 2005, s.400

⁴ Miroğlu, **a.g.e.**, s.11

Arap kaynaklarda Bâbirt, II. Mesud adına 1291'de basılan bir parada Baypirt, Akkoyunlu tarihinden bahseden çağdaş eserlerde Bâpîrt, Osmanlı dönemine ait kaynaklarda ise Bayburd olarak geçmektedir⁵. 19. yüzyıl başından sonuna kadar birçok Batılı seyyah Bayburt'a gelmiştir: John Macdonald Kinneir (1813), Southgate (1837), Alman Wagner, Theophile Dyrrolle (1869), Sydney Whitman, İngiliz Seyyah H. F. Tozer (1869)⁶.

3.2. Bayburt'un Tarihi

3.2.1. Türk Egemenliğinden Önce Bayburt

Çoruh havzasının yukarı kısmında bulunan Bayburt, en eski çağlardan Paleolitik ve Mezolitik dönemlerden itibaren yerleşim görmüş bir alandır.⁷

Eski çağlarda Haldilerin yaşadığı sahada yer alan Bayburt⁸ daha sonra Urartu devletinin egemenliğine girmiş ve yıkılışına kadar da bu devletin hâkimiyetinde kalmıştır⁹. Urartular kaleyi yeniden imar etmişler ve bölgede üç yüz yıl kadar yaşamışlardır¹⁰. Bayburt bir süre sonra Roma İmparatorluğu hâkimiyetine girmiş ve 395 yılında imparatorluğun ikiye ayrılması üzerine bu topraklar Doğu Roma (Bizans) toprakları içinde kalmıştır¹¹.

3.2.2. Bayburt'un Türk Egemenliğine Geçişi

Bayburt, Türklerin Anadolu'ya ilk yerleştikleri yerlerden biridir. İlk Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in 1054 yılı seferinde fethi gerçekleşmeyen Bayburt, 1071 yılında Malazgirt zaferinden sonra ele geçirilmiştir.

1072 yılından 1202 yılına kadar Erzurum'da hüküm süren Saltukluların ve bazen de Danişmendlilerin elinde kalmış olan Bayburd, bir ara Trabzon imparatoru Alexis I. Comnen'in kumandanı Theodore Gabras tarafından işgal edildi. 1098 tarihinde

⁵ Miroğlu, "Bayburt", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C:V, s.226

⁶ Yunus Özger, **XIX. Yüzyılda Bayburt Sosyo-Ekonomik İdari ve Demografik Yapı**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2008, s.23-24

⁷ Özger, **a.g.e.**, s.27

⁸ Miroğlu, **XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı**, s.11

⁹ Veli Ünsal, "Eskiçağda Çoruh Havzası", Atatürk Üniversitesi Sosyal bilimler (Enstitüsü Basılmamış Doktora tezi), Erzurum, 2006, s.40,43,47

¹⁰ Hamza Gündoğdu, "Bayburt'ta Kültürel Mirasın Korunması ve Yaşatılması", **10. Yılında Bayburt Vilayeti Sempozyumu (17-19 Temmuz 1999)**, Ankara, 2002, s.227

¹¹ Miroğlu, **a.g.e.**, s.11

Danişmendlilerle Çoruh Nehri kenarında yapılan savaşta Bizans kuvvetleri yenilmiş ve Gabras öldürülmüştür. Böylece Bayburt tekrar Türklerin eline geçmiştir. Danişmendlilerin burada ne kadar kaldığı bilinmemektedir¹².

Bayburt'un asıl gelişmesi ise Erzurum Meliki Mugiseddin Tuğrul Şah ile oğlu Rükneddin Cihan Şah (1200-1230) zamanında olmuştur. Sultan Alâeddin Keykubâd, Celâleddin Hârizmşâh'ı mağlup edip ve 1230 yılında da Erzurum Beyliği'ne son verince Bayburt, Erzurum ile birlikte kesin olarak Büyük Selçuklulara katılmıştır. Moğol istilası sırasında da Bayburt, Anadolu Selçuklularına bağlı kalmıştır. Bu durum 1291 yılında Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mes'ud adına Bayburt'un Maden nahiyesinde bastırılan gümüş paradan anlaşılmaktadır.¹³

Bayburt, İlhanlılar devrinde Tebriz-Trabzon yolu üzerinde bulunuyordu. Ceneviz ve Venedik kervanlarının konakladığı bir yerdir. Bu bakımdan daha da gelişmiştir. İlhanlılar zamanında Mahmudiye ve Yakutiye medreselerinin inşa edilmesi kültürel seviyenin gelişmiş olduğunu gösterir¹⁴.

Bayburt 1410'da Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf tarafından ele geçirilmek istenmiş sonraları Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey, bu bölgeyi yeniden ele geçirip, belli başlı yerlere akrabalarını yerleştirmiştir. Bundan sonra uzun müddet Akkoyunluların elinde kalan Bayburt ve çevresi, 1051'de Safavilerin eline geçmiştir. Bayburt 1514'te de Osmanlılar tarafından fethedilmiştir¹⁵.

3.2.3. Bayburt'un Osmanlılar Tarafından Fethi

Akkoyunluların elinde bulunan Bayburt, 1473 Otlukbeli Savaşı'ndan sonra Osmanlı ordusu tarafından ele geçirilmiş fakat bir süre daha Akkoyunlularda kalmıştır. 1051 yılında Safevilerin hâkimiyeti altına girmiştir. Bu dönemde Bayburt'ta Şiilik ve Safevilik çatışmaları yaşanmıştır¹⁶.

Bayburt, Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi sırasında (1514) Osmanlılar tarafından fethedilmiştir. Padişah Erzurum'a geldiğinde Bayburt'un hala

¹² Miroğlu, a.g.e., s.11-12

¹³ Özger, a.g.e., s.30

¹⁴ **Uygarlıkların Beşiği Bayburt**, Bayburt Valiliği İl Turizm Müdürlüğü Yay., Bayburt, 1997, s.10

¹⁵ Miroğlu, a.g.e., s.14

¹⁶ Özger, a.g.e., s.33

alınmadığını görür ve sinirlenir. Bunun üzerine kaleyi kuşatan komutan Mehmet Bey'i ölümle tehdit eder. Bunun sonucunda kale alınır¹⁷.

“23 Ekim 1514'te Erzincan ve Bayburt beylerbeyliği yapılarak Doğu Anadolu'da Erzincan-Bayburt vilayeti adıyla yeni bir uç beylerbeyliği kurulmuştur. Kanuni Sultan Süleyman'ın Irakeyn Seferi (1534) sırasında yeni bir beylerbeyliğinin kuruluş hazırlığı olarak ayrı birer sancak olan Bayburt ve Kemah sancakları birleştirilmiş ve yönetimi Dulkadiroğlu Mehmet Han'a verilince onun yönetimindeki Kemah ve Bayburt sancakları da “Paşa Sancağı” yapılmıştır. Bayburt 1551'den sonra sancak statüsünü kaybederek Erzurum'un bir kazası olmuştur.¹⁸”

Bayburt, Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar Erzurum'a bağlı kalmıştır. 1927 yılında Gümüşhane'ye ilçe konumunda bağlanmıştır. Bayburt, 1989 yılında Türkiye'nin 69. ili olmuştur¹⁹.

3.2.4. XIX. Yüzyılda Bayburt'ta Meydana Gelen Önemli Sosyal ve Siyasi Olaylar

3.2.4.1. 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi

İlk olarak 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Bayburt, Trabzon'u ele geçirmek için harekete geçen Rusların işgaline uğramıştır²⁰. Ruslar Bayburt'u ele geçirdikten sonra Ermenilerin bir kısmını Erzurum'a göç ettirmişlerdir²¹.

Ruslar Bayburt'ta elli günden fazla kalarak, şehir merkezini ve köyleri tamamen yağmalamışlardır. Savaş dolayısıyla insanların bir kısmı şehirden ayrılmıştır. Hart savaşlarının sonunda, Ruslar bölgeden çekilmişlerdir. Ancak, geri çekilirken Bayburt kalesini ve kasabasını ateşe vermişlerdir. ²² Bayburtlu Zihni bu savaşı konu alan şiir yazmıştır²³.

¹⁷Özger, “Temettüat Defterlerine Göre Bayburt ve Köylerinin Sosyal ve Ekonomik Durumu”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih A.B.D., (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2001, s.3

¹⁸ Özger, **a.g.e.**, s.3

¹⁹ Özger, **1895 Bayburt Ermeni Ayaklanmaları**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2007s.17

²⁰ Özger, **XIX. Yüzyılda Bayburt Sosyo-Ekonomik İdari ve Demografik Yapı**, s.37

²¹ Özger, **a.g.e.**, s.40

²² Özger, **a.g.e.**, s.38

²³ Vardım ki yurdumdan ayağ köçürmüş
Yavru gitmiş ıssız kalmış otağı

3.2.4.2. Bayburt'ta Kırım ve Kafkaslardan Yapılan Göçler

1853-1856 Kırım Savaşı sonrası Ruslar Kafkaslar ve Kırım'da yaptıkları baskı sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'na binlerce insan göç etmek zorunda kalmıştır. Bunlar Çeçen ve Kumuk muhacirleridir²⁴.

3.2.4.3. Kuraklık- Kıtık ve Buna Bağlı Göçler

1893-1894 yıllarında Bayburt, Gümüşhane, Bitlis ve Erzurum başta olmak üzere Doğu Anadolu Bölgesi'nde iki yıl üst üste kuraklık meydana gelmiş ve bunun sonucunda kıtlık ortaya çıkmıştır. Hükümet bu kıtlığı önlemek için çeşitli girişimlerde bulunmuş fakat sağlıklı bir sonuca ulaşamamıştır. Bundan dolayı çeşitli yerlere göçler olmuştur. Bu kıtlık aynı zamanda Batılı gazetelerde de dile getirilmiştir²⁵.

3.2.4.4. 1895 Bayburt Ermeni Olayları

Ermeniler, Ayestefanos Antlaşmasınının 16. ve Berlin Antlaşmasınının 61. maddelerine, kendi lehlerine ıslahat yapılması hususunu koydurmuşlar ve Avrupalı devletler de bu maddelere istinaden bağımsız bir Ermenistan kurdurmak amacıyla Osmanlı Devleti'ne baskı yapmaya başlamışlardır.²⁶

İlk defa Ermeni meselesi Ruslar tarafından 1878 Ayestafanos Antlaşması ile gündeme gelmiştir. Bundan sonra Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Ermeniler çeşitli isyanlar çıkarmışlar.

3.3. Demirözü İlçesi Tarihi

Eski ismi Kısanta olan Demirözü ilçesinde M.Ö. 1500'lerde Azzi ve Ayyaşa'ların yaşadığı bilinmektedir. M.Ö. 3000-2000 yılına ait olduğu düşünülen Bayrampaşa

Camlar şikest olmuş, meyler dökülmüş

Sâkiler meclisten çekmiş ayağı

²⁴ Özger, a.g.e., s.41-42

²⁵ Özger, a.g.e., s.44,47

²⁶Ercüment Kuran, "Ermeni Meselesinin Milletler Arası Boyutu", (ed. Hasan Celal Güzel), **Osmanlıdan Günümüze Ermeni Sorunu**, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2000, s. 108

köyü yakınlarında ve Gökçedere kasabasındaki höyüklerde çanak, çömlek bulunması ilk Tunç Çağına ait yerleşim olduğunun bir göstergesidir. Yörenin Urartu, Kimler, İskitler, Med, Pers, Pontus, Roma, Bizans, Arap, Selçuklu ve Osmanlı idaresi altına girdiği bilinmektedir. İlçede Ermeni, Rum, Türk, Kürt halkı birlikte yaşamışlardır. 1410 yılında Karakoyunlular, 1467’de Akkoyunlular, 1473’te Otlukbeli Savaşı ile Osmanlı idaresine girmiştir²⁷.

4. İdari, Sosyal ve Ekonomik Durumu

Türkiye’nin en az nüfusa sahip ili Bayburt’tur. Bayburt; 3 ilçe, 9 belde ve 166 köye sahiptir. Tuik 2013 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçlarına göre 75 bin 620 kişilik nüfusa sahip olan Bayburt’un 8 bin 156 kişisini Demirözü ilçesi oluşturur ve bu bakımdan Bayburt’un en büyük ikinci ilçesi konumundadır. İlçeye bağlı 27 köy vardır. 1987 yılında çıkarılan yasa ile ilçe olmuştur.

İlçede ekonomik faaliyet olarak tarım ve hayvancılık gösterilebilir. Ayrıca bir kısım kişi ise şehir veya ülke dışında çalışarak geçimlerini sağlamaktadır. İlçede yalnızca parke taşı üretimi yapılmaktadır.

İlçe merkezindeki evlerin bir kısmı kerpiç ev iken bir kısmı betonarme evdir. Fakat kerpiç evler köylere gidildikçe daha yaygınlaşır.

5. Etnik Yapısı

Bayburt’a, Fatih Sultan Mehmet İstanbul’u fethettikten sonra bilhassa Batı Anadolu’daki Aydınöğluları Beyliği’ni zayıflatmak için İzmir’e bağlı Tire kentinden 3000 kişiyi sürgün etmiştir²⁸. Bu durumu Evliya Çelebi şöyle ifade eder:

“Bu şehir içinde toplam 19 Müslüman mahallesi var, ama Yahudi ve Çingene taifeleri yoktur. Lâkin deniz kıyısı üç menzil yakın olduğundan Rum keferesi çoktur. Vilâyet halkının çoğu Kürtler ve Türkmenlerdir. Ama Fâtih fethettikten sonra Tire şehrinde 300 adam bu şehre sürülüp yerleştirilmişlerdir ki genellikle bu şehir halkının çoğu Tirelilerden doğup çoğalmışlardır. Hala gayet ehl-i sünnet ve ’l-cemaat musallî adamlar vardır.”²⁹

²⁷ **Uygurlukların Beşiği Bayburt**, s.83

²⁸ A. Güngör Üçüncüoğlu, Abdül Celil Kahveci, **Kadimden Cumhuriyete Gümüşhane Bayburt Halkları ve Yer Adları**, Torul Kültür ve Turizm Derneği Yay., Erzurum 2005, s.214

²⁹ Çelebi, **Seyahatname**, s.401

Şemsettin Sami de Bayburt halkının Hristiyan Ermeni ve Müslüman Türklerden oluştuğunu ifade etmiştir³⁰.

1516 yılında Bayburt merkez ve köylerde yaşayan toplam insan sayısı tahmini olarak 12 bin 191 kişi olup, bunun 3 bin 436'sı Müslüman kalanı ise gayrimüslimlerden oluşuyordu. 1530'da yine Bayburt merkez ve köylerinin tahmini nüfusu 18 bin 587 olup, bunlardan 7 bin 439 kişi Müslüman iken geriye kalanı gayrimüslimlerden oluşuyordu³¹.

19. yüzyılda nüfus yoğunluğu itibariyle % 20'lik bir orana sahip olan gayrimüslimler şehirde iki mahallede toplanmışlardı. Müslümanlardan ibaret olan % 80'lik kısımda ise şehirde 12 mahallede Müslümanlar oturuyordu. 1835 yılı nüfus defterine göre Müslüman ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları tek mahalle Şingah Mahallesi idi³².

19. yüzyılda Bayburt köylerine baktığımızda bu tarihte 125 köy vardır. 94 köyde Müslümanlar (% 75), 5 köy gayrimüslimler (% 4) ve 26 köy Müslüman ve gayri müslimlerden (% 21) oluşuyordu³³.

Marco Polo, Bayburt'tan bahsederken Büyük Ermenistan bölgesi olarak ifade etmiştir. Burada çok fazla Ermeni halkının olduğunu ve büyük imparatora bağlı olduğundan bahseder³⁴.

Kırım ve Kafkaslarda Osmanlı topraklarına doğru 1865 yılı başlarında yaklaşık 5000 hane Çeçen muhaciri Anadolu'ya girmiş, bunlarda 1500'ü Muş, Van, Hınıs ve Bayburt gibi bölgelere yerleşmiştir³⁵.

Bugünkü sınırlarıyla Demirözü ilçesinin nüfusunun hepsi Müslümandır. İlçede yaşayanlar sosyolojik bakımdan bir çeşitlilik arz eder.

İlçede Sünni Türkler, Alevi Türkler, Sünni Kürtler, Alevi Kürtler ve genel itibariyle halk arasında kullanılan tabirle Karadeniz'den göçen 'laz'lar vardır. İlçe merkezindeki hiçbir aile yüzyıl öncesinden kalma aileler değildir. Bugünkü nüfusun tamamı son yüzyıl içinde farklı yerlerden buraya göç etmiş ailelerdir. Demirözü'ne

³⁰ Şemsettin Sami, **Kâmûsu'l-A'lâm**, Tıpkı Basım Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, c.II s.1231

³¹ Miroğlu, **a.g.e.**, s.119

³² Özger, **a.g.e.**, s.182, 191, 192

³³ Özger, **a.g.e.**, s.214,215

³⁴ Polo, **a.g.e.**, s.21

³⁵ Özger, **1895 Bayburt Ermeni Ayaklanmaları**, s.18

ilk göçler Revan'dan yapılmıştır. Daha sonra Erzurum, Trabzon, Artvin, Gümüşhane ve Bayburt'un diğer köylerinden göçler almıştır. Fakat bugün göç verir durumdadır.

Bölgenin bu kadar çeşitlilik arz etmesi muhakkak konuşulan dile de yansımıştır. Bölge ağzında kullanılan kelimelere bakıldığında özellikle yerleşim yerlerinin eski adlarından bazılarının Ermenice olduğu görülmektedir. Kısanta, Hayık, Ağgi, Poyık, Pülürek, Heğni gibi yer adları Ermenicedir. Elmalı, Karayaşmak köy isimleri ise Türkçe kelimelerdir. İlçeye bağlı Eymür köyü bize Oğuzlara ait Eymür boyunu hatırlatır. Etnik yapı ile ağız ilişkisini ortaya koyabilmek için detaylı araştırmalar yapmak gerekir.

6. Kültürel Yapısı

Dar alanda Demirözü ilçesi geniş alanda Bayburt, gelenek ve göreneklerini devam ettiren bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Ataerkil bir yapıya sahip olan Bayburt, son yıllarda geleneksel aile tipinden çekirdek aile tipine doğru bir geçiş merhalesi yaşamaktadır. Bölgesel konum olarak Doğu Karadeniz bölgesinde olsa da yaşam ve kültür yapısı bakımından Doğu Anadolu Bölgesi özelliği göstermektedir.

Unutulmaya yüz tutmuş el sanatları (kilim, ihram, cecim) günümüzde tekrar işlerlik kazandırılmaya çalışılır. Önceden “herfene” adı altında insanların bir araya gelerek yemek yemeleri, sohbet etmeleri günümüzde “gün” diye tabir edilen toplantılara dönmüştür. Yalnız; ikisi arasındaki fark, günün para, altın amaçlı olmasıdır. Bayburt'ta bakır ve taş işlemeciliği bulunsa da Demirözü ilçesinde bulunmaz.

Baksı köyünde kurulan, geleneksel ve modern sanatın bulunduğu Baksı Müzesi 3 Aralık 2013 tarihinde Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Kültür Komisyonu'nun Paris'te yaptığı oylamada Avrupa'nın en prestijli müze ödülüne (EMYA Yılın Müzesi Ödülü) layık görülmüştür.

İlçeye bağlı Bayrampaşa Köyü yakınlarında Evcikler Tepesi Höyüğü ve Gökçedere kasabasında Pulur Höyüğü ilk Tunç Çağına ait çanak, çömlek bulunması ile önem kazanır. Bunun yanında ilçeye bağlı Gökçedere (Pulur) kasabası Akkoyunluların Anadolu'da ilk yerleştikleri yerlerdendir. İlçede Akkoyunlulara ait olduğu bilinen çeşitli mimari eserler mevcuttur. Genel itibariyle Bayburt'ta

Saltukoğulları, Selçuklular, Akkoyunlular, İlhanlılar ve Danişmentlere ait mimari eserler de mevcuttur. Bayburt'ta Dede Korkut ve Bamsı Beyrek'e ait olduğu düşünölen mezarlar vardır ve her sene Dede Korkut şenlikleri düzenlenir.

I. BÖLÜM SES BİLGİSİ

1. ÜNLÜLER

1.1. YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNLÜLER

Demirözü ağzında yazı dilinde bulunan sekiz ana ünlüden başka şu ünlüler vardır: é, á, ê, è, í, ò, ò

á ünlüsü : Düz-geniş, yarı kalın a-e arası bir sestir. Bölge ağzında çok az karşılaştığımız bir sestir.

patátes (1/40), dünyáyá (7/215)

é ünlüsü : Düz-geniş, yarı kalın e-a arası bir sestir. Buna da yine á ünlüsü gibi birkaç örnekte rastlanmaktadır.

émbèle (3/15), éyla (7/215)

è ünlüsü : Dar, kapalı e-i arası bir sestir. Bu ünlü Demirözü ilçesi ağzının tamamında bulunmaktadır.

Özellikle ilk hecede; gèddi (1/40), gèşdi (1/40), hèş (2/40), gèzerdiler(6/190), gèj/gèc (2/145), gèçerkène (1/85), tèt (2/45), bèl (1/60), gène (6/75), Mèjbura (4/45) kelimelerinde standart bir şekilde bulunmaktadır.

Bir manide geçen eşiddim (6/165) kelimesi kapalı e sesiyle bulunurken aynı maniyi söyleyen bir başka kaynak kişi tarafından işiddim (5/145) şeklinde söylenmiştir. Bu aynı kelimedeki hem kapalı e sesinin hem de i sesinin kullanımına bir örnektir.

Eski Türkçedeki /i/ sesinden gelişen /è/ ünlüsüne de rastlanılır.

dèdi (1/75), èderdük (8/40), yère (2/40), nèrde (2/30), vèr (1/75), bèş (6/5) /è/ ünlüsü bazı yerlerde de /y/ ünsüzünün etkisiyle oluşmuştur. Özellikle yèdi (10/1), yènge (3/75), yèssir (10/100), yèmek (3/110), èle (1/35), bèle (1/75), èyle (5/45), yèniş (9/20), gèyndürürdi (8/40) örneklerinde görüldüğü üzere Demirözü ağzı için adeta kalıplaşmış, standart örnek kelimelerdir.

I.kişi zamirinde /è/ ünlüsü sadece bir kez görülmüştür: bèn (14/35)

ê ünlüsü : Geniş, ince, yarı yuvarlak e-ö arası bir ünlüdür. Bölge ağızında sadece aşağıdaki birkaç örnekte görülmektedir.

êle (1/45) < öyle, bêle (1/50) < böyle, şey oldi (5/20), vêrürdük (7/50)

í ünlüsü : Dar, yarı kalın ı-i arası bir ünlüdür. Bu ünlü de yine bölge ağızında sadece aşağıda bulunan örneklerde görülmüştür.

çalışırđı (1/1), faķırlık (11/45)

ô ünlüsü : Geniş, yarı kalın o-ö arası bir ünlüdür. Sadece bir kaynak kişi tarafından Demirözü ilçesi merkez ağızında tespit edilmiştir.

ohiyörđi (5/55), bozuyör (5/65), soyuyör (5/65), yiniyör (5/160), diyör (5/230)

ö ünlüsü : İnce, yarı geniş, yuvarlak ö-ü arası bir ünlüdür. Sadece tek bir kelimedede görülmüştür.

yönünden (1/60)

Türkiye Türkçesi yazı dilinden başka Demirözü ağızında farklı olarak çok fazla ünlü bulunmamaktadır. Aşağıdaki tabloda bölge ağızında yer alan tüm ünlülerin tablosu bulunmaktadır. (bkz. TABLO 1)

	Düz Ünlüler			Geniş-Yuvarlak Ünlüler		Yuvarlak Ünlüler		
	Geniş	Yarı Geniş	Dar	Geniş	Dar	Geniş	Yarı Geniş	Dar
Kalın ünlüler	a		ı			o		u
Yarı kalın ünlüler	á é		í			ô		
İnce ünlüler	e	ê	i	ê		ö	ö	ü

TABLO 1

1.2. UZUN ÜNLÜLER

Demirözü ilçesi ağızında bulunan uzun ünlüler şunlardır : ā, ē, ī, î, ō, ū, ū
Bölge ağızında bulunan uzunlukların bazıları ses hadiseleri, bazıları vurgu ve tonlamaya bağlı oluşurken bazıları da asli ünlü uzunluklarıdır. Bazı uzunluklar ise Arapça ve Farsçadan geçmiş kelimelerin kendi yapısında bulunan uzunluklardır.

1.2.1. Ses Hadiseleri Sonucunda Oluşan Uzun Ünlüler

1. Ünsüz Düşmesi Sonucunda Oluşan uzun Ünlüler

ābim (16/20), māfoldum (4/15), mādur (16/85), rēmetlik (15/15), ğıyīnda (5/70)

2. Ünlü Düşmesi Sonucunda Oluşan Uzun Ünlüler

mürecāt (10/25), sādēt (16/75), māmele (16/140)

3. Hece Yutumu Sonucu Oluşan Uzun Ünlüler:

ān (11/15), sēb (13/25)

4. Hece Kaynaşması Sonucu Oluşan Uzun Ünlüler:

nārīr (2/10), gīdecēm (16/100)

1.2.2. Vurgu ve Tonlama Sonucunda Oluşan Ünlüler

hāyır (17/95), bōyīna (5/170), kūnde (2/1)

1.2.3. Arapça ve Farsçadan Geçen Kelimelerdeki Uzun Ünlüler

Arapça ve Farsçadan geçen bazı kelimelerde aslî uzunlukların korunduğu görülür: hāne (1/125), dāmat (4/5), cenāzesini (5/205), idāre (1/110), āmin (14/20) īmān (5/210)

Farsçada uzun olarak kullanılan /ta/ zarfı bölge ağzında da bazen uzun bazen de kısa şekilde kullanılmış fakat sonuna ses eklenmiştir:

tāḥ (18/20), tāḥ (4/135), dēy (7/295), tēy (6/45)

Bazı alıntı kelimelerin ise hem uzun ünlülü şekli hem de normal ünlülü şekli mevcuttur:

mübāreg (5/185), ziyāret (5/150)

1.2.4. Aslî Ünlü Uzunlukları

Bölge ağzında aslî ünlü uzunluğu olarak sadece kādınlar (1/90), kādın (1/70), dādını (15/95) örneklerine rastlıyoruz. Uzun ünlüden sonra gelen hecelerin dar

olduğu görülür¹. Türkmencede dāt-² kelimesinde ve Eski Türkçede kı̄atun³ kelimesinde aslı uzun ünlü görölmektedir.

1.3. KISA ÜNLÜLER

Kısa ünlüler, normal uzunluktaki ünlülerden boğumlanma süreleri bakımından daha kısa olan ünlülerdir. Bölge ağzında çok az kısa ünlü bulunmaktadır. Demirözü ilçesi ağzında řu ünlülerde kısalık tespit edilmiştir: ě, ũ, ĩ

1. Ortada kalan açık hecelerde vurgusuzluk dolayısıyla ünlüler kısalabilir.

bĭlık (2/10), baćısının (2/125), mejbŭri (1/15), mesrŭfi (1/115)

2. Hece kaynaşması neticesinde ařřŭ < aşağı (1/5) kelimesinde kısa u sesi (ũ) görölmektedir.

1.4. İKİZ ÜNLÜLER

Aynı nefes baskısı altında boğumlanan iki değişik ünlüye ikili ünlü, iki eş ünlüye ise ikiz ünlü⁴ denilmektedir.

1.4.1. Ünsüz Düşmesi Sonucunda Oluşan İkili ve İkiz Ünlüler

Daha çok ikiz ünlü oluşumları meydana gelmiştir.

baam (1/1), beendiler (1/10), deel (1/45), Allaa (2/1), dŭün (2/10), daa (2/130), bŭün (3/5), been (12/100), diirler (3/25), giddŭüm (1/5), öldŭü (7/50)

1.4.2. İkili ve İkiz Ünlülerin Giderilmesi

İkili veya ikiz ünlülerin arasına /y/ ve /h/ ünsüzleri gelerek ikili veya ikiz ünlüler giderilmiştir:

fayiz (1/40), zāyet (10/100), āylem (17/10), sahat (7/225)

¹ Ahmet B. Ercilasun, **Kars İli Ağzları- Ses Bilgisi**, TDK Yay., Ankara, 2002, s. 59

² Talat Tekin, **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**, T.C.Kültür Bakanlığı Türk Dilleri Araştırma Dizini-13, Ankara, 1995, s. 67

³ Tekin, **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**, s.101

⁴ Efrasiyap Gemalmaz, **Erzurum İli Ağzları**, c.I., TDK Yay., Ankara, 1995, s. 119

İki ünlü, uzun ünlü şeklinde telaffuz edilerek ya da ünlülerden birini düşürerek ikili veya ikiz ünlüler giderilmiştir:

mürecât (10/25), mâmele (16/140), sâdet (16/75)

1.5. ÜNLÜ DEĞİŞİMLERİ

1.5.1. KALIN ÜNLÜLERİN İNCELMESİ

Genel bir eğilim olarak Doğu gurubu ağızlarında ünlü incelmeleri görülmektedir. Bayburt Demirözü ilçesi ağızında da ünlü incelmeleri görülmektedir. Bu incelmeler, alıntı kelimelerde bulunan /h/, /ħ/, /ğ/ ünsüzlerinin kelimedeki ünlüyü inceltmesiyle oluşur. Diş ve diş-eti ünsüzleriyle dudak ünsüzü /m/ ve akıcı, sızıcı bir ünsüz olan /y/ ünsüzünün de inceltici etkisi bulunmaktadır. Bunlar haricinde bazı fonetik kurallar dâhilinde de ünlü incelmeleri görülmektedir.

a>e değişmesi

Bölge ağızında en fazla görülen ünlü değişimidir.

hëyir (2/50), zeten (2/125), tene (5/125), mekâm (5/105), esgerlig (6/50), meni (6/165), Edalet (6/185), Ezrâyil (5/125), felan (5/35), telâbe (5/1), heberi (1/75), Ya Rebbi (2/60), ekraba (7/20), devat (8/70), heddinden (8/90), enteri (9/25), hëlek (9/25), eħlet (9/40), hulese (10/15), deva (10/25), birez (10/35), sene (10/35), bene (10/35), teze (12/80), mesal (12/125), seccede (14/50), emeliyet (6/15), digğetsizlik (16/125)

a>á değişmesi

patátes (1/40), dünyáyá (2/1)

ı>i değişmesi

Bölge ağızında son sesteki /ı /ünlüsü genellikle /i/ ünlüsüne dönmüştür.

aldı (1/1), ğati (3/90), baci (8/135), ğarşı (9/20), zırhli (10/1) datli (14/1)

İlk hecede ı > i değişimi görülebilir: piçâğınnan (12/75)

o>ö değişmesi

söhbət (10/20)

o>ö değişmesi

oğiyördi (5/55), bozuyör (5/65), soyuyör (5/65), yiniyör (5/160), diyör (5/230)

u>ü değişmesi

sewür (6/190), Erzürum (14/75)

ı>í değişmesi

faķırlık (11/45)

1.5.2.İNCE ÜNLÜLERİN KALINLAŞMASI

e>a değişmesi

başabar (2/15), niřanlıyķan (3/70), deyirmanana (14/15), devat (8/70), hama (2/130), havas (19/10), manfaat (14/15), acap (9/25), darba (11/50), zahra (8/20)

e> é değişmesi

émbéle (3/15)

i>ı değişmesi

romatızma (1/30), faprıķa (16/50)

ö>o değişmesi

ķor (4/35)

ü>u değişmesi

ķuçuk (9/10), yununi (1/170)

1.5.3. DÜZ ÜNLÜLERİN YUVARLAKLAŞMASI

ı>u değişimi

Bunlardan bazıları Kıpçak Türkçesi devamı olan örneklerdir.

yapulurdu (1/40), vardur (1/65), ğaşuğ (3/105), çamaşur (4/90), bağlarduğ (5/80), tandur (6/15), azuğ (6/225), artuğ (7/285), dağıdur (8/10), yayuğ (11/80), řorđarduđ (1/55)

Bazen Eski Türkçedeki şekillerin korunduğu da olur:

altun (5/135)

i>ü değişimi

bülmessiz (1/30), yeddüğu (1/25), bülür müsen (1/30), bilezük (4/35), çelüg (4/140), egürür (6/30), püşman (12/125), gemük (17/75)

e>ö değişimi

wörürsen (8/145)

1.5.4. YUVARLAK ÜNLÜLERİN DÜZLEşMESİ

u>a değişimi

mađađđak (6/205)

ü>e değişimi

mehendis (12/40)

ü>i değişimi

Bölgede son seste bulunan ü sesinin i sesine döndüğu görölmüştür.

türli (2/75), türki (2/65), bürükli (6/85), görüci (7/195), gözi (3/10)

Aşağıdaki kelimedeki bütün yuvarlak ünlüler düzleşmiştir:

ginini (14/10)

u>i değişimi

Son sesteki bütün u sesleri i sesine dönmüştür.

ğuti (1/65), çocuğı (1/85), oni (4/10), oğlıydi (4/65), suyi (7/260), buni (8/20), ğuzi (6/125)

İlerleyici benzeşme yoluyla düzleşme meydana gelmiştir: Eyib (5/175)

u>ı değişimi

mıhdar (10/20), Mırat (16/100)

ö>e, ö>ê, ö>é, ö>ê değişimi

Demirözü ilçesi ağzında aşağıdaki kelimelerde genel olarak bir düzleşme temayülü vardır.

éyla (7/215), êle (1/35), bêle (1/75), éyle (5/45), êle (1/45), bêle (1/50), evle (19/15)

1.5.5. GENİŞ ÜNLÜLERİN DARALMASI

e>i, e> ê değişimi

zatin (8/135), gine (6/160), öyliye (5/40)

o>u değişimi

Ses değişimlerinin bir kısmı benzeşme yoluyla meydana gelmiştir. Aşağıdaki ses değişimi örneği gerileyici benzeştirme yoluyla oluşmuştur.

umuz (15/5)

1.5.6. DAR ÜNLÜLERİN GENİŐLEMESİ

i>e, i>ê değişimi

heş (2/40), dehel (2/35), ğeddim (1/105), hekaye (7/65), poles (8/110)

ü/ö varyantlaşması

böyük (8/110)

o/u varyantlaşması

sufra (7/10)

1.6. ÜNLÜ DÜŞMESİ

Demirözü ilçesi ağzında ünlü düşmesi görülmektedir. Bunları belli başlı sebeplere bağlamak mümkündür.

1. Orta hecenin vurgusuzluğu sebebiyle oluşan ünlü düşmeleri:

ğarssına (1/70), gelnlik (6/80), éyce (7/260), eħrete (12/105), unni (12/45), pātdes (12/40), geyndi (14/15), geyndük (8/60), mehle (9/25), āğbey (9/20), zahra (10/145)

Yer anlamı ifade eden zamirler hâl eklerini aldığı zaman vurgusuz orta hece ünlüsü düşer:

ordan (1/1), burdan (1/1), burda (1/1), burdayam (1/20), nérdeydi? (1/5), burdayuħ (2/155), orda (5/35)

2. Alıntı kelimelerde iki ünlü yan yana gelince ünlülerden biri düşer. Ünlü düşmesi sonucunda genellikle diğer ünlünün uzadığı görülmektedir:

zāyet (10/100), mütāyit (12/40), sādēt (16/75), māmēleyi (16/140)

Bazen de Türkçe kelimelerde iki ünlü yan yana gelmez kuralı dolayısıyla yabancı kelimelerde de bu kural uygulanır ve /i/ ünlüsü /y/ ünsüzüne döner.

āyle (1/35), vesayit (6/50), ğeyde (16/195)

3. Az örnekte görülse de hızlı konuşma dolayısıyla son sesteki ünlüler düşer:

éy (5/110), acab (15/25), acem (16/60)

4. Ünlü ile bitip ünlü ile başlayan iki kelime yan yana geldiğinde ünlü düşer:

bara (1/85), ne d'ayağımız (1/40), nārirdi? (2/10), nēydeceydin? (4/10), yazduğ
çün (2/155)

5. /r/, /l/ sürekli ünsüzle biten kelimelerin geniş ve şimdiki zaman çekimlerindeki ünlü bazen düşmektedir⁵:

yoğurum (1/35), bişürüm (1/35)

⁵ bkz. Ercilasun, a.g.e., s. 96

6. Bölge ağzında iyelik eki alan kelimeler II. tekil şahıslarda +i hâl ekini almazlar ve son hecedeki ünlü uzar:

ğarın (9/15), ellerin (14/40), ekmeklerin (15/90), kendin (16/135), uşağın (6/230)

7. Bölge ağzında tonlu ön damak ünsüzü /ğ/ nin düşmesine bağlı olarak gelecek zamanda şahıs ekinin ünlüsü düşer⁶:

alacām (16/95), vuracam (5/130)

1.7. ÜNLÜ TÜREMESİ

Bölge ağzında çok olmasa da ünlü türemesi görülmektedir. Bunları bazı başlıklar altında inceleyebiliriz.

1. Kelime başında ünlü türemesi:

Türkçe kökenli kelimelerde ön seste akıcı ünsüz bulunmaz. Bu bakımdan dilimizde yabancı kökenli kelimelerde karşılaştığımız bu sesi giderebilmek için bir ünlü türetir ve bu ünlü genelde düz-dar ünlü şeklindedir⁷.

irizgar (6/175), irus (7/175), irahassız (7/225), igirmi (8/20), iras (11/100)

2. Kelime ortasında ünlü türemesi:

Ünsüzle bitip ünsüzle başlayan iki hece arasında meydana gelmektedir.

amica (1/85), emice (4/65), tavuşan (7/110), hepisi (17/10), nikahınan (2/1),

Ekeylemin şart hali, bölge ağzında genelde ekleşmemiştir.

yoğısa (10/110), çoğusa (8/70)

Başta veya sonda çift ünsüz bulunduran alıntı kelimelerde ünlü türemesi görülmektedir. Türkçe kökenli kelimelerin başında ve sonunda çift ünsüz bulunmaz.

Bu durumu giderebilmek için araya ünlü getirilir.

şükür (2/115)

3. Kelime sonunda ünlü türemesi:

⁶ bkz. Sağır, **a.g.e.**, s.176

⁷ Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, TDK Yay., Ankara, 2007, s.66

Kelime sonunda ünlü türemesi konuşmayla alakalı bir durumdur.

geçerkêne (1/85), eyere (12/80)

1.8. ÜNLÜ BİRLEŞMELERİ

Ünlüyle biten bir kelimeyle ünlüyle başlayan bir başka kelimenin yan yana gelince ünlü kaynaşması yaşanmaktadır.

nèyder? (1/45), baṙa (1/85), nāirirdi? (2/25), nèydi? (2/140)

2. ÜNSÜZLER

2.1. YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNSÜZLER

Demirözü ağzında yazı dilinde bulunan yirmi bir ana ünsüzden başka şu ünsüzler vardır: ć, ç, D, ğ, ğ̇, ğ̈, ħ, ħ̇, ħ̈, K, k, ñ, P, r, w, Z

ć ünsüzü: Dişler arası c sesidir.

geće (4/40), ğoćam (4/40), bećerećesen (4/50), yapaćaḡ (7/270), aćısa (8/65)

ç ünsüzü: Dişler arası ç sesidir.

çoćuḡ (1/15), çay (8/65), ićeri (8/65), ğaçım (4/20), üç (260), çekirler (10/125)

D ünsüzü: Yarı tonlu d-t arası, t'ye yakın bir ünsüzdür.

èdirDük (2/35), sevirDim (2/35), DeDim (2/40), götDi (2/45), öldi (2/45)

ğ ünsüzü: Tonlu art damak g ünsüzüdür.

ğab (8/220), ğaburĝa (15/100), ğafa (2/70), ğeden (2/110), ğossalım (9/25)

ğ̇ ünsüzü: Tonlu, sızıcı, art damak ünsüzüdür. Kelime başında bulunabilir.

ğadar (8/150), ĝarten (12/90), ĝartin (11/55), ĝeder (5/50), ĝadan (15/65)

ğ̈ ünsüzü: Teşekkül noktası olarak art damaĝa daha yakındır.

ġara ġazlar (1/75), ġadunlar (7/105), ġudusi (7/225), ġot (8/30), ġındıra (9/25), ġuklir (15/135), ġurbete (16/65), baġġal (17/85), paġlava (7/125), ġaġartlarını (18/110), ġaġa (2/55), cinġolar (15/45)

ġ ünsüzü: Sızıcı, sedalı, gırtlak h ünsüzüdür. ġaġġat (6/235), raġatlıġ (6/25), raġmetlig (1/1)

ġ ünsüzü: Hırıltılı, sızıcı, sedasız arka damak h ünsüzüdür.

topuġ (1/60), ufaġ (1/85), ġarman (1/100), ġas (2/130), ġavli (3/45), ġesde (4/25)

ġ ünsüzü: Tonsuz, sızıcı, içinde bir de y sesini barındıran bir ünsüzdür. Bazı araştırmacılar bu sesi (yh) şeklinde de göstermiřlerdir⁸.

eġmek (8/1), rehli (14/55), tehne (2/20), teġral (4/105), çehdim (2/25)

K ünsüzü: Yarı tonlu, patlayıcı k-g arası ünsüzdür.

rāġmetliK (1/1)

ķ ünsüzü: Tonsuz, arka damak ünsüzüdür.

ķardař (1/75), ķuzun (8/225), ķok (8/80), ķındır (8/135), ķırman (12/90)

ñ ünsüzü: Damaklı geniz ünsüzüdür.

ordañ (1/1), añadin (1/25), yalnızım (1/ 35), ġoñři (1/130), soña (7/55)

P ünsüzü: Yarı tonlu, patlayıcı b-p arası ünsüzdür.

yaPduracaġ olsa (1/115)

r ünsüzü: Titrekliġi uzatılan r ünsüzüdür.

rava (2/1), varıdi (10/20), raġmetlig (14/105)

⁸ Saġır, a.g.e., s.80, Efrasiyap Gemalmaz, a.g.e., s. 69

w ünsüzü: Çift dudak v'sidir.

köwde (1/1), köwden (1/85), düwürçi (3/75), wücutan (6/135), wörürsen (8/80)

Z ünsüzü: z-s arası ünsüz.

bireZ (2/105), ğıZ (2/120)

Diğer Ünsüzler: f, ħ

Bu ünsüzler zayıf telaffuz edildikleri için düşme eğilimi gösterirler. Bu duruma sadece iki yerde karşılaşılmıştır.

rāḥmetliK (1/1), sefer (1/20)

Aşağıdaki tabloda Demirözü ilçesi ağızında bulunan ünsüzler boğumlanma özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. (TABLO 2)

		Patlayıcı			Sızıcı		Genzel		Yanak		Titrek		Yarım Ünlü	
		+	-	±	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-
Dudak	Çift dudak	b	p	P			m						w	
	Diş dudak				v	f f̣								
Diş	Diş-aralı	d	t	D	z Z	s	n							
	Dişeti-öndamak	c c̣	ç ç̣		j	ş			l	r ṛ				
Damak	Ön damak	g	k	K	ğ	ḥ	ñ						y	
	Orta damak	ğ̣					ñ							
	Art damak	ğ̣	ḳ		ğ̣	ḥ								
Gırtlak					ḥ	ḥ								

Ünsüz Tablosu

+ : Tonlu ünsüz işareti - : Tonsuz ünsüz işareti ± : Yarı tonlu ünsüz işareti

2.2. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

2.2.1. ÜNSÜZLERDE TONLULAŞMA- TONSUZLAŞMA

2.2.1.1. Ünsüzlerde Tonlulaşma

Kelime başında tonlulaşma:

ğ- > ğ-

Bölgemizde en fazla görülen ünsüz değişimidir.

ğadar (1/25), ğızım (1/40), ğuti (1/65), ğaynata (1/95), ğul (2/50), ğısır (2/140), ğurban (2/170), ğapıları (4/90), ğaymağ (7/145), ğardaşım (1/75), ğafam (2/70)

t- > d-

daşımadan (1/85), dene (3/55), dırmığ (15/25), daş (16/140), datli (3/100), duzu (3/60), dabağda (4/135)

p- > b-

bişğün (7/260), basdurma (8/230), barmağları (16/80), bişğükden (2/100)

s- > z-

zebze (1/45), zandım (12/120)

k- > g-

gendi (10/110), gişi (10/30)

ç- > ç-

çehetim (4/65)

Kelime içinde, hece başında tonlulaşma:

-ğ- > -ğ-

diğged (6/70), başğaları (7/55), başğa (7/280), ğısğanma (4/85)

-t- > -d-

hasdaydi (1/15), çifder (1/45), hafda (1/45), şehidler (5/210), dohdor (1/100)
Bilinen geçmiş zaman, yaklaşma ve uzaklaşma bildiren hâl eklerinde t'li şekiller görülmez.

satdi (1/1), çekdi (1/20), küsdüm (6/165), otdan (8/160), göpartdım (17/20)

-p- > -b- / -P-

diblama (16/50), diblerde (4/155), sebebden (1/15), yaPduracağ olsa (1/115)

-k- > -g-

asgere (1/5), esgi (1/50), fisge (1/65), keşge (4/60), eşgir (7/225), bişgün (7/260), peşgir (8/80), Pösge (1/55)

-k- > -ğ-

yoğudi (2/140)

-s- > -z-

herkeznen (4/115)

-ç- > -c- ve -ç- > -ć-

aşılıh (16/80), çırırıcılar (16/85), topćular (17/105), çifcilik (1/5), topci (6/60), bohce (3/130), bekcisi (10/105), içći (7/40)

Kelime sonunda tonlulaşma

-k > -g

Genellikle iki ünlü arasında kalan, ulama oluşturan kelimelerde ilk kelimenin son ünsüzünde sıkça görülen bir durumdur.

rahmetlig ev sahabi (1/1), terğ eddüg (1/20), böregi (12/50), asgerligi (5/45)

-k / -h > -ğ

orağ elinde (1/95), çocuğ ölmüş (1/80)

-s > -z

paDadez (7/85)

-ç > -c ve -ç > -c

géc (2/145), oroç (2/55)

Ulama esnasında da değişim görülür:

avuc_u ateşidi (4/80), ağaç_u asirduğ (8/165), felç_u oldi (6/225)

2.2.1.2. Ünsüzlerde Tonsuzlaşma

Kelime başında tonsuzlaşma

g- > k-

Eski Türkçedeki şekillerini korumuşlardır. Genel itibariyle “gibi” edatı Azerbaycan ağız grubuna giren bölgelerde “kibi, kimin” şekillerinde görülür⁹.

kibi (9/40), köç (14/135)

d- > t-

Aşağıdaki kelimeler asıl şeklini muhafaza eden kelimelerdir.

tikerken (5/180), tihdim (9/45), töhdiler (4/15)

Bazı alıntı kelimelerde de t’li şekiller karşımıza çıkmaktadır.

tükannini (1/20), tohdora (12/155)

b- > p-

pirahmadi (2/150), pağlava (9/30), pağır (8/140)

Kelime içinde, hece başında tonsuzlaşma

-c- > -ç-

İsimden isim yapma eki olan -cı/ -ci Eski Türkçedeki gibi bazı kelimelerde şeklini korumaktadır.

yolçi (10/65), yalançi (12/55)

⁹ Ercilasun, **a.g.e.**, s.109

-ğ- > -h-

bağcayı (19/20)

-ñ- > -h-

sehen (2/40), behen (3/30)

-nc- > -ş-

reşber (1/25)

-v- > -f-

ğeyfe (8/105), ğeyfaltını (12/120), tafsiyesiyen (16/145)

-y- > -h-

céhezim (4/65)

Kelime sonunda tonsuzlaşma

-z > -s

hafis (9/40)

2.2.2. ÜNSÜZLERDE GENİZLİ OLMA VE GENİZLİLİĞİNİ YİTİRME

2.2.2.1. Ünsüzlerde Genizli Olma

şindi (1/10), ğoñşi (3/15), şindiki (1/45), ğeden (2/120)

Ünsüzlerde ses olayı sonucu genizli olma:

“ n-” ünsüzünden sonra gelen “-l” ünsüzleri ileri benzeştirme sonucu “ -nn” ünsüzüne döner.

çobanlı (16/210), insanlı (16/195), Samsunni (16/70), nişanlı (15/20),
onnara (18/90), ayranni (18/30)

2.2.2.2. Ünsüzlerde Genizliliği Yitirme

öyden (3/75), düwürçi (3/25), diylendürirler (8/65), dügürçi (11/5)

2.2.3. ÜNSÜZLERDE SIZICILIK – PATLAYICILIK

2.2.3.1. Ünsüzlerde Sızıcılışma

Kelime başında sızıcılışma

ķ- > ğ-

ğadar (1/65), ğedar (5/50)

n- > l-

löbete (16/80)

Kelime içinde sızıcılışma

-c- > -j-

mějbur (1/15), Mějbura (4/45)

-ç- > -j-

ajlı (2/20)

-ġ- > -ğ-

ğavğa (6/220)

-nc- / -nç- > -nç- / -ş-

reşberlige (1/25), geşler (6/190), genşler (6/110)

-c- > -ş-

iştima (10/15)

-ç- > -ş-

aşdim (5/35), ağaşda (5/100), saşlarımı (8/145), gēşd (1/40), sağduşdan (3/20)

-k- > -y-

satacaysan (12/80)

-k- > -h-

Bölge ağzında çok yaygın görülen bir değişimdir.

yuħari (1/5), hastalıħli (1/15), biraħur (1/45), ayaħlarında (1/65), toħumasi (1/70), oħuma (2/115)

-k- > -h-

çehdim (4/25), mehdup (4/30), tehnelerde (2/80), ehmek (1/90)

-ğ- > -ğ-

bulğur (1/40), yorğan (4/70), sayğı (5/210), gavğa (6/220), ırğat (7/285)

-k- > -h- > -ğ-

yoğmuş (1/85)

Kelime sonunda sızıcılaşma

-k > -y

yapmay için (5/65)

-k > -h

kıardaşıduħ (1/75)

-k > -h

Bölge ağzında çok yaygın görülen bir değişimdir.

tutaraḥ (1/55), topuḥ (1/60), findıḥ (3/70), işıḥ (1/65), çobancılıḥ (1/110), çoḥ (1/55), yoḥsulluḥ (2/20), ajlıḥ (2/20), oluḥ (2/40), ancaḥ (2/60), sancaḥ (2/60)

-k > -ğ

/k/ ünsüzü iki ünlü arasında kalınca, bu genelde ulama sırasında olur, /ğ/ ünsüzüne döner.

orağ elinde (1/95), çocuğ ölmüş (1/80)

-k > -h

çöreh (3/100), eruh (3/105), yemlih (3/60), ehmeḥ (2/1)

-ç > -ş

üş (2/15), gaş (1/115), hêş (3/70), şütlaş (3/100), ilaş (13/30), inanş (6/220)

-ç > -j

güj (1/60), aj (4/95)

2.2.3.2. Patlayıcılaşma

Kelime başında patlayıcılaşma

v- > b-

befat (1/15)

Kelime içinde patlayıcılaşma

-v- > -g-

ögey (2/15)

-ğ- > -g-

geldüğümüz (2/165), megem (10/50), böregi (3/100), eger (4/150)

2.2.4. ÜNSÜZLERDE DAMAKLI OLMA VE DAMAKSIZLAŞMA

2.2.4.1. Damaklılaşma

-c- > -g-

Erzingan (11/90)

-d- > -y-

variyet (10/90)

-h- / h- > -h- / ħ-

taħda (2/20), laħana (2/35), ħamur (2/30), ħaşlırduħ (2/35), ħarman (1/100)

-l- > -n-

göynünden (8/80)

-n- > -y-

diyendürirler (8/65), düyyaya (12/100)

-n- / -ñ- varyantlaşması

Añadin? (1/25), soñadan (7/190), ordañ (1/1)

-z > -ħ

I.çoğul kişi ekinde görülen bu ünsüz bölge ağızında genel bir durumu yansıtır.

müslümanuħ (2/40), burdayuħ (2/155), toplanmıřuħ (4/145), yapacayuħ (10/155)

2.2.4.2. Damaksızlaşma

-y- > -w-

köwde (1/1)

-y- > -v-

tivini (5/170)

-h- > -w-

sewürde (6/190)

-k- > -ş-

Ösgürüş (11/1)

-h- > -f-

günaflari (12/110)

2.2.5.ÜNSÜZLERİN DUDAKLI OLMASI VE DUDAKLILIĞINI YİTİRMESİ

2.2.5.1. Ünsüzlerde Dudaklı Olma

-h- > -f-

günaflari (12/110)

-y > -f

köf (7/90)

-n- > -m-

yammam (9/5)

-v- > -m-

konsermeler (13/20)

-y- > -w-

köwi (1/55)

-n- > -w-

düwürçi (3/25)

-n > -b

dem bulğur (5/185)

-rk- > -b-

ğı**ı** bir (9/25)

-ğ- > -v- , -ğ- > -w-

övliye (1/50), öwleydi (4/95)

2.2.5.2. Ünsüzlerde Dudaklılığını Yitirme

-m- > -n-

şindi (1/10), gönşuları (1/45), şindiki (1/45)

2.2.6. BOĞUMLANMA YERLERİ VE BİÇİMLERİNE GÖRE ÜNSÜZ DEĞİŞİMLERİ

2.2.6.1. Dudak Ünsüzleri Arasındaki Değişmeler

-b- > -m-

kimin (7/165)

-v- > -w-

ewimiz (1/1), çewürdüm (2/145), yöwmiye (5/95), wörürsen (8/145)

2.2.6.2. Diş Ünsüzleri Arasındaki Değişmeler

-r / -r- > -l / -l-

tekr**al** (1/90), g**u**ltardım (14/120), f**er**c (8/150)

-c- > -ş-

iştima (10/15)

-s > -ş

herkeş (1/125)

-ş- > -s-

Gerileyici benzeşme sonucunda oluşan ünsüz değişimdir.

bişmisse (1/125), bassağlığına (7/55), ğarssına (1/70)

-t- > -s-

rahassızlığım (14/15)

-ç- > -ş-

aşduğ (4/105), ğaşda (4/130), aşdı (5/140), ğaşdım (7/15), saşlarımı (8/145), saşdiler (10/20), üş (2/15), pirinş (2/30), bişdim (2/80), aşma (3/20)

-ç > -s

üş sene (7/5)

-c- / c- > -ć- / ć-

çoćuğ (1/25), ğęc (2/145)

ç- > ć-

ćoćuğ (1/25), ćekerse (1/35), ćıķardı (1/50), ćalımında (1/55), ćalışmasından (1/70), ćiçek (1/75)

-r / r- / -r- > -r̄ / r̄- / -r̄-

mějbuři (1/15), ķaldılar (1/15), èvermėje (1/15), terg (1/20), annarşan (1/30), tandur (1/30), vardur (1/65), rahat (1/60), rava (2/1), barabar (2/15)

-ç / -ç- > -c / -c-

ferc olmuş / felç olmuş (8/150), çifcilig (1/5)

-ř > -ç

boç çevürmirdi (2/45)

-z > -Z

bireZ (2/85), ğıZ (2/125)

-t- > -d-

yazmışdi (13/1), ısıddi (13/45)

d- > t-

Eski Türkçedeki kullanımı şeklinde dir: töker (12/60)

-d- > -D-

gülmeDi (2/50), ğidirDük (2/55), vıDı vıDı (2/110), olirDi (2/100)

-t- > -D-

böyütDüm (2/50), unuDDum (2/70), biDDi (2/90)

2.2.6.3.Damak Ünsüzleri Arasındaki Değişmeler

-ğ- > -y-

evleyinden (2/85), öyrendim (2/165), öyliye (7/50), öyretmenimiz (7/5), asgerliyim (5/50), telâbeliyim (5/15), soyuğ (2/105)

-k- / k- > -ğ- / ğ-

ğuti (1/65), ğaşma (2/135), ğısır (2/140), ğoyun (2/155), ğara (2/170), ğızım (1/40), ğuruş (5/95), ğuri (6/125), ğaranluğ (7/270), ğısğanma (4/85)

ķ- / -ķ- > ħ- / -ħ-, -h- > -ħ-

Bölgede çok fazla karşılaşılan bir ünsüz değişimidir.

yuħari (1/5), aħlıma (1/50), topuħ (1/60), işiħ (1/65), baħdım (1/80), sıcaħda (1/95), taħda (2/80), oraħ (2/80), sabaħdan (3/85), ħaşıł (2/90), aħurunda (4/5), fidiħlari (4/15), laħana (2/35)

-k / -k-> -g / -g-

asgere (1/5), esgi (1/50), eddüg (1/20), asgerlig (5/45), terg (1/20), böreg (12/50), keşge (4/60)

2.3. ÜNSÜZ DÜŞMELERİ

Demirözü ilçesi ağızında ünsüz düşmesi fazlaca görülmektedir. Hatta bazı kelimelerdeki bazı ünsüzler sürekli düşüş göstermektedir. Genel itibariyle öteki Anadolu ağızlarında ünsüz düşmesi sonucunda ünlü uzaması olurken bölgede bir iki örnek dışında uzama görülmemektedir¹⁰. Sık görülen ünsüz düşmeleri şunlardır: /r/, /l/, /y/, /h/, /ğ/ ünsüzleridir.

r düşmesi

soňa (7/55), meşebe (7/185), aslanları (14/5)

Özellikle “bir” kelimesindeki /r/ sesi genel itibariyle düşmektedir.

bişe (2/65), bı (1/50), bi ton (1/45), bişeyler (1/45)

y düşmesi

/y/ sesinin Azerbaycan Türkçesinde de bazı kelimelerin başında düştüğü görülmektedir.

Kelime başındaki /y/ sesinin düştüğü görülmektedir:

üzümüze (16/180), üsgeklere (16/60), üzügün (15/115), üzi (8/105), igit (2/50)

Aşağıdaki örneklerde, genellikle /y/ sesi düşmektedir:

böle (10/5), buğda (7/80), bişe (15/100), èle (2/40), şeden (7/70)

¹⁰ bkz. Ercilasun, **a.g.e.**, s. 133

h düşmesi

Allaa (Allah'a) kelimesinde genellikle /h/ sesi düşmektedir. Bunun dışında ğafaltı (18/65), hemşerim (16/140), iltiābı (18/25), Selaaddin (16/70), Gümüşānelileri (16/90) örneklerinde görülmektedir.

ğ düşmesi

giddüüm (1/5), deil (1/10), beendiler (1/10), deül (1/30), deel (2/15), düün (2/130) örneklerinde daima /ğ/ düşmesi görülmektedir. Bunların haricinde; ine (16/35), foturaf (4/1) örnekleri bulunmaktadır.

n düşmesi

deg gelmedim (1/80), alamiyon (10/15), hama (2/130) sora (1/50) kelimesinde genel olarak /n/ sesi düşmektedir.

l düşmesi

nasi? (1/65), ğaḥ (8/135), nişanım (4/1), añadın? (1/45), ge (12/125), boşadursan (14/50), atmış (16/145), ğaḥacayuh (10/100), göynünden (8/80)

t düşmesi

üs baş (18/55), çif (1/45), çifcilig (1/5), iras (11/100), ebdes (3/40)

k düşmesi

Gelecek zaman eki olan –acak / -ecek ekindeki /k/ sesinin çoğunlukla düştüğü görülmektedir.

gelecesen (18/35), gösderecesiz (3/130), nēydecesen? (19/20)

b düşmesi

baam (1/1)

m düşmesi

tupda (7/165)

d düşmesi

günüzden (10/60)

f düşmesi

ser (1/1)

2.4. ÜNSÜZ TÜREMESİ

Bölge ağzında kelime başında /y/, /v/ seslerinin türediği görülmektedir. Kelime içinde ise ikiz ünlülerin giderilmesi yönünde ünsüz türemesi görülmektedir. Kelime sonunda ise diğerlerine oranla daha çok /m/, /n/ ünsüzlerinin türediği görülmektedir.

y türemesi

Kelime başında:

yindirdiler (5/15), yindim (5/130)

Kelime ortasında:

yeyhadi (5/75), geyde (16/195), İsmayil (16/50), vesayit (6/50), āyle (1/35)

Ünlüyle biten kelime ile ünlüyle başlayan kelimenin birleşmesi esnasında /y/ sesi türer:

nèydecesen (19/20), nèydek (2/55)

g türemesi

Son seste türeyen tek örnek bulunmaktadır:

işdik > işdig (16/75)

z türemesi

Tek örnek görülmüştür:

acabaz (15/90)

m türemesi

görem (5/40), bilem (11/65), kèrem (14/85)

n türemesi

gibin (2/40), kèren (2/170), firsant (6/195), kimin (7/245), sehen (16/185), behen (17/80)

Bu türemeye bir başka örnek ise *ile* ve *ilen* edatının ekleşmesi sırasında meydana gelir. Tamamen kaideleşmiş bulunan bu türeme çok büyük bir ihtimalle Eski Türkçedeki /n/ enstrümantal ekinin bir izidir¹¹.

sabağınan (15/40), sacınan (16/190), avucunnan (18/10)

l türemesi

şilve (3/30)

t türemesi

tuf (1/65)

h türemesi

Kelime başında /h/ türemesi Azerbaycan Türkçesinde de görülmektedir:

helbet (6/100), havlusuna (1/85), hatladi (8/115)

Bu türeme bazen de ikili ve ikiz ünlülerin giderilmesi doğrultusunda ortaya çıkmıştır:

sahat (5/160)

v türemesi

Bunun tek örneği ünlü ile biten bir kelime ile ünlü ile başlayan diğer kelimenin birleşmesiyle oluşmuştur:

nevolacağ (1/90)

2.5. ÜNSÜZ İKİZLEŞMELERİ VE BUNLARIN GİDERİLMESİ

2.5.1. Ünsüz İkizleşmesi

Bölge ağzında ikiz ünsüz örneklerine rastlanmaktadır. Bunları seslerine göre gruplandırırızak şöyledir:

¹¹ Ercilasun, a.g.e., s. 140

- bb-** : debbo (3/25)
- cc-** : accık (3/125)
- dd-** : yeddi (6/65)
- gg-** : hağgeten (6/220)
- ss-** : gıssa (4/60), gıssır (2/140), yassağıdı (11/10), massaynan (5/130), yassağ (7/115), yessir (10/100)
- şş-** : aşşağı (1/55), eşşek (4/30)

2.5.2. İkiz Ünsüzlerin Giderilmesi

- cc-** > **-c-** : haca (15/90)
- çt-** > **-f-** : çifcilig (1/5)
- hh-** > **-y-** : mütāyit (12/40)
- hv-** > **-f-** : māfoldum (4/15)
- kk-** > **-k-** : tükanını (1/20)
- lt-** > **-t-** : atmış (1/5)
- nç-** > **-ş-** : reşberlikde (1/25)
- nk** > **-g** : deg gelmedim (1/80)
- nn-** > **-n-** : zanirdım (6/5)
- vv-** > **-v-** : evelden (7/225)
- zz-** > **-z-** : lezetli (7/140)

2.6. YER DEĞİŞTİRME

Bölge ağzında yer değıştirme hadisesi fazlaca görölmektedir. Yer değıştirme /r/, /l/, /k/ ünsüzlerinde fazlaca görölmektedir.

bağşa (2/70), melmeketde (7/110), ergiydi (8/150), kehriz (9/20), parhaç (9/20), yarpağ (9/30), dorğir (2/35), ireli (2/80), dorği (6/205), ergi (6/240), torpağ (7/20), eşgir (7/255), örgedecem (12/155), urğaşiruh (16/40), Ohran (16/120), şağbam (16/170), ağrasında (16/210), arğisi (18/15), ağradaşım (16/20), üsgek (3/125), ğebli (6/205), parhaç (9/20)

2.7. ÜNSÜZ BENZEŞTİRMESİ

Bölge ağızında ünsüz benzeşmesi örneklerine oldukça fazla rastlanılmaktadır. Bu benzeştirmeler incelenirken –rl- > -rr- benzeştirmenin çevre illerden farklı olarak Bayburt Demirözü ilçesi ağızında bulunmadığı görülmüştür¹². Şimdi bu benzeştirmeleri sıralayalım:

-nl- > -nn-

Bu benzeştirme bölge ağızında diğer benzeştirme örneklerine oranla büyük yer tutar. Aynı zamanda görülen diğer benzeştirmelerin tümü gerileyici yönde benzeşme örnekleriyken bir tek –nl- > -nn- ilerleyici yönde benzeştirme örneği olarak görülmektedir.

çobannıh (16/210), bunnari (16/185), insannıh (16/195), Samsunni (16/70), nişanniydi (15/20), göyunnari (15/40), ğarannuh (8/120), ninnetdi (8/150), annadirdın (3/55), şennendi (5/170), anni (15/115)

-şs- > -ss-

Bu benzeştirme örneği de yine yukardaki gibi diğer benzeştirmelere göre daha fazladır.

alıssın (18/30), bassağlığına (7/55), bês_sene (6/35), gelmissen (18/40), olmussa (16/50), ğumassa (8/55), atmıssa (3/130), demisse (16/15), ermıssen (5/165), bısmısse (1/25)

-zs- > -ss-

ğış_sehen (2/40), vurmassah (4/125), olmassa (16/50 9, ummassan (15/110), ğıssan .8 2/40)

-ts- > -ss-

dörş_sene (6/55), rahassızlandım (16/215), yassıye (8/65)

-şç- > -çç-

¹² Karş. Sağır, **a.g.e.**, s. 117, Ercilasun, **a.g.e.**, s. 127, Gemalmaz, **a.g.e.**, C: I., s. 209, Turgut Acar, “Gümüşhane ve Yöresi Halk Ağızları”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı (Basılmamış Doçentlik Tezi), Erzurum, 1982, s. 77

boç çevürmirdi (2/45)

-çs- > -ss-

üs sefer (16/70), üs sene (7/5), ğaş sene (7/110), assam (16/175)

-kđ- > -dd-

ğorddum (5/140), kırd doğuzda (5/45)

-td- > -dd-

dörd dene (3/55)

-ht- > -dd-

assaddan (4/1)

-nm- > -mm-

yammam (9/5), om beş (16/40)

-ny- > -yy-

düyyaya (12/100), bey yapmiyacağdım (16/150)

-kđb- > -bb-

đıb bir (9/25)

-kg- > -gg-

éddüg geldük (1/20)

-ks- > -ss-

kırs senedür (16/1)

-rm- > -mm-

yimmi beş (10/5)

-zc- > -cc-

aćcuk (3/125)

-rl- > -ll-

gidiyollar (10/130)

2.8. AYKIRILAŞMA

Benzeştirmenin tam zıddı bir ses hadisesidir. Boğumlanma noktaları birbirinin aynı veya birbirine yakın bulunan iki ünsüzden biri bazen boğumlanma noktasını değiştirerek diğerine göre farklılaşır. İşte bu hadiseye aykırılaşma denir. Aykırılaşan ünsüzler yan yana olabileceği gibi aralıklı da olabilirler¹³.

1. Sedasız ünsüzle biten bir heceden sonra sedasız ünsüz gelmelidir. Fakat bölge ağzında bu duruma uyum sağlanmadığı görölmektedir. Bu tarz aykırılaşma bölgede oldukça fazla yer etmektedir:

gétduk (1/40), hafda (1/45), Pösge (1/55), fisge (1/65), öldükden (1/105), basdurdy (1/110), yaptılar (2/130), üsdünden (1/90), gèřdi (2/15), esgi (1/50), asgere (1/5), çekdi (1/20), topci (6/60), desde (1/195)

2. Kelime kök veya gövdelerindeki aykırılaşmalar; daha çok akıcı /r/, /l/, /m/ ve sızıcı /f/, /v/ ünsüzlerinin tekrarını önlemek için dilin başvurduğu bir yol olarak görülür. Tekrarlanmasından kaçınılan /r/ ünsüzü /l/ ye; /l/ ünsüzü /r/ ye; /m/ ile /v/ ünsüzü /b/ ye; /f/ ünsüzü ise /p/ ye dönüşür¹⁴:

befât (1/15), eb ve ev (2/60), tehral (4/110), çehem (9/20), ğultaramam (16/185)

2.9. HECE DÜŞMESİ

¹³ Ercilasun, a.g.e., s. 130

¹⁴ Ercilasun, a.g.e., s. 131

Ardarda gelen ve birbirine benzeyen sesler grubundan birinin düşmesiyle meydana gelen hece eksilmesine denir. Kars ağzında da görülen -nın / -nin ilgi ekinde düşme görülmektedir¹⁵.

babān evinde, göcān ehlaḥsızlıḥlarını (4/80)

Bunların haricinde fazla olmasa da hece yutumu örnekleri mevcuttur:

Vala (1/5), kitliye (4/25), el'lira (16/165), ḳolestır (2/75), Allasan (1/5), ne elimiz ne d'ayaḡımız (1/40)

2.10. HECE KAYNAŞMASI

Bölgemiz ağızlarındaki hece kaynaşması olayları daha çok orta hece ünlülerinin düşmesi veya iki ünlü arasında kalan yarı ünlü niteliğindeki /y/, /r/, /l/, /h/, /w/ akıcı ünsüzlerinin erimesi sonucu karşılaşılan iki ünlüden birinin düşmesi sonucu oluşur¹⁶.

1. Kelime köklerinde görülen hece kaynaşmaları:

eşgere (6/235), zāyet (10/100), pātdes (12/100), ḡeyde (16/195), māmele (16/140), āḡbey (9/20)

2. Kelime ortasında ünsüz düşmesiyle görülen hece kaynaşmaları:

şikāt (10/30), hekat (9/25), macirlikden (7/175), mehle (9/25), pantolumu (5/180), ser (1/1)

3. Ekleşmede görülen hece kaynaşmaları:

3.1. II. çoḡul şahıs iyelik ekinde hece kaynaşması görülmektedir:

Metinde örneklerini görmediğimiz fakat metin dışı derlediğimiz örnekler:

eviz, paraz, çocuḡuz, kalemiz, masaz, elbisez

3.2. I. tekil şahıs istek ekinde hece kaynaşması görülür:

bülüm (2/60), gelim (11/90), éverim (16/50), söyliyim (1/5)

¹⁵ Ercilasun, a.g.e., s. 144

¹⁶ Bkz. Gemalmaz, a.g.e., C: I., s. 158

3.3. Gelecek zaman I. tekil ve II. çoğul eklerinde hece kaynaşması görülür:

gidecem (2/1), geçüremiyecem (4/50), gösderecesiz (3/130)

3.4. Görülen geçmiş zaman ikinci çoğul ekinde ve birkaç örnekte üçüncü tekil şahıs ekinde hece kaynaşması görülür:

götDi (2/45), götdüm (6/235), geldiz (8/125), vèrmediz (4/60)

3.5. Şimdiki zaman ekinde hece kaynaşması görülür:

diyir (4/10), vuriy (4/75), gidiy (4/75), bilmirem (2/65), ayirir (2/140)

2.11. HECE TÜREMESİ

Bölgemizde çok sınırlı örnekleri mevcuttur.

Araziyasından (6/60), igirmi (9/25)

Şart ekinin tekrar ettiği örnekler mevcuttur.

yetişmissense (5/165), yèşerürsense (5/175), deyerlendürürsense (14/35),

2.12. ÜNLÜ UYUMLARI

2.12.1. Büyük Ünlü Uyumu

Bölge ağzında kalınlık-incelik uyumu büyük bir yer kaplamaktadır ve sağlam değildir. Özellikle ekler noktasında kalınlık-incelik uyumu sağlam değildir.

1. i- fiili çoğunlukla ekleşmemiştir ve arada istisnalar olsa da genelde uyuma girer.
2. Görülen geçmiş zaman ekinin ünlüsü düz-ince olduğu için kalın ünlülü fiillere gelince III. şahısta uyuma aykırılık gösterir.
3. Şimdiki zaman ekinin ünlüsü ince olduğu için uyuma aykırı durum görülmektedir.
4. Yükleme hâli eki ince olduğu için kalın ünlülü kelimelerde uyumu bozar: ğapiyi
5. Kelime sonunda i'leşme temayülünden dolayı ekleşmede bir uyumsuzluk mevcuttur.
6. Çokluk ekleri uyuma girememektedir.
7. Alıntı kelimeler de arada istisna olsada genelde uyuma girmiştir.
8. mi soru eki ince-dar ünlülü şekilde olduğundan uyuma aykırılık gösterir.
9. -gil, -ken ekleri yazı dilinde olduğu gibi uyuma uymaz.

10. -lı / -li isimden isim yapan eki ince ünlü olduğu için uyuma aykırılık gösterir.
11. *ilen* edatı bölgede ekleşmiş ve uyuma girmiştir.
12. *bene, sene, behen, sehen* gibi kişi zamirleri yazı dilinde olduğu gibi uyuma girer. Yalnızca ünlü incilmesi yaşanmıştır.
13. Geniş zaman, gelecek zaman, -miş’li geçmiş zaman uyuma girer.

2.12.2. Küçük Ünlü Uyumu

1. Bölge ağzında darlık-yuvarlaklık uyumu sağlam değildir Dar-yuvarlak ünlüyle biten kelimelerde düzleşme görülür: *guyi, dorği*
2. III. şahıs bildirme eki yuvarlak halde gelerek uyuma aykırı bir durum sergiler. Düz ünlü isim, fiil ve eklerden sonra uyumu bozar: *ajdur, günidür, derindür*
3. Ettirgenlik eki küçük ünlü uyumuna uymaz.
4. Yuvarlak ünlü isim ve fiillerden sonra gelen *mi* soru eki uyuma uymaz.
5. Yuvarlak ünlü kelimelerden sonra gelen III. tekil şahıs iyelik eki uyuma aykırıdır: *köyün suyi*
6. Yuvarlak ünlü isimlerden sonra gelen yükleme hâli eki uyuma aykırıdır: *oni, buni, göyuni*
7. Fiil çekimlerinde I. çoğul kişi uyuma aykırıdır. Düz ünlülerden sonra yuvarlak ünlü gelir: *söylemezük, bahduh, giderük*

13. VURGU

Vurgu, Türkiye Türkçesi aydın konuşmasından farklı değildir. Kelime vurgusu Türkiye Türkçesi aydın konuşmasında olduğu gibi cins isimlerde, sıfatlarda, zamirlerde ve edatlarda genellikle son hece üzerindedir¹⁷.

tan’dur, ya’yuh, se’hen, be’hen, ğa’dar

Özel isimlerde ve ünlemlerde vurgu ilk hecededir:

‘Erzurum, ‘Erzincan, ‘Vasgit, ‘İstanbul, ‘Ankara, ey ‘çoban

¹⁷ Bkz. Gemalmaz, a.g.e., s. 122

Cümle vurgusu Türkiye Türkçesi aydın konuşmasından farklı değildir. Vurgulanmak istenen öge yükleme yaklaştırılır. Cümleyi oluşturan her bir kelimedeki vurgu farkları, kişisel söyleyiş şekilleri ve daha da önemlisi anlayış ve aktarış tarzı cümle vurgusunun yerini değiştirmektedir¹⁸.

¹⁸ Bkz. Sağır, **a.g.e.**, s. 122

II. BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

ŞEKİL BİLGİSİ

Kelimeler, manalı ve gramer vazifeli dil birlikleridir¹. Ergin, şekil bakımından kelimeleri manalı şekiller ve vazifeli şekiller olmak üzere ikiye ayırmıştır². Oya Adalı ise biçimbirimleri şöyle sınıflandırmıştır³:

öncül	ardıl	bağımlı	bağımsız	görevsel	sözlüksel
sözcükler	ekler	eylem kök ve gövdeleri	ad soylu tüm sözcükler	-edatlar - bağlaçlar - ünlemler - zamirler -bazı sıfatlar -bazı zarflar	- adlar - eylemler -bazı sıfatlar -bazı zarflar

TABLO 1

Ekler, tek başlarına bir anlam içermeyen görevsel dil birlikleridir. Ekler kelime kökleriyle birleşerek anlamlı bir bütün, sözcük oluştururlar.

1. İSİMLER

1.1. İSİM YAPIM EKLERİ

İsimden isim yapan yapım ekleri yazı dilinden söyleyiş özellikleri haricinde büyük bir farklılık göstermez.

1.1.1. İsimden İsim Yapan Yapım Ekleri

İsim ve isim soylu kök ve gövdelere gelerek onlardan yeni isim ve isim soylu kelimeler türeten eklerdir:

+lık (+lik, +lık, +lük, +luğ, +lig, +nuğ, +nük)

rehmetlik (18/30), reşberlikde (1/25), asgerlik (5/55), geşlikde (6/20), ortağcılığ (6/20), ebelik (6/70), pislik (6/135), tembellik (12/100), demlük (3/45)

¹ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yay., İstanbul, 2007, s. 95

² Ergin, **a.g.e.**, s. 105

³ Oya Adalı, **Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler**, TDK Yay., Ankara, 1970

Bölgemiz ağzında bu ekin ön sesi / l /, / n / sesi ile karşılaştığında benzeşmeye uğramaktadır:

çobanlı (16/210), insanlı (16/195), ğarannu (8/120)

Ekin son sesi / h/ olup bir ünlü ile karşılaştığında, art damaklı / ğ / sesine döner:
analığı (2/15), hırhızlı ğ ederdük (6/45), hasdalığı (1/75)

Ön damaklı ise / g / sesine döner:
reşberlige (1/25), seferberlige (1/85), reşmetlige (15/65)

Ekleme sırasında / y / ünsüzüne döndüğü örnekler de vardır:
telâbeliyim (5/15), asgerliyimizi (5/40), birliyi (17/75)

Ekin son ses ünsüzü bazen ön damaklı, tonsuz, sızıcı /h/ ünsüzüdür:
yemli (3/60)

+ci (+cı, +ce, +çi, +çe, +cu, +çu)

Üzerine ek almadığı zaman ekin ünlüsü düz-dar, ince ünlülü şekilde kullanılır.

bşinci (5/55), yövmiyecilik (5/60), felanci (6/105), nıcı (6/220), gözetliyici (10/5), eyce (8/215), dondurucular (13/20)

Ekin ön ses ünsüzü genellikle tonlu olarak kullanılır:

aşı (6/55), topcı (6/60), hızkci (15/105), ortaıılı (6/20), çııııcılar (16/85), içi (7/40), dilekce (16/145)

Bu ekin önses ünsüzünün kendisinden önce gelen diş ünsüzüyle benzeştiği de görülür:

içi (7/40)

+li (+lı, +lu, +nı, +ni)

sulusı (1/40), yoğurtlu dolma (6/110), ğurulu (7/95), demürlü (8/25), süslü (8/190)

Ekin ünlüsü, üzerine ek almadıkça düz-dar ünlülüdür:

sarmusaḡli (4/110), ġuruli (7/95), Söġürtli (7/200), iltihapli (7/220), doli (8/35), görünüḡli (8/200), böyükli (4/140), tayuḡli (3/20)

Ekin /l/ ünsüzü / n / ünsüzüyle karşılaḡınca benzeḡmeye uğrar:
niḡannı (3/65), anni (15/115)

+sız (+siz, +suz)

parasız (2/135), susuz (4/95), hesapsız (8/90), morelsiz (15/90), besmelesiz (4/25), yarsız (7/150)

Bu ek kendinden önceki sesi benzeḡtirme yoluyla deġiḡtirdiġi de görülür:
irahassız (7/225)

+ki

ḡindiki (1/45), zamanki (1/70), ordaki (7/55), heralki (11/80), yaḡındaki (12/150)

+cık

Pınarcık (17/70)

+ca

Almanca (10/110), boyunca (3/110)

+daḡ (+deḡ)

ḡardaḡıdıḡ (1/75), ġardaḡımın (1/75), arḡadaḡınnan (1/100)

+lı (+li)

Topluluk, beraberlik anlamı katar:

erkekli ġızli (4/145)

+cıl

ortancıl (13/5)

+k̇o (+ki)

Eklendiği kelimeye sevgi anlamı katan (+cık+Im) işlevinde bir ektir.

bacık̇o (14/140), baciki (14/20)

+gil

babamgil (4/5), ğaynatamgil (4/45), dayıgil (5/115), ezemgilin (8/185)

+cemen

güzelcemen (7/240)

+üz / +düz

günüzden / (gündüzden) (10/60)

+an (+en)

oğlan (5/140)

+lek

evlek (4/125), işlekdür (14/95)

+°n

yazın (5/95), ğışın (5/95), ilkin (5/130)

+cuğ

acuğ / (azacık) (7/225)

1.1.2. Fiilden İsim Yapan Yapım Ekleri

-ma (-me)

eyirmesi(1/70), bükmesi (1/70), evlenme (1/10), aşma(3/20), süpürmiye (4/30),
işlemeler (4/55), gısganma (4/90), oynama (10/70), yontmanın (10/165)

-mağ (-meh, -meg)

ekmeg (1/35), yemeh (3/105), çağmağ (5/15)

-mak / -mek eki kendisinden sonra ünlü ile başlayan bir ekle birleşirse, ekin son
ünsüzü /y/,/ğ/, /g/ ünsüzlerine dönüşür:

ekmegi / (ekmeyi), yemegi / (yemeyi), çağmağı

-an (-en)

gülmiyen (2/50), isdiyenin (16/190)

-man

kırman (3/125), öğretmen (5/1)

-cü

görücü usuliyen (11/5)

-gi (-ge)

bilgi (5/1), silgi (5/5), süpürge (7/230)

-ğu (-hi, -gü)

gorhi (14/60), sergü (8/160)

-miş

ermiş (5/195), yetişmiş (5/180)

-ağ

yatağlarım (4/65), saçağ (19/15), gonağ (17/65)

-alah

yatalah (8/95)

-°n

ekine (2/1), yığın (9/10), gelin (15/140), uzun (1/60)

-°ş

egişi (8/130), çekişnen (4/85), dögüşnen (4/85)

-°m

bunalım (11/95), dönüm (16/105), yudum (8/185), ölüm (16/115), takım (1/55)

-°h(-°k, -°ğ)

soyuh (2/105), sıcak (2/105), dilek (4/125), açuh (5/110), durahlar (11/90),
ğonahlarımız (17/65), gonağı (5/105), yayuğı (4/95), bişig (18/15), artuh
(8/105), gırığına (8/220)

-°r

çihar (16/15), döyer biçer (7/75), oğur yazar (7/95)

-°k

üşük (7/220), pişik (6/100)

-i (-ı)

yaziya (2/155), tağı (6/80), gorğı (14/60), süri (18/30), öli (2/80)

-°t

ayırt (3/80), gurut (9/25)

1.2. FİİL YAPIM EKLERİ

1.2.1. İsimden Fiil Yapan Yapım Ekleri

+laş-

siyahlaş- (16/40), bayramlaş- (1/130), hoşlaş- (3/30)

+la-

işihla- (1/80), başla- (1/20)

+ar- / +er-

otar- (16/155), suvar- (8/220)

+el-

düzel (8/150)

1.2.2. Filiden Fiil Yapan Yapım Ekleri

-°n-

gëyin- (18/75), sevin- (13/45)

-°r

düşürt- (11/40)

-°t-

annat- (2/150),

-°ş-

görüş- (3/70), yetiş- (15/45)

-il-

sarıl- (14/90), açıl- (5/165)

-len-

deyişlen- (15/1)

-ar- (-ur-)

artur- (5/95), yatur- (15/105), büşür- (6/125), çıhart- (5/35)

-dUr-

yödür- (1/115), yaPdur- (1/115)

1.2. İSİM ÇEKİM EKLERİ

1.2.1. Çokluk Ekleri

Çokluk ekinin kullanılışı fonolojik değişimler dışında aydın konuşmasıyla aynıdır. Bölgemizde /n/ ünsüzüyle biten isim tabanlarına çokluk eki +lar, +ler eklenince ilerleyici benzeşmeye uğrayarak +nar, +ner şeklini alır:

cannarına (2/30), bunnari (2/35), torunnarım (8/20), onnardan (8/50)

1.2.2. İyelik Ekleri

I. Tekil Şahıs

Aydın konuşmasından farklı değildir.

yavrum (1/10), annem (1/15), etlerimi (3/40), gafam (2/75), gücüm (1/25)

II. Tekil Şahıs

Yazı dilinden farklı olarak II.tekil kişi iyelik ekini alan kelimelerde kendisinden sonra gelen yükleme hâli eki şeklen düşer ve genelde son hecedeki ünlü uzar.

nemazīn (namazını) 6/155, ekinīn (ekinini) 10/140, dosdīn (dostunu) 3/10

III. Tekil Şahıs

Yazı dilinden farklı olarak kelime sonundaki /ı/, /u/, /ü/ ünlüleri /i/ ünlüsüne döner:
anasi (1/85), ağartısı (2/45), kèyvanısı (2/80)

I. oğul Şahıs

Aydın konuşmasından farklılık göstermez:
evimiz (1/15), anamız (4/80), ayrılığımız (6/15), yretmenimiz (7/5)

II. oğul Şahıs

Aydın konuŐmasındaki gibi Őekillerine rastlansa da aydın konuşmasından farklı olarak hece yutumu sonucunda farklı kullanımı grlmektedir. +nız Őeklindeki ek +°z Şeklinde kendini gösterir:

canıza (2/125), elizi, zzi (7/275)

III. oğul Şahıs

Aydın konuşmasından farklı olarak benzeşme hadisesiyle karŐılaŐılır (-nl- > -nn-):
yannari (16/40), onnari (7/10), bunnari (2/70)

1.2.3. Aitlik Eki

Yazı dilinden farklı değildir:

Şindiki (1/45), Şindikinlerde (1/95), bizimki (14/125), zamanki (1/70), esgiki (1/95)

1.2.4. Hl Ekleri

1.2.4.1. Yalın Hl

Standart yazı dilimizde olduğu gibi eksizdir, bir farklılık bulunmaz.

1.2.4.2. İlgı Hli

Yazı dilinden farklı olarak ilgi eki II. tekil kişi iyelik ekinden sonra düŐür. Bu düşme esnasında son hece ünlüsü uzar:

gocn_eđlahŐsızlıđlarını (kocanın ahlaksızlığlarını) 4/80

saçın teli (saçının teli) 7/120

babān evinden (babanın evinden) 2/40

Bazen de konuşmaya bağlı olarak ilgi ekinin düştüğü görülmektedir:

Ruşdi'da behen dēdi ki *sen* rengin niye kaçmış? (5/135)

Ben, hēş nüfus kağırdım deyişlenmedi. (15/1)

1.2.4.3.Yükleme Hâli

Yükleme hâli eki /y/, /n/, /s/, /r/, /m/ ünsüzlerinin etkisiyle incelmıştır:

unni (ununu) 12/45, otlari (7/70), h̄armani (8/10), tayuḥlari (9/10), oḡlani (11/10), insani (13/10)

Aşağıdaki örnekte ilerleyici benzeşme yoluyla yükleme hâli ekinin ünsüzü değişmiştir:

İsmet İñönü'nü gördüm. (14/120)

Daha önce iyelik ekleri bahsinde ifade ettiğimiz gibi II. tekil kişi iyelik ekini alan kelimedede yükleme hâli eki şeklen düşer. Kendinden önceki son hece ünlüsünü uzatır:

eşin dosdīn (eşini dostunu) 3/10, böreklerīn (böreklerini) 3/100, haḡḡīn (hakkını) 4/90

1.2.4.4. Yaklaşma Hâli

Yazı dilinden farklı olarak II. tekil kişi iyelik ekiyle yaklaşma hâli ekini alan kelimedede yaklaşma hâli eki şeklen düşer ve son hecedeki ünlüde düzleşme ve uzama görülür.

ayaḥlarān (14/120), babān (7/230), gözēn (14/95)

1.2.4.5.Bulunma Hâli

Aydın konuşmasından bir farklılık göstermemektedir:

tepside (9/35), bayramda (1/45), içinde (12/1), burda (1/15)

1.2.4.6.Ayrılma Hâli

Tonlu-tonsuz uyumsuzluğu haricinde yazı dilinden farklı değildir.

çarşıdan (6/15), Ankara'dan (6/45), sabahtan (8/5), baraşdan (13/25)

1.2.4.7.Bağlanma Hâli

Eski Anadolu Türkçesinde (+lan, +len +ilen) şeklinde görülen, bugün Doğu Anadolu ağızlarında (+ (i) nan, +(i) nen < +ılan, +ilen) şeklinde yaygın olarak kullanılan ek ve durumdur. “ile” edatının kendinden önceki kelimeyle ekleşmiş şeklidir⁴:

yımirtaynan (12/45), salçaynan (12/60), lambaynan (15/60), motornan (15/140), samannan (16/230), geminen (1/100), döğişinen (3/30), düğünnen (3/70)

1.2.4.8.Vasıta Hâli

Fiilin ne, ile, nasıl, ne zaman yapıldığını ifade etmek için isme getirilen ektir⁵. Batı Türkçesinde işlekliliğini kaybeden vasıta eki kelimeler içinde zayıflayıp, eriyerek varlığını sürdürmektedir. Ancak bölgemiz ağızlarında kalıplaşmış yaygın kullanılışlı bir ek olarak görülmektedir. Bu halin “ile” edatıyla karşılanması hususu bölgemizde rastlanmamaktadır⁶:

yazın (5/95), gışın (5/95), baharın (8/200), dünēn (9/40), öylen (8/65), gērisin gēri (4/125)

⁴ Sağır, a.g.e., s.144

⁵ Ergin, a.g.e., s.237

⁶ Bkz. Sağır, a.g.e., s.144

1.2.4.9. Eşitlik Hâli

Aydın konuşmasından farklılık göstermemektedir.

eyce (8/215), boyunca (7/250), öylece (5/5)

Aşağıdaki örnekte eşitlik ekinden sonra bir de anlam veremediğimiz +men eki eklenmiştir: güzelcemen (7/240)

2. SIFATLAR

İsimlerin niteliklerini, ne durumda olduklarını, sayılarını, ölçülerini gösteren ya da belirten sözcüklere sıfat denir.

2.1. Niteleme Sıfatları

Aydın konuşmasından farklı bir kullanım görülmemektedir:

pis (6/135), has (11/30), taş (8/190), büyük (11/65), töreli (4/55), ince (5/65), bekar (5/105), mübarek (5/185), ğuri (5/165), güzel (5/215), yuvarlağ (5/220), ögey (2/15), zavallı (1/65), yundan (1/65), bağşa (2/70), ergi (6/240), çifdeki (19/10)

2.2. Belirtme Sıfatları

Bir varlığın dış yapısıyla ilgili olarak onu işaret eden sayı, soru ve belirsizlik yönünden belirten sözcüklere denir.

2.2.1.Sayı Sıfatları

2.2.1.1.Asıl sayı sıfatları

bir (1/15), on dört (1/15), elli (1/20), üç (1/115), otuz (4/130), sekiz (6/185), elli dokuz (10/160), yedi (4/120), altı (2/15)

2.2.1.2.Sıra sayı sıfatları

üçüncü mermi (10/5), ikinci adamın (13/1)

2.2.1.3.Kesir sayı sıfatları

bir buçuk (6/50), iki buçuk (6/130)

2.3. İşaret Sıfatları

Varlıkların yerlerini işaret yoluyla gösteren sıfatlardır.

1. “o, bu, şu” kelimeleri kullanılarak yapılan işaret sıfatları:

bu sebebden (1/15), bu defteri (5/5), şu devadan (10/35), o zamanki (1/70), o milletin (1/90), bu Kırsanta’dan (1/85)

2. “ işte o, işte bu, işte şu” anlamlarına gelen “avu, abu, anbu, ambu, aşu” kelimeleriyle kurulan işaret sıfatları:

avu namaz sureleri (2/115), avu yola (4/135), abu kilimi (8/165), abu ğader boy (4/60), anbu ğız (8/105), ambu ğadar (4/15), aşu hacımın (10/40)

2.4. Soru Sıfatları

Varlıkları soru yönüyle belirten sıfatlara denir.

ne (2/20), ğaç (5/95), ğaş (2/120), nasi (8/55), hangi (2/170)

2.5.Belirsizlik Sıfatları

Bir ismi belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Bu sıfatlar, isimlerin özellikle de sayılarını, miktarlarını belirsiz olarak bildirir.

bi (zaman) 1/20, bi (göze) 1/50, üş beş (türlü heb) 2/75, her (gün) 7/225

3. ZARFLAR

Fillerin, fiilimsilerin, sıfatların anlamlarını etkileyen, bazen güçlendirip, bazen kısıtlayan kelimelere zarf denir⁷.

3.1.Yer-Yön Zarfları

Eylemi yer ve yön bakımından belirten kelimelerdir.

altdan yuhari (4/35), geri (4/125), yeniş aşıaşı (9/20), avurdan (11/35), diinde (13/40), içeri (14/75), dişari (16/205)

3.2. Zaman Zarfları

Eylemi zaman bakımından belirten kelimelerdir.

şindi (14/10), bugün (15/115), bu zaman (1/50), geçerkene (1/85), künde (2/20) yarın (2/30), sabahtan (3/85), aşıam (2/110), esgiden, (2/130) neçe (3/100), meçe (6/1), evelden (6/80), öylen (8/65), sora (7/295), o sıra (11/10), günüz (15/80), yazın (5/95), gışın (5/95)

3.3.Niteleme ve Durum Zarfları

Eylemin niteliğini ve durumunu belirten kelimelerdir.

tês, (1/1), tıpış tıpış (2/70), gâşma (2/135), temüz (2/160), peş peşe (3/75), gati gati (3/90), çatır çatır (4/135), ayırt ayırt (3/80), güzelcemen (7/240), görmeden (17/15), tertemiz (7/250), dorğı (11/5), lezetli (13/15), böyle (1/60), êyce (8/215), güzel (3/65), gâça gâça (15/40), çabuğ çabuğ (15/25), öylece (5/5), sade (7/105), tehral (4/110), kendi kendime (16/1), gapi gapi (7/10)

3.4.Azlık-Çokluk Zarfları

Eylemi miktar bakımından belirten kelimelerdir.

⁷ Sağır, a.g.e., s.147

anca (1/20), birez (2/15), çoğ (2/20), hêç (2/50) , daha (2/60) , epëyim (10/120), accuğ (12/50), bi kèrem (14/85) , ğadar (15/95) , ğadar (15/95) , dëy (7/295), tağ (19/5)

3.5.Soru Zarfları

Eylemin anlamını soru yoluyla belirten zarflardır.

neler (1/75), nasi (3/90), nasıl (3/95), ne, niye (4/15), nere (9/15)

3.6.Sebeup Zarfları

Eylemin sebebini bildiren kelimelerdir.

ajlıklarından (3/60), mal için (2/85), içe içe, (2/75) ayahlarımđan (2/75)

3.7.Sürekliuik Zarfları

Eylemin devamlı yapıldığını bildiren kelimelerdir.

yuya yuya (işim bitirdi) 2/80, devamlı 10/125, sürekli 16/215

4. EDATLAR

Sözlük anlamları olmayan, görev anlamları olan kelimelerdir. Edatlar, bir isme bağlanarak cümle içinde hareket ederler. Sözcük oldukları halde tek başlarına hareket edememelerinin sebebi görevsel dil birimleri olmalarıdır. Edatlar, donmuş dil birimleridir⁸.

4.1. Ünlem Edatları

His ve heyecanları, sevinç, keder, ıstırap, nefret, hayıflanma, coşkunluk vs. gibi ruh hallerini; tabiat seslerini, seslenmeleri, tasdik, red, sorma, gösterme gibi beyan şekillerini ifade eden edatlardır⁹.

Ergin, ünlem edatlarını beş gruba ayırmıştır. Biz de aşağıda bu grupları inceleyeceğiz.

⁸Kerime Üstünova, **Türkiye Türkçesi Ad İşletimi (Biçim Bilgisi)**, Kesit Yay., İstanbul, 2008, s.279-283

⁹Ergin, **a.g.e.**, s.349

4.1.1. Ünlemler

Sevinme, kızma, korku, acıma, şaşma gibi duyguları ve tabiat seslerini yansıtmaya yarayan kelimelerdir.

aa (1/35), uf (1/65), tuf (1/65), e, i, oo (4/65), haa (4/135), uuy (4/15), ooy (14/130), uu (15/5), ya, neh (2/40), vay (8/165), yav (10/10), çaat (16/115)

4.1.2. Seslenme Edatları

Hitap edatlarıdır.

gelin hanım (14/20) , anan ğurban (14/130), bacıki (14/20), bacıko (14/140) anā (1/80), herif (3/125), Ya Rebbi (2/60), olan (5/130), ey çoban (5/165), ola (1/75), efendi (10/15), ğız (9/40), hocam (10/50)

4.1.3. Sorma Edatları

nasi (1/65), ne zaman (1/80), kim (5/130), neydi (15/65), niye (1/75), assaddan (4/1), nēy (4/140), nēynesi (10/55), acap (9/25), acabaz (15/90)

Mı soru edatı aydın konuşmasından farklı bir kullanım göstermez. Yalnız genellikle dar-ince ünlülü /mi/ şeklinde geldiği için ünlü uyumuna aykırılık gösterir.

Oldu mi? (18/65), Dögdü mi? (3/35)

4.1.4. Gösterme Edatları

ahan (10/145), ahana (10/145), işde (1/85), avu (2/1), diya (9/25)

4.1.5. Cevap Edatları

yooḡ (4/50), çooḡ (5/80), dehel (6/145), deel (14/55), evet (1/115), tamam (5/120), hēç (2/115), he he (11/80), helbet (6/100), tabi (10/45)

4.2. Bağlama Edatları

Bunlar kelimededen küçük dil birliklerini, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan edatlardır¹⁰.

çünkü (1/55), anca (1/20), yani (1/85), ama (1/100), hem... hem (2/5), ne... ne (1/40), haniya (2/160), belki (4/115), görem (5/40), eger (6/205), hāle (17/75) illāki (6/95), hulesa (10/25), artuḥ (7/55), belki (10/135), heralki (11/80), sanki (16/30), zatin (8/85), zati (18/60), yoḥsa (6/240), ve yaḥud (7/205), faḥat (10/155)

4.3. Son Çekim Edatları

ğader (4/60), ğadar (4/150), ğeden (2/90), ḥarten (7/260), gibi (1/1), bile (1/110), sora (2/50), içün (2/85), gibin (2/40), kibin (8/25), kimin (7/120) evel (12/155), evvel (2/145) onnan< onun ile (4/140), ğarşi (7/90), taraf (12/95)

5. ZAMİRLER

Ardında bir nesne veya kimse kavramı olan, dolayısıyla bir adın yerini tutan kelimeye zamir denir¹¹.

5.1. Şahıs Zamirleri

Kişi zamirleri, kişilerin yerini tutan kelimelerdir.

	TEKİL	ÇOĞUL
I. kişi	ben, benim, beni, bene, behen, bende, benden	biz, bizim, bizi
II. kişi	sen, senin, sana, sehen, sennen, senden, sene	siz
III. kişi	o, onun, onun, avu, oni	onnara, onnar, onnari, onnarınnan,

TABLO 2

¹⁰ Ergin, a.g.e., s.352

¹¹ Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, TDK Yay., Ankara, 2007, s.356

5.2. İşaret Zamirleri

Varlıkları göstermeye yarayan kelimelerdir.

Tekil zamirler: buni (2/150), abuni (15/50), buna (15/50), ona (15/50), abu (1/80), avuna (2/1), ondan (2/40), oni (2/45)

Çoğul zamirler: bunnar (2/95), bunnari (6/1), aburalar (16/145), onnar (17/25), avunnar (12/100)

5.3. Soru Zamirleri

Yerini tuttukları adı, soru yoluyla temsil eden zamirlerdir¹².

kim (4/125), kimin (2/40), hangi (7/110)

5.4. Dönüştürme Zamiri

kendi (1/45), gendini (4/40), gendi (4/55), kendine (8/195), gendileri (8/165), kendisi (13/1), şahsan (17/35)

5.5. Belirsizlik Zamirleri

Ardında belirsiz bir kimse veya nesne kavramı olan zamirlerdir¹³.

hepsi (12/115), hepsi (5/1), hêş kimse (2/40), kimse (2/1), kimsiye (8/175), kimsemiz (6/135), bizim (7/50), herimiz (11/30) biri (2/135), herkeş (1/130), herkej (6/45), herkez (15/50), herkes (4/120), şey (2/135), çoğı (2/125), kimisi (4/90)

6. EK-FİİL

İsim ve isim soylu kelimelere gelerek onları eylemleştiren, şahıs ekini de alarak cümle içinde yüklem durumuna sokan, basit zamanlı eylemleri birleşik zamanlı çekim haline getiren eke denir.

¹² Banguoğlu, a.g.e., s.367

¹³ Banguoğlu, a.g.e., s.368

Aşağıda ek-fiilin basit zamanlı çekimleri verilmiştir:

6.1 Geniş Zaman Kipi

Bildirmenin III. tekil kişisi ile I. çoğul kişi ekleri yuvarlak şekilde gelir. Yalnız kelime sonunda i'leşme temayülünden dolayı kalınlık-incelik durumuna aykırılık gösterebilir.

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Şahıs ekleri + Kip ekleri	+(y)ım +(y)am	+sın +san	+Ø +dır	+(y)ük +(y)uğ	+sız/suz	+lar
Kip çekimleri	mutliyım yanñızım	mutlusın yanñızsın	mutli yanñızdır	mutliyuğ Emirliyük	mutlusuz yanñızsız	mutlular yanñızlar

TABLO 3

6.2. Görülen Geçmiş Zaman Kipi

Bazı istisnalar haricinde i- fiili genel itibariyle korunmuştur. Çoğul I. şahısta ekin ünlüsü kurallı bir şekilde yuvarlaklaşır.

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Şahıs ekleri	+(y)ıdım +(y)Udum	+(y)ıdın +(y)Udun	+(y)ıdı	+(y)ıduğ +(y)ıdüh +(y)ıdük	+(y)ıdız	+(y)dı+lar
Kip çekimleri	ğızıldım küçügüdü-m ğariydım	ğızıldın ğızdın küçügüdün küçüktün	ğızıldı ğızdı yoğudi	bacıyduğ gelinidük	arhadaşdız gelinidiz gelindiz	gelinidiler gelindiler

TABLO 4

6.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi

Öğrenilen geçmiş zaman kipinde genellikle i- fiili korunmuştur. Ekin ünlüsü Çoğul I. kişide yuvarlaklaşmıştır.

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Şahıs ekleri	+(y)İmişam +(y)Umuşam	+(y)ımissan	+(ı)mış	+(y)ımuşuğ +(y)imişük	+(y)ımissız	+(y)ımışlar
Kip çekimleri	ğızımışam ğızımışam	ğızımıssan ğızımıssan	ğızımış ğızımış	ğızımışuğ ğızımışuğ	ğızımısız ğızımısız	ğızımışlar ğızımışlar

TABLO 5

6.4. Şart Kipi

Bazen şart ekinin şahıs ekinden sonra tekrarlandığı görülür. Ekteki i- fiilinin bazen de ekleştiği görülür.

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Kişi ekleri	+(y)ısam(sa)	+(y)ısan(sa)	+(y)ısa	+(y)ısağsa +(y)isekse	+(y)ısasssa	+(y)salar
Kip çekimi	ğardaşısamsa ğardaşısam ğardaşsam	ğardaşısansa ğardaşısan ğardaşsan	ğardaşısa ğardassa	ğardaşısağsa ğardaşısağ ğardassağ	ğardaşısansa ğardaşısan ğardassan	ğardaşısalarsa ğardaşısalar ğardassalar

TABLO 6

7. SIFAT-FİLLER

Fiil kök ve gövdelerine gelerek kendinden sonra bir ismi niteleyen eklere sıfat-fiil eki denir.

- dük / -dih : yeddüğü (ğadar) 1/25
yazduğ (çün) 2/155
ğalduğum (zaman) 5/95
yoğurduğumuz (ğamurdan) 7/250
- ecağ / -cağ : ğırılacağ (ğollarım) 7/150
- ecek / eceg : kesecek (diyin) 7/175
- an : açulan (bi ğumaşidi) 8/55
çalışmayan (kadın) 1/95
olmiyan (bi kelimeleri) 3/90
- miş / -muş : oğumuş (bi ğariydi) 8/145

8. BAĞ-FİLLER

Hareket hâli ifade eden fiil şekilleridir¹⁴.

- acağ : yaPduracağ olsa (1/115)
- asiya : doyasiya (5/60)
- açın /çin : sabağaçın (7/25), olanaçın (13/5), aburiyaçın (14/120)
- duğu / -dügü kimin : ğalduğları kimin (8/165), ğetdügüm kimin (15/14)
- dügü zaman : tökdügün zaman (12/75)
- dügi sıra : öldügi sıra (15/20)
- mamış : yaturmamış yatmazduğ (4/45)
- (y)ana ğadar : yırtılana ğadar (5/65), oğunana ğeden (8/115)
- (y)ana ğeden
- duğdan sora : ğalduğdan sora (5/110)
- (y)anda/ -(y)andan : olmiyanda (15/100), ğörenden (2/160)
- (y)ıp / -(y)ip : çığardıp ufalaruğ (6/115), ğeynip gidemezdi (6/45)
- a : kaçıla kaçıla gidirdük (2/165)

¹⁴ Ergin, a.g.e., s.338

-arah / -erek	: ağliyarah doldurdum (12/150), severek aldın (15/20)
-ken	: doğarken (2/150), toplarken (5/65)
-in	: diyin (7/35), deyin (3/125)
-ince	: çekince (6/135)
-kene	: geçerkene (1/90)

9. FİİL ÇEKİMLERİ

9.1.BASİT KİPLER

9.1.1. Şimdiki zaman

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Şahıs ekleri	-em/-am	-sen /-san	Ø	-ük/ -uğ	-sız / -siz	-lar
Kip ekleri	-ir / -iy	-ir / -iy	-iy / -ir	-ir / iy	-ir / -iy	-ir / -iy
Fiil çekimleri	gelirem geliyem	gelirsen geliysen	gelir gelir diyir	gelirük yapiruh	gelirsiz yapirsiz	gelirler yapirlar

TABLO 7

9.1.2. Görülen geçmiş zaman

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Şahıs ekleri	-m	-n	Ø	-k / -đ / -h	-z	-lar
Kip ekleri	-dI	-dI	-di	-dU	-dI	-dI
Fiil çekimleri	aldım gördüm	aldın gördün	aldi gördi götdi	alduğ gördük	aldız gördüz	aldılar gördüler

TABLO 8

9.1.3. Öğrenilen geçmiş zaman

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Şahıs ekleri	-em / -am	-san/ -sen	Ø	-ük / -uğ	-sız / -siz	-lar
Kip ekleri	-mIş	-mIş	-mIş	-mIş	-mIş	-mIş
Fiil çekimleri	almışam görmüşem	almıssan görmüссен	almış görmüş	almışuğ görmüşük	almıssız görmüssüz	almışlar görmüşler

TABLO 9

9.1.4. Gelecek zaman

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Şahıs ekleri	-m	-san / -n	∅	-(y)ük -(y)uğ	-sız	-lar
Kip ekleri	-aca	-aca -acak/ -acağ	-ecek -acağ	-ece -aca	-acağ -ecek -ece	-acağ -ecek
Fiil çekimleri	alacam görecem	alacağsan alacan göreceksen	alacağ görecek	alacayuğ göreceyüğü	alacağsız göreceksiz görecesiz	alacağlar görecekler

TABLO 10

9.1.5. Geniş zaman

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Şahıs ekleri	-em / -am	-sen/-san	∅	-ük/-uğ	-suz/ -sız	-lar
Kip ekleri	-Ar / -Ur	-Ar / -Ur	-Ar / -Ur	-Ar / -Ur	-Ar / -Ur	-Ar / -Ur
Fiil çekimleri	aluram bağaram	alursan bağarsan	alur bağar	aluruğ bağaruğ	alursuz bağarsız	alurlar bağarlar

TABLO 11

9.1.6. İstek kipi

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Şahıs ekleri	-ım /-m	-san	∅	-k / -ğ	-sız	-lar
Kip ekleri	-a /-1	-a /-1	-a /-1	-a /-1	-a /-1	-a /-1
Fiil çekimleri	alam söyliyim	alasan söyliyesen	ala söyliye	alağ söyliyek	alasız söyliyesiz	alalar söyliyeler

TABLO 12

9.1.7. Emir kipi

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Şahıs ekleri		∅	-sın		-ın / -'n	-sın+lar
Kip ekleri						
Fiil çekimleri		al söyle	alsın söylesin		alın söyleyin	alsınnar söylesinner

		oğı	oğusun		oğıyın	oğusunnar
--	--	-----	--------	--	--------	-----------

TABLO 13

9.1.8. Dilek-şart kipi

şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
şahıs ekleri	-m	-n	∅	-k / -đ	-z	-lar
Kip ekleri	-sa	-sa	-sa	-sa	-sa	-sa
Fiil çekimleri	alsam gelsem	alsan gelsen gelsene (çekime “e” edatının eklenmesi)	alsa gelse	alsağ gelsek	alsaz gelsez	alsalar gelseler

TABLO 14

9.1.9. Gereklilik kipi

şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
şahıs ekleri	-em / -am	-san/-sen	∅	-ük / -uğ	-sız	-lar
Kip ekleri	-mAll	-mAll	-mAli	-mAll	-mAll	-mAll
Fiil çekimleri	almalıyam gelmeliyem	almalısan gelmelisen	almalı gelmeli	almalıyuğ gelmeliyük	almalısız gelmelisiz	almalılar gelmeliler

TABLO 15

9.2. BİRLEŞİK KİP VE ÇEKİMLERİ

9.2.1. Hikâye

9.2.1.1. Şimdiki zamanın hikâyesi

şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Fiil çekimleri	alırdım geliydim	alırdın geliydin	alırdı geliydi götdi	alırduğ gelirdük	alırdın gelirdin	alırdılar gelirdiler

TABLO 16

9.2.1.2.Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Fiil çekimleri	ğalmış duram	ğalmış dursan	ğalmışdur	ğalmışduruğ	ğalmışdursuz	ğalmışdurlar

TABLO 17

9.2.1.3. Gelecek zamanın hikâyesi

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Fiil çekimleri	görüŖeceydim	görüŖeceydin	görüŖeceydi	görüŖeceydük	görüŖeceydiz	görüŖe- ecec- diler

TABLO 18

9.2.1.4. GeniŖ zamanın hikâyesi

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Fiil çekimleri	içerdim	içerdin	içerdi	içerdük	içerdiz	içerdiler

TABLO 19

9.2.1.5.Şart kipinin hikâyesi

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Fiil çekimleri	olsaydım	olsaydın	olsaydi	olsayduğ	olsaydız	olsaydılar

TABLO 20

9.2.1.6. İstek kipinin hikâyesi

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Fiil çekimleri	geleydim	geleydin	geleydi	geleydük	geleydiz	geleydiler

TABLO 21

9.2.2. Şart

9.2.2.1. Ŗimdiki zamanın Ŗartı

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Fiil çekimleri	gidirsem	gidirsen	gidirse	gidirsek	gidirsez	gidirseler

TABLO 22

9.2.2.2. Görülen geçmiş zamanın şartı

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Fiil çekimleri	alışdıysam	alışdıysan	alışdıysa	alışdıysağ	alışdıysaz	alışdıylarsa

TABLO 23

9.2.2.3. Öğrenilen geçmiş zamanın şartı

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Fiil çekimleri	almıssam	almıssan	almıssa	almıssağ	almıssaz	almıssalar

TABLO 24

9.2.2.4. Geniş zamanın şartı

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Fiil çekimleri	ğatarsam	ğatarsan	ğatarsa	ğatarsağ	ğatarsaz	ğatarsalar
	alursam	alursan	alursa	alursağ	alursaz	alursalar

TABLO 25

9.2.3. Rivayet

9.2.3.1. Şimdiki zamanın rivayeti

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Fiil çekimleri	sevirmişem	sevirmissen	sevirmiş	sevirmişük	sevirmissiz	sevirmişler

TABLO 26

9.2.3.2. Gelecek zamanın rivayeti

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Fiil çekimleri	alacağmışam	alacağmıssan	alacağmış	alacağmışuğ	alacağ- missiz	alacağ- mışlar

TABLO 27

9.2.3.3. Geniş zamanın rivayeti

Şahıslar	Tekil I	Tekil II	Tekil III	Çoğul I	Çoğul II	Çoğul III
Fiil çekimleri	olurmuşam	olurmussan	olurmuş	olurmuşuğ	olurmussuz	olurmuşlar

TABLO 28

III. BÖLÜM
KELİME GRUPLARI

KELİME GRUBU

Bir varlığı, kavramı, durumu ve hareketi karşılayan, belirten, niteleyen, pekiştiren yargısız dil birimleridir. Kelime grupları cümle içinde isim, sıfat, zarf ve fiil görevi görürler¹.

1. TEKRARLAR

1.1. Aynen Tekrarlar

Bunlar bir kelimenin arka arkaya iki defa tekrarlanmasıyla yapılır. Asıl tekrarlar da denilen bu kelime grubu birçok kelime türünden yapılan ve çokça kullanılan bir gruptur².

Hab *ıçe ıçe* işim bitmiş. (2/75)

Ona buna tahta tehnelerde çamaşur *yuya yuya* işim bitirdi. (2/80)

Haşla haşla tabliya düz. (2/95)

Elmalar *taķır taķır* düşdi ğafama (4/15)

1.2. Eş ve Yakın Anımlı Tekrarlar

Bunlar aynı manaya gelen veya yakın anlamlı iki farklı kelimedenden meydana gelen tekrarlardır³.

Ayahlarından *ķuti sahat* oldi. (2/50)

Arhadaşlarımnan çoĥ *hasıDım éyiDim*. (2/95)

Çoluĥ çocuĥ da yoĥ ki çıĥniya. (6/70)

Bu ğız *deli divana* olmuş. (6/160)

Biz de gene *danışah bilüşek* de bām ne diyeceyük. (18/40)

1.3.Zıt Anımlı Tekrarlar

¹ Leyla Karahan, **Türkçede Söz Dizimi**, Akçağ Yay., Ankara, 2013, s.39

² Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yay., İstanbul, 2007, s.377

³ Ergin, **a.g.e.**, s.378

Zıt anlamlı kelimelerin oluşturduğu tekrarlardır.

Vaar yooḥ çek. (4/50)

Ama *erkekli gızli* oynadıḥ mi erkekler bizi yaḥaladı mi gılaḥlarımızdan çekerdiler.
(4/45)

1.4. İlaveli Tekrarlar

Kelime başına ses eklenerek oluşturulan tekrarlar:

Pantol mantol gibi êle bişeler yoḥ. (17/115)

İsgenderun'da heç *gıṣ mıṣ* yoḥdı. (16/60)

Benim şeyim yoḡıdı, yani *isdeme misdeme* şey êtme yoḡıdı. (15/1)

Ġoca ġarılar *ilaş milaş* bilirdiler. (13/30)

Kelime başına hece eklenerek yapılan tekrarlar:

Eller *yêm yeşil*. (15/115)

Ġıp ġırmızı olirdi şey gibi onu yêrdiler. (6/120)

1.5. Çoklu Tekrarlar

Bir kelimenin veya kelime grubunun ikiden fazla tekrarlanmasıyla oluşan tekrarlardır.

Bizim êv de êle ġalaba düġün ki *giden gelen, giden gelen...* (15/105)

Ĥesde, Ĥesde, Ĥesde. Ĥesdeligiynen urġaş, urġaş, urġaş. (15/15)

2. BAĞLAMA GRUBU

İki ya da daha fazla ismin sıralama, bağlama, karşılaştırma ve denkleştirme bağlaçları (ve ile, dahi, ilâ, ya, yahut, veyahut, fakat, ama, değil, ya... ya, hem...

hem, ne... ne, dA... dA vb.) ile kurulan kelime grubudur. Ögeler biçim ve eşitlik olarak birbirine bağlanır⁴.

Ben görmedim *ama* âlem gördi. (3/60)

Şiço dayının uşahlari vardi: *Nusret'nen Remzi*. (16/210)

Bizim şindi daha *ne elimiz ne d'ayağımız* tutmaz. (1/40)

Hem ana oldum onnara hem baba. (2/5)

Bara bi köwden geçerkêne, amica ne olacağ *baba deil ana deil*, e iki tene çöcuği daşımadan usanmış, yani üşenmiş. (1/85)

3. İSİM TAMLAMASI VE İYELİK GRUBU

En az iki ve daha fazla ismin sahiplik, aitlik, tür, cins gibi nitelikleri belirtmek üzere bir araya gelerek oluşan kelime grubudur.

3.1. Belirtili İsim Tamlaması

Tamlayanı ilgi hâli eki almış olan tamlamaya denilir. Belirtili isim tamlaması Türkçe cümle yapısını en belirleyici kelime grubudur. Özellikle sonuna fiilimsileri alabileceği için tamlayan ile tamlanan arasına birçok unsur; zaman, yer, keyfiyet, durum ve daha başka birçok unsur alabilen ve bu yüzden yapısı iki ile onun üzerinde kelimedenden meydana gelen bir yapı grubudur.

Bi zaman *baamın dezgâhini* çalıştırdım, tükani. (1/20)

Gardaşımın oğli dedi ki, oy bibi yazuğ olsun ki sen yazıya getmemişsen. (9/1)

Çala çala *gaynımın düğününi* êtdi irehmetlik. (9/20)

İyelik grubu da aslında isim tamlamasından başka bir şey değildir. Fakat böyle bir isimlendirme yapılmasının sebebi tamlama yapan ögelerden tamlayanın kişi zamirinden oluşmasıdır.

Benim anam hasdalıhlydi, romatızmalıydi, ağrılıhlydi. (1/30)

⁴ M. Özkan, V. Sevinçli, **Türkiye Türkçesi Söz Dizimi**, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2013, s.102

Benim önümü kesdiler. (10/25)

3.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Tamlayanı ilgi hâli eki almayan tamlamadır. Belirtili isim tamlamasında anlam özeli, belirtisiz isim tamlamasında anlam geneli ifade eder. Belirtisiz isim tamlamasında tamlayan ve tamlanan arasına genelde bir unsur girmez.

Görüci usuli bi düyün oldi. (12/1)

Āenāze evine giderdük. (12/115)

İlaş fapırkasına girecem. (16/50)

Bayburt evliya yatağı. (17/35)

Bölge ağzında tek örnek olarak ters çevrilmiş bir belirtisiz isim tamlaması örneğine rastlamaktayız:

Abunların hısımıdı, ebe mehlābesi. (14/100)

3.3. Zincirleme İsim Tamlaması

Birden fazla isimle kurulan tamlamadır.

Oğlanın her ezasının üsdüne bi şey söylirdin. (6/185)

Benim oğullarımın zaten birini ādetinnen gētürdük. (2/135)

Emicemin gızının oğliydi. (4/65)

Bizim oynaduğumuz oyunun adi, ganliydi. (8/115)

4. SIFAT TAMLAMASI

Sıfatın bir ismi veya isim soylu bir kelimeyi nitelemesi ya da belirtmesiyle oluşan tamlamadır. Sıfat bir kelime veya sıfat özelliği gösteren kelime grubu da olabilir.

Ondan sona da rahmetlik, fāyizli para almışdı, borçli çııdı. (1/20)

Ben kendimi ēle yüksek dağın tepesinde göremem. (1/35)

Erzincan'da *çifde atınnan bi ton zebze* götürirdi. (1/45)

Ama anam *ona bi tene beyaz yorğan* örtmüş. (5/125)

5. BİRLEŞİK İSİM GRUBU

Birleşik isim, bir nesnenin ismi olmak için yan yana gelen birden fazla ismin meydana getirdiği kelime grubudur. Bir nesnenin çoğunlukla tek tek de adı olan isimler aynı ismi karşılamak için eksiz olarak yan yana gelir ve birleşik isim yaparlar⁵.

Maraşal Fevzi Çahmah da *hasda*. (5/15)

Orda ordu komutanı *Nurettin Baransel* behen dedi ki, ne yedin? (5/35)

Ednan Menderes'in zamanında bitirmişdim asgerliyi. (5/60)

Dedi, babama ki *Ali Osman* geriden al, geriden. (8/155)

6. BİRLEŞİK FİİL GRUBU

Bir isimle bir yardımcı fiilin veya bir fiille bir yardımcı fiilin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur.

6.1. İsim ve Yardımcı Eylemle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

“Et-, eyle-, yap-, kıl-“ yardımcı fiilleri isimlerden geçişli birleşik fiiller, “ol-, ve bulun-“ yardımcı fiilleri ise geçişsiz birleşik fiiller yapar. Bunlara tam yardımcı fiil adı verilir⁶.

ol-

Ondan *razı olmiyan* hêş kimse yoğdur. (2/40)

Ama ağacı *yağan* da *iflah* olmaz. (6/230)

bulun-

Makarna *zor bulunurdi*. (12/40)

⁵ Ergin, a.g.e., s.385

⁶ Özkan, Sevinçli, a.g.e., s.68

eyle-

Fahri'ynen birabar gëtdük *motoru eyledük*. (15/140)

et-

Peri gızı da onu almış *ğabul etmiş*. (6/160)

mİş-

Ġıtlıh *olmamış olur* mi?

tut-

Ben nem, *el ele tutardılar*, kırman tutarlar. (14/40)

6.2. Fiil ve Yardımcı Fiille Kurulan Birleşik Fiiller

“Bu yapıda kurulan birleşik fiiller ‘-A, -U, -I’ bazen de ‘-Ip’ zarf fiillerine bil-, ver-, gel-, gör-, kal-, dur-, yaz-, koy-, yardımcı fiillerinin gelmesi ve her iki fiilin kaynaşması birleşmesi ile meydana gelir. Bu birleşmede yardımcı fiiller, zarf-fiilin anlattığı kılış ve oluşu tasvir eder, onun nasıl, ne şekilde olduğunu ve yapıldığını belirtir. Bu bakımdan bunlara tasviri fiil denir. Tasviri fiiller; yeterlilik, tezlik, süreklilik ve yaklaşma olmak üzere dörde ayrılır⁷.”

6.2.1. Yeterlilik Fiili

Asıl fiil üzerine “-A” zarf-fiil eki ile “bil-“ yardımcı fiilin getirilmesiyle oluşur.

Senden nè *öyrenebilürüm* dedim gızım. (5/1)

Asger poten alıp da gëynip *gidemezdi*. (6/45)

6.2.2. Yarı Tasviri Fiiller

Yaygın olarak “-Ip, -Up” zarf-fiil ekleri kullanılır.

Tandura *baturup çığartmışlar*, sede his. (8/125)

⁷ Özkan, Sevinçli, a.g.e., s.77

Yayuḡ var da *doldurup boşadamırsan*. (11/80)

7. AİTLİK GRUBU

Kelimeye “-ki” aitlik ekinin eklenmesiyle meydana gelen kelime grubudur.

O zamanki kādınları, ben bazı düşünürem, bi çif çorabın yununi eyirmesi, bükmesi, tohumasi *şindiki kādınların* bi sene çalışmasından gene ağır. (1/70)

Esgiki muhabbetlig, *esgiki söhbet*, *esgiki goñşi şindi yoḡ*. (1/150)

8. UNVAN GRUBU

Şahıs ismi ile unvan veya akrabalık isminden meydana gelen kelime grubudur. Şahıs ismi önce unvan veya akrabalık ismi sonra gelir. Her iki unsur da ek almaz⁸.

Allah razı olsun *Cemile Hanım* varıdı. (4/100)

Ama *Ali dayi* çoḡ deyerli. (5/105)

Seni nasıl geldi isdediler *Nafis Beylerden?* (3/65)

Dedi, *Hanım abla* senin o bilgün nerde? (6/185)

Ayama (lakap, müstear), bir topluluk içinde aynı isme sahip olan kişilerin tanınması için farklı isimlerin kullanılmasıdır. Bu durum genellikle kişinin kendi kişisel ve fiziksel özellikleriyle, yaptığı iş vs. ile ilgili olarak kullanılır. Anadolu’da sıkça rastlanılan bir durumdur.

Ġocam, *bilik Memet* diyirdiler. (2/10)

Ġara Fadime, *sari Fadime*, *çobanın Fadime* diyeçiyük ki tanınsın. (2/170)

9. ÜNLEM GRUBU

Bir seslenme edatı (ünlem) ile bir isim ögesinden oluşan kelime grubudur. Ünlem başta isim sonda olur. Başta bulunan ünlem tamlayan, sonda bulunan isim tamlanan durumundadır⁹.

⁸ Ergin, a.g.e., s.389

Demiş çobana *ey çoban*, demiş, eger seni ermissen yetişmissense bu guşburni ağaci guri çali burda yeşerür. (5/165)

10. SAYI GRUBU

Sayıların sıralanışı büyükten küçüğe doğrudur ve küçük sayı sonda bulunur.

On iki on üç yaşında evlendim. (11/1)

Benim de o zaman *elli dokuz* model bi kamyonum var. (10/160)

Diyelim ben *yirmi sekiz* yaşındayam, bu *on sekiz* yaşında. (16/95)

11. EDAT GRUBU

Edat grubu bir isim unsuru ile bir son çekim edatından oluşan kelime grubudur. İsim unsuru önce, edat sonra gelir¹⁰.

sora / soña (sonra)

Babam da *anamdan sora* gülmeDi hêç. (2/50)

Zaman zaman *yaşlandııdan sora* bi de şey çııdı. (2/150)

Doıuz aydan sora behen düğünnen seyrannan... (3/70)

Almanya'ya *geşdükden sora* Almanlar buni yaıalamışlar, götürmüşler. (10/110)

Suyi sızdııdan soña torbanın ağzını açıruı, kesirük piçağınnan. (7/245)

göre

İnancına göre yapan yapır. (6/205)

Evimizin gererine göre ekerük. (7/85)

Şindi gız oğlan birbirini görür *ona göre* gidir. (11/10)

diye

Tekral Rus burdan *gelir diye* dönmüşler. (1/90)

Çocuı *doğdi diye* yemek yapırdıı. (3/10)

⁹ Özkan, Sevinçli, a.g.e., s.99

¹⁰Ergin, a.g.e., s.392

Güzel diye şişirem ama maalesef. (4/1)

gibi / gibin/ kimin/kibin

Ġarının gözlerinden *oluġ gibin* yaş aġdi. (2/40)

Ġaġdi *kor gibi* atdılar beni daġ köwlerine. (4/35)

Dalyan gibi deliġanlılar isdedi vèrmediz de ġaġdi geldi vèrdiz bıcırıġa da Allah'ın yazi ġederiymiş. (4/60)

Saçın teli kimin olurdi. (7/120)

Ondan sora da ebèle *abunun kibin* iki dene taş, el taşı vardi, oni çekerdiler. (8/25)

önce

Asgerlikden önce ben ġurbete ġetmedim. (16/65)

Asgerlik bitmeden önce, èle oni engelledük. (16/85)

içün

Tarlada erazımız *çoġ olduġu için* bulġur ġaşlarduġ, sererdük, ġurudurduġ. (14/25)

O ġazuġların başlarına *germek için* daş ġordular. (18/85)

Cècim de *sermeg için* odalara esgiden. (14/50)

ġadar / ġadar / ġeden/ ġarten/ġartin (kadar)

Fiske *abu ġadar* işiġi yanar. (1/65)

Ġaynata namazını *ġilana ġadar* ya cèmiye *gidip gelene ġadar* çayı hazırlanırdi. (3/45)

Dèdim, Bayburd'da *avu ġadar* ġati ġonişan var mi? (3/90)

Oni ġötürür, *bahara ġeden* idāre èderdük. (5/90)

Ġari da *abu ġarten* bi ġari. (18/20)

O ġartin milleti kim aġırlıyacaġ? (18/60)

evel / evvel

Ġaġdım mı *ġaynatadan èvel* tikileceydük. (3/45)

İsdanbul'da da ġalanlar, mesela *ķırs sene evvel* gidenler, yirmi sene evvel gidenler şindi ġeri gelir. (8/205)

+InAn / +nAn

Yumruğiynan döydi. (3/40)

Dügünnēn, seyirinnēn, niřannān gētdim. (3/1)

Yunmadan etmeden üsdiynen başiynan gömir gidirler. (8/178)

đarři

Güneşe đarři, öremede bële yaslamada güzel köf. (7/90)

doğri

Oslu Baba, bir günüsi *đabristana doğri* giderken ziyaret vardır, türbesi vardır.

12. ZARF GRUBU

Zarflar sadece fiilin durumunu, zamanını, niteliğini, niceliğini vs. özelliklerini belirten bir kelime türü değildir. Aynı zamanda zarflar, sıfatların ve zarfların derecelendirilmelerinde, pekiştirilmelerinde de kullanılan bir kelime türüdür. Bu bakımdan zarflar da sıfat ve zarflarla bir araya gelerek kelime grubu oluşturabilirler¹¹.

Babaannem *çoğ oğumuş* bi đariydi. (8/145)

Babam da *ēy bi yer* iřđal ētdi. (5/115)

şindi yavrum sen oni annarşan o iş *epēy uzun* süreğ. (1/30)

şindi kırt tāne ğız *böyle taş* olmuşdular. (5/220)

13. KISALTMA GRUPLARI

Kısaltma grupları, iyelik ve hāl eki almış bir isimle başka bir ismin oluşturduğu kelime grubudur. Bu gruplar, bazı kelime grupları ile cümlelerin kısalması ve kalıplaşması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan bunlara ‘kısaltma grupları’ denir¹².

¹¹bkz. Fikret Turan, “Türkçede Zarflar Üzerine”, Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1998, s. 301-306

¹²Özkan, Sevinçli, a.g.e., s.107

13.1. Yönelme Grubu

Bu grup, yönelme hâli ekini almış bir isim ve kendisinden sonra gelen bir isim ya da sıfattan oluşur.

Öyretmene bürük çekirem. (8/110)

Ėaynatam işe sebep beni aldı. (9/5)

13.2. Bulunma Grubu

Bulunma hâli eki almış bir isim ve kendisinden sonra gelen bir sıfat ya da ismin oluşturduğu kelime grubudur.

Binde bir incir dolması yapirlar. (7/135)

13.3. Uzaklaşma Grubu

Uzaklaşma hâli eki almış bir isim ve kendisinden sonra gelen bir isim ya da sıfatın oluşturduğu kelime grubudur.

Tenekeden hemâyil (7/160)

Bizim de Ėara dëynek varmış, ağaşdan bi dëynek. (8/130)

13.4. İsnat Grubu

Biri diğesine isnat edilen iki isim ögesinden meydana gelen kelime grubudur. Bunlar, ters çevrilmiş bir sıfat tamlaması şeklindedir¹³.

Taşdan üsdi örtüli. (8/185)

13.5.Vasıta Grubu

¹³ Özkan, Sevinçli, a.g.e., s.109

Vasıta eki almış bir isimle kendinden sonra gelen bir ismin ya da sıfatın oluşturduğu kelime grubudur. Bu grup, cümlede sıfat ve zarf olarak kullanılır¹⁴. Vasıta grubu, bölge ağzında +ilen edatını alarak kullanılır.

Legenlernen lori tepelerdük. (6/250)

Gelinnen beraber dolanurlar. (6/70)

13.6. İlgı Grubu

İlgı eki almış bir isimle başka bir ismin meydana getirdiği kelime grubudur. Kısalmaya uğramış bir isim tamlaması yapısındadır.

Sen benim adımi çobanın Fadime göydün.(2/170)

Hılese yedi top benim topa bağlandı. (10/10)

14. İSİM-FİİL GRUBU

Bir isim-fiil ile onu anlamca tamamlayan kelimelerden oluşan kelime grubudur. Yargı bildirmeyen bu grup isim-fiil ekleri ile kurulur¹⁵.

Ahşamdan sabağā ğadar yatma yoğ annelere. (7/265)

Altuni aldi suya beke çalhadı dedi ki, altun suyunu işmek görhiya yarıyormuş.
(5/135)

15. SIFAT-FİİL GRUBU

Bir sıfat-fiil ve ona bağlı ögelerle kurulan kelime grubudur. Bu grup isim özellikle de sıfat olarak kullanılır¹⁶.

Ondan razi olmayan heş kimse yoğdur. (2/40)

Ğırılacağ gollarım. (7/150)

Çalışmayan kadın ne olur? (1/95)

¹⁴ Özkan, Sevinçli, **a.g.e.**, s.111

¹⁵ Özkan, Sevinçli, **a.g.e.**, s.83

¹⁶ Özkan, Sevinçli, **a.g.e.**, s.86

16. ZARF-FİİL GRUBU

Zarf-fiil ile ona bağı yardımcı ögelerin oluşturduğu gruptur. Yardımcı ögeler zarf-fiili anlam bakımından niteler, açıklar ya da tamamlar. Zarf-fiiller genellikle sonda bulunur ve yargı bildirmezler¹⁷.

Loħsa yatarken özel bişey yapıp miydınız? (3/10)

Ekin toplarken yırtıldı. (5/65)

Ben hêç benim *adami görmeden* evlendim, hêş tanımadan. (7/195)

Gêtdim aşdım çami ki *içeri girer girmez* gözüme bir yumruğ indürdi. (4/35)

¹⁷ Özkan, Sevinçli, **a.g.e.**, s.89

IV. BÖLÜM

CÜMLE BİLGİSİ

CÜMLE

“Dildeki kelimelerin bir grup veya cümle oluşturacak biçimde bir araya gelmelerinin kurallarını, bu grupların cümle içindeki görevlerini, kelimelerin birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle yapılarını inceleyen dilbilgisi bölümüne *söz dizimi* veya *cümle bilgisi* (syntax) adı verilir. Söz dizimi, dili cümle bilgisi açısından ele alarak inceler. Cümle en dar anlamıyla bir yargı grubudur. Bir düşünceyi, bir hareketi, bir olayı, bir isteği tam bir hüküm halinde ifade eden kelime veya kelime dizgisine *cümle* denir¹.”

1. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

Yüklem, genellikle cümlenin sonunda yer alır. Türkçe cümle yapısında temel unsur sonda yardımcı unsur başta bulunur. Fakat bazen yüklem yeri cümle içinde çeşitli sebeplerle değişir. Cümlelerin kurallı ya da devrik olmasının sebebi yüklem cümle içinde bulunduğu yeridir.

1.1. KURALLI (DÜZ) CÜMLELER

Yüklemi sonda bulunan cümleler, kurallı (düz) cümlelerdir. Cümlenin ana ögesi olan yüklem, genellikle cümlenin sonunda yer alır. Yüklemi tamamlayan ögeler, yüklemden önce gelir. Yükleme en yakın öge, genellikle belirtilmek istenen ögedir².

Esgiki muhabbetlig, esgiki söhbet, esgiki goñşi şindi *yoh*. (1/130)

Ayağlarımndan adım atıp *gëzemirem*. (2/75)

Loğsa yatarken özel bişe *yapir miydız?* (3/10)

Gece bayilurdi, gündüz *süslenür gëzerdi*. (4/45)

Piknik dehel kıra *giderdük*. (4/120)

O zaman deyirmenlerde *ügüdürdük*. (5/85)

Dünyasını deyişirken *ağladi*. (5/145)

Altun varlığı olan altun da *tağardi*. (5/85)

Hepisini de güzel *yaparuh*. (7/125)

Ondan sora da makineler *çıhdi*. (8/10)

¹ Mustafa Özkan-Veyisi Sevinçli, **Türkiye Türkçesi Söz Dizimi**, Akademik Kitap, İstanbul 2013, s.115, 116

² Leyla Karahan, **Türkçede Söz Dizimi**, Akçağ Yay., Ankara, 2013, s.100

1.2. DEVRİK CÜMLELER

Yüklemi sonda bulunmayan cümleler, devrik cümlelerdir. Devrik cümleler, konuşma dilinde yazı diline oranla daha fazla kullanılmıştır. Şiir dilinde devrik cümle daha çok görülür³.

Sehsen dördde *geldim*, Bayburd'a. (16/5)

Çamaşurunu *yurlar* ölünün. (3/115)

Gelin *gelürdi* ğapiya başına elma *atardılar* bacadan. (6/90)

Onun başında üç gün *oynarduĥ* ğızlarnan. (16/200)

İşde ele *gêşdi* okullarımız. (7/1)

Pilavınnan *yêrdiler*, düğünlerde. (7/125)

Yani keyfimiz çoĥ *olurdi* esgiden. (7/295)

Ben de *gêymedim* bayaz gelinlik. (8/50)

Deynegi behen *bündürdi* üsden aşşaĥı. (8/130)

Hakim ona *vêrdi* devayi. (10/25)

Gözelerin başında yemeklerimizi, yoĥurtlarımızı *yêrdük* güzel güzel. (13/15)

2. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

Cümlenin yüklemi, ekle veya eksiz olarak yargı bildiren bir fiil veya isimdir. Yüklemın isim veya fiil oluşu, sadece anlamı deĥil cümle öğelerinin türünü ve cümle içindeki yerini de etkiler⁴.

2.1. İSİM CÜMLESİ

Yüklemi isim ve isim grubu olan cümlelerde yüklem, “ek-fiil” almadan da kurulabilir, bu durumda ek-fiil kendisini cümlenin anlamında hissettirir. Bu cümlelerde en çok “var” ve “yok” kelimeleri kullanılır. İsim cümleleri genellikle özne ve yüklemden oluşur, öteki öğeler cümlede nadir olarak görülür⁵.

Bölge aĥzında “i-“ ek-fiili genellikle korunmaktadır. Ayrıca isim cümleleri basit zamanlıdır, birleşik zamanlı isim cümlesi mevcut deĥildir.

³ Karahan, a.g.e., s.100

⁴ Karahan, a.g.e., s.96

⁵ Özkan, Sevinçli, a.g.e., s.159

Esgiden demürlinin adi *ğodudi*. (8/30)
O zaman esgerlik *çoğudi, uzunudi*. (12/140)
Esgiden *zorıdi* yavrum. (1/50)
E anam *hastalıhli*, bu sebebden. (1/15)
Abu köyün öli yuyani *benidim*, keyvanısı *benidim*, ireli geleni *benidim*. (2/80)
Arhadaşlarımnan *çoğ hasıDım iyiDim*. (2/105)
Bereber *esgeridük*. (5/1)
Beni Allah ele aydınlığa çıkartdı ki çoğ *mutliyam*. (11/100)
Bayburt evliya *yatağı*. (17/35)
Bu benden beş yaş *kuçuk*. (9/10)

2.2. FİİL CÜMLESİ

Yüklemi çekimli bir fiil olan cümleye *fiil cümlesi* denir. Şart kipi dışında sekiz fiil kipi ile temel cümle kurulabilir. Fiil cümlelerinde yüklem; basit, birleşik, çatı (etken, edilgen, ettirgen, işteş, dönüşlü) eklerini almış fiillerin çekimli şekillerinden meydana gelir⁶.

2.2.1. Basit Fiillerle Kurulan Cümleler

Tek bir hareket ve düşüncüyü anlatan, içinde tek bir çekimli eylem bulunan cümlelerdir⁷.

Altı tene çocuğ *böyütdüm*. (2/5)
Davulnan, zurnaynan *gétdim*. (3/75)
Ben de sevdüğüme *gétmedim*. (4/125)
Hınzeverek orda güzel ibadetler *olur*. (5/215)
Güzel elbise *tikerdiler, geyerdiler*. (6/85)
Normal şekilde *çalışiram*. (16/35)
Benim ömrüm ğurbetde *ğeşdi*. (17/45)
Allah bi tane çocuğ *vérmiş*. (8/70)

⁶ Özkan, Sevinçli, a.g.e., s.162

⁷ Özkan, Sevinçli, a.g.e., s.162

2.2.2. Birleşik Fiillerle Kurulan Cümleler

Bir yardımcı fiille bir ismin veya anlamca kaynaşmış iki fiilin oluşturduğu cümlelerdir⁸.

Köyü *terg eddiüg* geldük buriya. (1/20)

Gaynanam beni *haz etmezdi*. (3/30)

Bölüğümüzde *devam etdük*, efendi. (10/15)

Bu adamın bütün variyeti *gaybolmuş* hocam. (10/90)

“Senden ne *öyrenebilürüm?*” dedim, gızım. (5/1)

2.2.3. Birleşik Zamanlı Fiillerle Kurulan Cümleler

Yüklemi fiillerin birleşik çekimleri ile kurulan cümlelerdir. Bu yapılarda yüklem, fiillerin hikâyesi ve rivayeti şeklindedir⁹.

Künde tandur yahir ona buna ehmeñ *büşürirdim*. (2/20)

Bayramda çocuğ iken *gezirdük*. (2/55)

Çocuğ doğdi diye yemek *yapirdız*. (3/10)

Tağı *tağardılar*. (6/80)

Suynan yani eşgi *goymazduğ*. (6/115)

Gelini içeri *alurdular*. (3/25)

Ama arhadan güzel ehram *bağlarmuş*. (12/145)

Ednan Menders'in zamanında *bitirmişdim* asgerliyi. (5/60)

2.2.4. Geçişli Fiillerle Kurulan Cümleler

Geçişli fiiller nesne alabilen fiillerdir. Bu bakımdan cümlede yüklem, özne ve nesne muhakkak vardır.

⁸ Özkan, Sevinçli, a.g.e., s.164

⁹ Özkan, Sevinçli, a.g.e., s.166

Gözleri *görür*, gulağı *êşidmir*. (6/20)
Anam oni *gorir*. (5/125)
Ondan *öyrendim*. (5/10)
Ġardaşı gelmiş, düyünde beni *beyenmiş*. (12/145)
Ben kendimi êle yüksek dağın tepesinde *göremem*. (1/35)
Dışari icabet ettiyi sıra seni *yolliyacayuğ*. (10/155)
Zaten ehmeği çarşıdan alır *yiyrük*. (6/15)
Direge de ben bi başörti *örtirdim*. (4/120)

2.2.5. Geçişsiz Fiillerle Kurulan Cümleler

Bu fiille kurulan cümleler cümlede nesne alamazlar.

Doduğ *geldim*, doduğ *gidirem*. (2/145)
Onnar *ğaldılar*. (12/110)
Dadi güzel *olirmiş*, Fedime. (4/65)
Uuy dedim, ben burda *ölecem!* (4/15)
Ġısır *yatırdı*, ben de *uyumuşam*. (2/140)
Geldük işde *êvlendük*. (13/1)
Ġaynatayı yaturmamış *yatmazduğ*. (4/45)

2.2.6. Etken Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Etken çatılı fiillerle kurulan cümlede yüklemnin belirttiğı işin özne tarafından yapıldığı açıkça görülür¹⁰.

Bu herif ölükden sora da daha çoğ *çekdim*. (15/65)
Bunun böyüğü emisinin Ġızını *aldi*. (6/5)
İşde onarınnan *savarduğ*, *giderdi*. (7/130)
Ben tayuğları aşşağı *vuriram*, o yuğari *vurir*. (9/10)

2.2.7. Edilgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

¹⁰ Özkan, Sevinçli, a.g.e., s.169

Edilgen çatılı fiillerle kurulan cümlelerde eylemin kim tarafından gerçekleştirildiği belli değildir.

Oyunlar *yapulurdi*. (17/60)

Daha gömşudan yemek *beklenmez*. (3/115)

Avucunna duz atırduḡ, suyun içine *haşlanmirdi*. (18/10)

İltiabı miltiabı *kesildi*. (18/25)

Egire egire nasıl *lezzenmiş*. (18/110)

Orda *yazıldım*. (16/50)

Bêş dene camoş *sağılırdi*. (15/60)

2.2.8. Ettirgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Geçişsiz fiilleri geçişli hale dönüştüren ve geçişli fiilleri ikinci derecede geçişli duruma getiren fiillerle kurulan cümlelerdir. Bu yapıdaki cümlelerde oluş ve kılışlar, faktitif eklerinin (-r-; -dIr, -dUr, -tIr, -tUr, -t-) biriyle ya da ikisinin üst üste getirilmesiyle yapılır. Bu fiillerde hareket başkalarına yaptırılır¹¹.

Bi zaman baamın dezzāhını *çalıştırdım*, tükani. (1/20)

Bir *usda* bulur gêtürürdiler taşınna duvar *yapdururdular*. (1/115)

Alti tene çocuḡ *böyütdüm*. (2/15)

Allah *utandurmiya*. (2/50)

Eşin dosdın çağırıp da helva yapıp *yédürmir* miydiz? (3/15)

Gêtürdüler beni *otuturdular*, Çemçül'de odiya. (4/15)

Doḡdora *baḡdurdum*. (18/25)

2.2.9. İşteş Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

İşteş çatılı fiillerle kurulmuş cümlelerde, oluş ve kılışlar, diğer bir ifadeyle fiilin belirttiği iş, birden çok şahıs tarafından toplu ya da karşılıklı olarak yapılır¹².

Yırtıldı, ḡaḡdım ḡanıma dedim ki, yeni *évlenmişdük*, benim bu pantolumi tik. (5/65)

¹¹ Özkan, Sevinçli, **a.g.e.**, s.170

¹² Özkan, Sevinçli, **a.g.e.**, s.171

Hacı Ābi sen dedim, gèt köye, köyde *hesaplaşacayuh*. (16/110 9

Onnarınnān bayram oldu mi, bayram sabağ oldu mi herkeznen *bayramlaşurduh*.
(4/115)

2.2.10. Dönüslü Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Eylemin belirttiği işi yapan da etkilenen de aynı kişidir.

Bazen solir, bazen *beyazlaşir*. (17/40)

Kendi kendime *örgendim*. (10/1)

Bi sene mi iki sene mi *dilendim*. (16/125)

Bahdım gözlerinin yannari hep *siyahlaşmış*. (16/40)

Neyse, ben orda *bayılmışdım*. (16/115)

Aşağıdaki örnekte eylemde dönüşlülük eki olmadığı halde eylem dönüşlüdür.
Çünkü işi yapan da işten etkilenen de aynı kişidir:

Dayanamadım, orda *hasdaladım*. (17/80)

3. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER

Her cümle, yapısında bulunan kelime ve eklerin yönlendirdiği *soru, bildirme, istek, emir, ünlem* vb. anlam özelliklerinden birini ifade eder. Bir cümle hangi anlam özelliğine sahip olursa olsun, mutlaka ya olumlu ya da olumsuz bir anlam taşır. Buna istinaden cümlenin temel anlam özelliği *olumluluk* veya *olumsuzluk* olarak ifade edilebilir¹³.

3.1. OLUMLU CÜMLE

Bir işin, oluşun, hareketin, düşüncenin gerçekleştiğini ve gerçekleşeceğini bildiren cümleye *olumlu cümle* denir¹⁴.

¹³ Karahan, **a.g.e.**, s.103

¹⁴ Özkan, Sevinçli, **a.g.e.**, s.172

3.1.1. Olumlu İsim Cümlesi

İsim kök ve gövdelerinin ek-fiil yardımıyla yargıya bağlanmasıyla oluşan ve olumlu bir anlam bildiren cümleye denir¹⁵.

Onnar da *lezetliydi*. (13/15)

Esgiden çoğ terbiye *vardi*. (12/150)

Sekiz tene çocuğum *var*. (12/35)

Misafirin duasi *bire birimiş*. (11/90)

Asgerlikde ben *Ankara'daydım*. (10/1)

Ben gırğ senedür *burdayam*. (8/195)

İçindeki insanlar da çoğ *güzeldürler*. (7/90)

Hızır (a.s) eşgere olursa olur, olmazsa *hazır nazırdur*. (6/235)

3.1.2. Olumlu Fiil Cümlesi

Yüklemi fiil olan; bir hareketin, oluşun, kılışın, kılınışın yapıldığı ya da yapılacağını ifade eden cümlelerdir¹⁶.

Kendi başıma arz *ëddüüm yemeyi bişürürüm*. (1/35)

Şindi ële bülürem ki gızım ğapiyi kitliyip de sufranın başına *oturirlar*. (1/120)

Künde tandur *yağır*, ona buna ehmeğ *bişürirdim*. (2/20)

Elemterekeyfe'den Subhaneke'ye geden *bilirem*. (2/120)

Gendime pilavi, ayrannı çorba, herse *yaparduğ*. (3/20)

Gendini vuracağ, beni *vuracağ*. (4/40)

Onun bunun ğapısında *çalışırduğ*. (5/60)

Araba zırılıta *yapar*. (5/125)

Zaten ehmeği çarşıdan *alir yiyirük*. (6/15)

Dörs sene asgerlik *yapdım*. (6/55)

Soru Yoluyla Kurulan Olumlu Fiil cümleleri:

Ële lavaş lavaş ehmekler, émbële émbële keteler *yapmir miydiz?* (3/15)

¹⁵ Özkan, Sevinçli, **a.g.e.**, s.173

¹⁶ Özkan, Sevinçli, **a.g.e.**, s.175

3.2. OLUMSUZ CÜMLE

Yargının gerçekleşmediğini ifade eden cümlelerdir.

3.2.1. Olumsuz İsim Cümlesi

Yüklemi isim olan cümlelerde, yüklem “değil” edatı ve “yok” ismiyle birlikte kullanılmasıyla meydana gelen; bir niteliğin ve bir nesnenin var olmadığını ifade eden cümlelerdir¹⁷.

“Değil” edatıyla kurulan olumsuz cümleler:

Şindi yavrum, o zaman evlenme âdetim şindikinner gibi *deil* yani. (1/10)

Ama evelden ële *deeldi*. (1/100)

Şindiki ğeden *dehel*. (2/125)

“Yok” ismiyle kurulan olumsuz cümleler:

Oyalara gözüm *yoĥ*. (8/20)

Bizim buralarda ğot mot ële çoĥ *yoĥ*. (8/30)

Ğaĥdım ki davar *yoĥ* kimse de *yoĥ*. (2/140)

Lamba da işiĥ da *yoĥudi*. (1/65)

3.2.2. Olumsuz Fiil Cümlesi

Yüklemi fiil olan cümlelere { -mA, -mAz } olumsuzluk ekleri getirilerek yapılan cümlelerdir.

“-mA, -mAz” Ekleriyle Kurulan Olumsuz Cümleler:

Şindi şükürümüzi *bilmirük* yavrum. (1/90)

Onnan da idäre *ëdemedim*. (1/110)

Törelı bi ğız bile *olmamışdım*. (2/1)

O yüzden hëç *ĝörüşmedim*. (3/75)

¹⁷ Özkan, Sevinçli, a.g.e., s.178

Aj susuz goymadi, çıplah goymadi. (4/95)

Neyetdügini annatmazdı. (2/150)

“Ne... ne ...” Edatıyla Kurulan Olumsuz Cümleler:

“Ne... ne ...” edatıyla kurulan cümleler biçimce olumlu anlamca olumsuz cümlelerdir.

Bahdım ne nefes gelir ne bişe. (1/80)

Ne gız oldum ne gelin. (2/60)

Fındıh geldi ama ne yedim ne de görüşdüm. (3/70)

Ne kardeşini görür ne bacısını görür. (7/190)

Hêş ne gördüm ne taniram. (7/195)

Yukarıdaki örneklerden farklı olarak aşağıda ne... ne ... edatıyla kurulan cümle biçimce olumsuz bir şekilde karşımızda çıkar. Bu durum bölge ağzında istisnai bir örnek olarak görülmektedir. Bu tarz yapıların standart Türkçe'nin konuşma yapısında da görmeye başladığımız yapılardır.

Bizim şindi daha ne elimiz ne d'ayağımız tutmaz. (1/40)

Soru Yoluyla Kurulan Olumsuz Cümleler:

Biçimce olumlu olduğu halde soru yoluyla anlamca olumsuz yapılan cümlelerdir.

Salon malon nārirdi? (2/10)

Ġıtlıh olmamış olur mi? (3/55)

Boynuma taħar mıyım?(7/160)

Döner de baħar mıyım? (7/160)

4. SORU CÜMLELERİ

Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümlelere *soru cümlesi* denir. Olumlu ve olumsuz şekilde kurulabilir. Soru anlamı; soru eki, soru sıfatı, soru zamiri, soru zarfı ve soru edatı yardımıyla sağlanır¹⁸.

4.1.Soru Edatıyla Kurulan Soru Cümleleri

Yarmayı *tanir misan?* (2/100)

Assaddan *mi?* (4/1)

Var *mi*, benim gibi yavru itüren? (6/185)

Ahşamı *mi* gılırsan? (7/215)

Erişde de *edir misiz?* (7/225)

Gëtdin *mi* sen oriya hocam? (10/90)

Soru eki, soru niteliğini yitirerek cümlelerde bağlanma, kuvvetlendirme ve zaman kavramını içine alan işlevlerde kullanılabilir¹⁹.

Top bu zatın üzerine *geldi mi* geri dönermiş. (10/95)

O göziye *vurđum mi* esgi günner hep ahlıma gelir. (1/50)

Fadime *dëdim mi* diyirler hangi Fadime? (2/170)

4.2. Soru Sıfatıyla Kurulan Soru Cümleler

Şindikinnerde *ne iş* var, yavrum? (1/105)

Artuğ *ğaş günde* yapar? (1/115)

Ne suçum varmış? (4/45)

4.3. Soru zarfıyla Kurulan Soru Cümleleri

Ne zaman ölmüş? (1/80)

¹⁸ Özkan, Sevinçli, **a.g.e.**, s.179

¹⁹ Özkan, Sevinçli, **a.g.e.**, s.181

Sen *niye* gözlük taħırsan? (2/155)

Seni *nasıl* geldi isdediler Nafis Beylerden? (3/65)

Davarın yatağını *nasıl* süpürirdin? (3/95)

4.4. Soru Zamiriyle Kurulan Soru Cümleleri

Neymiş? (4/40)

Kem de *ney?* (4/140)

Nérde şindi? (4/155)

Kiminnen geldin? (14/90)

4.5.Vurgu İle Kurulan Soru Cümleleri

Konuşma dilinde vurgu yoluyla da soru cümlesi yapılabilmektedir. Böyle cümleler, yazılı metinde bağlamdan anlaşılır²⁰.

Añadın? (1/65)

- Türkü, tekerleme biliyor musun?

- Türki? (2/65)

- Kaç sene çalıştın tarlada?

- Ğaş sene? (7/100)

5. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER

5.1. BASİT CÜMLELER

Kuruluşunda tek yüklem bulunan, tek yargı bildiren cümledir. Bu yüklem, ya çekimli bir fiil ya da ek-fiil almış isim veya isim gibi kullanılan kelime grubu olur²¹.

Tarliya *giderdük.* (8/1)

Böyüg evlerde gelin direkleri *varmış.* (8/65)

Bunu da kuçuğuken bi *dayağa çekdim.* (9/10)

²⁰ Karahan, **a.g.e.**, s.110

²¹ Özkan, Sevinçli, **a.g.e.**, s.195

Temyiz ğararını *bozduĝ*. (10/30)
Rus harbında bizim ordu onun arĝasına *ĝurmuş*. (10/95)
Bizim zamanımızda okul *yoĝudi*. (11/15)
On tene yımırta *ĝıraruĝ* tesbiye. (12/45)
Bizim bulĝur yemeyimiz *çoĝdur*. (12/55)
Öylenin sıcaĝında ter *atarduĝ*. (13/10)
Her şeyden *manfaat alırduĝ*. (14/15)
Ben abu evin *ĝızıyam*. (15/1)

Bazı kaynaklarda eylemsilerle kurulmuş cümleler için *girişik birleşik cümle* tabiri kullanılmaktadır²². İsim-fiil, ulaç, sıfat fiillerle oluşmuş cümleler anlam yönünden birleşik cümleye benzer özellik gösterse de yapı yönünden basit cümlelerdir²³. Yargı bildirmeyen bu tür yapılar yardımcı cümle değil, kelime grubu sayılır. Böylece filimsilerle tamamlanan cümleleri, birleşik cümle değil, basit cümle olarak değerlendirmek yerinde olur²⁴.

Çoĝ olan *çoĝ edirdi*. (2/55)
Ayaĝlarımdan adım atıp *ĝezemirem*. (2/75)
Arabayı eylerken adam *ĝaĝdi*. (5/125)
Oni paĝlamaĝ *mesele*. (6/135)

5.2. BİRLEŞİK CÜMLELER

İçinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile onu anlam ve görev bakımından tamamlayan bir veya birden fazla yan cümleden oluşan cümlelerdir. Birleşik cümlelerde yan cümlelerin de yüklemeleri çekimli bir fiil olur ve tam bir yargı ifade eder²⁵.

²² Hikmet Dizdaroĝlu, **Tümce Bilgisi**, TDK Yay., Ankara 1976, s.193-204; Özkan, Sevinçli, **a.g.e.**, s.207

²³ Fikret Turan, "Söz Dizimi", **XVI-XIX. Yüzyıllar Türk Dili**, Anadolu Üniversitesi AÖF Yay., s.119

²⁴ Özkan, Sevinçli, **a.g.e.**, s.208

²⁵ Özkan, Sevinçli, **a.g.e.**, s.197

5.2.1. Bağımsız Birleşik Cümle

“Birbirini açıklama, kabul, karşıtlık, öneri, sebep-sonuç ve seçenek gibi özelliklerle açıklayan bağımsız cümle yapılarından oluşmuş cümlelerdir. Bu cümleler bazen kendi başlarına bağımsız cümle olarak değerlendirilseler de fikir, anlam dizgisi ve zaman bakımından bir birliktelik gösterirler. Bu tür cümlelerde ikinci cümle ama, fakat, lakin gibi cümlelerle başlar²⁶.”

“Ama” Bağlacı İle Kurulan Cümleler

Evet, para almazdılar *ama* onun mesrûfi parasını gelür geçerdi. (1/115)

Usda çalışurdi *ama* esgiden köwün gömşulari gelürdiler, yemekleri yerdiler. (1/120)

Gèddi, gèddi *ama* boş geldi. (2/135)

Ben görmedim *ama* âlem gördi. (3/60)

Fındıh geldi *ama* ne yedim ne de görüşdüm. (3/70)

Ğızıldım *ama* töreli ğızıldım. (4/55)

Aj susuz goymadi, çıplah goymadi *ama* titizidi. (4/95)

Ben de çocuğam *ama* yani ahlım kesiyor. (5/180)

Hâle o duvarlar ğırılmışdır *ama* camı fâliyetde. (5/200)

Êşitmişdim *ama* hêş gêtmedim. (6/245)

Kêyveni dèyilem *ama* her yemeyi de güzel yaparam. (7/125)

5.2.2. Bağımlı Birleşik Cümleler

Bir ana cümle ve en az bir bağımlı yan cümlelerin olduğu cümlelere denir.

5.2.2.1. Şartlı Birleşik Cümle

Bu cümlede, yan cümle ana cümleyi şart bakımından açıklar. Şart kavramı sentaks içinde şarttan başka zaman, derece ve durum da bildirebilir²⁷.

İnsan doğum ederse gelini yatağa yatururlar. (3/10)

Oni ğatarsam bunnar rezil olur. (4/55)

Kim dilek dilediyse, o isdedigi eline geldiyse sevgilisine gidirdi. (4/125)

²⁶ Turan, a.g.e., s.120

²⁷ Turan, a.g.e., s.120

Şindi yavrum sen oni annarsan o iş epëy uzun sürer. (1/30)

Mesela, *böyüklerimiz burda yërse* biz de arhadaşlar toplanur başğa yërde yërdük.
(7/280)

Acıhursuğ eyer yemek gëj gelürdi. (7/295)

Na ğadar çekersen o ğarten èy olur. (12/90)

Bèn nem, *elën nè gelürse, nèyi deyerlendirürsense* oni yaparduğ. (14/35)

Çoğ acıhli bi ölümüsüse zateg on günü de bulur. (3/115)

İki evlek çapa vurmassağ bizi bi daha gërisin gëri yollardi. (4/125)

Türkçe cümle yapısında temel cümle sonda, yan cümle başta bulunur. Ters bir durum Türkçe cümle yapısına aykırıdır. Aşağıdaki cümle, şartlı birleşik cümle yapısının Türkçe cümle yapısına aykırı bir durumunu teşkil etmektedir.

Ondan sora yayuğunnan yayarsan *yağını alacağsan eyere*. (12/80)

5.2.2.2. İç İçe Birleşik Cümle

Bir cümlenin herhangi bir görevle başka bir cümlenin içinde yer almasıyla oluşan birleşik cümleye *iç içe birleşik* cümle denir. Bu cümle türü daha çok alıntılarda ve aktarmalarda kullanılmaktadır.²⁸ Bu tür cümlelerde iç cümle genel olarak ana cümleyi durum, kaynak, sebep-sonuç ve zaman bakımından zarf görevi yüklenerek açıklar²⁹.

Part dedigümüz nèy, bilir misen? (14/130)

Terzi Baba tikerken *yoğ olmadi*, demiş. (5/180)

Felancının ğizi ğaçmış, filancının ğaçmış, diyir durirlardi. (2/130)

Senin behen ğaynar benim sehen ğaynar, dedim. (2/40)

Sana nasıl annatıyım *benim kardeşimin bir tanesini ağır tutdu, çiçek*. (1/75)

Risale böyün deyir *bazara ğadar sehen mühlet, ziron edeciyük*. (7/225)

Dëdi, *hemşerim suyi bol iç*, dëdi. (16/140)

²⁸ Özkan, Sevinçli, **a.g.e.**, s.201

²⁹ Turan, **a.g.e.**, s.122

Dèdi, *ben hastayım dèdi.* (5/10)

Nèymiş, bilmirem. (11/75)

5.2.2.3. “Diye” İle Kurulan Birleşik Cümleler

Tekral Rus burdan gelir *diye* dönmüşler. (1/90)

Çocuğ doğdi *diye* yèmek yapirdız. (3/10)

Güzel *diye* şişirem ama maalesef. (2/1)

Gèt Osduğ’a, gel Balahor’a *diye* bi mesele vardur. (5/235)

Ben de dāmāt gelmiş *diye* èle süslendim püslendim ki dāmātı görecem. (4/5)

Aşağıdaki cümleler ise temel cümlenin başta olması bakımından Türkçenin cümle dizimine aykırı örnekler olarak görülmektedir:

Çıhmiş armud ağacına gurtlar yèr *diye.* (5/100)

Hızeginnen gelirler adamlar bu gızı gaçuracağlar *diye.* (10/50)

Hetta gelinine sordum ki niye böyle *diye.* (17/40)

Çocuğa çoban çığartdı paltosuni örtdi üşürse *diye.* (13/40)

Beni arabanın üsdüne bağlardi babam düşmiyem *diye.* (10/150)

Gëtürdüler dohdora götürecekler *diye.* (10/55)

Herif behen mehdup yazir gāynım oğusun *diye.* (4/30)

5.2.2.4. “Mi” Soru Edatıyla Kurulan Birleşik Cümleler

Bu cümlelerde “mi” edatı soru etkisini yitirmiştir. Temel cümleye zarf konumunda bağlanır.

O göziye vurđum mi esgi günner hep ahlıma gelir. (1/50)

Babamın adını andın mi ağlardi. (1/90)

Sehen geldi mi behen büşürecegsen. (2/135)

İnsannar öldi mi hep sırāynan yèmeğ bişürürdük. (3/105)

Ama erkekli gızli oynaduğ mi, erkekler bizi yağaladı mi gulahlarımızdan çekerdiler. (4/145)

Erkeklenen oynaduğ mi uzağdan uzağa davranirduğ. (4/155)

Mezerini galdurduğ mi da aynısını yaparuğ. (6/105)

Allah'a ğeb̄lin dorği oldu mi avu ğuru daş da cana gelür. (6/205)

5.2.2.5. Ki'li Birleşik Cümle

“Ki” bağlacıyla kurulan birleşik cümlelerdir. Eski metinlerde bu bağlaç “kim” şeklindeydi. Bu yapı, Türkçede yardımcı ögenin asıl ögeden önce gelmesi kuralına aykırıdır.³⁰ Yan cümle temel cümlenin nesnesi, zarfı konumundadır.

Beni kimse niřannıma rava görmirdi *ki* sen avunnan nası duraćasan, sen avuna nası gidećesen, sen avuna lāyih mısan? (2/1)

Baħdım *ki* bi dene uşağım oldi. (4/50)

Gizli giyerdim *ki* yırtılmasın. (5/80)

Onu duzunnan nenem yıħardı *ki* yani pişmesin. (6/100)

Ben bilmirem *ki* beni mi isdirler, dayımgildeyem ğırħındayam, Gülpaşa'yı mi isdirler. (15/5)

Bazı ki'li cümle yapılarında *ki* edatının yüklemden sonra değil de nesneden sonra geldiği de görülür. Bu durumda *ki* edatından önceki cümle devrik yapıdadır:

Ğetdim ařdım ćami *ki* içeri girer girmez gözüme bir yumruğ indürdi. (4/35)

Bazı cümlelerde yüzey yapıda *ki* bağlacı görülme de aslında bu cümleler yapı olarak *ki'li cümle* yapısındadırlar:

Ėle utandım (*ki*) arımdan yere girdim. (14/130)

Baħardım (*ki*) bi taraşdan çıħdı geldi. (4/85)

Baħdım (*ki*) herif altdan yuħari gelir. (4/35)

Bazı ki'li cümlelerde temel cümle sonda bulunur. Böylece Türkçenin cümle yapısına uymayan ki'li cümle, bu yapıya uyar:

³⁰ Özkan, Sevinçli, **a.g.e.**, s.204

Yani gendi malımıza hırhızlığ'ı ederdük inan ki. (6/45)

Daa bişe bilmirem *ki* sehen annadım. (2/60)

5.2.2.6. Karma Birleşik Cümleler

İçinde birden fazla birleşik cümle bulunan cümlelerdir.

Ölene ğadar been ğonuşdi *ki* sen adam *olsaydın* benim évimde örgenürdün ehmegi.
(12/160)

Fadime dèdim *mi* diyirler (*ki*) hangi Fadime? (2/170)

Aburda *ölsek* kimse dèmez *ki* aburda ğoñşu vardı da öldi. (6/250)

5.2.2.7. “Ya... ya...” İle Kurulan Birleşik Cümleler

Ya gidersen *ya* gètmezsen. (11/30)

Bağlari bağliruğ *ya* desde vurir da bükirük *ya* desdeyi vurir kemin ortasına ğoyir onnan bağ bağliruğ. (4/140)

Azra abla, rehmet canına olsun, o da Sipdorusli, gètürdi *ya* qomposdi gètürdi *ya* et suyi gètürir. (15/55)

5.2.2.8. “Hem... hem...” İle Kurulan Birleşik Cümleler

Hem çalış *hem* yè. (15/30)

Hem tandur yahacasan *hem de* ehmek büşürecesen. (18/35)

Hem ağıladı *hem* ğazata oğudi. (5/20)

Hem ebelik ederd *hem de* ilaci diğged ederd. (6/70)

Desdeyi vurduğdan sora *hem* desde vurirdım *hem* dırmığ çekirdim *hem* parta vurirdım. (15/25)

5.2.2.9. “Ne... ne...” İle Kurulan Birleşik Cümleler

Ne kardeşini görür *ne* bacısını görür 7/190

Ne ağlama var ölüde *ne* şivan var *ne* divan. (15/120)

Ne ağlama var *ne* sesinnen deme var. (15/120)

5.2.2.10. “De” Bağlacı İle Kurulan Birleşik Cümleler

“De” bağlacıyla kurulan cümleler; karşılaştırma, bir durumun, hareketin aşamalarını ve sebep-sonuç ilişkisini göstermek amacıyla kurulan cümlelerdir.

Sen dur *da* ben çalışım. (15/15)

O öldükden sora *da* dedim keşge ölmüyeydi *de* sağ olaydı avu şiltede duraydı *da* ben gine oni otuz sene bahardım. (15/65)

Yayuh var *da* doldurup boşadamırsan. (11/80)

Allah’ım çekdürmiye *de* Cenab-ı Rebbi’l Ālemin oğlum gızım dedürmiye. (11/40)

Dünēn bi tene ğari gētmiş *de* gelir. (9/40)

Tandur ğaralduĝu zaman onnan deşirler *de* tandur yanir. (8/130)

Derede hatliyaćasan *da* gidećesen. (6/5)

Dalyan gibi deliĝanlılar isdedi vėrmediz *de* ğahdi geldi vėrdiz bıcırıĝa *da* Allah’ın yazi ğederiymiş. (4/60)

Arpa ehmegini yapar *da* dōymeć ēderdiler. Yaĝınnan dōymeć ēder *de* yėrdiler. (3/65)

5.2.3. Sıralı Cümleler

Arka arkaya sıralanmış cümlelerden oluşur. Her cümle tek başına bir yargı bildirirse de, diğer cümlelerle aralarında bir anlam ilişkisi vardır. Cümleler arasında temel cümle, yardımcı cümle ilgisi değil, art arda olma, eş zamanda olma ve karşılaştırma-denkleştirme ilgisi vardır³¹.

O zaman *babam annem* beendiler, bir haftanın içinde gētdirdiler. (1/10)

Övliye Erzincan pazarından zebzesini alır arabaya yükler*dik*. (1/50)

Gelinler duzu alur gider yazılarda yemliħ toplar ajlıħlarından. (3/60)

Çamaşurlari ğapiya atar işi ğüci toplar*am*. (4/95)

³¹ Özkan, Sevinçli, a.g.e., s.209

Samani da g t rir, ęapının  n ne t kir. (7/75)

6. ARA S ZL  (C MLELİ) VE AÇIKLAMALI C MLELER

C mlen den  ıkarıldıklarında c mlenin anlamında bir eksiklik yaratmayan bir “*ara s z*” taşıyan c mlelerdir. Ara s zler a ıklama ve ek bilgi ifade ederler. Bu “*ara s z ya da c mleler*” c mlenin bir  gesi olarak değerlendirilmezler. Ara s zler kısa olursa iki virg l, uzun olursa iki kısa  izgi arasına alınır³².

Annem hasdaydı, *Eym r’deydim o zaman*, romatizmalıydı, hasdaydı. (1/15)

Benim kız kardeşim- *a burda berber var, berbere gelmişdim- o bef t  tdi.* (1/15)

G n  alımında- *Sadağ k wi varıdı-* Sadağ k w ne inerd k. (1/55)

W c tun  alışması- *bu ben kendim diyorum-* on tene doğdordan daha iyidir. (1/100)

Fadime abla, bi zamandan sora da kimden alışdıysa- *reğmet canına olsun yata yata usanmasın-* tuturdi uşağların g z ne limon sıırdı. (18/15)

Benim, *reğmetlik yengem varıdı*, dayımın ęarısı ben doğar doğmaz been ayranni  orba yapdı. (18/30)

O g zenin başında, *afedersen*, atlara  ylerd k, yemlerini verird k, orda  ay ęaynadurduę, i erd k. (1/55)

Ağlar Baba, *onun oğlunun biri ş d  biri Hacı Tevit*, ağlamam, dedı. (5/145)

Yukarıdaki c mleler ara c mleli c mlelerdir. C mlenin herhangi bir  gesi olamazlar. Fakat aşağıda c mlenin  znesini a ıklayan bir aras z vardır ve asıl  zneyle beraber bu a ıklayıcı ara s z de c mlenin  znesi konumundadır.

Libya’da  alışduğum zaman top ular, *oranın futbol lari*, arabanın yanından ge erken şu ęadar daş șofor mehlinden i eri atdılar. (17/100)

7. EKSİLTİLİ C MLE (KESİK C MLE)

³²  zkan, Sevin li, **a.g.e.**, s.221

N. Chomsky'nin 1955 yılında yazdığı ancak 1975 yılında yayınlanan **The Logical Structure of Linguistic Theory** adlı yapıtında üretimi dönüştürsel dilbilgisinin temellerini atmıştır. Bu kurama göre derin yapı-yüzey yapı geniş bir yer tutmaktadır. Her dilde, konuşucunun en değişik tümceleri söylemesini, alıcının da bu tümceleri anlamasını sağlayan çeşitli düzeylerde bir kurallar bütünü vardır. Bu kurallar bütünü bir dilin dilbilgisini oluşturur; konuşmasını öğrenen her insan da bu dilbilgisini kullanır. Ancak insan, bu kuralları düşünmeden, genellikle bu kuralların neler olduğunu bilmeden kullanır³³.

Konuşma ve anlatım esnasında genellikle yüklemi, bazen de başka bir ögesi kullanılmayan cümleye *eksilteli cümle* denir. Yüklem kullanılmasa da cümlede bir yargı anlamı vardır. Böyle cümlelerde, yargı ifadesi söz veya metin bütünlüğü içinde, dinleyenin ve okuyanın algılamasına bırakılır.³⁴ Bu da bize bir anlam bütünlüğü sağlayabilmemiz için cümle üstü birimlerin varlığını işaret etmektedir.

-Orda yaşayan var mı?

-Evet, evet. (*Orda yaşayan var.*) 8/185

Hürsüm yani gücüm yeddüğü gadar... (*çalışdım.*) 1/25

Şimdi senin anniyacağın... 1/30

Bir hafta sora tekrar bi daha... (*giderdi.*) 1/50

Ya, esgiden gelinler uzun enteri tağ topuğ barabar... (*giyerdiler.*) 1/60

Ben görmedim ama babam... (*görmüş.*) 1/85

Et dolmalari, keteler... (*yapardılar.*) 3/20

Yanı avu on dört çocuğ etdim ama döğüşnen çekişnen, vurmaıyan, gırmaıyan... (*ettim*) 3/85

³³ Zeynel Kıran, Ayşe Eziler Kıran, **Dilbilime Giriş**, Seçkin Yay., Ankara 2006, s.160-161

³⁴ Özkan, Sevinçli, **a.g.e.**, s.222

SONUÇ

Tarihi, etnik, coğrafi ve sosyo-kültürel durumunu belirttiğimiz giriş kısmından sonra Demirözü ilçesi ağız üzerinde yaptığımız ses bilgisi, şekil bilgisi, kelime grupları ve cümle bilgisi çalışmamız bizi bir takım sonuçlara ulaştırmıştır.

Bayburt ve buna bağlı olarak Demirözü’de geçmişte farklı etnik yapıya sahip olan insanların birlikte yaşaması muhakkak bölgede konuşulan dili de etkilemiştir. Bölgede kelime hazinesi bakımından Ermenice, Rumca, Farsça, Arapça kelimelerin kullanıldığı görülmektedir. Türkçe kelimelerden bazılarının da eski şekillerini muhafaza ettikleri görülür.

Genel itibariyle bölge ağız, Doğu Anadolu bölgesi ağız grubunun özelliklerini yansıtmaktadır. Doğu Anadolu’dan Azerbaycan’a gidildikçe 16. yy Türkçesinin izleri daha da belirginleşir.

Çalışmamız neticesinde ortaya çıkan belli başlı sonuçlar şunlardır:

SES BİLGİSİ

Demirözü ilçesi ağızında yazı dilinden farklı olarak (é, á, ê, è, í, ô, ö) ünlüleri ile (ć, č, D, ğ, ğ, ğ, ħ, ħ, ħ, K, k, ñ, P, r, w, Z) ünsüzleri bulunmaktadır.

Arapça ve Farsçadan dilimize geçen kelimelerin kendi yapısında bulunan uzunluklar ile çeşitli ses hadiseleri sonucunda ortaya çıkmış uzun ünlüler (ā, ē, ī, ī, ō, ū, ū) tespit edilirken kâdın ve dât- kelimelerinde aslî ünlü uzunluklarının korunduğu görülmektedir.

Bölgede ünlü değişimleri büyük yer tutmaktadır. Doğu Anadolu ağız özelliği olarak alıntı kelimelerdeki ünlüler a>e yönünde genellikle incelmıştır. Fakat buna karşın e>a yönünde alıntı kelimelerde kalınlaşmalar da görülür. Bu değişimler bölgede en çok karşılaşılan ünlü değişimleridir.

Çok heceli kelimelerin sonundaki /u/, /ü/, /ı/ ünlüleri /i/ ünlüsüne dönmektedir. Bu da ünlü uyumlarını olumsuz etkiler.

Yazı dilinde kelime başında bulunmayan tonlu, sızıcı, art damak ünsüzü /ğ/ kelime başında bulunur: ğadar, ğeder

Ön damak ünsüzü /g/ genellikle iki ünlü arasında korunmuştur: böregi, geldüğümüz zaman

Sızıcı ön damak ünsüzü /h/ tam olarak oturmamıştır. Öyleki bazı kelimelerde bulunan bu ses bazen de /k/ ünsüzü ile de kullanılmıştır: çöreh, ehme

Böyle ve öyle kelimeleri béle, éle, öle, böle şeklinde söylenmiştir.

Kelime başında /k/ ve /t/ seslerinin sedalılışması sıklıkla görülür. Oğuz Türklerinde görülen ve bugün bütün Anadolu ağızlarında karşılaştığımız bir durumdur. Kelime başında sedalılışma Eski Türkçeden gelip Kıpçaklarda bulunan bugün Azerbaycan Türkçesinde de gördüğümüz bir ses değişimidir.

k > g , t > d değişimi kelime başında gızım, gafam, dene, darah , kelime içinde özellikle bilinen geçmiş zaman eki ve bulunma, ayrılma durum ekleri daima sedalı şekilde satdi, sepetde, otdan, esgi, asgere, kelime sonunda ise ulamaya dayalı olarak terg etmek şeklinde karşımıza çıkar. Bundan dolayı bölge ağızında ünsüz uyumu çok belirgin değildir.

Ünsüz düşmesi sonucunda ortaya çıkan diftonglar Kıpçakçanın bir özelliği olarak karşımıza çıkar: daa, deel, baam, been, diirler

Bölge ağızında anadiñ?, soña, goñşi kelimelerinde genizcil /n/ sesi görülmektedir. Fakat bazı kelimelerde /ñ/ ünsüzünün /y/, /w/ ve /g/ ünsüzlerine döndüğü görülür: öyden, düwürçi, dügürçi

Azerbaycan Türkçesinde de görülen kelime başındaki /ı/ ünlüsü i'ye döner: işiğ

I. ve II. kişi zamirlerinin yönelme halleri behen, sehen, bene, sene şeklindedir.

“Mı” soru edatı ince-dar ünlülü “mi” şeklindedir.

ç > ş değişimi sık görülmektedir. Öyle ki bazı kelimelerin sadece ş'li şekilleri kullanılmaktadır. Bu durum Kazakça'da gördüğümüz bir durumdur: aşdım, hêş, ilaş Azerbaycan Türkçesinin bir özelliği olarak bazı kelimelerin başında kaideleşmiş olarak /y/ düşmesi görülmektedir: üzüze, üsgeklere, üzük, üzi

Bazı kelimelerin içlerinde ve sonunda /y/ düşer: éle, béle, bişe, buğda

Kelime başında /y/ türemesi görülür: yindim

Azerbaycan Türkçesinin bir özelliği olarak kelime başında /h/ türemesi, sık karşılaşılsa da, görülmektedir: helbet, havlu, hatladi

-nl- > -nn- benzeştirmesi hariç bölge ağızındaki diğer ünsüz benzeştirmelerin tümü gerileyici yöndedir.

Gümüşhane, Erzincan, Erzurum ve Kars ağızlarında karşılaştığımız -rl- > -rr- benzeştirmesi Demirözü ilçesi ağızında bulunmaz.

Aykırılışma ve metatez olaylarına sık rastlanır.

Kelime sonunda /b/, /c/, /d/, /g/ ünsüzleri görülebilir. Bu durum Azerbaycan Türkçesinde de görülür.

II. çoğul şahıs iyelik ekinde daima kaynaşma görülmektedir: eviz, arabaz, uşağız
Kelime başındaki /ı/ ünlüsü /i/ ünlüsüne döner: işiğ

ŞEKİL BİLGİSİ

1. II. tekil kişi iyelik ekinden sonra gelen ilgi, yükleme hâli ve yaklaşma hâli eklerinden birini alan kelimedede bu ekler düşer ve son hecedeki ünlü uzar:

babān evi, elīn, gözēn

2. Bağlanma hâli olarak Doğu Anadolu ağızlarında yaygın olarak kullanılan +InAn şeklinde ekleşmiş kullanımı mevcuttur: dōğişinen, lambaynan, geminen

3. İşaret sıfatlarında *avu, abu, anbu* kelimeleri yaygındır.

4. Ek-fiil genel itibariyle korunmuştur.

Geniş zaman kipinde bildirmenin III. tekil kişisi, ek-fiilin ve diğer bütün fiil kiplerinde I. çoğul kişi eki yuvarlak ünlülü şekilde gelir.

Şartta ise i- fiili bazen ekleşir. Bazen de şart eki tekrar eder: ğardaşisansa

5. Basit zamanlı fiil çekimlerindeki zamir menşeli I. tekil şahıs eki (-em / -am), II. tekil şahıs eki (-san / -sen) şeklinde daima geniş ünlülü şekildedir.

6. Gelecek zamanın I. tekil kişi çekiminde /ğ/ ünsüzü düşer ve şahıs eki /-m/ olur: alacam, gelecem

II. tekil şahıs ekiin ise bazen /-n/ olduğu görülür: alacan, yapacan

7. /n/ ünsüzüyle biten kelimelere gelen çokluk eki benzeşmeye uğrar: onnar, gelinner

8. III. tekil kişilerde bildirme eki –DIr genellikle düşmüştür. Var olan kelimelerde de yuvarlak ünlülü şekilde gelir.

9. Şimdiki zaman eki –ir şeklinde kullanılır: gelir, bağır, sevirem

KELİME GRUPLARI

1. Bir kelimenin ikiden fazla tekrar edilmesiyle oluşan çoklu tekrarlar vardır.

2. Tezlik, süreklilik, yaklaşma fiilleri ile eşitlik grubuna rastlanmaz.

3. Son çekim edatları: sora / soña, evel/ evvel, göre, diye, gibi / gibin / kibin / kimin, önce, için, ile, ğarşı, dorği, ğadar / ğeden / ğadar / ğarten

4. Yazı dilinde karşılaşmadığımız bir durum, ters çevrilmiş isim tamlaması örneği mevcuttur: ebe mehlābesi (mahalle ebesi)

CÜMLE BİLGİSİ

1. Bağımlı birleşik cümle, açıklamalı arasöz cümleleri ile eksilteli cümle yapısı fazladır.

2. ne... ne... edatıyla kurulan cümlelerde hem biçimce hem anlamca olumsuzluğa rastlanır: Bizim şimdi daha ne elimiz ne d'ayağımız tutmaz.

3. Kalıp ifadeleri oluşturan bazı kelimelerin sırası yazı dilinde görülen sıradan farklıdır.

O zaman *babam annem* beendiler, bir haftanın içinde getirdiler.

... *çal oynasın, vur patlasın.*

4. Türkçenin cümle dizgisine uyan ki'kli birleşik cümle yapıları mevcuttur.

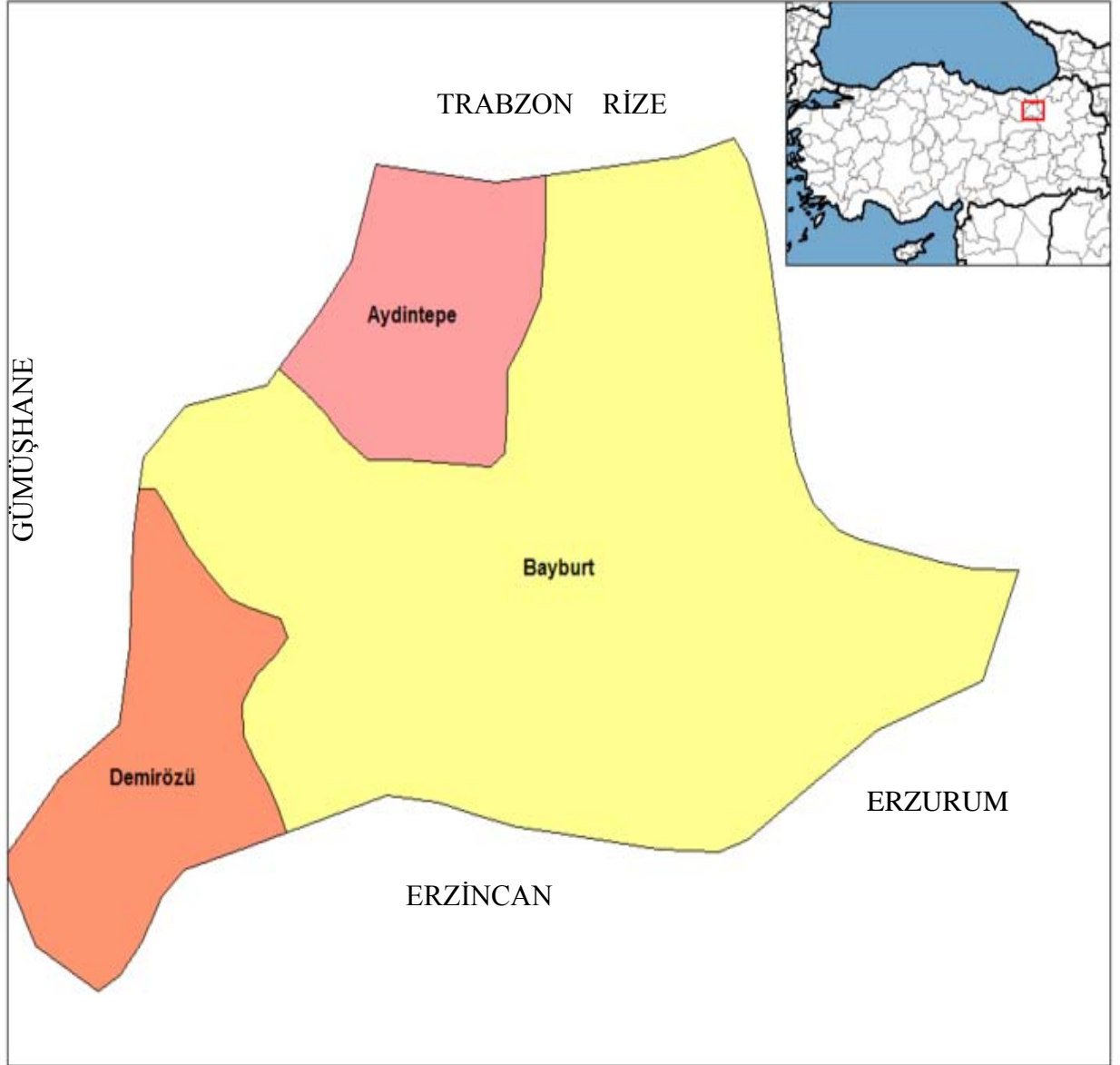
5. Vurgu yoluyla soru cümleleri oluşturulur.

6. İsim cümlelerinde genellikle i- fiili korunmuştur.

7. Birleşik zamanlı isim cümlesiyle karşılaşılmasıdır.

8. Soru edatıyla kurulan cümlelerin bazılarında soru edatı, anlamını yitirmiş zaman, bağlanma işlevi kazanmıştır. Bu tarz cümleler bölge ağızında oldukça sık görülür: O göziye vurdum mi esgi günner ahlıma gelir.

8. Cümle bilgisi genel itibariyle Türkçe cümle yapısına uygunluk teşkil eder.



V. BÖLÜM
METİNLER

METİN 1

Konuşan : Hafız Balyer (73) / Okuma-yazma var

Derleme yeri : Demirözü /Kısanta

Konu : Yaşanan zorluklar, geçmişle şimdinin karşılaştırılması, Ramazan

1Eymür köyünden elli sene evvel neden çıktın?

H.B: RāḥmetliK baam baġġal üzerine çalışırdı. Ordañ köwde tabi baġġal açanlar olduġu gibi ser raḥmetlig baam tēs geldi buriya. Bizim de ewimiz ordan satdı geldi burdan ev aldı. Burda otururuġ.

5Çiftçilik mi yaptın?

Çiftçilik yaptım ben.

Askere ne zaman gittin, peki?

Asgeree vāla, asgere giddüüm seneyi ben şimdi hatırlıyamam ki. Yalan mı söylüyüm? Aşşu yuḥari, nērdeydi Allasan? Ha atmış birde asgerden geldim.

10Nerede yaptın askerliğini?

Denizli’de.

Nasıl evlendin amca? O zaman evlenme âdetleriniz nasıldı?

Şindi yavrum, o zaman evlenme âdetim şindikinner gibi deil yani. O zaman babam annem beendiler, bir haftanın içinde gêtirdiler.

15Bir haftada evlendin!

Bir hafdada evêrdiler. Annem hasdaydı, Eymür’deydim o zaman, romatizmalıydı, hasdaydı. Benim kız kardeşim aburda berber var, berbere gelmişdim o befāt etti. Mējbūrî bizim evimiz yalōz kaldılar. Mējbur kaldılar beni evermēye. On dört yaşımda. E çoluġ çocuġ yiyeceg içecek. E anam hasdalıġlı, bu sebebden. Ondan sora **20**baam çekdi geldi buriya. Tükani aldı geldi buriya. Köyü terg êddüġ geldük buriya. Elli senedür burdayam.

Buraya geldiğin zaman ne iş yaptın?

Bi zaman baamın dezgāhini çalıştırdım, tükani. Ondan sona da raḥmetlik, fāyizli para almışdı, borçli çıġdı. Tükani, anca onun borcuni ödedim. Ben bi sefer başladım **25**reşberlige. Hürsüm yeddüġi ġadar reşberlikde çalışdım.

Neyin yettiği kadar?

Hürsüm yani gücüm yeddüğü gadar. Añadin? Daa burda ondan sora reşberliginnen çalışdım. Reşberlikde de rahmetlig ev sahābi befat  tdükden sora ondan da elimi çekdim. Çoluğ  ocuğ da çekdi g ddiler. Şimdi tek başıma yaşıram.

30Sen nasıl tek başına yaşıyorsun? Ne yer ne içersin? Yemeklerini nasıl pişiriyorsun?

Şindi yavrum sen oni annarsan o iş ep y uzun s rer. Benim anam hasdalıhlydi, romatizmalıydı, ağırlıhlydi. K lfeD de galab ydi. Şindi senin anniyacağın... Siz b lmessiz. Bilmirem, b l r m sen? T ndur vardı. Gızım de l şindi benim bi tek o 35tandura ekmeK vurmadağum g lmışdur. Ben kendimi  le y ksek dağın tepesinde g remem. Tandura  yle i inde bi tek vurmadağum ekmeğ g lmışdur.

Maşallah!

Hanı, aşindi yalnızım. Kendi başıma arz  dd m y meyi biş r r m. Nefsim  kerse hamur da yoğurum sobada  rek de biş r m. Aa  le.

40Maşallah! Eskiden ne yemek yapılırdı? Bilirsin sen.

Esgiden yapılırdı farz  t bulğur pilavı, pat tes lahanası, pat tes sulusi d rdiler, yani yahnısı d rdiler. B le g çind k, b le g td k gızım. Ne b l m her şey g şdi g ddi. Bizim şindi daha ne elimiz ne d'ayağımız tutmaz.

Eskiden Ramazanlar nasıl olurdu? Bayramlarda nasıl ge erdi?

45 ocuğ bayramda n yder?  ocuğ bayramda goņşuları g zerdi. şeker toplarduğ. Añadin? Oynardığ. Añadin? Bayramda işde  le bişeyler yaparduğ. Zatin kendi nefsim ben pek  le oynamayan şey  tmedim. Ben anca t kannan uğraşurdum. Baam birağur giderdi. At araba goşardi. Baam giderdi Erzincan'da, hesab  t şindiki gibi de l. Erzincan'da  ifde atınnan bi ton zebze g tirirdi. Bir hafda anca giderdi k yde.

50Bir hafda sora tekrar bı daha. Bug n b le bu zaman  ıkardı sabağ ezeninde Erzincan'a inerdi.  vliye Erzincan pazarından zebzesini alır arabaya y kledik. Esgiden zorıdı yavrum. Şindi ne var? Hep g lay. Makine get rir, araba get rir. G piya ind rir. Ben aşindi Erzincan'a g tdim mi o dağın tepesinde bi g ze vardur. O g ziye vurđum mi esgi g nner hep ahlıma gelir. O g zenin başında, af dersen, 55atlari  ylerd k, y mlerini v r rd k, orda  ay g ynadurđu, i erd k. Gece o dağ aşsağı atların şeyinden tutarağ, korharduğ  nk  tağım mağım g par dağdan aşsağı gider k diye. Taa P sge'nin oriya g dar inerd k. Ondan sona da arabiya biner devam  derd k yolumuza. AñaDın? G n  alımında Sadağ k wi vardı. Sadağ k w ne

inerdük. Ondan sona bu zamanlarda gelür Emir'e çıharduğ. Bizim zamanımız çoğ
60güj meseleydi. Şindikinler rahat.

Çok fark var, tabi.

Şindi bahıram kadınlara, eskikinlere. Şindikinler üf tuf yorulduğ... Şöle böle. Ya, esgiden gelinler uzun enteri tağ topuğ barabar... Bi de tütünlük dërdiler bëllerinin buriya ğadar yani dizlerine ğadar... Ayağlarında afëdersen mal yönünden hasıl, 65yundan añadın çorap ayağlarında... Zavallı kadınlar nè uf dërdiler nè tuf dërdiler. Sabağa ğadar otururdular. Lamba da işiğ da yoğudi. Fiske, ğara ğaz...

Fiske nedir?

Ābële şu şekilde ğuti gibi diyelim sana. Nasi? Esgiden şey zağarlar vardır da şeylerin altına ğor da kolanyağ tökerdük. Añadın? Fiske abu ğadar işiği yanar. Onun 70ğarssına geçerdiler, yundan çorap bükerdiler, teşi egirirdiler. Ne bülüm? Şindikiler rahaat. Esgiden yani ğayet işler zorudi. O zamanki kâdınları, ben bazı düşünürem. Bi çif çorabın yununi eyirmesi, bükmesi, toğumasi şindiki kâdınların bi sene çalışmasından ğene ağır.

Eskiden şartlar da ağırdı. Kış daha zor, yol yok, imkân yok... Hastalık var...

75Bizi çiçek hasdalığı tutdu da ğızım. Biz üç kardaşidı estagfirullah dört kardaşidı. Sana nasıl annatıyım benim kardaşımın bir tanesini ağır tutdu, çiçek. Çocuğ yanımda befât eddi de ne anamın heberi olabildi ne benim. Niye? İşiğ yoğ. Ğara ğazlar... Añadın? Bële gece uyandım böle ğardaşımın üzüne elimi atdım ki bum buz. Anam behen dëdi ki, ola dëdi hele ğulağın tut da ağzına vër bāğ, dëdi. Ğızım biz neler 80çekmişük. Bahdım ne nefes ğelir ne bişe. Üzi buz, vücütuna vurdum elimi boz. Dëdim ki, anā dëdim, bu çocuğ ölmüş. Ne zaman ölmüş? Oba da işiğladi. Bahduğ, çocuğ ölmüş. Gecenin bi vahdında ama ne zaman? Ēle kardaşım öldi ğeddi.

Savaşa denk geldin mi hiç?

Ben savaşa deg gelmedim, ğızım. Varımış ğızım. Abu Kısanta'yi, Ērmeni bu 85Kısanta'dan çekildi zaman işde o zaman baam ğörmüş. Babam ğetmiş seferberlige. Ben görmedim ama babam... O zaman anası da yoğmuş babası da yoğmuş. Amcasının yanında bi kardaşı varmış o daha ufağımış. Bara bi köwden geçerkëne, amica ne olacağ baba deil ana deil, e iki tene çocuği daşımada usanmış, yani üşenmiş babamın kardaşını. Bi caminin havlusuna ğoymuş ğemişler. Babamın 90adını andın mi ağlardı. Tekral Rus burdan gelir diye dönmüşler. Köwün üsdünden

geçerkene babam o milletin içinde dèrdi ki, amcamı nası gördüm, nası tanıdım? Āyle dèrdi, ağlardı. Daha hès habar yoḥ ölüsünden ne de dirisinden.

Üzücü bir durum!

Nevolacaḥ dünya! Şindi şükrümüzi bilmirük yavrum. Eḥmek bol, iş bol. İnsannar **95**rahat, kādınlar rahat. Hele kādınlar, ne iş yapirlar sorsan onlara. Esgiki kādınlar, ağızlarında bürük ya ğaynı var ya ğaynatası var, desde orağ elinde basa bas bël üsdi bu sıcaḥda desde vururdular. Şindikinlerde ne var ki. Üf tuf yorulduḥ, ḥasda olduḥ. E ne olacaḥ! Çalışmayan kadın ne olur? Ḥasta olur.

Tabi, “İşleyen demir pas tutmaz.” demişler.

100Wücütun çalışması, bu ben kendim diyorum, on tene doḥdordan daha iydir. Ben aşindi en son kendi nefsimi baḥıram, ağır yerim yoḥ, sızlır yerim yoḥ. Ama bene sorsan ben ḥasdayam. Ama evelden ele deeldi. Çalışırdım. Çif beygir goşirdim. Reşberlik yapırdım, tarlayı sürirdim. Añadin? Esgiden beḥe patos matos yoğidi. Beḥe taḥdaynan gem vardı. Geminen, añadin, ḥarman sürirdim. Ne bülüm yani?

105Şindikinlerde ne iş var yavrum? Mèjbur şindikinler ḥasda olacaḥ.

Hiç gurbete gittin mi?

Gèddim yavrum, İsdanbol’a.

Ne iş yaptın orada?

İsdanbol’da bi sene ğaldım yavrum. Betonculuḥda çalışdım yavrum. Baam öldükden **110**sona bağğal evlerinde çalışdım burada. Baam öldükden sora tabi çoluḥ çocuḥ, külfet basdurdi. Onnan da idāre edemedim. Bi sene İsdanbol’da kaldım. Geldim ondan sora çobancılıḥ bile yaptım. İki sene mi üç sene mi de davara gèddim. Köwün sürüsini arḥadaşınnan yekleşdik.

Eskiden burada ne gibi zanaât işleri vardı? Bugün yapılmayan meslekler var **115mydı?**

Adam esgiden bir yer yaPduracağ olsa köwde bi usda ya çıḥardı ya çıḥmazdı. Bir usda bulur gètürürdiler, taşınnan duvar yapdururdular. Meslek olanlar beḥeydi. Adam küçük yaşdan ğaḥmış havaslanmış, ağaç oya oya, öteberi oya oya marangoz olmuşdi, misal. Bir ihtiyacın olsa o usdayı gètürürsen éve. Artuḥ ğaş günde yapar? Bir hafda mi yapar? Yödürürsen, içirürsen üç oyun. Evet, para almazdılar ama onin mesrûfi **120**parasını gelür geçerdı. Bir hafdada yarım teneke yağ yédürürdüler. Köwlerde éleydi. Usda çalışurdi ama esgiden köwün ğomşulari gelürdiler, yemekleri yèrdiler.

İkinciye çay içerdiler. Esgiden birisi bir sufra gursa gidin felan gömşiyi sesleyin gelsin. Otururduh sufrada diye gonusa mahabbetlig ederdiler. Şindi ele bülürem ki gızım gapiyi kitliyip de sufranın başına oturirlar.

125Eskiden Ramazanlarda etkinlikler yapılırmıydı? Toplanıp yemek yiyor muydunuz?

Esgiden bayram geldi mi, diyelim bā avu çevrede gaş hāne var? Yēdi hāne var. Diyelim kimin hānesi, kimin misafir odası var? Benim. Yēdi hāne o odiya toplanurdi. Herkej evinde nē bişmisse böregidi, çöregidi nēyse oriya gētürürdiler kor komşi **130**orada bayramlaşırđı, yemeklerini yērdiler, herkeş gağardı. Esgiki muhabbetlig, esgiki söhbet, esgiki goñşi şindi yoğ.

METİN 2

Konuşan : Fadime Belik (80), Naibe Belik (57) /Okuma-yazma yok

Derleme Yeri : Demirözü /Kısanta

Konu : Yemek tarifi,evlilik, genel

1Törelı bi gız bile olmamışđım. Beni kimse nişannıma rava görmirdi ki sen avunnan nası duracasan, sen avuna nası gideceşen, sen avuna lāyılış mısan? Allaa şükür bi nikahınan öte dünyáyá gidecem. O behen yēter. Gētdim, künde tandur yahırduh. Künde ehmeş büşürüdük. Yapmaduğum bir iş galmedi. Tarlalara gētdim. Ekine **5**gētdim, pancara gētdim. Yapmaduğum bir iş galmedi. Altı tene çocuğ böyütdüm. Hem ana oldum onnara hem baba.

Hep Demirözü'de mi oturdun? Ne zamandan beri burdasın?

Yooğ. Köylerde çoban hep... Aşuğğa'da galduuh. Ğardışı'da galdım, burda çobanlış yapduuh.

10Nasıl evlendin, düğününüz nasıl oldu?

Bi düün oldi, gētdim. Salon malon nāirirdi?

Eşini nasıl gördün?

Ğocam, bilik Memet diyirdiler. Kuçuk boyli bir adamidi. Ğaynatam isdedi babam da vērDi.

15Eskinin düğünleri nasıl olurdu?

Ġına gećesinde geldi birez oynadılar, şey eddiler. Üş gün düünüm oldi, üş gün oynadılar. İşdi ele gëddim. Orda da gëtdim ögey ġaynana, ġaynanam öz dehel, analıġıydı. Dërken işdig ele. Birez ġalduġ barabar, ayrıldıġ ondan sora. Ayrı durduġ. Köylerde çoban... Çobanlıġınan günüm geşdi. Alti tene çocuġ böyütdüm.

20Hem onnara oldum ana hem oldum baba.

Ne sıkıntılar yaşadın?

Ne sıhıntılar gördüm ben. Çoġ çëhdim ben. Allah öte düyyada çëhdürmiye. Bu düyyada çoġ çëhdim. Ajlıġ da gördüm, yoġsulluġ da gördüm. Ona buna taġda tehnelerde ehmeġ büşüre büşüre işim bitirdi. Künde tandur yaġir ona buna ehmeġ

25büşürirdim.

Para karşılığı mı pişiriyordun?

Para nerden? Parayı kim verecek? Ya behen bi avuç bulġur verirdiler ya den verirdiler. Çoġ çëhdim. Para nārirdi, para nārirdi?

Eskiden ne yemekler yapardınız?

30Allah kimseyi yoġ etmiye, kimseyi yavrum. Allah'ıma şükürler olsun. Çoluġumuz çocuġumuz verdük ġas yere. İdäre edirler. Benim de ġızlarımın ikisi gelecek yarın. Allah cannarına saġlıġ vere yavrum.

Gözün aydın teyze. Yemeklerin isimleri neydi?

Bulġur pilavi. Pirinş nerde bulacayduġ? Maġarna elimizde ġamur edir açırduġ.

35Maġarna kesirdük. Maġarna ġaşlırdı. Manti edirDük, erişde edirDük. Çorba, laġana... İçine pançar dorġir laġana bişürirdük. İşde esgiden de bunnari edirDük. Ayranni çorba, arada böreg edirDük. Böregi sevirDim yani. Su böregini. Bu daDilari matlilari, ġamur işini dehel de o böregi sevirim. Sehen geldi mi behen bişürecegsen.

Tamam, canın saġ olsun.

40Benim anam ele bi ġarimiş ki adı Sırma'ymış. Ele bi ġarimiş ki daha sehen ne diyim. Ondan ırızı olmayan heş kimse yoġdur. Bi kere bir yere gëddim de ġari gördi de dëDi, ġış sehen ele ġanım ġaynadi ki. DëDim, olur müslümanuġ. Senin behen ġaynar benim sehen ġaynar, dëdim. Ġonuşduġdan sora sen kimin ġıssan, dëdi. Dëdim, babamın adı Ali, anamın adı Sırma. Neh! Ġarımın gözlerinden oluġ gibin

45yaş aġdi. Sen Sırma yengenin ġızı mısan? Elimize ehmeġ alır gidirdük. Sırma yenge bi denemizi boç çevürmirdi. Ġoru ġoruna dola. Dëdim, oni götDi öte düyyiya.

Davar çoğ sağlarmış babam. Ağartısı çoğ olurmuş anamın. Ama çoğ yaşamadi anam tēz ōldi. HasdalığDan ōldi.

Allah rahmet eylesin. Ne hastasıydı?

50Tifo hasdalığından ōldi. Allah utandurmiya. Babam da anamdan sora gülmeDi heç. Ūzi gülmeDi heç. Evlendi bi heyr görmedi. Ğari oldi kut. Ayahlarından kuti sağat oldi. Hamile ğaldi. Bir oğlan da o eddi. Ođlani ben böyütdüm sanki. Gülmiyen ğul ğülmir yavrum. Onun oğluni da ben böyütDüm. Ařindi baba igit deliğanlı.

Eskiden Ramazanlar nasıl geçirdi?

55Nēydek, yavrum? Ğene oroc tutirduğ, işe gidirDük, çalışirduğ, segidirDük oyani buyani.

Bayramda ne yapıyordunuz?

Bayramda da bi şeler yapırduğ göre. Çoğ olan çoğ edirdi. Hamur işi bōrek, pağlava. Bayram geldi ya. Eyle bişeler edirDük. Bayramda çocuğ iken ğezirdük. Ğağa 60toplirduğ. Eb ve ēv ğezirdük. Allah'ım sehen şükürler olsun. Ya Rebbi, Ya Rebbi. Daha ne bülüm? Daa bişe bilmirem ki sehen annadım.

Ğaladan indim ancağ
Elimde yeşil sancağ
Ne ğız oldum ne gelin
Dertlere yandım ancağ

65Türkü, tekerleme biliyor musun?

Türki? Yoğ, ēle bişe bilmirem.

Çocukları sallarken nasıl uyutuyordunuz?

Oo nenni nenni nenni
Nenni yavrum nenni
70Nenni dedim uyiyan
Küçükdürsen böyüyesen
Tıpiş tıpiş yüriyesen

Bunnari bilürdük. Bağşa diyenler de varDi, bağşa çeşit.Ğafam yoğ, daha unuDDum.

Bir rahatsızlığın var mı?

75 Benim mi? Çooğ. Ayağlarımdan adım atıp gèzemirem. Kàlbım var. Romatizma var, kolester hasdalığı var. Hab içe içe işim bitmiş. Üş beş türlü hebim var.

Allah şifa versin.

Allah bêterini vèrmiye. Bêter güne goymiya.

Amin.

80 Yaş gèddi, can gèddi. Abu köyün öli yuyani benidim, këvvanısı benidim, ireli geleni benidim. Ona buna taħda teħnelerde çamaşur yuya yuya işim bitirDi. Elimde yapmaduğum bir iş ğalmaDi, yavrum.

Tarlada ne iş yapardınız?

Orağ biçirDim. Mercimek bişdim. Küşne bişdim.

85 Küşne ne?

Mal için elinnen yolırsan giDir. Dağlari ben sökdüm.

Eskiden makine yoktu zaten.

Yoğdi. Bèller vardı, onnarınan sökirdiler. Patates eħdim. Nèyètmedim ki. Gidir birinin evleyinden yer isdirdim. Behen patates yeri vèrirdiler. Yani tarlam yoğ. Allah 90 razi olsun, vèrirdiler bireZ yer.

Şimdi evde yemek yapıyor musun?

Yoğ. Oldu biDDi yapmıram. Gelinim var. Gelinim eDir.

Eskiden yapılan ama şimdi bizim bilmediğimiz yemek var mı?

Esgiden çoğ den pilavi, bulğur pilavi, haşıl, ayranni çorba, laħana, pancar laħanasi 95 diyelim. Kelem dolması, bulğurnan da edirdiler de etinnen de. Börek, helva, paqlava... Gène bunnar vardı.

Su böreğinin tarifini verebilir misin?

Oni aç sèr avuriya. Ondan sora dörde böl. Haşla haşla tabliya düz.

Ayranlı çorbanın tarifi nasıl?

100 Ayranni çorbayı da den... Yarmayı tanır mısan? Yarmayı güvece goyiyduğ. Tandurun üsdüne goyiyduğ, bişirdi. Ondan sora da o bişdükden sonra unnan helim çalırduğ. Tökirdük içine, ğaynirdi. Ondan sora ayrani tökirDüğ içine, ğarışdurırduğ. OlirDi ayranni çorba.

Bu çorba soğuk mu, sıcak mı içilir?

105 Soyuğ da içilür, sıcağ da.

Bekârlığın nasıl geçti?

Arhadaşlarımnan çoğ hasıDım iyiDim. Bekârken çoğunnan babamnan davara gidirdim, çobannığa. Ondand sora böyüdüm bireZ. Babam daha beni götürmeDi. Geldi isdeDiler. Vêrdi oriya. Ahan günüm êle geçdi. Davara bile getDim. Dağa **110**gidirDim. Babamnan barabar.

Çobanlığı nasıl yapardınız?

Ahşama geden otarirsan. Ahşam alir götürirsen. Köwün davarı da. Görmedigüm ne galdı ki yavrum? İçerden vıDı vıDı ses gelir ama onnar mi gonusir yoğsa?

Onlar konuşuyorlar. Burda günün nasıl geçiyor?

115Hêç, ebêle gağır otiriram. Ebdesimi edirem. Namazımı gılıram oyundan oyuna. İşde o hartan.

Okula gittin mi sen?

Oğula? Yooğ. Oğul nêrde gördüm yavrum? Oğuma yazma bilmirem. Allaa şükür avu namaz surelerini bilirem de namazımı gılıram.

120Camiye mi gittiniz?

Bir gaş kere getdim medresiye. Elemterekeyfe'den Subhaneke'ye geden bilirem. Allam şükürler olsun.

Kaç tane torunun var?

Dört gıZ, iki oğlan benim. Torunnarım da iki gıZ iki oğlan mı Emsal'ın (düşünüyor), **125**iki gıZ bir oğlan Emsal'ın? İki gıZ iki oğlan da Köksal'ın. Kuçuk gızı da vêrdük. Baçısının yanında, İsdanbol'da. Gızların ikisi ordalar da oğlanların ikisi burda. Hêyirli günner göresiz yavrum. Allah canıza sağlığ vêre.

Eskiden köylerde düğünler nasıl olurdu?

Şindiki geden dehel. Mesele, davul çalduran çaldurirdi. Zeten çoğı gaçirdi. Gaçma **130**gelirdi. Felancının gızı gaçmış, filancının gaçmış, diyir durirlardi. Daa düün etmirdiler. Ben düünnen getdim. At arabasiynân düünnen getdim. Has êle millet toplandi. Düün yapıdılar gına gecesi de oyidi.

Kaç ay nişanlı kaldın?

Hama hama bi seniye yağın galdım. Esgiden ne arirdi bêle şeyler? Toplanirdılar, **135**oynirdılar. Gınân yağirdılar. Sennen galanlar da gına yağirdi ellerine. Şindi herşey inceldi. Benim oğullarımın zaten birini âdetinnen götürdük. Ama ayle iki gün mi üç gün mi oynadılar. Böyügi gaşma geldi.

Eşin hiç gurbete gitti mi?

Gèddi, gèddi ama boş geldi. Parasız marasız gèddi. Çalışdı biraz geldi. Bi şey **140**yoğidi. Çobannığa gidirDi. Köwde çobannığa, davara gidirDi. Kürtlerin işi néydi? Çobannıh. Babamınnan ben bile gèddim davara. Bi kere babam davari köye götdi. Ğısır davarin dağda ayirir, Ğıssırı. Sen dèdi, Ğıssıra mıhat ol, ben köwe götürüm davar sağılsın gelsin de seni yolliyacām köwe. Ğısır yatırdı, ben de uyumuşam. Ğısır Ğahmış tarliya girmiş. Biri behen ebèle Ğızım Ğızım davar gèddi...

145Ğahdım ki davar yoğ kimse de yoğ. Allah tarafından seslendiler beni. Gètdim davari çewürdüm. Allah'a şükür ki tarlayı baturmadi.

Naibe abla, sen de bir şeyler anlatsana.

Ben bilmirem ki bişe. Doduğ geldim doduğ gidirem. Sen geğ Ğaldın geğ. Hele bi iki sene evvel geleydin bağaydın onun Ğonuşmasını. Avuğat bi Ğariydi. Köwün **150**kéyvenisiydi, ebesiydi, her şeyiydi. Ebeler geldi. O ebeler de geldiyse de gene buni aradılar. Zaman zaman yaşlandığdan sora bi de şey çığdı. Hani dèdiler çocuğ doğarken problem olursa şikat ederler. Rağmetlik Ğaynatam pirağmadi. Yani yetmiş yaşınaçın ebelik yapdı. Hem de éy ebelik. Néyètdüğini annatmazdı. Ya ebèle şeले oldi dèmezdi.

155Sen nerelisin abla?

N.B: Biz esas Emirliyük de dèdi atmış sene mi, yetmiş sene mi burdayuğ.

F.B: Sen niye gözlük tağırsan?

N.B: Yazıya kari varmış. Yazduğ çün. Gözlerine bi zerār olmasın da.

Üsdi goñşi perdesi

Altı Ğoyun kermesi

160Yani altı kirlü üsdi temüz görünür. Haniya biz iş Ğörenden önnük bağlıruğ ya. Biz de geğerken bir iş etegi çekirük. Oldu ki bi misafir geldi de çığardamaduğ. Oni éle dèrler.

F.B: Ğızların Ğasi
Çalğama tasi

165Kış nasıl geçirdi?

Ğarlara çakıla çakıla gidip geldüğümüz Ğünner var.

Ebeliği nerden öğrendin?

Allah tarafından öyrendim.

Gèetdi o günner

170Gètđi gül, gètđi bülbül

İsder ağla isder gül

Behen çobanın Fadime diyirler. Ağıllari çıhırdı. Bi kèren bi laz vardı. Dèdim, sehen hağıımı helal ètmirem. Sen benim adımi çobanın Fadime goydun. Ğız ğurban olum sehen. Üş dene Fadime var. Fadime dèdim mi diyirler hangi Fadime? Ğara Fadime, sari Fadime, çobanın Fadime diyeçiyük ki tanınsın. Benim ğocam çobanniğa **175**gidirdi ya çobanın Fadime...

METİN 3

Konuşanlar : Maya Süngüoğlu (82), Mecbure Kaçan (54), Naibe Belik (57)

Okuma-yazma yok

Derleme Yeri : Demirözü /Kısanta

Konu : Âdetler, yemek tarifı, evlilik

1Nasıl evlendin teyze?

M.S: Düğünnèn, seyirinnèn, nişannàn gètđim. Nişan ètdiler. Doğuz ay nişannı durdum. Ondan sora beni düğünnèn, seyirinnèn aldı gètđiler. Ondan sora olduğ çoluğ çocuğ sahabı.

5Eskiden düğünler nasıl olurdu? Kına gecesinde insanlar ne yapardı?

M.S: Ğına gecesinde bizim böün ğına yağarlar örtesi ğün babasıgile götürürler. Örtesi ğünü alur giderler. Oyun yaparlar. Üş ğün üş gece deliğanli ğız oynar. Yatma yoğ yatağda. Yemek çekerler. Sağduşdan vèrürler. Baba evinde vèrürler.

Doğum âdetleriniz nasıldı teyze?

10M.K:Loğsa yatarken özel bişe yapir miydız? Hasuta bişürir yiyirlerdi da. Yımırta mi ğirirdın? Çocuğ doğdi diye yemek yapirdız.

M.S: Çocuğ doğdi diye y mek yapirduğ.

M.K: Çocuğ doğdi. Bütün eşin dosdın y mek y d r rd n ki g zi geşmesin diye. İnsan doğum  derse gelini yatağaya yatururlar. Eşin dosdın çağırıp da helva yapıp 15y d rmir miydiz? Haa, işde onnari sorir sehen.

M.S: Helva  der k. Ğor goņři g yup y r,  aylarını i er gider.

M.K:  le lavaş lavaş ehmekler,  mb le  mb le keteler yapmir miydiz?

Eskiden yaptığınız yemekler nelerdi? şimdi olmayan, yapılmayan yemekler varmı?

20M.K: Gendime pilavi, ayrannı  orba, herse yaparduğ. Tayuğlı bulğur pilavi biş r rd k. Yanı sora da g zeel soyuğ ayran  orbasi, emir dolmasi, bulğurdan... Et dolmalari, keteler... Ğurebiye, aşma keteler yaparduğ ki eb le eb le. Gelini sağduca  ığardacağlar. Sinide g rduğ aşma keteleri, Ğurabiyeleri,  sd ne Ğirmizi poşayı  rterd k. Puşiyi gelinin  n  sıra sağduşdan baba  vine g t rird k. Oyniya oyniya 25fisdığlar tasların i inde  ala  ala giderd k. Ğapıda d w r i oynardi. Gelini i eri alurdular. Daha ne diyim anam ben sehen? Damat  ışacağ. Gelini g t rirlen Ğaynata  vine. Damat baçada, t rki d irler gelin gelene Ğadar. Emb le bir mendilin i inde  erez,  erezin i inde para... Elma gelinin Ğafasına d şdi mi  sden aşşağı, gelinin Ğafasına t kirler, o gelini i eri alirlar. Ğurani Ğarşi tutirlar. Aynayi Ğarşi tutirlar.

30M.K kızı: Bunu internete mi v recek?

M.K: Yooğ. Bayburd'un şilvesini kitap yapacağ.

M.K: Ğaynananan, Ğaynatannan nasıl yaşadın?

M.S: D g şinen  ekişinnen yaşaduğ. Ğaynanam beni haz  tmezdi. Ğaynatam hoşlaşmazdi. D y ş rd k  vde. Ondan sora ayrıldım  ışdım.

35M.K: Ğaynatan seni h ş d gdi mi?

M.S: Yooğ.

M.K: Ğaynanan d gdi mi seni?

M.S: Ğaynanam d gdi.

M.K: Ğaynanasi d ymiş bağ oni.

40M.S: İsgemiynen beni d ydi.

M.K: Beni de Ğaynanam d ydi. Yumruğiyen d ydi. Ğızı vurduğ da benim abu etlerimi hep kıtladi. Hep kıtladi golumi budumi ki sen niye benim uşağımı d gecen. Bab n  vindenden mi g t rd n? Sabağınnan Ğağirduğ Ğaynana Ğaynata var. Ebdes sulari

tökilirdi. Ğaynatanın Ğarşısında tikilirdi. Ğaynata namazını Ğılana Ğadar ya ćamiye
45gidip gelene Ğadar ćayı hazırlanırdı. Sıfrası hazırlanırdı. Hazırlanmasın baĞ neler
édirdiler adama. Essahdan da éleydi. Neler édirdiler adama heberin var mı?
Ğaynatayı yaturmamış yalmazduĞ. Ğahdım mı Ğaynatadan ével tikilećeydük. Bi
elimizde Ğavli, bi elimizde demlük, legen Ğaynatamıza su tükirük. Ğaynatam ebdes
edećek de ćamiye gidećek. Ya bi de Ğahmassah... Gavurun Ğızı, terbiyesizin Ğızı sen
50nerden geldin benim başıma? Bi suyumu hazırlamırsan. Ondan sonra Ğet dama
inekleri saĞ, damı süpür, gel tandur yaĞ. Hele Ğaynanan... Uuy, Ğaynanaları yerin
dibine gire!

Tarlada ćalıřıyor mıydun, teyze?

M.S: Ben tarliya ćıĞduĞum yoĞ. ĞocuĞlarım ćalıřurdi.

Kaç tane ćocuĞun var?

55M.S: On dörd deneydi. Üći öldi, on biri hayatda. Altı Ğızım, beř oĞlum var.

M.K: Sehsen iki yaşında baĞ tıķır tıķır...

M.K: ĞıtlıĞ Ğördüz mi?

M.S: Ben heć ĞıtlıĞ Ğörmedim.

M.K: Erzincan depremini Ğörmedim mi? ĞıtlıĞ olmamış olur mı? Annadırdın
60ĞıtlıĞlar olirdi, béle olirdi.

M.S: Ben Ğörmedim ama álem Ğördi. Külür eĞmeyi büşürüdüler. Fig ekmeĞi.

Külür ekmeĞi nedir?

M.S: ĞıtlıĞda yoĞ. Gelinler duzu alur gider yazılarda yemliĞ toplar ajlıĞlarından.
Ama ben Ğörmedim. Allah Ğösdermiye.

65M.K: Arpa ekmeyi, sarbaş ekmeyi yérdiler.

M.S: Arpa eĞmegini yapar da döymeć éderdiler. YaĞınnan döymeć éder de yérdiler.

N.B: Dadi Ğüzel olirmiş, Fedime.

M.K: Seni nasıl geldi isdediler Nafis Beylerden? Ziyarete ćıĞduĞların annat.

M.S: Gelin oldum. Geldi isdediler, nişannadılar. DoĞuz ay nişannı behledim. DoĞuz
70aydan sora behen düĞünnen seyrannan...

M.K: Babam niřanlıyķan seni nasıl Ğörirdi?

M.S: Ben heş Ğörüşmedim ki.

M.K: Heř mi mendil arasında ćerez, findıĞ gelmedi?

M.S: Fındıh geldi ama ne yedim ne de görüüdüm. Gelin ata binmiş de ya ğismet 75demiş. Baħım ya gidiyem mi gétmiyem mi? O yüzden héç görüümedim.

M.K: Atınnan mi gétürdüler, gèze gèze mi?

M.S: Davulnan, zurnaynan gétim. Yüriyerek gétim. Öyden davul vuriy, yenge düwürçi gidiy.

N.B: Peş peşe gidirler.

80Teyzeciĝim, düĝünlerde hiç yenge oldun mu?

M.S: Çoĝ oldum.

Yengeler ne yapar düĝünlerde?

M.S: Yéngeler giderler orda peşkeşini vèürler.

N.B: Èle ayırt ayırt dè.

85M.S: Ondan sora gelinin aħşam başını örerler. Sabaħdan da gétürürler babasının évine, alur gelürler.

Hitam Bey: Burda ne yapıyorsunuz?

M.K: Hıtam ağabeg Bayburt şilvesini alır. Bazen ağabegi gelir televizyona çıhırlar. Héç asla Bayburd'un şilvesi yoħdur orda. Hep bazen ğati ğati ğonişirlar. Héç 90olmiyan bi kelimeleri ğullanırlar. Bi ğına gècesi yapıdılar ağabiyi deliķısını oynaddılar ğöre. Aman ağabi héç görmedüĝüm hareketleri yapmışlar. Héç asla Bayburd'nan eleĝası yoħdur onun. Nasi diyim sehen. Ğına gecesi yapırlar, ehramlanırlar. Nem bişeler diyirler. Hem de nasi ğati ğati ğonişirlar. Dèdim, Bayburd'da avu ğadar ğati ğonişan var mi?

95M.S: Gelin oliyam, ğınam yaniy, ğızlar başımda oynir, gidiyem babamın évine.

M.K: Davarın yataĝını nasıl süpürirdin?

M.S: Davarın yataĝını süpürüydüm. Ğılıĝını eliydük. Huşĝısı bi yana ğılıĝı bi yana... Ehmeħ gétürüydük. Çayını gétürüydük, içürüydük.

Yemek tarifi verebilir misin?

100M.K: Anne, incir dolmān, su böreklerİN her şeyin dè.

M.S: Su böregi édiydük, et dolması édiydük, et yahnısı bişürüydük, çöreh bişürüydük, datlı çorba édiydük, sütlaş bişürüydük. Ben nem?

Tatlı çorbanın tarifini verebilir misin?

M.S: Ğuşburnusuni bişürürsen, ezersen. Güzel oni gétürür gendime ğorsan. Mısırın 105varsa mısır atarsan. Bişürürsen, ondan sora şekerini atarsan. Fındıĝ içisini ğorsan.

Soyma mi erüh mi atarsan? Ahan oldi datli çorba. Keşge o zaman olsa da bi gashu çorba eder de öyredürdüm sehen.

Buradaki ölüm âdetleriniz nasıl?

M.S: İnsannar öldi mi hep sıraynan yemeħ bişürürdük. Götürürdük, yedürürdük, 110içürürdük.

N.B: Üş gün goñşular yemek vèrürlerdi.

M.S: Şindi éle dehel. Üş gün boyunca yemek vèrürdük. Sabaħdan çaylarını vèrürdük, hizmetlerinde dururduħ. Sonunda baba évi (cenaze evi) bişürür.

M.K: Öli évi de üş günden sora helvasını yaparlar. Helvayı dağıturlar. Yemek 115bişer. Daha gömşudan yemek beklenmez. Arz eden insan gene gètürür. Çoħ acıħli bi ölümüsüse zateg on günü de bulur.

N.B: Çamaşuruni yurlar ölünün. Esgiden elde teşdi gètürürdüler. Sabun gètürürdüler. Şindi tabi makine.

Teşdi nedir?

120M.K: Demür legen. Bi de taħda şey varıdi odun legen. Odun teħnelerde çamaşuri yuyir yuyir birine vèrirdük. Üş dörd dene leyni peş peşe düzèrdük. O yur ona vèrürdi, o yur ona vèrürdi. Durular asarduħ. O zaman çoħ da bit olurdi. E ne fakirlik varıdi. Çamaşur makinesi mi varıdi, ne varıdi? Gidirdük tarliya çalışırduħ, terlirdük. Gelirdük ki bitlenmiş ğafamız. Nişannılar neyderdi onnari annat.

125M.S: Nişannım sabaħlara deyin bacada yatardi. Görünmezdim.

M.K: Bacada yatacaħ ki évin içinde acıık dolana da, kırman üsden üsgek ya, nişannısını göre herif. Bu da fors atir. Nişannısı da bacada. Açacaħ bacayı, ordan aşşığı mendilin arasında çerezi içeri atacaħ.

Çerezi bacadan içeri atmak ne anlama geliyor?

130M.K: Sevgilisine, nişannısına atir. Aş ğapiyi girim içeri.

M.S: Nişannım gètürdi bohce de dedim ki, bacadan atmışlar kim atmıssa. Geldim babama diyeydim, begim diyem bacadan aşşığı meyva atmışlar. Herhal Yahya'nın oğliynan beni gösdercehler. Babam, gavur oğli gavur, dedi. Deynegi aldı onnari süpürdiyeler. Benim ğızımı mi gösderecesiz? On altı yaşımda gètdim.

METİN 4

Konuşanlar : Mecbure Kaçan(54), Naibe Belik (57), Maya Süngüoğlu (82)

Okuma-yazma yok

Derleme Yeri : Demirözü/ Kısanta

Konu : Evlilik, Ramazan ve bayram, tarlada yapılan işler

1M.K: Kıbrıs Savaşı'nda nişannandım.

N.B: Assaddan mi?

M.K: Vallâha. Nişannımı tanımıram. Bi foturafi var, goynuma goymuşam. Dört beş arhadaş nişanniyuh. Benim nişanım onlardan güzel. Güzel diye şişirem ama 5maalesef. Doħuz ay sora görüşeceydi, günüm gurulir. Beni gösderecekler. Götürdüler beni damda görüşdördüler, malların aħurunda. Geldiler işdi benim günümü kesdiler. Babamgil damati görirler, beni gösdermirler. Ben de dāmāt gelmiş diye éle süslendim püsleğdim ki dāmātı görecem. Beni gösdermediler. Onnar gétdiler eşyami almiya. Beni bi arhadaş götürdi damda görüşdüğdi. Sedeg zavallının 10ayaħlarını gördüm. Baħşa bi yerini görmedim.

N.B: Ayaħlarını neydeceydi?

M.K: Yüzüne baħmadım. Ehrama sarılıyam. O beni görmedi ben de oni görmedim. Düyün dernek, davulli zurnali... Bi böyüg otobis geldi beni götürdüler ĆemĆül'e. ĆemĆül'de de düyün dernek... Başımdan aşşağı adamlar türki diyir. Başımdan aşşağı 15töhdiler elmali fisdıħları. Elmalar taħır taħır düşdi ğafama. Dédim, bunnar ğafamı mi ğırirlar, neydirler? Gétürdüler beni otuturdular, ĆemĆül'de odiya. Yanıma baħdım dađ, önüme baħdım dađ. Uuy dédim, ben burda ölecem! Niye Kısanta'dan Ćıħdım da buriya gelin geldim. Ađliya ağliya māfoldum. Ölirem. Ğocami da götürdüler. Herifi gördüm ki ambu ğadar. O güzel nişannımın boyi abu ğadar. Bi 20pırtık herife vėrdiler beni. Ğaçacām nere ğaçım? Nere ğaçım ki? Ayılar varımış o köyde, meşe varımış o köyde. Beni ayılar, ğurtlar yer. Mėjbur ğaldım. Ğalduħ. Neydek? Sabađ oldi ağliram, ağliram, gidirem odiya ağliram. Gelirem bu yana ağliram. Ben neydim? Babamgili ğorbağor olalar. Beni ğaħdi ĆemĆül'e ğociya vėrdiler. O gidiş o zıtlanmaħ, o nefret ölene ğadar gėtdi, herif ölene ğadar. Ćoħ 25Ćeħdim. Ğaynanam beni vurdi, ğaynatam beni vurdi. Vėrmirler her şeyi kitliye goyirlar. Şekerler kitlide, ehmekler kitlide. Lorun yanına yollamirlar. Besmelesiz

gidermişem, lorun bereketi kaçarmış. Çoğ çekdim. Hesdeyem aş yèirem. Hamsi diye dellenirem. Ben babamın evinde alışmışam bol yèmiye. Geldim ki babamgilde bir hamsi büşürmüşler. Uuy dünyalar benim oldu! Erzurumlu demiyeli, ben de 30yalan da yoğ, hııaf da yoğ. Herifi yolladuğ gurbete. Herif behen mehdup yazır gaynım oğusun diye. Gaynanam kimseyi yanıma goymir ki nazar vèürler, ağız vèürler. Gocam benim dengim dehel ya, kaçaram. Nere kaçım ki daa bitdi iş. Evin üsünde daşın dibi var. Çemçül'e yağlaşırım. Gidirem dami süpürmiye eşsek bağırır ben bağırırım, ağlıram. Eşsek, diyirem sen niye ağlırsan? Ben ağlıram anami, 35babami göresdim. Sen niye ağlırsan? Geriip, kor gerip ben gerip. Gahdi kor gibi atdılar beni dağ köwlerine. Bu anamnan babam var ya hağgımı vèremezler. Herif geldi gurbetden. Camın dibinde otiriram. Bahdım herif altdan yuhari gelir. Uuy dedim Cemil gelir. Gètdim aşdım cami ki içeri girer girmez gözüme bir yumruğ indürdi. Niye vurdun beni? Sen gurbetden gelirsən. Çığart bilezükleri golundan da 40çılığ gèt baban evine. Nèymiş? Gaynanam yazmış ki garın diyir ki ben eteg isderem buluz isderem. Ben seni buluz a mı gètürdüm etege mi gètürdüm? Beni döydi. Gètdi silahi aldı. Gendini vuracağ, beni vuracağ. Gaynatam goymadi. Gètdük dağlara gongoroş toplamiya. Geldük ki gaynanam bi dene ehmeg goymuş bize. Acımızdan ölrük. Ben nèydim? Bacım da benim yanımda. O gece gocam beni bi döydi bi döydi. 45Gayışınnan dögir. Ne suçum varmış? Demişem ki eteginnen buluz isderem. Gahdi gaynanamgil dèrlediler, topladılar, sardılar, sarmaladılar, gahdi ağıllı oğlannariynan yolladılar İsdanbol'a. Gètdük ev yoğ, barh yoğ. Galduğ ortalığda. Nèydek? Bi amcasının oğullari vardı. Onnar bize desdek çıhdılar da... Allah'ıma şükür. Sara hasdasıydı gocam. Gece bayılurdi gündüz süslenür gèzerdi. Ben de zavallı Mèjbura. 50Vaar yooh çek. Beçerecesen. Ya elişinnen ya gidip bi yèrde bi derdin beçerecen. Siğarasi bitir, gelir benden siğara parasi isdir. Bahdım ki bi dene uşağım oldu. Dèdim, ben bunnan hayat geçüremiyecem, soun gaş dene çocuğum olursa onnarnan hayatımı geçürüm. Onnarnan hayatımı geçürdüm işde. O da öldi gètdi ben de galdım gendi başıma.

55Allah yardımcınız olsun abla. Peki, üzmeelim seni daha. Konuyu değıştirelim. Senin çeyizin nasıldı? Ne gibi çeyiz âdetleri vardı?

M.K: Oni gatarsam bunnar rezil olur. Ben gendi çeyizimi, kıaryola tahtımlari, mahtat tahtımlari, işlemeler oyalar... İşlemeler işlemişdim. Nazarlıh diyirdiler. Gızıdım ama töreli gızıdım. Ğahtım da beni mücürüm herife vèrdiler. Dohtora gideceh Ğariydım.

60Mücürüm ne demek?

M.K: Abu Ğader boyı vardı. Ğıssa boyli bir herifdi.

M.S: Allah'ın yazi Ğederiydi.

M.K: Nèyi Allah'ın yazi Ğederiydi. Dalyan gibi deliĞanlılar isdedi vèrmediz de Ğahtı geldi vèrdiz bııcırıĞa da Allah'ın yazi Ğederiymiş. Keşge Ğaça gideydim.

65M.S: Emicemin Ğızının oĞliydi.

M.K: Babam dèdi, bu evden bi tenesi Ğaçar giderse Ğociya öldürürük. Ğortdum beni vururlar. Keşge Zübeyde Ğahtı, dèdim ben de Ğahtıydım. Heş bişe ètmedi ona. Çehezim Ğètdi. Oo, Ğaynatamgilden geldi. Yatahtlarım, eşyalarım burdan yükledük Ğètdük. Onnar Ğaynatamgilden geldi benim yatahtım, yorĞanım. Bunnar ètmedi behen **70**yataht, yorĞan.

M.S: VurduĞ o tarafa.

M.K: Yètım böyüdüĞin annat, anne.

M.S: Üş yaşımında yètım Ğaldım. Anamız öldi, ĞalduĞ ortalıhtı. Ben işdi Nafis Bey vardur. Nafis Bey'in Ğarısının Ğızı yoĞudi. Beni evlat ètdi. Beni böyütdi. Dügünnen, **75**seyirinnen vèrdi Ğociya.

M.K: Öbür bacıların?

M.S: Öbür bacıların Ğètdi düĞünnen, seyirinnen.

Hiç bacıların ile Ğörüştün mü?

M.S: Yoht. Bacıların birini İzmir'deydi. Biri Bayburd'daydi, birini Almanya'daydi. **80**Anamız öldi. Yètım böyüdük. Hep tarumar olmuştı. Ne ohtıduht ne bi yer tanıduht. Allah nè vèrdise...

M.K: Ğocân ehtlahtsızlıhtlarını dèsene?

M.S: Ğocam bi avuç ateştı. Abu siniye oturur, siniyi az Ğèj davransan sini Ğafân gelürdi. Ğapıdan gelse şeyi Ğalabalıht vurur Ğırar atardi oyani. Beni de vurur Ğeçer **85**Ğor giderdi. Bahtardım bi tarafdıan çıhtı geldi. Bi şeyetdüĞüm yoht, bi suçum yoht. Vururdi beni. Bi de dèrdi ki ĞıstĞaniyam seni. O nasıl ĞıstĞanma? Vuriy, döĞiy beni ki ĞıstĞaniyam. Yanı avu on dört çocuĞ ètdim ama döĞüşnen çekışnen, vurmıyan, Ğırmıyan... Namusumu behledim.

Seni sevmeyi mi hiç? Niye dövdü seni?

90M.S: Vara yoğa dögerdi beni. Avu çıhacağ baħacağ bāma benim évde gezdüğüm görünir mi? Ğapıları niye Ğapartmadın? Sen évde niye açuğ gēzdin? Çoğ çeħdim. Hağğın behen helal ét. Ben seni Ğısganıydım da vuriydım. Éle Ğısganma mi olur? Ben nasıl helāl édim?

Etmeyi mi?

95M.S: Étmeydim. Öte dünyada ayırd édeceyök. Aj susuz Ğoymadı, çıplağ Ğoymadı ama titizidi. Girer çıħar beni dögerdi. Ambéle yayuğı yaymışam çamaşur yumuşam bir araba. Yatiy uşağ beşikde. Dédim ki, ehmeği bişürüm Ğaħar yayuğı boşaduram. Çamaşurları Ğapiya atar işi Ğüci toplaram. Öwleydi maldaydım. Gel çıħ beni bir éy döğ. Yayuğı da boşalt çamaşur tehnesine Ğoy gēt. Ben de étmışem gendime pilavi bi **100**ğuveç. Oturdum yağa ağılram şindi. Bir araba nufus aħşam yiyecek. Ğaħdım benim Ğomşum vardı. Allah razı olsun Cemile Ğanım vardı. Dēdi Ğız ne ağılıyan ben sehen yağ gētürürem. Gētürdi yağ da milleti aħşama yēdürdüm. Ele titizidi, bir avuc ateşidi. Biriynen Ğonussam ya niye Ğonuşdun? Ğızlarımdan beni Ğısganurdi. Hem evin işi hem damın işi hem çoluğ çocuğ onları neçe gētürüyem. O da beni éle **105**étidi.

M.K: Bağ bizim geline. Tezek getürir, sobayı yaħir. Sobanın üsdünde yemekler bişdi. Et dolması bişdi, ziron oldi. Çorba bişdi.

Zironu anlatır mısın?

M.K: Yuħayı aşduğ. Güzel oni sajda bişürdük, yığduğ, bişürdük, yığduğ. Bitürdük yuħaları geldüğ oturduğ. Geldük onnari kare kare hep kesdük. Tepskiye düzdük. **110**Onnari güzel fırına sürdük. Ğızartduğ. Tepskiye düzdük. Tehral bişürüp yiyeceğ. Bi tepskiye döşedük. Güzel sütünnēn ıslatduğ. Onnari sürdük Ğızardi üsdüne mercimekli güzel yağını tökdük. Yoğurdun peşine mercimekli yağını tökdük. Sarmusaħlı yoğurtli...

Eskinin Ramazanlarında, bayramlarda ne yaptınız?

115M.K: Biz Ğızlarıduğ. Belki on beş yirmi tene Ğız arħadaşduğ. Onnarınnān bayram oldu mi, bayram sabağ oldu mi herkezen bayramlaşduğ. Ğızlar, herkez babasının évinden tepsiyen bi şey alur gelürdi. Giderdük herfene éderdük. Şindi piknik çıħdı meydana. Hep toplanır arħadaşlar çal oynasın vur patlasın. Oynırduğ, oynırduğ gelirüğ éve. Dağilir herkez. Bahar olir, 19 Mayıs olir, o zaman piknige

120giderdük. Piknik dehel kıra giderdük. Kırdı ip atla, yımırta haşla, oyna, zıpla, çıh gel. Şindinin gızları nêrden... Yêdi gözeden, çeşmeden su alırdıh, gum alırdıh. Gidir o gözenin suyunnan gumlarını direge asırdıh. Direge de ben bi başörti örtirdim. Arhadaşlar herkes birer başörti örtirdim. On bir on iki gün oynırdıh, fiçeg asırdıh.

125Fiçek ne?

M.K: Çiçekleri gêtürir asırdıh. Fiçek diyirdük biz onnara. Güzel, dilek dilirdük. Son vahtda yemekleri büşirirdük. Kim dilek dilediyse, o isdedigi eline geldiyse sevgilisine gidirdi. Ben de sevdüğüme gêtmedim. Pancar tarlası ekirdük. Babamız gelirdi. İki evlek çapa vurmassah bizi bi daha gêrisin gêri yollardı gidin o

130evlekleri vurun gelin, diye.

Tarlada ne gibi işler yapıyordunuz?

M.K: Ekin biçirdük, bağ bağırdıh. Dırmıh çekirdük, partlara vurırdıh. Desde vurırdım. Aşşam gelirdi yiyirdük, içirdük mali muli sağır yatırdıh. Saat gâşda gece babam gêne bizi galdurir ekine gôtürirdi. Part dèdigümüz nêy, bilir misen?

135Bağları bağıruh ya otuz tene bağ, olir bir part. Otuz tene parti bağırdılar sırtıma vurırdılar. Gôtürirdim, êle çalırdıh. Gelürdüm ki anam bişürmüş öyle bir bulğur pilavi bişürmüş, domatisli nêli. Tandur yahmış bişürmüş. İçinde de tayuh ortada kağılı. Hep de bi tepside yiyirdük haa. Êle dabağda mabağda yoğ. Börek tepsisine tøkirdük onnari yiyirdük, çatır çatır. Gâşuğun çatıltısı tağ avu yola gidirdi. On dört

140gişiydük êvde gölay mi? On dört gişi nê demek? Hep yemek yiyir kuçukli büyükli. Sabağdan gâğırdıh bugün görev kem egireciyük. Kem de nêy? Bağları bağıruh ya desde vurir da bükürük ya desdeyi vurir kemin ortasına goyir onnan bağ bağıruh. Gârının biri sivecek biz egireceyük. Gôçun buynuzlarıynan kelepçe yapırlar. Kelepçenin ucuna tağıruh. Bük, bük, bük iki gişi. Gârşılaşıruh. O olir kem.

145Çocukken hangi oyunları oynardınız?

M.K: Park nêrir? Çobannığa gidirdim. Aşşam gelirdim ki hep avuriya toplanmışıh. Ayağdaşı oynırdıh, çelüg oynırdıh, daş düşdi oyun bişdi oynırdıh. Ama erkekli gızlı oynadıh mi erkekler bizi yağaladı mi gūlahlarımızdan çekerdiler. Gızlarınnan da birbirimizi yağaladıh mi sırtlarına binirdük. Gece saat dokuz ona gadar daş düşdi

150oyun bişdi... Kim kimi yağaladı onun arhasına binecek. E çelüg oynırdıh. Kim gazarırdısa o gelene gadar çelüg eşirdük, eger çoğ yağalandınsa seni oriya gömirdük,

eşdüümüz yere. Çelük; odunun o başını oymuşlar, o başını oymuşlar. Bêle çubuğunnan çelüg atarduh. O çelük kime yahlaşur o çelügi gêtürür. Ğorduğ buriya çubuğı. O çelügi holtikledük vururduhsa ğazanurduh. Vuramassan seni binecek. **155**Éleydi yani. Erkeklerden oynaduh mi uzağdan uzağa davranirduh. Şindinin ğızları gibi diblerde köşelerde bulunmirduh. Sevdüklerimizden bile ğalağların diblerinden baharduh. Nêrde şindi? Şindi ğızlar tahir ğollarına alır gidirler.

METİN 5

Konuşan : Şerif Mahmud Görer (90) / Okuma-yazma var

Derleme Yeri : Demirözü/ Kısanta

Konu : Askerlik, geçmişin anlatımı, hikaye

1Atatürk'ü gördün mü?

Bereber asgeridük. Ben on dört yaşındaydım, o da öyretmenidi. Geldi benden öyrendi. Senden nê öyrenebilürüm dedim ğızım. Tahdaların üsdünde öyretmenidi. Ben de telâbeydim. Oğudum, efendime söyliyim, bana bilgiler sordi. Dêdim ğızım. **5**Benim elimde bir kağıt vardı. Defterim, ğalemim hepsi bi kağıtdaydi. Onun üsdünde silerdim silgilerden, siyah lasdiklerinden silerdim onun üsdünü, temizlemeyçin. Hep yırtırdı kağıt onu yırtırdı. Öylece oğuli bitirdim. Ondan sora... Ğafam çalışmir ki ğızım doğsan yaşımdayam. Hocam dedim, Atatürk'e dedim, ben ne öyrenecêm? Dêdi, bu defderi bitürdün mi tekral bi daha yaz, yaz öyren. Ondan **10**öyrendim. Tahdaların üsdünde oğuyordum. Böyle sıra yoğudi. Adi tahdaların üsdünde, onun üsdünde oğudum. Efendime söyliyim bitirdim. Diploma aldım. Ondan sora Atatürk hastaladi. Ben de çağırdı yanına gêtirdim. Dêdi, ben hastayım dedim. Hağğınızı bana helal edin dedim. Atatürk o arada hastaladi, öldi. Bizi sıraların üsdüne ğaldırdılar. Ayağı ğağın dediler. Ğağdığ efendime söyliyim dediler, Atatürk öldi. **15**Orda bayrağlarımızı yindirdiler yariya. Bayrağları bitdikden sora Atatürk öldi. O zamanlar ben işdi ne bilim? Telâbeliyim bitdi. Maraşal Fevzi Çahmağ da hasda. Gêddim oni ziyaret êtdim. Atatürk'ü aldığ gêtüdük, efendime söyliyim, cenazesini ğaldırdı. Fevzi Çahmağ bağırdı, dedim ki bu bayrağı niye dedim, yindirirsiniz? Fevzi

Çağmağ da öldi. Defin êtdüğ oni. Biz de gêtdük merasimine, girdük içeri. Fevzi 20Çağmağ'ın adamlarından bir bayan bi de bi erkek böyle gâzata oğidi. Hem ağladı hem gâzata oğudi. Onnari gördüm. Asgerlik yapmamışdım daha telâbeydim. Oğuduğ, diploma aldım.

Savaş gördün mü amca?

Savaş, o arada şey oldu. O zaman çocuğudum. Çocuğluğumidi. Annem, babam vefât 25êddiler. Annem sağ babam vefât etdi. Babamın cenazesini galdırdılar, efendime söyliyim, oni defin êtdiler. Dêdiler ki o zaman öldi. Dört yüz asgerimiz dedem de orda, dedem de şehit gêtdi. Dedemim cenazesini orda defin êddiler. Onnarın mezarlarını bi çayırılığ, yeşillik orda ölmüşdüler, galdırdılar cenazesini. O zaman işde asgerlerin öldüyünü hatırlaram, çocuğudum. Nenem öldi, dedem öldi o zaman. 30Onnar öldiler gızım. Savaş zamani beni asger êtdiler.

Hangi savaşta?

Bi yere asgere gönderdiler bizi. Unutdum gêtiremirem. Doğuz yüz ellide beni aldılar gèri. Çavuş namuzatıydım o zaman. Çavuşluğdan aldılar gèri.

Askerlikte ne sıkıntılar gördün? Ne yediniz, ne içtiniz?

35Yèmem içmem yoğ. O zaman yoğ. Bize patatesler haşladılar çamurli çamurli. Haşladılar, asgerlik çantasının içine goydular. Dêdiler, çıhart da erzağın gerek. Aşdım, çığartdım çamurli. Bi iki parça da et goymuşlar. Etlar de çamurli Temizlediler, o patatesleri felan çantamın içine goydum. Orda ordu kumutani Nurettin Baransel behen dêdi ki, ne yedin? Dêdim, çantami aşdım çamurli et yêdim. 40Yêdiklerim bunnar. Ğar Ğış... Öyle Ğış var ki. Efendime söyliyim o zaman bizi asgerlig gèri çevürdüler. Efendime söyliyim paydos, dêdiler. Erzağ vêrdiler. Temiz yiyecek şeyler vêrdiler. Alduğ onnari görem temizledük. Onnaran barabar yêdük. Efendime söyliyim asgerliyimizi orada bitirdim. 1950'de

Nasıl evlendiğini hatırlıyor musun?

45Doğuz yüz kırđ doğuzda evlendim. Ğaçırdım. Nişannımı Ğaçırdım. Gêtdim ayağım Ğırıldı. Ayağım êylendi, beni götürdi teslim êddiler esgere. O zaman evlenmem öle oldi. Ğaynatam Ğonuşmadi bennen. Ğanım Ğonuşmadi. On dört sene, ayri asgerlik... Ğızını Ğoymadi yanına Ğaynanam. On dört sene bareber asgerlik... On dört seneden sora barışduğ. Onnar da öldiler. Onnar da êyle yêtdi. O zaman ajlığ, 50yoğluğ varıdi. Yoğluğunnan oğırduğ. Efendime söyliyim, gidirdim ağşama gèder

çalışırdım. Aħşama da abu ğedar ifaħ ehmek vèrirdüler, yuvarlağ ehmeg. O ehmegi vèrürdi. Yarısını yèrdim, yarısını saħlardım ki ħanımnan yiyek. Asgerliyim de bôle ğètdi.

Kaç çocuğun var, amca?

İki oğlan iki ğız. Ğızlarım da èvlendi. İsdanbul'da èvlendiler. Oğlanların ikisi burda. 55Oğulların biri bunun da babasi. Buranın berberiydi Şādī. Bir oğlum da oħiyördi. İlkokuli oħiyördi.

Kaçıncı sınıfa kadar okudun?

Beşinci sınıfı oħudum ğızım diploma aldım. Çoħ ğafam çalışıyördi. Çavuşudum o zaman. Üç sene oħudum. O zaman asgerlik üç seneydi. Ednan Menderes ilki şey 60oldi. Başbakan oldi. Ednan Menderes'in zamanında bitirmişdim asgerliyi.

Askerden geldikten sonra geçimini nasıl sağladın?

Çalışmaynan ğızım. Onun bunun ğapısında çalışırduħ. Yövmiyecilik yaparduħ. Orda çalışırduħ. Yoħluħ varıdı o zaman. Ğarnımız doyasiya ehmek yemek yoğıdı. Elbise yoğıdı.

65Elbise olarak ne giyniyordunuz?

Ben bi ince pantolum varıdı. Pantol da neden yapmışdılar? Çimento torbaları varıdı. Boyardılar. Yırtılana ğadar oni bağlardım. Ekin toplarken yırtıldı. Yırtıldı ğaħdım ħanıma dèdim ki, yèni èvlenmişdük, benim bu pantolumi tik. Bacaħlarım, etlerim ekin soyuyör, bozuyör. O da ğaħdı aradı bir yerde bulamadı orayı yama yapmay 70içün. Onnan ğaħduħ ğètdük suyun ğıyında çalışıyoruz. Tarlayı yapamaz. O arada efendime söyliyim yağmur yağdı sel parça ğètirdi. O parçayı ğopardı buldı. Gel, dèdi buriya dèdi, bana ħanım. Dèdim, buni ne yapacasan? Dèdi, ben bi parça buldum. Ğètdim. Parçayı buldı ğètirdi. Orda suyun ğıyında yèyħadı, oni ğurutdı, çalırlara asdı. Oni tikdi. Geldi dèdi, pantoli yaptım. Esgiden davarcıħlar varıdı deriden. 75Ufalamışlar, yumuşatmışlar oni ğètirdi oriya tikdi pantolumun yerine. Dèdi şindi ğey oni. Oni tikerdi üsdüne ğeyerdim onnan barabar elbiseyi. Çimento torbasi oni yamarlar. Onnan tikerdik. Elbise oyudı.

Ayakkabı olarak ne giyniyordunuz?

Ayağğabi yoħ, çarıħ. Çarıħ tikerdiler. O çarıħları ayağımıza yamarduħ. Ayağğabi 80yoğıdı. Siyah lasdik, ğara lasdik èle yaħardı insanın ayağını. Ben ğıymazdım saħlardım. Gizli giyerdim ki yırtılmasın. Elbise yoğıdı. Elbise nārirdi?

Tarlada çalıştın mı sen?

Çooḥ. Tarlayı tırpannan biçerdük. Efendime ğurudurduḥ, bağlarduḥ. Efendime söyliyim getirir oni buĝda yetüŝdürürdük. O zaman biçer miçer o zaman yoĝidi. **85**Rüzgarda ŝeynen, yaba derler, yabada savururduĝ oni denini ayirirduḥ, buĝdasını ayirirduḥ. Alirduḥ buĝdayı ayirirduḥ. Alirduḥ buĝdayı efendime söyliyim tarliya götürirdük. Deyirmende öyüdürdük. O zaman deyirmenlerde ügüdürdük. Bulĝur, dem bulĝur... Ḥanım bulĝur çekerci. Daş üsdünde böyle çekerci o bulĝuri ügüdürdi. Onnan barabar çorba yapardı, yemek yapardı. Yiyecekler de éleydi. YiyeceK **90**nārirdi? Un götürür deyirmenlerde ügüdürdük. Ğaş teneke diyelim, yirmi teneke ügüdürdük. Oni götürür bahara geden idäre éderdük. Yiyeceklerimiz éleydi. Dem bulĝur varıdı. Onnari dögerdük deyirmende. Onnari kimisini gendime yaparduḥ, beyaz gendime, bembeyaz. O gendimleri çorbalıḥ yaparduḥ.

Hiç gurbete gittin mi?

95Ya nê yaptım ğızım. Yazın gider çalışırduḥ. Ğışın boş ğalduĝum zaman gider gurbetde çalışırduḥ.

Ne iş yapardın?

O zaman yoḥluḥ. Yöwmiye vèrürdüler bize ğaç ğuruş? Sehsen ğuruŝıdı. O zaman yöwmiye. Seksen ğuruŝı alır oni artururduḥ. Çoluḥ çocuĝumızı biz baḥarduḥ **100**onnan. Biz ğurbetimiz éleydi. Ğurbetde oḥurduḥ.

Bir anını anlatır mısın?

Ali Dayı, Sisni'ye gidirmiş. O gece daĝda yatmış. Çıḥmış armud ağacına ğurtlar yer diye. Ağaşda üŝümüŝ. Ğurtlar da çıḥıp ağaca Ali dayıyı alamazmıŝlar. Ali dayı üŝüdi ama. Ayaḥları üŝüdi. Babam oni getirdi. Bizim çe varıdı. Aḥır varıdı. O aḥır da **105**sıcaĝıdı. Orda doni getdi. Ama Ali dayı çoḥ deyerli. Babamın ğonaĝı varıdı. Ğonaĝında otururdi. Ben deliĝanlıydım o zaman, ama babamı mabamı hatırlaram. Babam trafik ğazası o zaman öldi. Hatırıma gelse aḥlıma geleni dèrem sehen.

Babanlar hep Demirözü'nde miydi? Buraya nasıl gelmişler?

Babam şehit getdi. Anamı getirdi. Bekar ğızıdı. Évlendi birisiyenen. Anam **110**Allah'ın emriyenen aldı. Orda, efendime söyliyim, bu Sivas, Ğayseri oralarda bi ğas sene ğalduḥdan sonra babamnan évlendiler. Babam aldı geldi İşḥinsor Köyi varıdı. O köyde babam durmadi. Dèdi ki, ben o köyde durmam, dèdi. Demirözü'ne geleceḡem. Demirözü o zaman Kısanta'ydı. O Kısanta'ya geldi, ğapılar açıḥ. Èrmeni

köyi. Êrmeniler yerleri işgal etmiş. Babam da ey bi yer işgal etdi. Orda babam **115**annemi evlendi orda. Babam da evlendi. Burda yerleşdi, ğaldi burda. Kışanta olduğu zaman Ali dayıgil o zaman gelürdüler. Bize misafir olurdular. Ruşdu'dan gëtdim samanı getirirken gece dëdi, gel dëdi samanı dëdi, taşsim edek. Bi araba sen bi araba ben. Ben de o samanı daşiram. Dařirken onnar evleri Ruşdu'daydi. Ben de gece goşdum arabayi, öküzleri. Samanı günde iki araba gëtirirem. Bi araba bize **120**gëtirirem Ruşdu'dan bi araba onnara. Samanı getirirken efendime söyliyim sabağa yaşın babama anama dëdim ki, ana dëdim samanı dëdim erken ğaş goş gët gëtir dëdi, bi araba ben bi araba sen. Tamam, dëdim. Ben de ğaşdım gëtdim. Samanı gëtirimiye giderken onnari uyartmağ isdemedim. Dëdim, ihtiyarlar yatsınlar. Ben ğaşdım goşdum arabayi sürdüm. Giderken anam uyandı. Bağırdı behen. Nere **125**gidirsen oğlum, dëdi. Araba zırlıtı yapar. Çeten arabasi. Giderken anami duymadım sürdüm geldim. Geldim Hardışi'ya. Efendime söyliyim öküzleri eyledim ki biraz su tökünsünler felan. Öküzleri sürüm de köpekler beni ğızdırır, çışım. Arabayi eylerken adam ğaşdı. Çetenin içinden çışdı dışari. Ama anam ona bi tene beyaz yorğın örtmüş. Yorğana sarmış misafir edir. Anam oni görir. O ğaşınca **130**ben ğaşdım dëdim, sen kimsen? Ses yoğ. Olan dëdim, gördün mi adam gece öldi de hortladı. Hortlağ çışdı. Behen dalacağ. Sen dëdim, hortlağsan, dëdim. Efendime söyliyim adam hücum etdi üzerime. Ben de arabayi aldım. Arabada yindim. O hortlağ elimde maşşaynan ilkin buna masa vurdum. Vurdum ama kötü bi dabancam var. Dabancamı çışartdım. Ona ateş edirem, oni vuracam. Adami döydüm. Oni **135**çetandan atdım aşsağı arabadan. Efendime söyliyim, aşlım biraz başıma geldi ben gëtdim Ruşdi'ya. Ruşdi da behen dëdi ki sen rengin niye ğaçırmış? Elli sene var nerdeyse ğızım. Adam behen dëdi, senin rengin niye ğaçmış? Dëdim, ben gortdum. Dëdi ki, o zaman adamların boynunda altunlar varıdı, liralalar, altuni aldı suya beles çalhadı. Dëdi ki, altun suyunu işmek ğorşiya yarıyormuş. Orda Ruşduli birisinin **140**boğozundan altunları aşdı, çalhadı behen içirdi, ğorşiya yarar, dëdi. Dëdim, ben beles gorddum da.

Mani biliyor musun?

Maniden mesdim oğlan

Küçükden dosdum oğlan

145İşiddim evlenmissen

Ben senden küsdüm oğlan

Ağlar Baba'yı biliyor musun?

Bah gızım Ağlar Baba hastaladi, ölecek. İrşadi Baba, Ağlar Baba'ya dedi ki, düyyayı deyişürken ağlar mısan? Ağlar Baba, onun oğlunun biri Şādī, biri Hacı Tevit, ağlamam, dedi. Düyyasını deyişürken ağladı. Ya dedi ağlamassan, dedi. Dedi ki, dayanamadım da ağladım. Onun için ismi galdi Ağlar. Ağlar Baba'yi ziyaret
150etdim. Gëtdim ziyāretini yaptım.

Ağlar Baba'nın sohbetine gider miydin?

Meķāmı vardı. Giderdük orda ziyāret ederdük oni. Ağlar babadan sora Ahmet Baba befāt etdi. Allah rahmet etsin. Ama Ağlar Baba'yi hatırlamam.

155Demirözü'de evliya var mı?

Kısanta, Êrmeni köwi. Evliya olur miydi? Olmazdi. Ama Yanbaħsa'da varıdı.

Bayburt'a doğru giderken yol üzerinde bir tane kümbet var. Orda kim yatıyor?

Kümbete gëtdiler efendime söyliyim mübārek herif befāt etdi. Bayburd'a gidiyör. Bayburd'a giderken bi at arabasına binir. Binerken bir Êrmeni'ye rast gelir, mübārek
160herif. Yav, gëtiremirem ki sehen annadım. Êrmeni at arabasına binerken atdan yiniyör. O müslümani bindiriyör ata. Ordan Bayburt'a gëtmeg için bir iki sahat ata bindi. Bir iki sahat mübarek herifi bindiriyör. Bir iki sahat Êrmeni biniyör.

Başka bir zatın ziyaretine de gittin mi?

Ziyāret etdim. Gece namazini, bayram namazını orda gıldım. Eyib Hazretlerinde.
165Eyib aleyssalam bir gün, mibārek, türlü türlü yaralara ğapılmış. Onun mezarını defin etdükden sora bi zat onun türbesini bulacaħ. Bi çoban ğuşburni dali ğopartmış. Gëtmış kaçmış şeğe o tarlanın kenarına. Dëmiş çobana ey çoban, dëmiş, eger seni ermissen yëtişmissense bu ğuşburni ağacı ğuri çali burda yëşerür. Yëşermiş, dallanmış, açılmış oriya. Dëmiş ki, çoban gel dëmiş, buriya. Gel dëmiş, işde Eyib
170aleyssalamın türbesi bu ağaçların olduğı yërdedir, dëmiş. O ki burda bitdi ordadır. Ondan sora orda Eyib aleyssalamın ziyāretini yapduħdan sora ora şennendi. Efendime söyliyim oriya bi söğürd ağacı bitdi. O da bir leylek geldi, o leylek ağaca yuva bağladı. O leylek ğö eħdiyarlamış, tivini tökmüş, çıplağ olmuş. O leyleyin üsdüne bi bez bağlamışlar, o bezi leyleyin üsdüne tikmişler. O leylek orda böyina o

175 ağaşda yatardı. Ağacın içinde bir göyuk açılmış orda yatarmış. Ben çoh zamanda o leyleyin çıplağ olduğunu bilürem. Eyib aleysselamı gider orda ziyaret ederdim. İşde o guşburni ağaci orda yeşerdi. O guşburni ağaci dedi ki, ey ağaç bu ağaç yeşerürsense annaram ki Eyib aleysselamın türbesi burdadır. Türbesi geldi orda. Hatırlaram orda gıldım namazımı. O zaman Hazreti Terzi Baba'yi gëtdük ziyaret

180ëtmiye. Ben de çocuğam ama yani ahlım kesiyor.

Terzi Baba'ya yaptığın ziyaretten bir şeyler anlatır mısın?
Terzi Baba'ya bi pantol götürmüş. Terzi Baba'ya demiş ki, ey terzi, demiş, bu pantolumi tikeceksen. Terzi Baba da yetişmiş adam. Tamam, demiş. Bu pantoli götürür. Terzi Baba tikerken yoğ olmadı demiş. Terzi Baba'ya demiş o pantol olmadı, 185buni yelek yap. E pantol kesülürse yelek ne galur? Parçalanur gider. Bu sefer de Terzi Baba ziyaret edir. Hëş çeket, pantol olur mi? Mübâreg herif yetişmiş. Bir gün mübârek kimseler Terzi Baba'yi ziyaret ederken o zaman Terzi Baba, hayvanlarınnan üzüm götürür. Üzüm götürürken o dinlemir, hayvanlari sürmiye başlır. Terzi Baba diyir, eylen, diyir. Diyir ki, ey adamlar diyir Terzi Baba burdan 190gëşdi. Bütün onun maqamına hürmet ëtdiler. Sen neden hürmet ëtmedin? Efendime söyliyim, o zaman hayvanlar olduğu gibi demirleşir galirlar, gëtmirler. Benim hanım Esmâ befât ëtmeden evvel dedi, beni Terzi Baba'nın mezarına ziyaret ëdim. Gëtdim söyledim. Adama dedim, hemşerim dedim, gel paraysa parasını verim de bu gapiyi aç, bizim hanım namaz gılacağ. Aldım gëtdim Esmâ'yi. O da namaz 195gıldı. Efendime söyliyim namazını gıldıduğdan sora befât ëtdi. Terzi Baba'yi yağdılar. Ziyâretini yağdılar. Hali gëtmirmişdi. Oriya gelen bi hali gëtirirdi. Seccade gëtirirdi. Yani ermiş kimseler bişeler gëtirirdi. Onnari yağdılar. Yađduđdan sora Terzi Baba'nın mezarını yaptılar, şennediler. Şimdi âlemedir.

Bayburt'ta Kırklar Çeşmesi var ya, neden oraya kırklar demişler?

200Gızım o çeşme kırd tâne musluğu var. Kırk pahar. O çeşmeden sular ahar. Bozulmuşdi yapmışlar şimdi güzel olmuş, has olmuş. Mübarek herif orda ölürken ateş atdı da yağdılar. Müslümannari yağdılar o zaman. Bağıldılar kırklar, bağıldılar ki yeşil cübbeliler geldi gaçın. Ora şimdi yanmışdır. Hâle o duvarlar gırılmışdır ama camı fâliyetde. Gırğ paharlar da oraydı. Gırğ pahardan soyuğ, buz gibi sular ahar.

205İnsanlar ölünce ne yaparsınız?

Ğızım ölenler müslümanısa onnari Allah'ın emriyenen barabar defnêderdük, ğaldururduğ. Ne yapacayūĥ?

Ölünün kırkında ne yapardınız?

Eger imanli ölmüsse onin cenâzesini ğaldırdığın zaman kırk gün onun mezari **210**açıĥdır. Kırk günden sora ölürdi, giderdi. Allah sehen de can sağlığı vêrsin, elden abuğa biraĥmasın.

Burada batıl inançlar var mı?

Burada batıl imânlar, ibâdetler yoğidi. Buralarda şehidler kimsesi varsa oralarda giderdi. Sayğı gösderürdük. Buralar Êrmeni köwiydi. İslam yoğidi. Ruşdu, Pülürek **215**Êrmeni köwiydi. Hınzeverek orda güzel ibadetler olur. Namazlari niyazlari êydi. Camısının nê zaman yapıldığını bilmem. Camısı mübarek camıydı. Köylerde yoğidi. Bizim bu Demirözü'nde hêç cami yoğidi. Hep Êrmeni köwiydi. Ğarayaşmaĥ Rum köwiydi. Dağıldı gêtdiler.

Demirözü'de Kırklar Âlemi varmış. Onu anlatır mısın, amca?

220Kırt tâne ğız varıdi. Gêtdim orda ziyaret êtdim de o ğirt tâne ğız Allah tarafından her ne hetâ olmuşsa taş kêsildi. Şindi kırt tâne ğız böyle taş olmuşdular. Kırt taş olmuşdur, ölmüşdür onnar. Gêtdim orayı gezdim. Orayı gêzdikden sora gêtdim ğirğ ğızlari dolanırken bi tene taş varıdi, yuvarlaĥ bir taş. Taşın oriya gêtdim. Taşın üsdi taş kêsilmiş. Efendime söyliyim dêdim hele bu taş baĥım hêç kimseyi **225**göremirem. Oriya kırklar âlemi dêrler, oriya. Oslu Baba vardur, mübarek yetişmiş adamıdı, Oslu Baba. Oslu Baba bir günüsi gidiyor efendime söyliyim Osduĥ köwü var. Osduĥ köwi taş kêsilmiş. Kırt tane mağara vardur orda. O mağaralarda orası taş kêsilmiş Cenâb-ı Allah tarafından. Ezrâyil gelmiş orda orayı taş kêsmiş. Orda mağara taş kesilmiş. Orda mağara açıĥdır. Giderler ğoyun moyun ziyareti **230**yaparlar. Oslu Baba, bir günüsi gidiyor kabristana doğri giderken ziyaret vardur, türbesi vardur. Bir orda vardur bir de Yanbaĥsı'nın sırtında vardur. Şeden ireli Sipdörös'da, o oralarda işde. Oslu Baba birgün diyör ki, ben diyör gidecem atınnan barabar. Bayburd'a giderken bir Êrmeni'ye rast gelir. Êrmeni'yi arabaya bindirir. Ata bindirir. Bi sahat Êrmeni'yi götürir. Bi sahat Müslüman gidir, Oslu Baba. Êrmeni **235**diyir ki, ben Müslüman oldum ama Oslu Baba ğadar olamadım. Oslu Baba, büyük muhteremdir. Gêt Osduğ'a, gel Balaĥor'a diye bi mesele vardur. Gider Balaĥor'a, gelür Osduğ'a.

METİN 6

Konuşan : Hanım Biter (77), Ali Rıza Biter (86) / Okuma-yazma yok

Derleme Yeri : Demirözü/ Kısanta

Konu : Genel, mani, hikâye, günlük yaşantı

1Evlenme hikâyeniz nedir, neyze?

H.B: Camış vurdi, dedesini öldürdi. Nenem otuz yaşında dul galdi. Bunnari böyütdi. İki bunnar üş de gız, bês çocuğı, otuz yaşında o çileli, o yoğsul zamanda böyütdi. Elde mal vardı satdı, yatağ vardı satdı, tağım vardı satdı. Bunnari böyütdi, meçe 5gêtürdi işdi. Ondan sora da bu böyidi. Bunun böyüğü emisinin gızını aldı. Bu da böyidi bu da beni aldı. Beni gaçurdi. Sevme yoğıdi ki. On dört yaşımdaydım, gaşdım. Sevme ne bilirdim. Zanırdım ey bişe. Derede hatliyaćasan da gidećesen. Ele gaşdım gêtđim işdi. Bês dene çocuğum var.

Bu bahçede ne ekiyorsun?

10H.B: Bu bahçede salata ekmişdim, fide ekmişdim. Patates bahşsa bişe yoğ. Ğabağ ekdim bi ğas sefer.

Erikleri, elmaları satıyor musun?

H.B: Ğoñşulara dağıtiram. Biraz dağıtdım Ğoñşulara. Yarım bèle belki Ğuruduram ğışın yêrük ölmessek.

15Kışa ne hazırlık yapıyorsun?

H.B: Ğışa da Allah nê vêrmişse. Zaten ehmeğı çarşıdan alir yiyirük. İşdi êle. Nê bülüm yavrum! Esgiden tandur mandur yağardım.

Sabahtan kalkıp ne yapıyorsun? Bir günün nasıl geçiyor?

H.B: Ev süpürirəm, bulaşık yağıram, yemek yapıram. Êle Ğünnerimi Ğeçürirəm. Evliligimiz... Ye Rebbi şükür bu yaşa Ğeder bi dêdimiz bi Ğudumuz olmadı. Ne 20ayrılığımız var ne kötülüğümüz var. Bi toğat behen vurmamışdur, anasına babasına reğmet. Ğözleri Ğormir, Ğulağı eşidmir. Devamli onun önünde, onnan barabar çalışıram.

Tarlada çalıştın mı teyze?

H.B: Tarlada bir zaman Ğeşlikde ortağcılığ etdük, çalışduğ.

25Ortakçılık ne demek?

H.B: Yani senin tarlan var. Ben ekir biçirem. Yarısını sen gelir bölir götürürsen, yarısını ben. Esgiden éleydi. Şindi o yoğ. Şindi éle has rahatlığ var ki. Herkés gendine motoriynan şeyiynen çalışır. Esgiden gem sürerdük harmanda canımız çıhardi sap diderdük ama şindi...

30Tarlada ne gibi aletler kullanırdınız?

H.B: Dırmığ varıdı, tırpan varıdı, orağ varıdı. Desde vurirduğ, desdeynen bağ bağlırduğ. Kem gındıra gétürür egerdük gışın. Yazın gındarayı uzatır egürür kem éderdük.

Gındıra nedir?

35H.B: O da bir çayır otı. Onnari egirürdük. Bizim de halimiz o. Patates ekerdük yaziya, gabağ ekerdük, mısır ekerdük. Pancar ekduk. Yimmi bés sene pancar ekduk ki pancarı ekmedüğüz senesi parasını alacağsan. Hés bés gurus da almaduğ. Bizden sora ekenler hep bakurli oldular pancardan. Biz olmaduğ hés bişe. O devirde ekenler hés bişe almadi.

40Evvelden çamaşır makinası yoktu çamaşıruları nasıl yıkardınız?

H.B: Hep elde. Tağda tehneler varıdı. Onnarnan ufaliya ufaliya canımız çıhardi. Beyaz sabunnan yıhirduğ.

A.B: Esgiden fen yoğıdı. Şindi var. Herşey var. Esgiden sodaynan yayhardılar, pelit küliynen yayhardılar. Şindiki gibi deyil.

45H.B: Başımda saçım tēy dabanıma degerdi. Kilinnen yayharduğ.

A.B: Herkej aj gēzerdi. Bir qarın toğ bir qarın aç. O zamanın devri.

H.B: Yani gendi malımıza hırhızlığ éderdük inan ki.

A.B: O zaman Balkan Harbi varıdı, Yunan Harbi varıdı, İngiliz Harbi varıdı. Asger poten alıp da gēynip gidemezdi. Ta Anğara'dan gağardi İzmir'e yaya giderdi.

50Vesayit yoğıdı.

Savaşa gittin mi, amca?

H.B: O gétmedi, benim babam gétıdı. İki sefer asgere gétıdı. Dört sene bi senesi yapdı, bi sene de bir buçuğ sene yapdı. Bés sene esgerlig étdi.

Neler yaşamış hatırlıyor musun?

55H.B: Orda aşciymiş. Babamı beyenmiş qomutanlar yemeklerini. Orda o esgi aşci babama bi kepçe vurmuş babamı bayıltmış. Babam asgere gidende ben küçüğüdüm.

Senin askerliğin nasıl geçti amca?

A.B: Dörs sene asgerlik yaptım. Bursa'da yaptım. Dağıtımı da Ankara'da yaptım.

Askerde rütben neydi?

60A.B: Topci.

Siz burada mı doğup büyüdünüz, atalarınız nasıl gelmiş buraya?

A.B: Hep burdaydi. Êrmeni varımış burda. Êrmeni çılmış bizinkinler gelmişler. Bizinkinler de satdılar hep Havnus'lara. Hep dışari gëtdiler. Araziyasından dëdi evlerinden satdı gëtdiler. Biz galduh burda. Esgi yerli burda kimse yoħ. Hep dışardan
65gelme buriya.

Teyze, evvelden hasta olunca doktora mı giderlerdi insanlar yoksa bitkilerle tedavi ederler miydi?

H.B: Nenem herşeyi yapardi. Ebem kömeciyenen nenem bi ğarının ğarını deldi. Yëddi yerde deldi abu ilacınnan. Abu otunnan. Ğari cerehat boşandı ki nası boşandı.
70Ondan sora altı tene çocuğ ëtdi ğari. Nenem çoħ şeyidi. Hem ebelik ëderdi hem de ilaci digged ëderdi. İp boyardi, ipleri boyardi. Dağdan otlarınnan çiçeklenen.

İpi boyayıp ne yapıyorlar?

H.B: Hali, kilim toħirlar. Nenem toħudi, ezem toħudi. Çoluħ çocuħ da yoħ ki çığniya. Temiz buralar.

75Eskiden hangi hastalıklar yaygındı?

H.B: Verem varıdi, tifo varıdi, sıtma varıdi. Şindi de kanser izihür etmiş. Kanser neden? Abu pis yağlardan. Çalışmazlar.

A.B: Yağlardan, gübrelerden bu ğab ğaşuħ yıħirlar deterjan suyundan. Hep onnarın ğasdalıħlari. Nërden gelecek? Bütün o pisliklerden. Na ğadar yıħasan ğene şey.

80Eskiden şey mi vardı? Bulaşuħ sabunu mi vardı, yıħirdın?

Eskiden kız isteme adetleriniz nasıldı?

H.B: Başlıħ varıdi. Başlıħ vërürdüler. Taħı taħardılar. Evelden gelnlık melnlık yoğudi.

Ne giyerdiler?

85H.B: Güzel elbise tikerdiler, ğeyerdiler. Bürükli, peçeli. Başlarında para varıdi. Göküslerinde gümüş para varıdi gelinlerin, ğızların. Altun varlığı olan altun da taħardi.

Kına gecesi nasıl olurdu?

H.B: Nası burda gınaynan oynardılar. Davulnan, zurnaynan aynı oynardılar.

90Gelin nasıl gelirdi?

H.B: Atınnan gelürdi. İki üç yenge önde giderdi, iki üç yenge de arhada giderdi. Gelin ortada atınnan. Gelinin atını gardaşı tutar giderdi, gayni tutar giderdi. Öbürleri de düzüli giderlerdi. Yengeler gelür inerdi. Gelin gelürdi gapiya başına elma atardılar bacadan.

95Niye elma atarlarmış ki?

H.B: Edet oydi. Gövi gızın başına elmayı vuracağ illâki. Èle bişe yoğ şindi, gölay.

O elma gelinin başına vurunca iyi ki gelin bayılmıyor?

H.B: Gız tepelig örtir. Gümüş tepelik var başında. Hüsusi gelinlerin başına örtirler.

Çocuk doğduğunda özel bir şey yapar mıydınız?

100H.B: Onu duzunnan nenem yıhardı ki yani pişmesin. Eti duzlar gibin çocuğu duzlardılar. Yani ki pişmesin. Yani irelisinde pişik olmasın çocuğ da.

Dua okunur muydu?

H.B: Helbet dua da oğunurdi. Çocuğun gulağına oğurdular.

Ölü için ne yapardınız? Kırkı olunca ne yapılır?

105H.B: Göñşular gırhında gırhını oğudurlar. Gine ehmek vèrürdüler. Bizim üç gün tamam oldu mi dördüncü günü ehmek vèrürler. Bütün köy hep öküz mü keserler, tosun mi keserler, mal mi keserler. Bütün Kısanta oporloynan herkeş seslenür felanci yerde yemek var, ölünün, cenazenin yemeği var. Hep gelürler. Gırhında da biz aynı hep èle èderük. Mezerini galdurduğ mi da aynıını yaparuğ.

110Ne gibi yemekler yapardınız?

H.B: Esgikinler şindi bizim sarmusağlı dèrler yoğurtlu dolma yapardılar, sarma yapardılar, lahana sarmasi, lor dolmasi dèrük onnari yapardılar esgiden. Şindi gençler kim yapacağ onnari.

Yemek tarifi verebilir misin?

115H.B: Sarma dolmasi yaparduğ, lahana dolmasi yaparduğ. Sarmusağlı dèrük oni fetir ehmekden yoğururduğ.

Fetir ne?

H.B: Suynan yani eşgi goymazduğ. EKmek o da. Yani fetir. Eşgi hamur goymazduğ ona. Sade èle suynan, duznan yoğurur yapışdururduğ tandura. Tandurdan çığardıp

120ufalaruḡ. Ufaladuḡdan sonra sarmusaḡli yoḡurtli tōkerdük ona. Oni ḡoruḡ tandura ḡızarduruḡ. Ğıp ḡırmızı olirdi, şey gibi onu yērdiler. Babuḡo oni yaparlar.

Babuko nedir?

H.B: Babuḡo da ayni ḡamuri bēle böyüḡ atarlar ocaḡa. Abu sininin etrafi gibi ortasını oyardılar bişdükden sora. Onun ortasını oyar ḡaldururdular. Ondan sora **125**oni ḡamurun içine ḡuri şeyin içine dorḡarlar. Ayni ēle soḡanni yaḡını, sarmusaḡını tōkerdiler oni ēle alur yērdiler. Onnan bi ḡuziya ayarmış. Esgiden ēleydi. Sanki behen babuḡo mi yapmış, ḡuzi mi kesmiş dērdiler.

A.B: Esgiden ēvlerde ocaḡ vardı orda büşürirdiler.

H.B: Ocaḡımız da vardı, tandurumuz da. Ocaḡ bēle duvarın dibinde olur, bēle **130**hususı duvarın dibinde köşede olur altına daş dōşerler. Ateşi yaḡarsan ona. O ateş yandı bitdi mi o daşı süpürürsen, o ḡamuri onun içine atarsan. Üsdüne bi sać ḡapadursan, o orda ēle bişer.

Çocukken oynadıḡınız oyunları hatırlıyor musun?

A.B: Ben iki buçuḡ yaşında yētim ḡaldım. Anayı babayı ḡaybētdim. Añadın mı? Biz **135**nē oḡıyabildük. Kimsemiz yoḡıdi. Ğalduḡ sahipsiz. Orda burda, sende onda ötekinde beriyinde böyüdük. Ajlıḡ zamani yoḡluḡ zamani. Bit, sirke, pire zamani, pislik zamani. Bitden sirke olur, bēle ince ince, beyaz beyaz. Saşlarān yapuşıir. Oni paḡlamaḡ mesele. Ondan çoḡ bit olur. O bitler de wücutan yapuşıir. O bit wücutun çekince hasdalıḡ olmir. Pis ḡanīn emir daha hasdalıḡ olmir. Esgiden bi tifo hasdalıḡı **140**vardı. O da binde birdi. Bi de sıtma hasdalıḡı vardı. Başḡa bir hasdalıḡ yoḡıdi. Millet daş gibi insanıdi. Çalışırduḡ. Verem zengin hasdalıḡıydi.

Amca, askerden geldikten sonra hangi işte çalıştın?

A.B: İnşaatlarda çalışdım.

Gurbete gittin mi?

145A.B: İsdanbul'a gitdim. Aḡsaray, Şişli, Mecidiyeköy, Fatih oralari hep dolaşdım ben. Para ḡazanmaḡ zor.

Şimdi kolay mı?

A.B: Şindi de ḡolay dehel. İşler kesat. İş yoḡ ki millet çalıssın. Bu memleketde kimisi honilernen yiyor, kimisi aj ḡēziyor.

150Teyzeciḡim, hikāye hatırlıyor musun? Hani peri kızı hikāyeleri vardı ya onlardan...

H.B: Bir ğız bir oğlana aşığ olmuş. Peri ğızı da bu ğızı ğısğanmış. Bu oğlani halden hale düşürmüş peri ya. Bu ğız ğetmiş bir hakim, bir hocanın yanına. Hoca demiş ki, sen ğet demiş, ondan vazgeç. Bene ğetür bi kilo zeytin ğetür, mum ğetür. Ben sene **155** yaparam. Buni Ali diye bir isminde bir hoca buni yapmış. Ğız demiş ki, hani sen behen dedin öli gibi insan. Ben buni neydecem? Demiş, ğet sen Allah'ın divanına dur, demiş. Nemazın ğıl. Ebdesin al. O gelür senin yanında ğılar namaz. Çig süd emmişüğ insan şeydemir ki. Ğız durmuş divana bi kere ruğıya ğetmiş bi de bahmış o da gelmiş yanında namaz ğilir. Bu ğız almış buni diyar diyar ğezmiş ki yani o peri o **160** ğızı oni almasın. Dolanmış, fırlanmış bu peri ğızı ğetmiş, gine buni bulmuş. Oğlani neyétmişse çalmış ğetürmüş. Bu ğız deli divana olmuş, aramış sormuş ki ben nası edim ki bunu bulum. Aramış bi yerde bulamamış. Ğız o hasdalığınnan, o derdiynen ölmüş, çocuğun acısından. Peri ğızı da onu almış ğabul etmiş.

Maniden mesdim oğlan
165 Cücükden dosdum oğlan
Eşiddim evlenmişsen
Ben senden küsdüm oğlan

Meniden meraliyam
170 Ürekde yaraliyam
Deymeyin dolaşmayın
Ben ğünü ğaraliyam

Ğuşburnunun filizi
175 Kim bilür ğeblimizi
Esdı serin irizgar
Eyirdi ikimizi

Ğuşburnı peçeklendi
180 Dal vèrdi çiçeklendi
Biz ayrılığ bilmezduk
Ayrılığ ğerçeklendi

Yüce dağ başındayam, oturam.

Var mi, benim gibi yavru itüren?

185Bilmirem yollari, gidem gétürem.

Bi oğlan yitürdüm yirmi yaşında. Öleli yirmi iki sene oldi. Sekiz ayın evlisyidi. Ondan aşuğudum. Aşindi ahlımda bi aci var mi? Aburda Edalet diye biri vardi, Sultanbeyli'kden. Dedi, Hıanım abla senin o bilgün nerde? Oğlanın her ezasının üsdüne bi şey söylirdin. Hêş aşindi diyirem, Adalet ben bişe bilmirem. O gün oldu **190**mi Cenab-ı Mevlam vèrir sabrını işdi. Allah genç acısı düşmanıma vèrmesin. Ğanımi içmişe vèrmesin.

Amin. Teyzeciğim eski Ramazanlarda, bayramlarda ne yapardınız?

H.B: Oyun oynardılar, bahardılar sabahlara geder. Deligánlılar, geşler oynardılar. Ğeyfelerde gèzerdiler. Ondan sora sewürde herkeş yèr içer yatardi. Bayramda da **195**oynardılar. Ebèle yaza, ilkbahara çıhduğ mi gızlar giderdiler kıra. Evelde çim kesme dèrdiler. Yumurtaynan, ötesiynen berisiynen gider çim keserdiler. Ğızlar giderdi. Deligánlılar da giderdiler. Oynardılar davulnan, zurnaynan çihar gelürdüler.

Sen gittin mi hiç?

H.B: Ben bi sefer mi iki sefer mi gètdim. Ben nerde firsant bulum da gidim. Evelden **200**fiçeg asarduğ. Onun başında üş gün oynarduğ gızlarnan. Ondan sora o çiçekleri indirürdük ondan sora yèmek yaparduğ. Böyükleri yèdürürdük, çocuhları yèdirürdük, genşleri yèdürürdük. Ondan sora biz yèrdük.

Burada batıl inançlar var mı? Mesela; bazı yerlerde ağaca ip asıyorlarmış. O tarz şeyler burda da var mı?

205H.B: İnancına göre yapan yapir. Allah'a geblin dorği oldu mi avu ğuru daş da cana gelür. Yapirlar. Oni da yapan var yani.

A.B: Bağ şindi eger kalbin temiz ise eger o ağaşda bişe gördünse, rüyanda gördünse añadın mi, maħağgak ona inancın olur. Ama görmedinse hiş bi inancın olamaz.

Önce rüya mı görölüyor yani?

210A.B: Biz bir tarih burda, bi tane adam geldi. Ufağ boyli bi fakir geldi buriya. Aburda yèmek istedi. Behen bişeler vèrin, dèdi. Gétürdi biraz bulğur mulğur vèrdük.

Adam acam, dèdi. Fakir adam. Bişeler gètürdi, oturdi avurda yèdi. Çocuğ geldi, çocuğa dèdi ki, çoğ ğazalar geçürmüş dèdi. Buni gètürün avu tufaya, dèdi.

Tufa ne?

215A.B: Tufa avurda ağaç var, tepenin üsdünde. Yani orasi inanmışlar. Dèdi, orda tufa var. Bir de ğarşıda Yanbaşı köyünün orda var. Götürün oriya. Bunun elbisesini dèyiştirin, tersine giydirin, ğazalari tersine dönsün. Dèmek ki inanş var.

Peki, yaptınız mı? Sonra ne oldu?

A.B: Ğazalari tersine döndi. Çocuğ daha ğazadan ğurtardi. Dèdi, aşindi çocuğlar 220ğavğa èdecekler. Birisinin ğafasına vuracağ sizin çocuğ, dèdi. Gelecek bağıracağ, dèdi. Şahın èvden çılmayın, dèdi. Ğağgaten öyle oldi. İnanş!

H.B: Benim oğlan biraz ahsiydi.

A.B: Ondan sora ğahdığ adamı köyün içinde aradığ da bulamadığ. Ğayboldu da gètdi. Dèrler, Hızır mıydi, kimidi? Ğonuşdurdi buni. Kimiydi, neciydi? Kimin nè 225olduğuni bilemeyiz.

H.B: Çocuğlar gètürdi ağaşdan atdılar tandura.

A.B: Bizim burdan birisi gètdi ağaşdan ağaş kesdi. Ziyaret, dèdiler. Geldi o ahsam rüyasına geldi. Sen ne diye kesdin oni? Herif çalındi, felc oldi. Añadın mi? Bu memleketde doğduğ, böyüdük o ağaş orda hep. Ben seksen altı yaşımdayam. O ağac 230orda durir. Geçene bişey dèdiler, ağaci yahmışlar, dèdiler. Ama ağaci yahın da iflah olmaz. Çünkü orda mezar var.

H.B: Dede dèdim, avu ağaca mı gidim? Oriya da gèt ama orda biraz berisinde ğebriştan var, orayi ziyaret èt. Üş ğulfiAllahını ohi, mezarın ayağ ğiltında otur. Uşağın tersine gèydür, ğazalar tersine dönsün. Bu taraftan gèt, o taraftan gel, dèdi. 235Bu başıma gèşdi. Kümbete de götdüm.

A.B: Bu ğarşıda gèce ışıklar yanar, dèdi. Hem ordan hem burdan. Takib èdin perşembe günneri ğağgedden yanardi.

Hızır (a.s) ile ilgili başka hikâye var mı?

A.B: Hızır (a.s) eşgere olursa olur, olmassa hazır nazırdur. O her yerde hazır ve 240nazırdur. O gelbinde var. Yoğsa Allahu Tâle gelbindedür. Sen günde oni üç sefer, beş sefer, on sefer anduğdan sora o sene hazır nazırdur. Ahan biz yaşliyuğ, kimsemiz yoğ. Allah'ın vèrdüğüne şükür. Ona inanmış, güvenmişük. O bizi dorğı yola

sarpasın, ergi yola götürmesin. Bu yaştan sora ona bi ergiligimiz olmasın. Ne uşahlarım haram yédürdüm, ne ben yédim.

245Ağlar Baba'yı tanıyor musun?

H.B: Eşitmişdim ama hêş gêtmedim

Torunlarınız, çocuklarınız geliyor mu buralara?

A.B: Yoğ, bu sene gelmediler.

Komşularınız geliyor mu?

250H.B: Yaşliyuğ, goñşular gelürler mi?

Neden? Gelsinler halinizi, hatırınızı sorsunlar.

H.B: Yo yo. Èle bişe yoğ. Aburda ölsek kimse dèmez ki aburda goñşu vardı da öldi. Esgiden malım varıdı, davarım varıdı, medeklerim varıdı. Ğapım bacam doliydi. Legenlernen lori tepelerdük. İndürürdüm embèle dışarı ki Allah vère de dèdim biri
255gele de bu lorlari götüre. Aşindi ebèle bi ğaşuğ sūdünnen başlari bir. Esgiden çile çoğudi ğızım, şindi yoğ. Sabağ ezeniyen ğahardığ, yayıhları yayardığ. Tandurlar yanardı. Külfete yèmek gidecek. Reşbere azuğ götürürdük, yèmek götürürdük. Şindi gölay.

Hacca gittiniz mi?

260H.B: Yoğudi elimizde ki ğızım gidek. Uşahlarım gètdi ğurbete. Nerde ğavuşacağ. Hacın parasi olacağ ki gide. Zate malları satduğ, oğul èverdük. Malları satduğ ğızlari ğociya vèrdük. Üş dene oğlan iki ğız èverdük. Ahıri malınnan èverdük. Mal da bitdügiyinen biz de daha dize düşdük, çalışamiruğ. O malın alafı var, otu var. Gendi tarlamız marlamız yoğ. Ortağcılıhnan ot ekirük, gètürir malımıza yédürirük.
265Paraynan aliruğ. Yoğsa bahşa bişeyimiz yoğ.

METİN 7

Konuşan : Şehriye Bayhan (78), Ayten Bayhan (63), Şükran Ateş (35)
Okuma-yazma var

Derleme Yeri : Heğni / Bayrampaşa Köyü

Konu : Gelenek ve görenekler, tarla işleri, mani, günlük işler

1Şehriye babaanne okul hayatın nasıl geçti?

Ş.B: Okul hayatım: Giderdik, oğurdu. Sabahdan gider oğurdu, dersimizi alur gelürdik. Dersimiz olursa gelür evde yazarduh. Öyleden sora bi daa giderdik. Günde iki dāyfe giderdik. Oğurdu, yazarduh. İşde эле geşdi oğullarımız.

5Öğretmenlerini hatırlıyor musun?

Ş.B: Öyretmenimiz de Tayfurlardan Muħlis.

A.B: Muħlis hoća varmış. Disiplinli hoćaymış yani.

Ş.B: Üş sene oğuduh çıhduh. Aşindi herşeyi bilirem.

Ne mutlu sana. Babaanne sizin zamanınızdaki düğünler nasıl olurdu?

10Ş.B: Bir hefda ğalarağ düğün ğurulirdi. Bēle herkeji çağırurdular. Ğapi ğapi bir adam çağururdi onnari, ğızlari mızlari. Giderdik. Beş alti tene sini sufra ğurardılar bizi yēdürürdüler, üçürürdüler. Ğaħar oynarduh. Oynaduħdan sora da ğaħar dağılurdu. Ele üş ğün beş ğün olurdu. Ondan sora gelini alur giderdik. Düğün biter gider.

15Sen nasıl gelin gittin?

Ş.B: Ben mi? Ben gelin olmaDım. Ğaşdım. Ne bülüm ğaşdım işde.

A.B: Ğaynatama isdemişler vėrmemişler. Bu da sevirmiş babami, ğaynatami. Ğaşmış gelmiş. Ondan sora daa bişe dēmemişler. Soradan uymuşlar.

Bu köyün kıızıydın, bu köyün de gelini oldun. Nasıl gördün ilk amcaı?

20Ş.B: Ğomşumuzudi.

A.B: Daa dorğusi ekrabalariydi. Dede de güzelidi. Sevilecek dedeydi.

Evet, sevmiş Allah da yazmış. Babaanne, eskiden çocuk doğduğunda ne yapardınız?

Ş.B: Çocuğ doğduğı zaman da anam, ğum torpağ elerdük. Getürürdik tandurda 25ğavururduğ oni uşağın altına ğorduh, sararduh, yatururduh. Bağlarduh uşahlari. Buradan muradan heç irğanmazdi. Aħşam ğorduh sabağaçın yatardi. Sabahdan ğaħar açarduh. Höllüğ altından alurduh. Ondan sora birez bēle tutarduh. Yatururduh. Gine uyanir, gine ğaħardi.

Bunun faydası neymiş ki?

30Ş.B: İ ne bülüm ēleydi. Ğaħduğ yētdük ēleydi.

A.B: Çocuğ sancılanmirdi. Sıcağ ğalirdi onun içinde. Ata dededen ğaħduğ эле gördük biz. Sıcağ ğalduğı sürece çocuğ sancılanmirdi.

Çocuk için mevlid okutur muydunuz?

A.B: Ğuran oħudan oħudurdi. YemeK yapardılar. Şindi mesela oğlan çocuđı oldi. İlk 35çocuđ, oğlan çocuđı. Giderdiler köwün geşleri bacayı söhmiye. Erkek çocuđ olmuş diyin. Bacayı sökeceyök. Bacayı sökerdiler orda sökmeyin dërdiler, orda toħli kesećem yiyesiz. Deliganlılar toplanur toħliyi yërdiler. Daa baća maća sökmezdiler. Evelki durum ëleydi.

Babaanne kaç çocuğun var?

40Ş.B: Ğaç uşaçım mi var? Üş dene. Bir bu oğlan, iki dene de gız.

Nasıl verdin kızlarını?

Ş.B: Nasi vërdim? Geldi isdediler. Dügünnen, derneginnen vërdük.

Damatların ne iş yapar?

Ş.B: Çalışirlar. Herkej içci çalışir.

45Cenazelerde evelden üç gün yemek giderdi. Şimdi nasıl?

Ş.B: Daa yoħ. Burda da ëleydi de. Şindi dernekden vërirler. Dernekden yemek gelür iki gün, bir gün yerler. Ondan sora da év sahābı yëdürür misafirini.

A.B: Ölü olduğu zaman köwün böyüklerinden toplanurlar, lise yaparlar. İki gişi şeye öli evine ekmek vërecek.

50Ş.B: Evelden vëürdük. Belle ki evelden aħşama birimiz vëürdük, öyliye birimiz. Üş gün yëdürürdüler o évın nasını. Şindi o gaħdi daa. Şimdi dernekden vërirler.

Yapılan bu işten memnun musunuz, şimdi?

A.B: Öli öldüü zaman da dernek gine büşürür, gëtütür yemeği. Çay da öli evinden. Şeker alırsan üş dört kilo yollırsan köw odasına, köw gonağına. Orda deliganlılar 55çayı demlirler. Ordaki gelen erkek adamlara bassağlığına gelenlere çay demli, içürir, yolçulırlar. Évde de hizmet edirler. Gine başğalari, gızlar varısa hizmet ederler gidene gelene. Gideni geleni ezgerdürler. Usulumuz da o. Üş dört gün geşdükden soña da beş alti gün geşdükden soña da artuħ ölünün evinden yemek vërülür, köyün halkına. Köwi sesler yëdürürler, et keserler, bişürürler, yëdürürler. Mevlüd 60oħudurlar, ölünün ćani için. Èle.

Bu köyde hiç yatır falan var mı?

A.B: Vallaa, heş duymadım, bilmirem. Burda ziyaretler var. Çıralıħ deyirük, ziyaret var orda deyirler. Kimisi mezar deyir, kimisi elesine deyir çizmişler. Yatır Ğalada derler. Burada tarihe geçmiş Ğalamız vardır. Ora var.

65Ne kalesi?

A.B: Ne bülüm gala. Dağın adı Kala. Hekayesi var mi bülmirem. Gala dediyimiz tarihi dağ. Hekayesini bülmirem. Var mi yoğ mi orasını bilmem.

Eskiden bitkilerle tedavi edilir miydi?

A.B: Onnari ben görmedim de benim görümcem bi çocuğ yapıdi daha yapmadi. **70**Ondan sora da oni goydular sıcağa ki göre çocuğ yapsın deyın. Babaannem otlari gaynaturdi. Götürür dağdan ot topladılar, gaynatdılar o suya goydular dayanaçağı gadar ki çocuğu olsun deyın. Ama hêş bi şeden kar olmadı. Allah bi tane çocuğ vermiş. O da ona yêtdi.

Tarlaya gidiyor muydunuz? Tarlada ne gibi işler yapılır?

75A.B: Gidirdük. Tarlada evelden herifler biçerinnen biçerdiler. Evel tırpannan biçülürdi. Tırpan gağdı. Motorların peşine biçer tahırlar biçirler. Biz de gider desde vururduğ, dırmıhlarduğ. Eyy onnar hep gağdı. Onnar da yoğ. Şindi döyer biçer gelir. Samani da götürür gapının önüne tökir. Zahrayi da götürür, ramuqlara doldurir. Gidir onnari atiruğ içeri. Başga bi şey yapmiruğ daha. Samana yardım edir merege tökirük. **80**Yani êle, işlerimiz o.

Tarlaya hangi bitkileri ekiyorsunuz?

A.B: Buğda, Sarıbaş, arpa... Onnari ekirdük. Fig ekerdük. Ot, mala sehep. Mallar yêsın deyın. Yemey için patates ekerdük.

Sizin zamanınızda başka bitkiler ekilir miydi, babaanne?

85Ş.B: PaDadez ekerdük, fasulye ekirük. Evimizin gererine göre ekerük, yeme için. Odur daha bişe yoğ. Ehduk, bişduk girdük içeri, daha bişe yoğ.

Bahçeniz var mı?

A.B: Ehdim de bu sene hep üşüdüler. Tarlada, bahçam yoğ da tarliya ehdim. Tarlada da üşüdüler. Êle yem yeşil de hesir givin durirlar.

90Bu köyü bana nasıl tarif edersiniz?

A.B: Köyümüz çoğ güzel bir köw. Misafirperver. Köwümüzün yeri güzel. Güneşe garşi, öremede bêle yaslamada güzel köf. Önümüz açılı, erazi, düzlük. Çoğ yani köwümüz görünüşli bir köw, güzel köw. İnsannari da çoğ hasdur. İçindeki insannar da çoğ güzeldürler. Ne bülüm, nasıl annatım ki.

95Bu köyün bir tarihi var mı?

A.B: Vallah, tarihten annamiram. Oğur yazarım yoğdur. Yoğ bül mirem. Ğağduğ, gètdük bu köw bële ğuruli, var. (Ğain. Bi çay hazırlamadız mi, ğız? Ğain.)

Babaanne sen tarlada ne iş yaptın?

Ş.B: Ben mi? Ben sabağdan ğağardım, ineklerimi sağardım, ineklerimi ğatardım. 100Ondan sora da tarliya giderdim. Tarlada adamınnan çalışurdum. Ağşam da gelürdük, yèrdük, içèrdük. Gine sabağdan ğağarduğ gine o işleri görerDük.

Kaç sene çalıştın tarlada?

Ş.B: Ğaş sene? İğirme sene.

Maşallah. Şimdi de gidiyor musun tarlaya?

105Ş.B: Daa da çalışıruğ. Şindi daa yoğ. Şindi iş görmirem. Şindi hèş kimse gètmir tarliya. Burda ğadunlar hèş gètmezler. Sade erkekler gider.

Ama eskiden öyle değıldi, tabi.

Ş.B: Yoğ, evelden biz de giderdük. Ğadun da giderdi erkek de giderdi.

Bu köyde avcılık var mı?

110A.B: Dışari köylerden gelir avcılar. Bıldırcın avlirlar, toy avlirlar. Toy burda olur. Tavuşan avlarlar. Yabani hayvan vururlar vurursalar. Yabani hayvanlar da çoğ. Afedersen domuz var, ayı var, her şey var bu melmeketde. Ğurtlar var, tilkiler var. Hepsini yani hangisini görseler vurirlar. Derisi para edenleri vurirlar. Yenecekleri vurir, alır götürirler.

115Yasak değıl mi?

A.B: Bülmem, yassağ olduğuni. Dème yassağ deyil ki vurirlar.

Evet, olabilir. Babaanne eskiden ne yemekleriniz vardı?

Ş.B: Esgiden fasulye büşürürdük. Pilav büşürürdük, kelem dolması büşürürdük. Börek büşürürdük. Pağlava büşürürdük. Artuğ hurma ederdük, datli ederdük.

120A.B: Her yemek vardı da bu köw çoğ ince bi köwidi. Mağarna yapardılar, mesela elde yapardılar. Elde keserdiler. Şindi makine kesir. Saçın teli kimin olurdi. Manti ederdük, mağarna ederdük, börek bağlarduğ. Onnari hep elimizde yaparduğ.

En güzel yaptığın yemek hangisi teyze?

A.B: Hepisini de güzel yaparuğ.

125Keyveni misen?

A.B: Kèyveni dèyilem ama her yemeyi de güzel yaparam.

Keyveni ne demek, ne yapar keyveni?

Ş.B: Bi dene goş keserdiler. O goçi şiş kebabi êderdiler. Ğavurma êderdiler. Pilavınnan yêrdiler, düğünlerde. İşde o düğünlerde de dedigüm yemekler böreg bağlarduğ, pağlava êderdük, sütlac̣ êderdük, erük bişürürdük. İşde onnarınnan **130**savarduğ giderdi.

A.B: Erük gesefesi dêrdiler. Yani ğızartmasına erük gesefesi dêrdiler.

Yemeklerin böyle farklı isimleri var mı?

A.B. İncir ğızartması yapardılar, incir dolması yapardılar düyünlerde. Soğan dolması yapardılar. Şimdi yapmırlar mesela. Soğan dolmasını yapan yoğ. Binde bir incir **135**dolması yapırlar. İnciri de cêvizli yapırlar. Cêviz doldururlar. Cêvizli mevizli yani çoğ güzel yemek yapardılar. Ondan sora tava ketesi yapardılar.

Tava ketesi nasıl bir şey?

A.B: Aynı bildiyin pağaçları yapıruğ ya. Oni hamuruni açardılar sini yuhasi kimin içine cêviz görler, iş görler, artuğ oni ğatlarlar üsdüne. Tavada yağın içinde ateşin **140**üsdünde bişürürler. Tavada bişürürler o köper ğağar. Çoğ lezetli olur, yani çoğ güzel olur. Ona tava ketesi deyirler.

Masal, hikâye, mani, tekerleme biliyor musun, Ayten teyze?

A.B: Valla, çoğ mani bilürdüm ama hep unuddum. Ben bazen annaturdum. Onnari da unuddum. İşde goçalduğ. Yaşlandıuğca unuddum. Ğarşılığlı mani söyledük ğızlar, **145**oynarduğ. İki üş ğişi o tarafa, iki üş ğişi bu tarafa dururdi. Birbirimize türki atarduğ.

Mani dêmiye geldim

Ğaymağ yêmiye geldim

Ğaymağın senin olsun

150Yari görmiye geldim

Mani maniyi açar

Maniden oldum naçar

Ğırılacağ ğollarım

Yarsız yorğani açar

155Bi yêrde de deyir oğlan bi ğızı isdir. Ğız oğlani isdemir. Deyir:

Çıhdım erik dalına
Asdım baçağlarımı
Bene gelmiyen gızlar
Yésin taşşahlarımı

160Tenekeden hemâyil
Boynuma tağar mıyım?
Yollara lira töksen
Döner de bağar mıyım?

Alişligim al olsun
Ġoy da goynunda dursun

165Mesela babaannem mâcirlikden ġalmıř. Babaannem mâcirlikdeyken işdi sahapsız ġalmıřlar. Sahapsız ġalduğları kimin de kim yédürececek kim içürececek? İki arğadaş olmuşlar, iki ġız arğadaş. Trabzon'da mi oralarda mi ġalmıřlar, yannız başlarına. Gendilerini işdi oralarda dolandurmuşlar. Bi evde ġalmıřlar. Hükümet de sahâp çıhmış onnara. Tarlada tupda çalışmışlar bir iki sene. Yemiřler, işmişler, **170**bişürmüşler. İşde ne bişürdüyseler. Oralarda üzüm tarlalarında çalışmışlar. Üzüm çıġnamıřlar. şarap yapmışlar üzümlerin sularını. Oralarda ġeçim saġlamıřlar. Ondan sora dedemi bulmuş. Dedeme gelmiş nenem. Çoğ yani hekayeler annadurdi. Aj ġalmıřlar. Macirlikden ġaçir gidirler évlerinden. Tabi dèyir yirmi yaşında miymış, nèymiř o zaman ġöç olmuş. Millet hep ġařmıřlar. Ġöç olmuş ġařmıřlar ama yollarda **175**hasda olanlar, ölenler... Kimisi malını ġötürir, kimisi yataġı arğasında ġötürir. Kimisi acından baġırir. Kimisi susuzluğdan çalının dibine yaturmuşlar öler kadın. Kimse kimsiye bi ġařuğ su vermir. Ġaçan ġaçana. Rus gelir arğadan. Ġorğirlar, irus bizi kesecek diyin. Ġaçirlar. Yollarda da ölen öler, imkânı olan orda bir torpağ eşir, ġömir. Yunmadan étmeden, üsdiyenen başıynan ġömir gidirler. Herifin biri de bir **180**yasduğ altun bulir. Ġucağında da bir erkek çöcuġı var. Oni atir suya, çoruğa. Altuni alir ġucağına gidir. Çöcuğ suyun içinde yuvarlana yuvarlana gidir, boğulir. Arğadan bi adam daha yétiřir. Dèyir, sen o çöcuğun niye suya atdın? Dèyir, altun

buldum. Çocuđi sudan çığardır ki adam, ölmüş. Hama altunnari öbür adamın elinden alır, atır suya. Gêt dèyir, altun da gètsin, uşağın da gètsin. Di gêt de dèyir altuni da **185**al. Adami da vurir atır aşşağı. Gèçir gidir. Sen çocuğın ne diyin atdın suya, yani èle adamlar da varmış. Nenem de gelir ki bi çalının dibinde bi ğadın can vèrir. Yalvarir ki bene bi yudum su vèr. Bi adam da desdiynen su almış gidir. Nenem, meşebesı belindeymiş hama meşebeyi çığardır. Adamın suyuna dalir. Alir bi meşebe su o kâdına vèrir. Kâdın su içir orda örir. Nenem çehesini yumir. O da ğoyir gidir. **190**Gèçir gidirler. Nenemin iki kârdeşi Merzifon'da ğalir. Nenem de Bayburd'a dūşir. Ne kârdeşini ğorir ne bacısını ğorir. Onnarın hasretiynen de öldi. Babam soñadan buldi, onnari çığartdi. Samson'dalar, Merzifon'dalar diyin. Ama nenem ğormedi. Onnarın hasretiynen ğeşdi ğetdi.

Sen nasıl evlendin teyze?

195A.B: Vallaa, ğorücü usuliyınan geldi bağdılar. Ben hèç benim adami ğormeden evlendim. Hèş tanımadan. Hèş ne ğordüm ne taniram. Geldiler, bèyendiler, isdediler, vèrdiler. Onnar da vèrdi. ğormeden gelin oldum. Altı ay nişanni ğaldım, altı ay sora gelin oldum. Hèş bi yere çığmiyan insan birden de ğordün mi sever. O zaman ğızlar ğezmezdiler ki. Mesela bi tek ziyaretlere giderdük. Burdan ğelürdüler bizim köwe **200**ziyarete. Bizim Ğapılı var. Ziyaretin adi Ğapılı. Bi de Söğürtli var, orada da ziyaret var. Emir köyü var. Emir köyünden ğelürdüler. Burdan ğelürdüler. Başğa köwlerden ğelürdüler. Ğökçedere'den. Çoh ğarılar ğızlar ğelürdüler. O gece de ğetmezdiler. Ğalurdular. Oynarduğ, eylence yaparduğ. Üş dört ğız bi arada ğalurduğ. Toplanurduđ mahallemizde. Oynarduğ sabağlara ğadar, ğızların başında herfene **205**yaparduğ.

Herfene nedir?

A.B: Herfene de mesela ya ğuzi keseçeyük başlarında, pilav èdeçiyük ve yağut tayuğ mayuğ keseçeyük. Nem suyuna pilav salaçayuğ, ğine herfene. Èle toplanur yani eylence yaparduğ. Yèr içerdük, yari ğeçe olurdi. Sabağa ğadar otururduğ.

210Köyünüzde (İşhınsor) yapılan ziyaretler nasıl oldu?

A.B: Orda yatan zatlari bilmirem. Orda mesela ğurban kèserdiler, herfene yapardılar. Yani yèmek yapardılar, et keserdiler. Mal ğètürür kèserdiler orda. Toplanurdi bütün köylüler orda eylence yapardılar. Yani köyümüzün usuliydi. Her sene de oriya

giderdiler. Ğurban keserdiler orda, oynardılar. Erkekler, kadınlar toplanur orda
215oynarduĝ.

Ben bir namaz kılsam!

Ş.B: Aĝşamı mi ĝılırsan? Ğetür abam ĝetür. Tamam, éyla ĝıl.

A.B: Neyétdin Şühran? Atdın mi her şeyin içeri?

Ş.A: Bitdi hep.

220A.B: Paĝlalarımızı gine üşük vurdi. Hem de nasi.

Ş.A: Suvaracaydız ki...

A.B: Yoĝ, daa dali ĝurumuş, nereyi suvarım. Heb badişdalar, yém yeşiller. Yém yeşil éyle ĝurusunlar toplayıp ĝeticim. Éle hesdeyim ki Şühran ĝolum ĝurir. Ğolum çoĝ arĝir. İltihaplı romatizma, dedi. Çalışmiyacasan deyir. Biraz irahatliyacasan ki
225arĝisi ĝeçe. Bir ay sora da ĝontrole gideceşen. Ahan nere gidim. Aşindi is zamani. Risale böyün deyir bazara ĝadar sehen mühlet, ziron edeciyük.

Ş.A: Erişde de edir misiz?

A.B: Erişdeyinen nè işim var? Baban yedi mi irahassız, hesde olir. Ğamur işine çoĝ
230girmirük baban sehep. On beş baĝlam süpürge sehen ĝoydum, on baĝlam da Zübeydi'ye ĝoydum. Süpürgem çoĝudi. Hep yoldum yıĝdım tarlanın tumbuna. Dëdim, kim alırsa alsın. Embële kuçuk kuçuk ĝabaĝlar var, ĝoyum da ĝötür.

Koyunlarınız var mı?

235A.B: Tayuĝlarımızı da sansar yedi soyuĝa. Ğoyunumuz çoĝidi. Satduĝ. Çoban öldi. Başĝa çoban da gelmedi. Çobanımız da burayı terg etti. Davarlarımızı da daa satduĝ. Almaduĝ. Çoĝ davar saĝlarduĝ. Şindi inek saĝlıruĝ. İneklerimiz var. İki üş dene de erkek toşunun olırsa oni beslir satırsan. Ğurbetimiz yoĝ.

İneklerden ne yapıyorsunuz?

240A.B: Lor yapıruĝ, meme peyniri yapıruĝ.

Meme peyniri ne?

A.B: Ğalıp peynir. Da siz alırsız kaşar peynir ya ĝalıp ĝalıp. Bizimkinler de éle. Elimiznen yapıruĝ, tökirük güzelcemen. Oni yapıruĝ güzelcemen sücügünü atir. Tökirük torbiya süzdürirük. Ğoyıruĝ taşın altına. Üşdüne bi düz taĝda ya bi düz
245tabla. O düm düz olir. Üşdüne de taşi bindürirük. Onun suyuni sızir. Suyi sızduĝdan soña torbanın aĝzını açırıuĝ, kesirük piçaĝınnan. Dilim dilim kesirük.

Kağıdın dilimi kimin. Duz sepir doldiriruh bi gaba. O duzun içinde durir. Duzlanir ya. Bi gaş gün galir duzun içinde. Oni sücügiyner goyiruh.

Sücük ne?

250O peynirin suyi çihir ya. Suyu da sari sücüg olir. İsmi sücük. Onu da onun üsdüne tökirük de o sücügiyner beraber senenin boyunca galsa hêş bişe olmir. Tertemiz durir. Güzelcemen durir.

Eskiden maya var mıydı? İnsanlar peyniri, ekmeği neyle yapıyorlardı?

A.B:Esgiden de maya, hamur gorduh. Ekmeye maya gorduh. Yoğurduğumuz **255**hamurdan bir kunt keserdük. Bi küçük gıdusi varıdı onun içine gorduh. Acuh da içine su tökerdük. Ağzını örterdük. Zatin evelden iki günde, üç günde bi tandur yahırdılar kadınlar. Ve yahut her gün yahacasan. Sabağdan tanduri yahacağ ki gari. Hamuri yoğurirdi, mayayı içine atardi, yarım sahat sora tanduri yahirdi. O eşgir taşirdi.

260Peyniri neyle mayalıyordunuz?

A.B: Peynir mayası vardı. Evelden peynir çoğ étmezdiler. Evelden o harten yoğudi. Bi de biz basma peynir yapıruh. Lor kimin ufaliruh. Oni taşın altına goyup sızdurduğdan sora bişgün ufaliruh oni, gétürir basiruh. Lor kimin basiruh, küle çevirürük. Külde galir. Artuh bir ay, iki ay, üç ay... Küli deyişersen, ağzının çapuduni deyişersen, çitini. İnce dülbent bağliruh ki eyce suyi sıssın diyin. Islanan **265**küli aliruh yenisini goyiruh. Yaşını alir gurusini goyiruh, onnar taş gibi olir. Onun yemesi daha bi lezetli.

Eskiden Ramazanlar, bayramlar nasıl olurdu?

A.B: Esgiden de bayramlar, bayram geldiği zaman çocuklar hep sevünürdüler. Sabağdan bayram. Anne elimize gına goy. Ahşamdan sabağā gadar yatma yoğ **270**annelere. Yemek yapacağ. Artuh lahaniya dolma saraçağ ve yahut bahşa bişe yapacağ. Çocukların elini ayağını, üsdünü başını hazırlıyacağ. Elllerine gına goyacağ. Sabağdan çocuklar gağacağ ki köyün üzünde şeker toplıyalar, dolanalar. Çocuk da sevinecekler. Sabağ gağardım. İlk olarak soba mi yaharsan? Garannuh gece üşde mi gağacan, ikide mi gağacan? Yemeyi atarsan sobān üsdüne, yemeklerin bişürür hazır **275**edersen. Çocukların gağar seslersen. Ğain yavrum Ğain hadi sabağ oldi. Ğain millet camiye gidir. Elizi yüzüzü yuyun, gidesiz şeker toplamiya. Şeker bayramında şeker toplıyacağlar. Gider şekerlerini toplar birer poşet alur gelürler. Kimsiye de

v rmezler. Ğınalarını g sder rler. Anne benim Ğınam  oĞ g zel olmuş. Ğınası olan sew n r, Ğına yaĞmiyanlar  z l rler. Onun annesi eline Ğına goymuş da sen niye **280**benim elime Ğına goymadın diye. “Yavrum seninkine de Ğına yoĞudi goyam. İŞde felan ıdan filan ıdan alur Ğoram senin elen de b n Ğoram.”  ocuĞun g yni olsun d yin. Ele dolanurdular işdi. Gider g zerd k, biz  ocuĞuken. ArĞadaŐlarımıza gider eĞmek y rd k mesela. Mesela b y klerimiz burda y rse biz de arĞadaŐlar toplanur baŐġa y rde y rd k.

285Şimdi de  yle bir Şey var mı?

A.B: Var da bu k yde yoĞdur g zme. İŞĞinsor’da h le var. Evelden bulĞur  ekerd k biz, taşınnan. BulĞuri ĞaŐlarduĞ, ĞurudurduĞ. Gider d yerdiler deyirmende. Taş ĞurarduĞ,  ekme taŐlarımız vardı.  Ő dene de Ğız alurduĞ. IrĞat  derdiler. ArtuĞ ĞurarduĞ  vin ortasına daşı. ArtuĞ  Ő ĞiŐı sabaġa Ğadar o daşı  ev r rd k. Bi ĞiŐı de **290**burdan bulĞur alur daşın ortasında del ge ĞorduĞ.

Taş d nm yor, d nm yor
Taşdan bulĞur Ğinmiyor
Bu kirl  k yveninin
BiŐ rd Ğ  y nmiyor.

295Ev saĞabına da t rki  aĞururduĞ. AcıĞursuĞ eyer y mek g j gel rdi. AcıĞduĞ mi o t rkiyi de  aĞırurduĞ.  v saĞibi de,  o bunlar acıĞmıŐlar, ne isdirsiz? Hele bi  ay i in de soun ekmegi sora yiyin. YoĞ, acıĞduĞ y mek gelsin, d rd k. Y megi y rd k, arĞasından  ayı i erd k. Yani keyfimiz  oĞ olurdi esgiden. Ama sabaġa Ğadar t rki  aĞırurduĞ. Sesimiz d y yari gece daĞlara vurirdi.

METİN 8

Konuşanlar : Şehriye Bayhan (78), Ayten Bayhan (63)

Okuma-yazma var

Derleme Yeri : HeĞni / Bayrampaşa K y 

Konu : Genel

1Ş.B: Tarliya giderdük. Aħşama köwe gelürdük, tanduru yaħarduh. Gelür ħamur yoğururduh. Ehmek bişürürdük ğaħar gine sabaħdan giderdük. Gétürürdük o saplari ħarmana dağıdurduh. Herifler gem sürerdi. Öküzleri ğoşarduh. On sora gemin üsdüne binerdük, gemin üsdüne biner öküzler bizi dolandururDi. Ondan sora **5**öküzleri eylerdük. O ħarmani aħdarurduh, altını üsdüne dönderürler. O ħarman iki güne mi olur, üç güne mi olur oni bële ħas saman şeyine gelürdi. Ğaħar yığarduh o ħarmani, herifler güzel yabaynan savururdular, denini çığartma için. Sabaħdan da oni ğaħar onun tecini, zahrasını elerdük, daşırduh, gétürürdük. Ya baħduh ayam bozuħ. Oni hep ğumul ğumul ğaladağ ederduk ħarmani ıslanmasın. Yağmur **10**yağmadın mi ğaħar dağıdur bi daha oni sürerdük. Ondan sora da makineler çıħdi. Ħarmani sürerdük avuriya yığarduh. O tığ makinelerine doldururdular küreklernen. O tığ makinesi herif ğoliyanan çewürirdi, samani o yana deni bu yana atardi. Benim anam vardı. Bële teşiyen ip egürürdi. İpi ğoluna sarardi. Teşisini taħardi bëline savururdi ħarmani irüzger dururkine anam teşisini egirürdi. Çuval toħurdular, **15**kilim toħurdular. Artuh çorap toħurduh, sipor toħurduh, ehram ederduk. Ben nem ële işlennen urğasırduh.

Sen de yapar mıydın? İşleme işler miydin?

Ş.B: Ben de ya. Çorap toħurdum, ğazaħ toħurdum, ħırħa toħurdum. Ehram egirürdüm. Uşahlara patik toħurdum. Uşahlara sipor toħurdum. Her hünerlerden de **20**ederduk.

Başındaki oyaları sen mi yaptın?

Ş.B: Oyalara ğözüm yoħ. Buni da ğızım yapdi. Abu Gökcedere'de. Torunnarım da yapirlar. Ben de ğızlara çorap toħurdum, dëy igirmi çif, otuz çif. İki dene üç dene ehram ederduk. İşdig ële yavrum. Ben ne bülüm? Götürür çeşmede zahra yurduh. **25**Oni gétürür seredük. Ğurudurduh. Degirmene giderdük. Ügünürdi gelürDi, ondan sora bulğur ħaşlarduh. Ğazannari ğurarduh, bulğur ħaşlarduh. Otuz demürli, igirmi demürli, bulğur ħaşlarduh. Onu da sererdük, ğurudurduh, yollarduh deyirmene. Degirmende döğülür gelürdi. Ondan sora da ebële abunun kibin iki dene taş, el taşı vardı, oni çekerdiler. Bulğur çekerdiler. Çekerdük, elerdük, bulğur olurdi. Şindi **30**deyirmende olir gelir.

Demirliye bazen de got derler miydi?

Ş.B: Esgiden demürünün adi ğodudi. Bizim buralarda ğot mot ële çoğ yoğ. Ğod Yağub Abdal taraflarında çoğ dërdiler.

Kısa hazırlık yiyecek ne yapıyorsunuz?

35Ş.B: Şimdi bizim ambarlar un doli. Bulğurumuzi ëtdük, doli içerde. Yağımız içerde. Böün ne canımız isdedi? Ğaĥar oni büşürür yërdük. Daha hazırlığımız o.

A.B: Mal keserdük, basdurma ëderdük. Yani abu iki üş senedür etlig kësmerük. Bu gidene ğeden sepetlik keserdük. Etligimiz, ğurbanımız yani bütün keserdük. Bütün hep ëvin nasına, herkeşe birer hisse ğorduğ, keserdük. Bu ğëtdükden sora nasibımız **40**azaldi birez. Üş dene dört dene ğoyun sede etlig keserdük. Bu yıl da iki hisse keseëeyük. Basdurma ëderdük, çöm ëderdük.

Evelden giydiğiniz kıyafetler nelerdi, şimdikilerden farklı isimeri var mıydı?

Ş.B: Kıyafetlerimiz evelden fısdan dërdiler. Şimdi gider ğëtürürdüler tükandan, nëyse pırti ğëtürürdüler. Anamız keserdi, tikerdi, güzel ğeyndürürdi kıyafetlerimizi. **45**Ayağğabi da ğëtürürdüler. Bi zaman naylon ayağğabılar vardı. Ondan sora çıĥdı bu yanki ayağğabılar. Terlihler, ne bülüm işde ële. Belle ğıyefetimiz de onnardi. Evelden ğıyefet çoğ yoğudi. Fakirlik vardı ya.

Gelinler nasıl giyerdiler? Gelinlerin başına ne takılırdı?

Ş.B: Gelinlere gelinlik ğeydürürdüler. Başlarına taç örterdiler. Süslerdiler **50**püslerdiler. Beyaz elbise ğeydürürdüler. Bëlini ğordeleynen bağlardılar. Ahan olurduğ gelin.

A.B: Ben de ğeymedim bayaz gelinlik. Ambële bi tene pembe elbise ğeydürmişdiler gelinlig olarak. Evel her adamın olmirdi gelinlik. Ama tel duvağım vardı. Beyaz başörti örterdiler, sari teller vardı, sari tel duvaĥlar vardı. Onnardan taĥdılar **55**başına, o sari tel duvaĥlardan. Ellerimde eldivenlerim beyaz ĥas. Bi sari elbise buriya ğadar evelden şey yoğidi. Elbiselerin ismi de nëydi? Tirevire mi deyirdiler, ne? Yani ële bi ğumaş. Açıulan bi ğumaşidi. Nasi bi ğumassa. Onnardan almışdılar gelinlig olarak. Kadınların pantollari vardı. İspanyol paça pantollar. Onnardan ğëtürmüşdüler. Onnari ğeynirdük. Ama tabi gelin olduğum ğünü onnar yoğudu da, **60**pantol yoğudu da, sade elbise tel duvaĥ, eldivenlerim ğeyndük, ğeldük. Burda direge tikdiler.

Niye direğe dikilyordunuz?

A.B: Evel ya sandalyeye çihp tikilecesen ya direk varsa direge yasliyaçağlar seni. Sandalye goyaçağlar altān. Orda tikilecen. Gelin diregi varmış evelden. Böyüg 65êvlerde gelin direkleri varmış. Oriya tikerlermiş gelini. Öylen de gelse gelin aħşama ğadar orda tikilecek. Giden gelen oyniyacağ. Gelin yorulursa otutdurirlar birez diylendürirler. Acısa çay, ehmek yêdürirler. Yemek yêdürirler. Aħşam da bi ğaş ğız yanında ğalir, yassiye ğeden. Göwiyi ğetürürler gelini atarlar içeri. Gine oynirlar bi şihirtim êdirler, gelini atirlar içeri, geçir gidirler.

70Kına geceleri şimdi mi güzel, eskiden mi güzeldi?

A.B:Eskiden çoğ güzeldi. Mesela üş gün üş gece gelinin başında oyniyaçan, dolanaçan. Ğızlar hep topli dolanurdular. Gelinnen beraber dolanurlar. On beş gün zatin devatda dolanur gelin. Nişanni olan gelin, düğünü ğurulacağ ya. Bizim oraların usuli êleydi. On beş gün, yirmi gün eger ehreban çoğusa dolanurlar, devata 75giderdiler. Seslerdiler onun başğışını wörürdüler. Sağduş da yanında gidir ğızın. Ğızın ğoltuğuna ğordular, ne vêdiseler alur ğelürdüler. Şindi burda saçi dêyirler. Gelinin eşyasını ğormiye gidirler ya. Daa ğız dolanmir da şindi devata gidirler, cêhez ğormiye gidirler. Gelinin cêhezini düzirler bi odiya. Gidirler gelinin cêhezini bahmiya. Ğötürürler ne ğötürürseler artuğ. Porselin alirlar taħım olarağ, başğa bişeler 80para ğötürirler. Ne canı isdirse oni alır gidir. Peşgir ğötürirler, oyali çit ğötürirler.

Bir kızın çeyizinde ne olmazsa olmaz?

A.B: Her şey, her şey var. Göynünden ne wörürsen ver. Ğız da hêş dêmez ki benim çaydanım noħsan, mesela başğa bi şeyim noħsan.

Düğünde hangi eşyaları hangi taraf alır?

85A.B: Şehirlerde alirlar. Köwlerde yoğ. Sadece köwlerde mobilyesini hep oğlan tarafi alır. Bi tane ğali alır, yatağını êdir, bi ğat yatağını. Zatin başlığ yoğ daha. Êy bi yatağ tutağ, oni da êdecek meğbur. Mobilyasını da alacağ. Ğız tarafi da babası êder elinde ne varsa. Çamaşur makinesi alur, bulaşuğ makinesi alur ğızına. Artuğ üş dört yatağ yorğān wörür. Çekyat yatağları wörür. Çekmez ğeri ki bu evlatım kimseden 90ğeri ğalmasın diyin. Yoğ bile olsa babanın elinde senin ğızın üş dene yorğān mi ğötdi benimki de beş dene ğötürecek. Oni yaparlar. Zatin sanduğ çehezi heddinden hesapsız olur. Mesela benim awu Fihran'ımın var on bir taħımı var. O fazlaları da oyana. Ğaryola taħımı, işlenmiş dantelleri, oyaları, artuğ ğaryola pikeleri, hesapsız.

Tohumuş ine oyalari yapmış, işletmeli mekükler yapmış. O çoğ hünerlidür. Onun 95hüneri çoğdur.

Eskiden misafirliklerle şimdiki misafirlikler arasında nasıl farklar var?

A.B: Esgiden misafir geldi mi yatalağ galirdi. Üş gün mi, beş gün mi galirdi. Misafirler galirdılar. Ben giderdim köyüme gèzmiye, babaanne bene paqlava èderdi, kete èderdi. Pağaçlar... Giderdim gèzerdim. Köwde galurdum. Onnari da götürdüm 100yani boş gètmezdim. Babamın evine gidirem boş da gidebülürem. Ama bu, siniler sufralardi beni. Èle heybeli keteli giderdim. Annadın mi? Heybeli giderdiler evelden. Ama şindi yoğ. Hem de gelen misafir biraz sora gidir senin kimin.

Ş.B: Evel vesayit yoğdi yavrum. E şindi vesayit gápında. Sabağ yağının da olsa herif gahir gidir. Burda yatduğdan sora gider èvinde yatar.

105A.B: Esgiden gızlara limon vèrmezdiler. Artuğ yoğluğdan mi ? Artuğ yoğluğdan. Geyfe işmeyin, gızlara yaramaz, gızların üzi gáralur, gára olursuz işmeyin. Yani gôrğudurlardı ki işmesinler dèyin. Haniya evelden yoğudi. Şimdi gèhveye südi atir da içirik. Hèş kimsiye danişmiruğ bile. Bu yarar mi yaramaz mi dèyin. Evelden èle miydi? Gızlar gôrğardılar. Kırg gün okula gètdim. Anbu gız daha gırhlyidi 110gucağında. Toplanduğ kırg gün okula gètdük, çoğ böyük garılanan beraber. Öyretmene bürük çekirem. Köyün içinin öyretmeni. Buranın öyretmeni, doğdori çoğ. Poles, hakim, toğdor hep bu köwde. Bi bizim èvde yoğdur yani hakim, hekim. Bizim èvde heğgeten yoğdur oğıyan. Ama dışarısı hep gáynir.

Çocukken oynadığın oyunları hatırlıyor musun?

115A.B: Ne bilüm? Valla unuttum. Bizim oynaduğumuz oyunun adi ganliydi. Taşı avuriya gorduğ. Oni atar vururduğ. Ne bülüm nasi èderdük? Gála oynarduğ. Taşlari düzerdük üsdüsde atarduğ. Bi tene daş ona vuraceyuğ. Kelem koğu mi elimize gelürdi artuğ, kem koğu mi gelürdi galayi yıharduğ. Tabi mesafesi uzağ. Bilye oynarduğ. Misget oynarduğ. Oynanamız çoğudi. Yassi ezeni oğunana geden biz içeri 120girmezduk. Gáranuğ çökene geden biz dört beş gız gápıda oynarduğ. Ayı gördüm oynarduğ. Sinerdük, ordan oriya ayı gördüm dèr gáçarduğ. Gördük mi bi adam ayı gördüm dèr gáçarduğ.

Eskiden daha özgürdü çocuklar. Epey eğlenmişsiniz?

A.B: Yassiyaçın oynarduğ gızlarnan. Yassıdan sora da giderdük èyimize. Èyimize 125gètdüyümüz zaman da babaannem otururdi èvde. Dèrdi salağanalar yèni mi

göynüz oldu da geldiz. Bi gün de tandurun gıcéfdisi varımış, ğara bi deynek. Nenem, ğağ sin ğapının arhasına ama yassi ezeni oğundi namazlarını ğıldılar, biz hala ğapıda oyniruh. Sen daha da oyundan doymadın mi? Gıcéfdiyi ğafamdan aşşağı atdi. Gıcıfdı da tandurun deynegi, ğara. Tandura baturup çığartmışlar sede his. Tandurun büyük **130**egişi olir da tanduri debertmeg için. Tandur ğaralduğu zaman onnan deşirler de tandur yanir. Bizim de ğara deynek varmış, ağaşdan bi deynek. O da hisli tandura soğmuş anam. O deynek eline almış ğapının arhasına sinmiş babaannem. Biz de oynaduğ oynaduğ. O da namazını ğılmış. İçeri girip girmez ğapiyi aşdım içeri girdim. Oynaduğum ğızın annesi de bizde. Deynegi behen bündürdi üsden aşşağı. **135**Salahana sen daha da ğapıda oynir misen diye. Yanımdaki ğızın annesi nasi güilir. Uuy gelin baci vurma vurma. Bizim ğız da orda. Dèdi, sen zatin ğari dehelsen ki ğızın vura da terbiye èdesen. Gıcéfdiyi behen atdi vurdi ama ben ğaşdım tehral ğapiya. Ève gelecesen, dèdi. Ğorhumdan nere gidirem. Bi daha döndüm geldim o, doyanacın beni döğdi. Hersi inene ğeden döğdi beni. Ondan sora da babaannemin bi **140**pağır tasi varıdi. Onnan çorba yèrdi. Dèdi ki şey ğağ dèdi, behen şindi çorba gètür. Hele ğağıp ğoyma... Ben de çorbayı ğoydum ama tesbiye ğoymadım. Sade çorbayı götdüm eline vèrdim tasınnan. Sen dèdi, nasi dèdi ğızsan, dèdi. Nası ğızam dèdim. Adam ğibin ğızam. Buni dilenciye bile bèle vèrmezler, dèdi. Tabliya ğoymamış. Çorbayı ğafamdan aşşağı atdi. Babaanne dèdim, neyètdin? Hep beni, **145**üsdümü başımı çorba ètdin. Dèdi, onda ne var, dèdi. Ğağdi bi de saşlarımı yoldi. Gèt de bi daha talimli terbiyeli çalış dèdi, iş ğör. Birine su verdigün zaman tabağa ğoy gètür. Ya da elin içinde has güzel ğoy gètür. Yemek de wörürsen tabliya ğoy gètür. Terbiyesiz dèdi. Annadın mi? Babaannem èle bi hanım ğariydi. Babaannem çoğ oğumuş bi ğariydi. Mevlid-i Şerif'i oğurdi ezbere. Ğurāni Kerim'i ezbere oğurdi. **150**Hafızlığını dinnetmiş. Hafızlığını dinnetürken bi adam içeri girmiş. Dèmiş benim oğlum hafızlığını dinnetemedi ama Ali senin ğızın nası dinnetdi. Babaannemin ağzi buriya gètmiş. Deggesiynen orda. Ergiydi ağzi. Düzelmiş ama birez o ğadar da dehel. Yani ferc olmuş o zaman. O haliylen de mübārek herşeyi oğurdi. İşdi Ğurāni Kerim'i su kimin içerdı. Ğan vèrdügi zaman da çan çığdi burasına, biz bağiruh. **155**Babam da ona Ğuran oğır, üsdüne. Babam dèdi ki satır atliyim bām anamın ağlı başında mi? İki satır Ğuran'dan hatladi. Dèdi, babama ki Ali Osman ğeriden al, ğeriden. İşaret èdir iki satır hatladın ğeriden al. Èleydi yani. Can da buriya çığmış

aħli başında. Babaannem ėle bi ħanım ġariydi. Oħumuřđi ama biz oħumaduħ. Biz de ħocadan ġařduħ. Ĥoca bizi dġgir diyin. Ĥuran ġursundan ġařđım da ġetmedim. Ya, **160**ėy mi ėtmifem, kġtġ mi ėtmifem? Kġti ėtmifem dġmi. Dġgirdi. Ama suġumuz neydi de dġgirdi bilir misen? Evelden ħesir toħırduħ.

Hesir ne?

A.B: Abu yġrlere serirdġk. Sergġ yapir, šsdġne zahra serirdġk. şindi ġadır alduħ, ġadırlara serirġk. O zaman da otdan ħesir yapirduħ, toħırduħ. Elimiznen toħırduħ. **165**Abu kilimi nası toħumuřlar? Biz de bġle duvarlara aġaġ asirduħ. Onu da šsden ařřaġı ivirdġk, kilim kimin. Benim kendim de toħurdum. Onnar toħirken ġidirdġk ħoca mehdebine. İki šġ arħadařıduħ. Ĥesiri toħurduħ. Bacada bġř dař oynirduħ. Ĥoca da bizi sezmiş bacada olduġumuzı. Ĥoca mehdebi yaħınıdı bize, ġġrmġř bizi dġme ėamdan. Ėle dġynegini almış ġeldi bacadan ařřaġı bize baħdı. Vay cadılar dġdi. **170**Siz burda dġdi, bġř dař oynırsız. Mekdebi de daa avutduz ġelmırsız. Deynegiyne bize bindġrmiye başladı. Ama biz ġařduħ. Biz ġařduħ, ħoca peşimize dġřđi. Ėle dġynegi ħoltıklir ki bize, doduġlarımız ġırlıcaħ. Ordan ħocanın dġynegi almamnan ġařđım. Sehen dġdim, ħoca deynek yoħ. Cadi deynegimi ġġtġr.

Bu kġyġn adı neden Heġni?

175A.B: Vallaa, ġaħduħ ġġtdġk bura Heġni. şimdi de Bayrampaşa oldu.

Peki, neden Bayrampaşa?

A.B: Bayrampaşa da burda bi daġın ismi, Bayrampaşa. O daġın ismini ġoydular iřđi soyadı olarak.

Burası Ermeni kġyġ mġymġř?

180A.B: Hayır, burası Mġslġman kġyġymġř. Burda ħeř bişe yoġumuř. Gġkġcedere'nin (Pulur) yarısı Ėrmeni'yemiş. Mesela bizim kġwde İřġinsor'da yarısı Ėrmeni'yemiş, yarısı ġızılbařımıř.

Kızılbaş ne demek?

A.B: Kġrt. Yani Mġslġman Kġrt dehel. Mesela aşındı bizim kġwe ġġt. İřġinsor'da **185**bi tař ėv var. Tařdan šsdi ġrtili. Bele ġındır, ġırman ġırman ġrtmġř ġıħmıřlar, ġaynatmıřlar. Ĥoħ da ġzel. Ėle ġzel ġġrġnġři var ki. Tarihi ėv tabi.

Orda yaşayan var mı?

A.B: Evet, evet. Kġw ħocası durir. Kġyġn insani, kġwġn ħocası. Ĥadroli ħocaydı. şaziye ezemġilin ėvin altındaydı. Babamġilin ėvinde, şindi yıħıldılar da ėvin kemeri.

190 Evelden da aşhanali evler varıdı. Mesele ora tandur yanir aşhana ora, bura da evin aşşağısi. Bura da süsli evin teregi diregi hep düzüli. Orda da tandur yahırüh evin aşşağısi. Güzel yapılı evler yaniya. Orası daş kemer. Bêle kemer. Embêle embêle olir kemerler. İsdanbul'da da var kemerli evler. Bizim eyimizde var taş kemer. Dedelerimizin dedeleri yapmış zâr. Ne bülüm?

1950 köy mü güzel, bu köy mü güzel?

A.B: Yav, herkeşin köwi kendine güzel de. Ben gırh senedür burdayam. Orda yirmi iki sene galmışam. Çocuğluğum orda gêşdi. Ey ölene gadar da burdayam. Bura da güzel ora da güzel.

İşinsor nasıl bir köy? Anlatır mısın?

200A.B: Ora da derenin içinde yani iki dağın arasında derenin içinde dalda bi yerde. Gel ki köyümüz çoğ güzel. Çoğ da insanıyetli bir köwdür. Ğapıda kimseyi goymazlar. Misafirperver insannar. Bura görünüşli, köyün yaslamasında bu köw.

Orası mı büyük, burası mı?

A.B: Her yer ayni. Hep göşmüş gêtmişler. Ğalannar üş beş ev, Ğışdan Ğalannar. Bura **205**şindi galaba, hep köwe gelirler. Yazdan gelirler köwlüler. İsdanbul'da da galannar mesela kırş sene evvel gidenner, yirmi sene evvel gidenner şindi geri gelir.

Yaylaya çıkıyor musunuz?

A.B: Hayır, yaylaya çıhmazuğ. Esgiden yayla varmış ama çıhmirlar. Bizim köyün yaylasi var ama çıhmirlar. Gider, derelerde sular baharın ahar ya Ğar sulari, biz **210**inerdük çaya. Evin kilimini keçesini ne varsa minder mitil, o çayda hep yıharduğ, o suyun içinde. Sererdük. Olmuşlar Ğar çiçeği kimin temiz, bayaz, leke galmamış. Ğar sulari çoğ güzel açardılar. Saşlari kilinnen yaharduğ.

Yakacak olarak ne yakıyordunuz?

A.B: Tezek. Mali olan tezek yahirdi. Mali olmiyan da gider dağdan odun modun **215**gêtürürdüler. Zatin sel sulari ahirdi ya onnar çalıyi maliyi söker gêtürürdüler dağdan daşdan.

Huşgi ne peki?

A.B: Huşgi da tezeyin ifağı. Eyce tozi ifağı. Oni da dama sepersen malların altına, mallar orda Ğuru yatsın.

220 Hayvanlar yazın içerde, kışın dışarda yiyor. Ne yediriyorsunuz?

A.B: Saman, ot. Samana pağah tökerük, pağah ufalaruğ. Şindi buğdayi arpayi ğırdurırsan o ğırığına pağah dèyirük. Pağahi tökerük malın aħuruna, ufalaruğ oni bi büyük ğabda isladuruğ. Bi de küsbe alıruğ. Ona ğataruğ. Mal oni daha lezetli yer. Mali da èle baħaruğ.

225Eskiden buzdolabı yoktu. Yiyecekleri nasıl saklıyordunuz?

A.B: Hèç.

Nasıl heç? Etler nerde, peki?

A.B: Etleri mi? Ğurudurduğ. Kuzun vururduğ. Eti duzliyacasan kèsdigin zaman. Etin suyi sızacağ. Tuzunnan onun ğani, suyi çıħacağ. Ondan sora da ğapiya bi sıriğ **230**gerersen, sıriğ atarsan bir şeyin üsdüne, o etleri sıriğın üsdüne düzersen. Ğurudacayuğ etleri, basdurma yapacaıyuğ. O ğün o basdurmalar orda ğurur. Ondan sora da ğètürür tandur yaħarsan, tandura doldurursan. Bi ğabın içine, tehniye, alimiyon tehnelere ğorsan tandura. O, tandurda biraz ğurur, bişer. Bişdükden sora gine atarsan ğapiya. Oni ğurudursan bi ğaş ğün. Oni ğurudur filelerden asarsan. Bi **235**ğaba bişiyeye doldurursan, ğış boyuna yemeklere ğorsan.

METİN 9

Konuşan : Hanım Güneş (85) / Okuma-yazma yok

Derleme Yeri : Yakup Abdal Köyü

Konu : Genel

1H.G:Ğaynatam beni ğötürdi tarliya ğorun bükmiye. Ğorun bükirük, tapul tökirem.

Tapul ne?

H.G: Tapul tökirük ondan sora da ğorunlari bükirük da, birimiz bi tarafda birimiz bi tarafda. Neler çekdim, neler çekdim. Ğardaşımın oğli dèdi ki, oy bibi yazuğ olsun ki **5**sen yazıya ğetmemişsen. Neydim el oğli ğötürdi. Yandım, yandım. Sus, çoğ yandım. Yammam çoğ. Annadın mi?

Hacı dedeyle nasıl evlendin?

H.G: Hacı dede bülmiydi evlenmeyi ki. Ğaynatam işe sebep beni aldı. Babamgildeydim iş çoğ ğörirdük ya. Bura babamgilin ev bura ğaynatamgilin ev.

10Aşşamāçin barabarıduḡ. Bunu da kuçuḡuken bi dayaḡa çehdim. Ben tayuḡlari aşşaḡı vuriram, o yuḡari vurir. Aḡliya aḡliya gētdi abasının yanına. Bi de baḡdım ki ḡaynanam gelir. Bu benden bēş yaş kuçuḡ. Ne bülüm o da uşah ben de uşah. ḡaynanam ḡız ben seni döymesseḡ, dēdi. Sen beni bulamassan ki dögesen. Gētdim sap yıḡınının içine sindim. Ėy ayahlarān daha ne diyim.

15Eskiden düḡünler nasıldı?

H.G: Davul, zurna çalırduḡ. Pata pat, pata pat... Bizde düḡün müḡün görmedim de ḡaynımda davul zurna gētürdi. ḡaynatam ēve gelmir, ēve bizi ḡoymir. ḡarın al da nere gidirsen gēt. Sehen kim dēdi de gētdin davul gētürdün. Avura da ḡaynatamın odasıydı. Şimdi aḡur ētdim. O da dēdi ki dosda düşmana ḡarşı gētürdüm. Çala çala **20**ḡaynımın düḡününi ētdi ireḡmetlik. O kuçuḡ ḡaynım yata yata usanmiya. Gelmiş ḡaynım ēvde pahaḡlanmış gētmış. Yeniş aşşaḡı gidir, daha kehriz ḡoymamış. Gelin de avu ḡarşı odadan inir.

Konuşmamızdan seçilen bazı kelimeler, cümleler:

H.G: Hesdeḡana, āḡbey, parḡaç, çehem, Erzingan, çonnanmış, yēddi, guzzuḡlanmış, **25**üzük, igirmi, mehle, acap, seki, ḡamşı, enteri, tilifon, sufra, bürük, ḡelb, debbo, ḡurun, helek oldun, diya baḡ, ellāem, ellām, zār, leçek, diynerdük, hekat, ḡossalım, ḡorun, ḡındıra çekmek, ḡoze, yaziya getmek, çıḡır-. Setin üsdüne ḡoy bulaşuḡlari. Yollar nasi hep ḡışır ḡuşburni. ḡedere ḡıḡ bir. Ellümün ḡori. Çinik, küflet, haşhaş, ḡurut, ḡartel, ḡeşmer, hasıl vėrmek, ḡudurmaḡ, köw be köw aşurmuş, forumli, ḡingel, ḡonuşuḡlar.

30Yemekler:

H.G: Paḡla yahnisi, madımaḡ ḡaşılı, yarpaḡ dolması, kelem dolması, işli paḡaç, ḡolot, sini, paḡlava, ḡuymaḡ, herle, hasudiye, beg böreḡi, düz sini ḡadayıf, verne.

Verne nasıl yapılır?

H.G: Açırsan siniye yuḡayi. İki iḡleviyen ḡatliya ḡatliya gōtürürsen. Oni iḡlevide **35**büzersen. İki tarafa barmaḡın taḡar büzersen, tepsiye düzersen. Tepside düzer, yağlar büşürürsen.

Topladığınız bitkiler var mı?

H.G: Madımaḡ, körmən, gelloş.

Gelloş nedir?

40H.G: Buğda kibi gâpgara olur, deger gıpgırmızı olur. Ondan sora da gelloş olur. Hangisini dëyim. Eħlet toplıruħ. Abu ğadar tıħme tıhdük de yanına eħlet var. Dünën bi tene ğari gëtmiş de gelir. Arħasında gëtürir. Dëdim, hafis o nê gëtürirsen, ğuşburnu mi topladın? Eħlet. Ğız dëdim, gëtdin bizim eħleti mi sildin? Anam ne eħleti? Tutdun eħletin yaħasını. Anam dëdim, gët ayaħlarân ben isdemirem.

45Tıħme ne babaanne?

H.G: Yımımi bëş dene söüt tıhdım. Bi çımdık yër.

METİN 10

Konuşan : Genç Ağa Güneş (80) / Okuma-yazma var

Derleme Yeri : Yakup Abdal

Konu : Yakup Abdâl, muhtarlık, genel

1Askerlik hayatın nasıl geçti, hacı amca?

G.G: Asgerlikde ben Anħara'daydım. Anħara bëşinci zırhlı tuğayda, elli dördde. Orda ben tanğçıydım. Yëdi tanğ varıdı bizim. Aşurtmalıydı dağın dibinden öbür tarafa. Ben birinci topdaydım. Gëtdük topları ğurduħ. Ben ateş ëtdim. Bir ateş ëtdim 5dağın ardına. Gözetliyici var. O bene dëdi ki, elli ğıssalt, elli sola. Bir mermi daha atdım. Dëdi, yımımi bëş sola, yımımi bëş ğıssalt. Efendi üçüncü mermide hedefi vurdum. Fağat ğeri döndüm ki yanımda bi adam tikilir, sivil. Bôle bi heyecanlandım, kim bu, dëdim. Bôle hırslı ğonuşdum. Haman bizim ğumandan geldi dëdi ki, bu Amariğalı bizi dënetliyor. Yav dëdim, ne işi var Amariğa'nın bizde. Efendi tabi 10ğumandan bene dëdi ki, gelirler buralara. Ğılese yëdi top benim topa bağlandı. Bağlandıħdan sora ateş ëtdük hedefi vurduħ. Ondan sora geldük Anħari'ya. Ordan ben ğursa da gëtmişdim de. Beni çavuş yapmadılar. Niye yapmadılar? Ğocam üç yüz kişi varıduħ. At tavlasında o zaman yemek yërdük. Bize gëtürir yëmeyin dibini, suyuni vërirler. Yav, ëtmeyin ëylemeyin biz burda ğurs sürürük. Esgiden 15Amariğa'dan gelen tabaħlar varıdı, ğulpli bële. Alamiyon da ğulpliydi bële. Ğulpundan tutarduħ yëmeyi ğordu vëürdi. Ben de uzatdım yarım ğaşuħ ğoydi. Ben de ğafasına vurdum efendi. Ğılese bu iş orda oldi. Beni çavuş ëtmediler. Ondan sora

bitürdük geldük onbaşı olarak. Bölüğümüzde devam etdük efendi. İştımaya çıharduğ. **20**Bölüğe gelürdük, yemek dağıdurduğ. Arhadaşlar vardı, onnarnan Bayburtlular vardı, söhbet ederduk. Gumandanlarımıza saygı, sevgi gösderürdük. Efendi, ne diyim. Asgerliyi bitürdük.

Bu Yakub Abdal köyünde kaç sene muhtarlık yaptın?

G.G: Yakub Abdal köwünde beni seşdiler, mişdar etdiler. On bês sene mişdarlığ yaptım. Köwde hüsnî niyetliğde çalışdım. Bizim köwe yol yoğudi, yolu yapdırdım.

25Körpüler yapdırdım, okul yapdırdım, sağığ ocağı yapdırdım. Efendi yêni bi kaç yol yapdırdım. Pulur'nan bi devamız oldu. Oni bi dëyim. Efendi, deva görerken beni yoldan goymadılar. Benim önümü kesdiler. Ben de gahdım mürecât etdim. Burdan Pekesi'ye bi yol vurdurdum Lori deresine. Lori deresinden gëtdük geldük. Hulesa devayi gördük. Hakim ona vërdi devayi. Ben de gëtdim Ançari'ya. Temyize vërdim.

30Ançara'da avukat tutdum. Temyiz gararını bozduğ. Ondan sonra geldük hacım, hacımı tanıdın mı, Hacı Şaban Efendi, ondan ben dersliyim o da ondan dersli, gëtdim hacıma şikat etdim bunu. Hacım dëdi ki, Hacı Esef'in tukanına sen gët dëdi, Asef'in tukanına ben onnari alur gelürüm orda annaturuğ. Geldüğ oriya, bês on gişi varuğ.

35Bene dëdi ki, annat, dëdi. Dëdim, yoğ, sen avukatsın sen annat. Dëdi ki, o zaman da Heğni'ynen Kelkid'in bi köyü var. Oraynan mahkeme görirler sınır devasında. Pekesi'ynen Elmalı sınır devasında. Onnarın ikisinin avukatı o. Ben şu devadan, şu devadan şurayı şöyle yapıyorum, dëdi. Ben avukatım, dëdi. Bôle birez bişe gonuşdu. Dëdim ki, ben sene bişe dëyim. Ben avukat diilim. Hakim de diilim. Ben bi mişdarım. Ben gayıt isdiyorum. Sen, bene senin olduğan göre bir gayıt çıhart.

40Ordan ben aşu hacımın huzurunda terg edip gidecem. Ha, ben sene gayıt çığardım sen terk et dëdim. Hemen bir gızdı burda. Ordaki camaat dëdi ki haşsızsın sen burda. Ondan sora efendi bu deva devam etdi. Hulesa mallari gelecek, bağşa bi şey yoğ. Bi mallari otlağ hağgi. Hakim de garar vërdi buna. Biz de garari temamladığ, çıhduğ.

Hulese melmeketde birez hizmetler yapduğ. Hoca sen de biliyorsun. Yoğsullara **45**yardım ederduk, düşgünlerin elinden tutarduğ.

Hacım sizin köyde düğünler nasıl geçirdi? Düğün için başka köye gidip kaldığınız oluyor muydu?

G.G: Tabi, galirduğ. Şindi bir gün bu Pekesi'den bi gız nişannaduğ, bu emice oğluna. Oriya gëtdük nişan yapaçayuğ. Odada yatıruğ. Ğizi da bağşaları isdemiş,

50bahşa köyden. Bizim amica varıdı bu Ali'nin babası. Bu ğahmış aşşağıdan hızeginnen gelirler ğış daha. Hızeginnen gelirler adamlar bu ğızı ğaçuracağlar diye. Odada yemiş gelir, yoğuş gidir. Gel, yat aşşağı dedim. Ne işin var senin onnan bunnan. Hocam megem ğapiyi de kitlememiş, açuğ goymuş. Biden bahduğ ki bi yorğanın arasında bi adam dört ğişi tutmuş ğetürdi. Oriya ğoydular. Tam da aburiya 55ğoydular. Allah Allah, bahdım adamlara bu nēynesi, bu kim dedim. Dēdiler ki vurğun oldu da adamı vurmuşlar. Orda Kōmlar var. Ora Alevi. Oriya ğetmişler işmişler. Orda ne yapmışsalar bunu vurmuşlar. Ğetürdüler doğdora ğötürecekler diye. Yollar ğapalı, Çamur'da araba da yoğ. Pekesi'ye ğetirdiler, oriya ğoydular. Ben bahdım ki adam ölmüş. Dēdim, arğadaş bu adam ölmüş. Buni yalandan doğdora 60ğötürmeyin. Nēyse, Pekesililer geldiler, bahdılar. Dēdük ki, arğadaş siz buni alın gidin. Yarın ğünüzden Çamur'dan ğeçemessiz. Bir ise bin ēdersiz. Buni ğahın alın, ğeçin gidin. Aldi ğötürdüler işdi ordan Çamur'a. Ordan da ğendileri ğetmiş Kōm'a. Biz de yatduğ, sabağdan oldi nişanımızı yapduğ. Ordan ğahduğ köwümüze ğeldük. Nişanda altın tağılır, kart tağılır, üzük tağılır. Efendi, ordan ğeldük buriya. Burdan 65ğelini ğetüreçeyük, ğetdük ğeline. Ben, arabam varıdı o zaman ğış daa. Ğar orda ağşamdan başladı yağmiya. Ben ğızın babasına dēdim ki, yav dēdim, sen bizi yolçi ēt, dēdim. Bu ğar yağar sabağdan ğideceyük, sabağdan yollar açılmaz. Ğaluruğ burda. Yoğ dēdi, ben sizi hızeginnen ğonderürem. Yav dēdim, ētme ēyleme, dēdim. Efendi, yoğ birağmam. Ğahduğ sabağdan ki ēlli santim ğar yağmış. Ola yaptuğun işi 70beyendin mi ğardaş, dēdim? Avu iş oldu mi, dēdim. Nēyse nē yapağ dēdük. Ğahduğ yürüme çığduğ, hoca. Gelini de alduğ bu dağdan. Nēyse ğeldük buriya yürüme ğeldük. Nēyse ğeldük efendi, oğlan da baciya çığmışlar. Nēyse çerezi ğelinin ğafasından, gelin de ıslanmış, sepirler nēyse. Alduğ nēyse. Birez de oynama moynama yapıdılar. Türki çağırdılar. Dūğün işi ya ağşam oldi nēyse.

75Yakup Abdal nasıl bir zat imiş?

G.G: Şindi şöle bişe hocam. Selçukli Devleti'nde Ğonya'dan gelme Yakup Baba. Mevlāne'nin artuğ bişesi. Tarihini çığartdım da ben onun. İsdanbul'da Başbağanlık Arşev Genel Müdürlükden çığartdım ben onun ğaydını. Müdürü de şeydi. Hayıklı laz varıdı, onun oğli. İsmet Miroğli oranın müdüriymiş. Ben de dilekce yazdım 80ğötürdüm, ğapıcı var ona vērdim. Bahdi dēdi ki yav müdür Bayburtli, dēdi. Ğy dēdim, bi heber ētsene dēdim, ona. O da heber ētdi ona. Ğetdük oriya. Ğetdim ki

tanıdığım adam. Efendi, hoş beş oturdu, çay may ısmarladi. Çay may işdük. Dëdim, müdürüm senden bi ricamız var, dëdim. Bizim böyle böyle bi gayıt var, dëdim. Bu gayıtı çığart da dëdim, biz İsdanbul'da galamazuh. Dëdi, valla şu an için imkani yoğ **85**dëdi. Niye, dëdim. Dëdi, dünya bizden gayıt isdiyor, dëdi. Dünyaynan ne işin var, dëdim. Dëdi, mesela Kısanta'dan adam varımış ordan göç étmiş, benim babamın gayıtlari, tapulari... Bütün dış devletlere gayıt verirük onun için. Ama sen hiç merağ étme ben çığardır yollarım dëdi. E peki, dëdim. O da yolladi. Ben de aşdım oğudum **90**ki Yakup Baba, gelmiş buriya. Burda o zaman Müslüman yoğ. Çalışmış Ğur'an Ğurslari Ğurmuş, buralari elde étmiş. Buralari ona öşür verürmişler. Fağat tapusi o ğapının üzerinde. Gëtdin mi sen oriya hocam? Ğapının üsdüne bi beton dökülmüş, esas onun tapısı ordaymış. Fağat o daşı çığartmış almışlar. Bu adamın bütün variyeti ğaybolmuş hocam. Bu gayıtta yazılıyor. Ğonya'dan gelme Mevlâne'nin bişesi **95**dëmiyor. Yani Mevlâne onu yollamış buralara, bi ğaş ğişi. Burda Ğur'an ğurslari. Çalışmasını yapmış. Burda yaşantısını yapmış. Rus Harbında bizim ordu onun arhasına ğurmuş. Rus da o Çal Dağı var ya oriya ğurmuş. Ordan hep atarmışlar. Top bu zatın üzerine geldi mi geri dönermiş. Buni bizzat orda yaşıyan adam dëdi. Adam da... Bu Doğu Güney köyünü unuttum. Efendi, toplar gelirmiş geri dönermiş. **100**Ğumandan gelmiş ki efendi burdan ğahacayuğ. Erzincan da alınmış o zaman. Asgerin başındaki çavuş dëmiş ki, ğumandanım dëmiş, yoğ dëmiş ğahacayuğ zāyet verirük dëmiş. Ğoymiyağ dëmiş, yoğ dëmiş ğahacayuğ. Ordan ordiyi ğaldurmuş, çoğ zāyet vermiş. Ordan Erzincan'a gëtmışler. Zaten Erzincan da alınmış. Bu Sökmen köwünde varımış. Bunnar yëssir gëtmışler Rusya'ya iki ğişiymişler. Hocam, **105**Rusya'da o zamanlar bir fabrika kibi yer yapmışlar. Afedersen sabun yaparmışlar. Bir yere doldurmuşlar gece saat on ikide ora çökermiş. Bütün orda millet sabun olurmuş. Oranın bir bekcisi varımış. O da bizim Bayburtliymiş mi artuğ unuttum orayi. Bunnarnan tanışmış. Bunnara dëmiş ki, gece böyle böyle olacağ dëmiş. Şu direge sarılın ğalın burda. Ondan sonra da çığın nere gidersiz gidin. Bunnar o direge sarılmışlar. Ora açılmış bütün gërisin gëtmış oriya. Bu adamlar burdan **110**ğahmışlar Almanyi'ya gëmişler. Almanya'ya gëşdükdën sora Almanlar buni yağalamışlar, gëtürmüşler. Siz nërelisiz, dëmiş. Dëmişler, biz Türkiyeliyük. Türkiye'den haber gelürse olduğuyza göre biz sizi birağuruğ, yoğisa birağmazuh. O Almanyi'ya geçerken hani bekciler var ya bunnar ateş étmişler. Almanca da

bilmemişler. Adamın arhadaşını vurirler. Gendi ğalmış. Bu Sökmenli annatdi bizzat. **115**Neyse deyir ben sede ğaldım deyir. Götürdüler, ben de buriya heber etdim. Mekdip yazdım. Ordan da heber geldi. Almanya'da bizi bırahtılar. Ondan geldim melmekete. Melmekete geldim ki heş bişe ğalmamış. Zatan babamgil de öleydi. Yozgat'a ğetmişler. Yozgat'da bi iki sene ğalmışlar. Ordan efendi bi daha gelmiş buriya babam. Babam burda birez ğalmış. Para yoğ, pul yoğ. Çünkü ekin zamani **120**burda hicret olmuş hocam. Neyse birez daha ğalmış orda. Orda evlenmiş. Anam Yozgatlıdır. Esas Ğarslıymış. Buriya gelmişler. Bu İşğinsor köyünde ğalmışlar. Birez epéyim ğalmışlar. Ordan bi daha hicret etmişler. Yozgat'ın Taşlı köwünde. Orda ğalmışlar babam da burdan gitmiş oriya. Orda bir iki sene ğalduğdan sonra anamınnan evlenir. Dayılarım verir. Neyse babam da gelir buriya. Burda neler **125**çekirler hocam. Ne ajlıklar çekirler. Yapi yoğ, ğapi yoğ. Arazımız var amma heş bişe yoğ, öküz yoğ. Hulse çoğ eziyetler çekmişler hocam.

Bu zat burda kaç sene kalmış?

G.G: Bu zat burda devamlı ğalmış. Düyyasını deyişdükdən sora bunun bütün arhadaşlari çevresi gelmiş buriya. Gelmiş buni o dağın tepesine ğoymuşlar. Bütün **130**herkeş bi dağ ğetürmüş ona. Mesele ben senin arhadaşınam. Sene ne ğetürüm? Dağ ğetürirler o türbeyi yapirlar. Ama o daşlari nasıl çığartmışlar hocam o zaman. Yol yoğ, bişe yoğ. Atınnan mi ğatırınnan mi? Yani ele daşlar var ki iki ğişi mümkünatı yoğ ğalduracağ. Neyse buni oriya ğoyirlar hocam. Bütün arhadaşlari o türbeyi yapirlar. O zaman dönüp gidiyollar. Fağat bütün arazi onunmuş. Ona öşür **135**verürmüşler. O öldükden sora tıpısını o daşa yazirlar. O daşı çığardirlar.

Oğlu, kızı yok mu bu zatın?

G.G: Valla heş bişesi yoğ. Yazmamışlar, artuğ varıdi amma belki de yazmamışlar. Artuğ bilemirem. Bizim ekin zamani hocam şahne ğönderürler.

Şahne ne?

140G.G: Şahne, o zaman gelir senin ekinin kontrol ediyor. Çadır ğurdu, avurda bi üsgek yer vardur oriya. Herkeşi gözlerdi. Ben teçi çığartdım haniya diyelim. Bunnar gelür mühürlerdiler. Devlet gelürdü alacağını alurdu, sene de ğorsa ğor, ğoymazsa bişe yoğ. Efendi bi tarih babam iki araba zahra ğötürir Bayburd'a satmiya. Bişe yoğ. Bağşa bi gelür yoğ. Öküz arabasiynan beni de ğötürdi. Bir ğeçi kırğ ğuruşudi, seksen **145**ğuruş vergisi vardı, hocam. Gelürdiler tahsilderler. Gelürdü ver işdi şu ğartin

davarın var şu ğartin vèrgisi var. Dèrdi ğardaş ahana hepisi sizin olsun. Ahan geçi senin. Kırg ğuruşu da ver. Yav yoğ. Babam iki araba zahra yükledi gètdi. Ben daha küçügem. Beni de aldı gètdi arabanın birinin üsdüne. Hocam gètdük Bayburd'a. Zahra meydanı vardır. Orda zahrayı aldılar. Kim aldı bilmiyorum ben, parayı da **150**vèrmediler. Ben acıhdım. Babama dèyirem ehmek vèr, bene ekmeğ al. Babam, he oğlum, he oğlum alacam. Ekmeksiz çıhduğ geldük hocam.

Kaç günde gidip geldiniz?

G.G: Üş günde gètdük geldük. Beni arabanın üsdüne bağlardı babam düşmiyem diye. Bi tarih İsdanbul'dan geldim Kısanti'ya. Bu Emir'de de mallar çoğ buymuşlar.

155Köyün camisi senin muhtarlığından evvel mi yapılmıştı?

G.G: Yoğ, camiye ben yapdurdum. Cami ağaşdandı. Camiye dèdiler yapacayuğ. Ben o zaman gencidim amma daha fahat beni severdiler hocam. Hiyet ğurdular camiye beni de aldılar. Dèdim ğardaşım beni almayın. Dèdiler, seni alacayuğ. Dışarı icabet ettiyi sıra seni yolliyacayuğ. Nèyse camiye başladuğ. Nasi yapacayu? Dèdiler ki **160**camıları bağın. Gètdük Cindeyreg'in bi de Merişa'nın camılarını bağıruğ. Geldük bağduğdan sora Cindeyreg'in duvarlarını begendük. Merişan'ın da ğubbesini begendük. Geldük buriya nèyse dèdik ki böyle böyle. Usdaları da şeyden gètürdük, Cindeyrek'den. Onnari alduğ, geldük efendi buriya. Camiye başladılar. Benim de o zaman elli doğuz model bi kıamyonum var. Nèyse gitdik Bayburd'a. O meħrabın **165**daşları var ya onnari, avu Mısdafa'yi tanıdın mi bilmem ki. Bi Musdafa vardı soyadı Petek. Onnan aldım gètdük Bayburd'a. O yontmanın daşları iki ğışiydük ğalduramıruğ. Ben böyle dize oturiram. O benim arħama ğaldırıyor taşı. Yardım èt dèyirem. Ğağıram daşı ğaldurir gètürir arabiya ğoyıruğ. Bu camiye yapıdılar Cindeyrekliiler. Ğas da bi usdaydi.

METİN 11

Konuşan : Hatice Aslanboğ (80) / Okuma-yazma yok

Derleme Yeri : Ğarayaşmağ / Karayaşmak Köyü

Konu : Genel

1Sen buranın kızı mısın, teyze?

H.A:Yoh, buranın dehel. Ösgürüş köwü var, o yanda.

Kaç yaşında evlendin teyze?

H.A:Ben anam, on beş bile yoğudum. On iki on üç yaşında evlendim.

5Nasıl evlendin teyze?

H.A:Dorği evlendim, düğünnen, derneginnen.

Eskiden düğün dernek nasıl olurdu?

H.A:Görücü usuliyen. Gaynanam geldi begendi, düğürçi geldi. Babamgil de vèrdi.

Sevdim mi amcayı?

10H.A:Nèrden sevecem? Tanımırdım. Eveli yoh béle. Görme mörme yoğ evel. Şimdik... Tanımırsan. O da gerip ben de gerip. Şindi gız oğlan birbirini görür ona göre gidir. O sıra yassağıdı. Oğlanı geldim de burda gördüm. Mal görirem. Oğlan var. Oğlana yardım edecem.

Tarlada çalıştın mı?

15H.A: Çoh. Tarla, sağın, mal...

Tarlada ne gibi işler yaptın?

H.A: Ot toplırdı, ekin biçirdük, desde vurırdı, gelir köyde mal, davar sağırdı, tandur yahırdı. Yemek büşürirdük, işdi éle geşdi. Ān şindi de aldu oturdu, daha çalışamıram.

20Olsun, zaten bu saatten sonra da çalışma.

H.A: Zadin çalışamıru.

Gelinler seni bakar.

H.A: Yoh, gelin yoh. Gelinlerim yanımda yoh. Bir oğlum var onnan otırıram. O da bekâr, évli dehel.

25Çocukların seni yanlarına çağırıyorlar mı?

H.A: Dèyirler amma gètmirem. İşde köyden çıhmağ isdemirük. Fırsandım yoğ ama. Şimdi gelinlere bël bağlanmir. Gidersen baħar mi, baħmaz mi? Daha mi kötü olursan? Köw bile dehel ki diyesen bi goñşi gelür bèlkime ağzıma bi gaşuħ töker. O da yoh.

30Eski komşuluklar mı iyi, şimdikiler mi?

H.A: Esgi. Şimdi goñşi ne arir. Yoh valla şindi ĥas goñşi yoh. Zaten goñşumuz da yoh ya. Köwde kimse yoh. Herimiz bi yèrdeyük. Ya gidersen ya gètmezsen.

Hasta olunca seni ziyarete geliyorlar mı? Bir ihtiyacın olup olmadığını soruyorlar mı?

35H.A: Yoħ, ehtiyacımı ġarřılama yoħ. Acından ölsen erkin ġeřmez diyesen ki böyün acam avurdan bi bardaħ su vër içim. Bögün vërse sabaħdan başan ġaħacaħ. Bu melmeket ële.

Eskiden öyle değil miydi?

H.A: Yoħ, esgiden ële deheldi. Bögün vërir yarın diyirdi ki, sen bize geldin ekmege, 40şekere. şimdi gel bişiye. Herif diyir ki paraynan al da yë.

Ama ya paran yoksa? Ölecek misin yani?

H.A: E öleceñ. Nëydecen? Allah düşürtmiye yani. Allah'ım çekdürmiye de Cenab-ı Rebbi'l Ālemin oğlum ġızım dedürmiye. Geçek gidek.

Okudun mu teyze?

45H.A: Yoğ anam ne oğuli? Bizim zamanımızda oğul yoğudi. Ĥociya ġëtdük bi parça. Oĥıyanlar oğudi. Bu İsdanbol ġızı oğudi da geldi. Ben buriya geldim hëř faķırlık görmedim. Ben doręi ġonuřum. Esgiden faķırımıřuħ ama benim heberim yoħ. O sıra çocuğudum. Bu sıra tabi yoħluħ vardı. Ben buriya geldim hëř yoħluħ görmedim. Hele daha da görmirem. Allah në vërmıřse işdi. Avurda büşirirem 50tencerede, ġapaęında yiyirük.

Bekârlığını hatırlıyor musun?

H.A: Ne ġız olduğum belli. On üş yaşımda geldim ne ġızı. Ben ne bülüm ġız nëyimiř. Ģaynanam çoħ ĥas ĥanım ġarıydi. İşdi ġaynanama, ġaynatama havaslandı vërdiler. Gelki ġaynanamdan bi darba görmedim. şükür ġaynatam da yoğudi. İşdi ële 55ġeçindük ġëtdük baci. İşdi o ģartin.

Eskiden düğünler nasıl olurdu?

H.A: Aynı bura gibi olurdi. Ģına gecesi ëdirler da. Bögün gelir yëngeler işde çerezi çimeni, oyuni dağılır. Sabaħdan da ġelini alır gelirler. Esgi nasi şindi de ële. Millet vardı. şindi millet yoħ ki düğün de ola.

60Kızını nasıl verdin?

H.A: İşde doręi vërdim.

Bu sene Ramazan'ı burda mı tuttun?

H.A: Orocumi yëdim. Tutamadım, ĥesdeydim. İramazandan evele çoħ ĥesdeydim, bozuldum daha da tutamadım. şindi oğlum var burda, oğlum borcumu vërir. Vërmıř

65bilem. Balduzi dul ya ona v r, d dim. Şimdi daha bolluğ. Eveli bişe yoğdi. Allah'a Ő k r.

Sahurda ne yerdiniz?

H.A: BulĖur pilavi, hoŐaf, ayran  orbasi daa bişe yoğ. Ama Şimdi Ėoy, ĖirĖ dene sıfra Ėurirsan.

70Teyze, unutamadığın bir hatıran var mı?

H.A: Yoğ, h   hatıram yoğ.

Niye sen hi  yaŐamadın mı?

H.A: Ben bişe b lmirem, bişe g rmedim. Zarani'ya d Ğ r i Ė td k, bi Ėıza. Ėız d di ki, ben gelmirem oğl n. D dim, niye? D di, ben hayatımı yaŐıyac m. Hayati o sıra
75 rgendim ben. N ymiŐ bilmirem. Senin oğlun bağırtılı  ığırtılı. E d dim, senin baban ondan Ėas mı? Tarlamız yan yana ya, bi ir k. Baban ondan k ti. D di,  or deel anam gelmiyeydi. Geldim, d dim de avu Ėız hayat ned r bilir de ben hayatı yaŐamadım.

Peynir yapıyor musun?

80H.A: İŞdig mağhannet Ėapısı Ė j ya. OĞlan diyir sağma ama ne yiyek?  ay mi demlirsen?

Komşu: He, he. OĞlana demlirem. Mali  adir'e biraĖmıŐ heralki.

Yağ da yapabiliyor musun?

H.A: Yağ yayamiram ki yapam. Yayığ  demirem. Yayığ var da doldurup
85boşadamırsan. Kim  decek?

Eskiden yapar mıydın?

H.A: Yaa. Esgiden ayağımıznan yayarduğ. Lor  dird k. Ben esgiden seksen davar sağardım. D rt, b Ő inek. Başını tutan bile yoğudi. Ėoca  Ősi. Hem yazıda  alıŐırdum. Esgiden  oğ  alıŐdım. Kim acıyacağ. Ėocam var,  ocuğlar  u u . Talaş
90mi  dir? Behen dua  t Ėızım. Misafirin duasi bire birimiş. Ė td k Terzi Baba'ya, Erzingan'a. Benim babam orda  ldi ya Ė td k ziyarete. Bacım var orda. Bacım  ığdi Ė tdi. D di ki dışari  ığırsan, abu durağlar var, sen burda otur ben Ėaynatami ziyaret  dim de gelim. Bi tene saruyağuz oğlan geldi, ayni abu Ėoca kimin, emb le geldi yanıma. Benim de başımda Ėara  arŐaf. Ė ddi b le. Selam naleyk m hacı nene. Ben
95de  le ĖorĖıram. Diyirem ki anarŐitin devri ya.  abuğ  abuğ d dim, Uu ĖardaŐım sen beni birine benzetdin, ama ben misafirem. Diyirem herif yanımdan Ėide.

ĖorĖiram. Hama dizimin dibine ĉokdi. Dėdi ki, hacı nene dėdi, misafirin duasi ĉoĖ meĖbuldőr. Ėle bi bunalım haldayam ki behen duağt. ĉoĖ dardayam, borcum var. Dėdim, nė iş Ėoirsen? Dėdi, baĖĖal işledirem. Şş dene ĉocuĖum var. Dėdim, Ėėt, **100**Allah yardımcin ola. Ėarınnan Ėy misen, uşahlarınnan Ėy misen? Heĉ ĉıtėtmedi. Dėdim, Ėėt onnarnan Ėy ol, Allah senin işin iras Ėetőrőr. O herifi dolanduğ, VasĖit'de mi oturir? Geldi beni buldi VasĖit'de. Beni Allah Ėle aydınlığa ĉıĖartdı ki ĉoĖ mutliyam. Dėdim, işde Ėariynan Ėy oldun herşeyi Ėazandın. Ben heş bi mutluluğ Ėormedim.

METİN 12

Konuşan : Nevriye Laĉın (65) / Okuma-yazma yok

Derleme Yeri : Karayaşmak Köyü

Konu : Yemekler, dőĖün, Ramazan ve bayramlar, yaşadığı sıkıntılar

1Nerden gelin geldin, Nevriye teyze?

N.L: Ben, Ėenci'den gelin geldim.

Amcayla nasıl evlendin?

N.L: Dőyünümüz on Şş Ėün içinde oldı. Ėörücü usuli bi dőyün oldı. Beni dőyünde **5**Ėördüler. Ėörümcem ĉoĖ sevmiş beni. Geldi beyendi. Babam befātėtmiřdi. Bu adama aşığ olduğ Ėeldük. E Ėurban olduğum he.

Senin dőĖünün nasıl oldu? Eskiden dőĖünler nasıl olurdu?

N.L: Davul, zurna... Beni bindördüler Ėizege, Ėizeynen Ėeldük.

Kışın evlendin yani?

10N.L: Ėıřıdı, Ėıř. Onuncu ayıdı. Evelden Ėarlar těz yağırdı. Damat baĉada dururdi. Gelin iĉeri Ėirdüyü zaman ĉerez tőkerdiler başından. Bizim usulumuz oyudı. BaĖřa, tikerdiler direye. Gelin ağıssız dilsiz orda dururdi.

Damada oyun yaparlar mıydı?

N.L: Damati dőgerek iĉeri atardılar.

15DőĖün ne kadar sürerdi?

N.L: Bir hafta olurdi. Bir hafda da davul zurna çalarduh. Bayburd'un düyünleri evel éleydi. Şindi iki gün. Bahşa bişe yoħ. Şindi taħsilernen gidirler. Ğışın hızeynen gelürdük.

Gelinlik var mıydı o zaman?

20N.L: Gelinlik vardi ya. Gelinlik de gëydük biz.

Gelin fotoğrafı çekiliyor muydunuz?

N.L: Foturaf yoğudi, o zaman. Vardı da yani çekmezdiler düyünde. Dëmi ombaşı vardi o zaman.

Kaç yaşında evlendin?

25N.L: On yëdi yaşında.

Tarlaya gider miydin?

N.L: Oraħ biçerdük, pancar éderdük, patdes ekerdük. Köw işleri da. Bahşa da dirgennen, orağınnan, dırmığı çekerdük. Orağınnan toplarduh. Desde vururduħ. Şindi goleylik oldi, bahşa yoħ. Evelden tëy bir ay, bir buçuħ ay, ħarmanlarda urğaşırduħ.

30Şindi bir ayda ħarmanlarda toplanir.

Evlenmeden evvel mi çok çalıştın, evlendikten sonra mı?

N.L: Gëtdükden sora da çoħ çalışdım, önce de. Babamın évinden küçük geldim. Çoħ çalışdım, çoħ.

Kaç tane çocuğun var?

35N.L: Sekiz tene çoçuğum var. Üş de torunum var. Abuni yëdi aylıħ böyütdüm, ablası. Bëş oğlan, üç gız.

Kızları nerelere verdin?

N.L: Ğızlarımızı yaħın köwlerimize vërdük.

Damatların ne iş yapar?

40N.L: Damatlarım biri mehendis, bi tenesi de taşaron, biri de mütäyit.

Nasıl yemekler yapardın, teyze?

N.L: Mağarna zor bulunurdi. Elimizde keserdük. Ama Bayburd'un börehleri, ğadayıfları, pağlavaları yaparduh. Şindi her türlü yemeklerimiz var. Pätdes yemeyimiz var. Çorbalarımız türlü türlü var. Kesme çorbamız, mantımız, böreyimiz,

45ğadayıfımız, ondan sora sarmamız... Bilirsen laħana sarmamız menşürdür. Çëşit çëşit yemeklerimiz var.

Su böreğini anlatır mısın?

N.L: Niye annatmiyim? Ben zeten usdasiyam. Su böregini şindi, unni elerük ondan sora yoğurruḥ yımirtaynan. On tene yımırta ğıraruḥ tesbiye. On mi ğırassan , on iki **50**mi ğırassan oni yoğurursan, duzunı atarsan. Yoğurursan oni éyce yoğurursan. Çoğ güzel yoğuracasan ki böreg güzel olsun. Ondan sora kıtlarsan. Oni güzel sıfra bezine serersen o birez yumuşar. Ondan sora açarsan. Açaruḥ ondan sonra suyuni ğaynaduruḥ. Sıcaḥ suda ğaynaduruḥ, soyuḥ suya alıruḥ. Yağını, pirincini... Accuḥ piriñçli yaparsan, ğıymali yaparsan. Az soğan dorğarsan yani lahmacun gibin olur. O **55**da güzel olur. İşdi ḥaşlar tesbiye ğorsan. Tesbide de bi sahat bekler ondan sora ğızardursan. Ğızartduḥdan sora misāfirin varsa servis yaparsan. Yalançi dolmamız var yoğurtli.

O nasıl?

N.L: Emir dolması dērük biz, yoğurtli yaparuḥ. Bizim bulğur yemeyimiz çoḥdur. **60**Sıḥarsan ifağ ifaḥ fırında ğızardursan. Sürersen fırına ondan sonra yoğurt. Üsdüne de mercimek sos yaparsan salçaynan. Töker servis yaparsan yēnür.

Kısa hazırlık yapıyor musunuz?

N.L: Ğışa manti yaparduḥ, çorba yaparduḥ. Ğurudurduḥ. Ondan sora maḥarna yapar **65**ğurudurduḥ. Evelden maḥarna nē arirdi? Evelden zor bulunurdi hazır maḥarnalar. Turşumuz. Kelem turşumuz, fasulye turşumuz, pazi turşumuz çoḥdur. Armut turşusu, eḥlet turşusu...

Pazı turşusu nasıl yapıyor?

N.L: Pazı turşusu, ğırar, piçağınnan dorğarsan. Şeyde büyük ğazanlarımız vardır, orda ğaynatur, bidonlara vurursan. Biberinnen beraber. O bir gün ğalur. Acı suyu **70**çıḥar. Güzel oni vurursan bidonlara. Ağzını buker ğaldurursan. Ğışın açarsan. Patdesnen artuḥ, yımirtaynan mi? Peynir, lor yaparuḥ.

Peynir nasıl yapılırdı? Hala yapıyor musun?

N.L: Yoḥ, ben daa yapmıram satun alıruḥ. Peyniri ğaynadursan. Eyer südüni ğaynadur maynadursan güzel olur. Ğaynatmassan eyere inegin memesinden çıḥar **75**accuḥ ılıdursan ondan sora da mayasını atarsan. Durur bi sahat mi iki sahat mi tutana ğadar. Ğaşuğınnan ğırar, ğaşuği içine atarsan. Ondan sora torbiya tökdüğün zaman ğaşuği çığardursan ğırulur yani. Sücügi çıḥar. Ondan sora törbiya tökersen. Torbada düzledüğün zaman taş ğorsan üsdüne. O zaten sücügi tökülür. Ondan sora piçağınnan keser, dilim dilim ğorsan.

80Lor nasıl yapılır?

N.L: Loru da hayvani sağarsan, bidonlara doldurursan. O orda iki üş gün tutar. Ondan sora yayuğunnan yayarsan yağını alacağsan eyere. Şindi yağını almırlar. Ğaymağını alırlar ondan sora da Ğaynadır torbiya tökirler. Taşlırlar. Teze satacaysan eyere taşlırlar, torbiya doldurup Bayburd'da satırlar.

85Taze lor mu kıymetli kuru lor mu?

N.L: Ğuru lor Ğıymetli, tabi. Ğuru lorun emegi fazla.

Civil peynir nasıl yapılır?

N.L: Civil peyniri de makineye vurırlar. Oni Ğaynadırlar. Mayalırlar. O zeten üzerine çıhır. Ondan sora da alırlar oni bahşa leyene tökirler. Oni ele ezirler ki çoğ güzel olir. **90**Oni ortadan yarırlar. Çekerler. Çekirler tel tel olir. Bayburd'un peyniri menşurdur. Na Ğadar çekersen o Ğarten ey olur. Bazı kere çürir. Ğıvanın bilür yaparsan eyere çoğ güzel olur.

Kışa temizliyor musun evi?

N.L: Oo, benim evlerim vardı. Çoğ güzel, kireçli, kırmanlıydi.

95Kırman ne demek?

N.L: Alt taraf tandurluğ olirdi. Tandur yahırdıh altında. Üsde düz eyimizdi. Hep tereklerimiz vardı. Sulardıh, süpürürdük, sererdük. Şindi evlerin altını serirler. Kireşlerdük. Ben evin üstlerini yıhardım. Beş gözi yapardım. Bir günde bitürürdüm. Ele bi kädınıdım. Ne günler geçirdük. Şindi de yaşımız geçdi. Şindi ayağlar tutmir. **100**Annadın mi? Yürüyemirem. Kिलoli oldun mi yürüyemirem. Şeker var, kolestor var, bağarsuğda tembellik var. Tiroit bezlerim çalışmir. Onnari unudamiram, bu ayağlarımın argısı beni mahvedir. Kilo veremirem. Annadın mi? Yed tene ilacım var. Düyyaya Ğurban olum. Düyyaya geldük yaşıruğ, işde. Anam dërdi ki:

Ne bülüm nede Ğaldi

105 ? derde Ğaldi

Esmedi, Ğahmadi sabah

İşim ehrete Ğaldi.

Yaşlandıh şindi. Sekiz tene çocuğum var. Allah'ın ehmeginden doysunlar. Çoğ ey çocuğlarım. Nevolacağ. Hep dert. Avunnar been dert. Abu üş deneyi alır gelirem.

110 Anne baba ayrıldı. Anneynen ayrıldılar. Onnar ğaldılar. Günafllari ikisinin boynuna işde.

Gelin Bayburtlu muydu?

N.L: Yoĥ, Ğarslıydi.

Cenaze olunca ne yapardınız?

115N.L: Ğenāze evine giderdük. O ğeċe sabaĝa ĝadar, orda ĝalurduĥ. Yemek götürürdük. Otururduĥ. Annadın mi? Hepsi, esgisi ĝuzeldi. Bizim köyümüz küçük ama on, on bir ĥāne ama ĝuzel köyümüz. Ğoş ĝeldine ĝelürler. Her ćuma Ğuranımız var. Söĥbet edirler. Yöremizin şeyi çoĥ ĝuzel.

Ramazanda, bayramlarda ne yaparsınız?

120N.L: Burda on ĝün devatda ĝezdük. Zandım sevirleri söylirsen. Biz de çağırduĥ. Bayram sabaĥ ĝaĥduĥ mi herifler camiye giderler. Ondan sora ĝonaĥlara gidirler. Hep bütün köyün herifleri ĝonaĥda sabaĥ ĝeyfaltını yaparuĥ ĝonaĥda.

Okula gittin mi?

N.L: Keşĝe gideydim. O zaman benim ĝardeşim yollamadi okula. Aĥılsız ĝardaşım. **125** Oĥutmadi işde. Adam behen dēdi ki ge seni oĥudum. Keşĝe oĥıyaydım. Şindi çoĥ püşman oldum ama ĝeşdi ay bacayi.

Torunlarına masal anlatır mıydın?

N.L: Torunnarıma mesal annadurdum. Benim ĝızlar şindi dērler ki anne senin mesellerin. Fisge yaĥarduĥ. Ayaĝĝabların baĝlari gibi fitil taĥardılar. Ğaz ĝordular **130** içine. Yaĥarduĥ, onnan dururduĥ yani. His çıĥardı şeylere. İşleme işerdük onnarınnan. Ben onnara hekaye annadurdum.

Bize de anlatır mısın?

N.L: Otirir onnara hekaye annadurdum. Ğudurmazdılar heċ. Şindi televizyonu açirlar. Heċ ĝudurma yoĥ. Hoplayıp zıplamirlar. Varımış yoĝumuş, bir herifin bir **135** ĝarısı varımış. Ğarı manyaĝımış, deliymiş. Dēmiş ki, ĝarı baĥ dēmiş, ben toĥtora gidirem ĝapiya baciya sāb ol. Ğapiyi yıĥir, arĥasına alir gidir hasdāniye. Ğarı diyir, senin ocaĝın bata. Sehen dēdim, ĝapiya baciya mıĥat ol. Sen ĝapiyi yıĥdın, ĝetürdün diyir. He, herif. Sen been muĥat ol dēdin ben de muĥat oldum. Aldım ĝeldim.

Amca askerliğini kaç sene yaptı?

140N.L: İki buĥuĥ sene yapdi. O zaman esgerlik çoĝudi, uzunudi.

Sana mektup yazar mıydı?

N.L: Şindi benim mehdip yazan bi oğlum var. Yazın gelir buriya, gışın gidir İsdanbul'a. Déyir, Nevriya abla, senin anıların çoğ oğumuşdum. Mekdibleri sahlirmiş. Beni çoğ severdi adam. Sevdügi de vardı ama ki.

145Onu neden almamış?

N.L: O, çirkinimiş onu almamış, beni almış. Ehramlanmış, görmüş üzünü. Ama arhadan güzel ehram bağlarmış. Çoğ severmiş oni. Ğardaşı gelmiş, düyünde beni beyenmiş. Ben de éle güzel uzun boylı gızıdım ki. Çoğ sevmiş beni. Avu gız kimin gızı demiş. Évli mi, demiş. Çoğ güzel bi gız. Babam befât étmişdi. Annem dedi ki, **150**nevolur ne olmaz. Esgiden çoğ terbiye vardı. Çoğ çile çekdim. Ğaynanam évde iş görmezdi. Mallari alur geçer giderdi. On yedi yaşındaki çocuh nè görececek. Been Ğaynatam dedi, bu ehmegi örger, ona buna şey étme. Sen kunt ét, yiyecem ehmegin, dedi. Ben Ğahdım ağliyarah doldurdum tehneyi. Yoğurdum, çoğ da güzel ehmek yoğurdum. Aburda gomşum vardı. Dedi, Nevriye sen yoğur ben gelip **155**ehmegin büşürecem, örgedecem sehen gel. Tanduri yağdım. Ğızdi, ehmegi yaptım, hazırladım. Bağdım geldi. Ne güzel de hamur yoğurmussan, dedi. Ondan evel besh, alti tehne büşürdüm, hep tandura gëtdiler. Ehmeklerin Ğapağını açiram, goyiram pekaya. Yaz oldi, Ğaynatam gëtdi, orah çiharacah. Birez ot topliyacayuh. Ğaynanama demiş ki, Şirin demiş Nevriye ehmeyi örgermiş. Çoğ güzel büşürir, **160**demiş. Demiş, sahin Nevriye'ye deme. Nevriye büşürmüş ehmekleri ahli kesip de vermemiş hayvannara, goymuş pekanın altına. Sahin Nevriye'ye bişe deme, demiş. Ğaynatamın Ğori nurla dolsun. Ğaynanam geldi ki gızım sen nè yapmissan o ehmekleri? Doksan yaşında öldi. Ölene Ğadar been Ğonuşdi ki sen adam olsaydın benim évimde örgerürdün ehmegi. Elin évine gëtdin mi her şeyi bilecen.

METİN 13

Konuşan : Sıdika Öztürk (65) / Okuma-yazma yok

Derleme Yeri : Demirözü / Kısanta

Konu : Genel

1Düğünün nasıl oldu teyze?

S.Ö: Güzel gızım, güzel yavrum benim, düyünüm bi macarali. İkinci adamın ikinci ğarısıyam. Geldi adamın kendisi istedi. Deme Allah da yazmışdı, vërdiler. Geldük işde evlendük. İkinci ğarısı ayrıldı. Eşim ğaza yaptı. Eşimi İsdanbul'a götürdüler. **5**Ben de oriya gëtdim. Oni dört beş ay hastanede bahđım. Eý olanaçın tabi. Ondan sora birez toparlandı, geldük gine buriya, Demirözü'ne. Demirözü'nde de epëyi bi on sene yaşadı. Sora eşim befat etti. Dört dene çocuğum yëtim ğaldi. Çocuğum işdi böyüdi, oni evlendürmiye ğahdu. Nişannadım. Ortancıl oğlum ona babalı, ğaynatalı yapirdi. Ğaza geçürdi, trafik ğazasından öldi. O öldükden sora işdik buni **10**gëtürdük. Evlat acısı çoğ böyük aci. Ne ana, ne baba, ne ğardaş, ne eş... İnsani yahir. Allah'a şükür buni gëtürdük. Mutliyu. Günümüz geçir. Hısu.

Tarlada ne iş yaptınız teyze?

S.Ö: Orağ biçerdük. Bedenen çalışırdı. Şindiki gibi motorlarnan, makinelernen dehel de bedenen çalışırdı. Öylenin sıcağında ter atardı. Gözelerin başında **15**yemeklerimizi, yoğurtlarımızı yërdük güzel güzel. Onnar da lezetliydi. Tarlada yirmi part orağınnan ekin toplardı, bir tarladan. Bir hafdanın üsdüne yirmi parti toplardı, dört beş ğari. Yani bedenen ot toplardı. Harman sürerdük öküzlernen. Te ğar yağanaçın. Zahra yurdum, ğurudurdum. Onnan urğasırdı. Şindi onnar, herşey goyleleşdi. Şindi onnari da unutmıya durdu.

20Kış hazırlığı olarak ne yapıyorsunuz?

S.Ö: Esgiden çoğ zebze mebbe şey etmezdi. Şindi derin dondurucular var. Kõnsermeler yapardı. Domates ayri, patlıcan ayri, fasulye ayri, biber onnari yapardı. Turşu yapardı. Fasulya turşusi, kelem turşusi, pezi turşusi.

Pancar tarlanız var mı?

25S.Ö: Aburasi benim ama ekmedim. Bu sene hëş kimse Demirözü'nde pancar ekmedi.

Neden?

S.Ö: Baraş yapıldı ya. Kõanallara baraşdan su vërmediler. Onan sëb su vërmediler. Mısır ekdiler. Biz üş tarla buğda ekduk.

30Kuzum nedir?

S.Ö: Kuzum, aşindi donduruciya ğoyırsan ya eti duzlırsan bi şeye basıru. Esgiden dondurucular yoğdi. Ama ële bi lezzeti vardı ki. Çoğ güzel lezetliydi.

Eskiden hasta olunca ne yapardılar?

S.Ö: Goca ğarılar ilaş milaş bilirdiler. Bi çocuĝ üşidi, titredi, hesde oldi ya sabaĝın
35erkenden ğaĝar abu aĝaçların dalların alur sarardılar. Sücügünnen çimdirürdüler.
Esgiden ki ħasdalıĝ ğetsin. Haĝgeden de şifasını bulardılar.

Sizin köyünüzde yatır var mı?

S.Ö: Bizim köwde yoĝdi ama bizden aşşaĝı bi Lori köyi vardi. Orda var. Ama kim bilmirem.

40Hikayesi var mı o zatın?

S.Ö: O daĝın başında bi diĝde köwde çocuĝ ğayboldi. Üş ğün mi, bi hafda mi çocuĝu bulamadılar. Aradılar bulamadılar. Çoban ğetdi o daĝın başına ziyaretin oriya. Ğetdi ki çocuĝ orda. Çocuĝa çoban çıĝartdi paltosuni örtdi üşürse diye. Ekmek çıĝartdi dèdi hayır. Ben ne üşüdüm ne acıĝdım. Benim dedem yèdürdi bana.
45Pardisosuni de bana atdi, sırtımı ısıddi. Çocuĝı aldı ğeldi, sevindi annesi babasi tabi. Ondan sora çocuĝ kırg ğün yaşadı kırg ğünden sora bafat ètdi. Olmuş iş yani onu biz yaşaduĝ, ğördük.

METİN 14

Konuşan : Kadriye Kurtulmuş (86), Sıdıka Öztürk (65) / Okuma-yazma yok

Derlem Yeri : Demirözü / Kısanta

Konu : Eşinin vefat etmesi, ölüm, doğum, düĝün, evliyalara anlatılması

1K.K:En küçüĝi ben. E olduĝ, dünya üzüne ğeldük. Doğduĝ, böyüdük. Ğereli oldi yani. İsdemiye gelirler, o gelir bu gelir. Ğaynatamnan babam da èy ğomşiymiş, datli ğomşiymiş. Ğaynımı da ğaynatam ğetürmüş, ğaynımı bize teslim ètmış. Ğaynım da Bayburd'da oĝir okulda. Babam, ğaynatam ğeldi beni isdedi afedersiz ğaba
5ĝonuşacam, oĝluna istedi. Anam ğatiyan olmaz, dèdi. Vèrmem ben. Nèyse oldi Allah'ın bi ğederi. Ben köwe vèrmem dèdi. Oni Bayburd'a vèrecem ya Erzürüm'a, ğendi melmeketime. Beyim bafat ètdi. En böyüĝ oĝlum elli bèş yaşında. İlk yüzüne doğum yaptım. Elli bèş yaşında oĝlan ama aslanlar parçası. Oni ğörenler yani dèyir ki bi daa ğörüm. Öyle bir uşahdi. Oldi Allah'ın ğederi, yazısı yavrum. Muĝedderati,
10taĝdiri yavrum. O bi ğızı aldı ğaşdi yavrum. Şindi bıldır Ramazan'ın ilk ĝinini

tuturuş, tereviye gidir. Tereviye gidir abu böyük gelinnen. Gidir tereviyi ęilir. Namazını ęilir. Bir ęece ęaldi ki Ramazan bite. Dėdi ki, ęanım beni Bilgehan'a dė, dėdi, Hicabi beni doğdora gėtürsün. Hėş doğdora gėtdüęi yoğ bu adamın. Amoğ, heriflerin pādişahıydı. Dėdi ki, baba senin nėren aręir? Dėdi, oğul benim çoğ **15**rahassızlığım var. Arabayı ęalışdurdı. Babası gendi elbisesini dėyişdi, ęeyndi. orabını, pantolonunu hep kendi ęeyndi. Bindi arabiya. Geline dėdim, ęız Bilgehan, beni de gőnder ne olursun. Ben de bām herif nėyolacaę. Niye bu doğdora gidir? Dėdi, yoğ, ben seni bırağmam, sen gidemessen, dėdi. Goymadı gelin beni. O oğul aldı babasını, gėtdi. Erzurum'a gėtmeden, Aşęala'da teslim ėtdi. Allah'ın **20**muğadderati, tağdir-i ilāhi.

Allah rahmet eylesin...

K.K: Āmin. Döndi ęeri geldiler. Ben ne diyim ki ne anniyasan. Gėtürdüler camiye, medresiye gėtürdüler. Sabağağın orda ęaldi. Oy ben ne diyim bacıği, gelin ęanım. Bütün bu Demirözü'nün erazısı onundi.

25Tarlada ęalıştın mı teyze?

K.K: Tarlada erazımız çoğ olduğu için bulęur ęaşlarduę, sererdük, ęurudurduę. Deyirmanaya gėtürürdük, dögerdük. Her şeyden manfaat alırdı. Deni dőgerdim, bulęuri dőyerdim. Her şeyden de yapardım. ęej ęalmazduę, ęeri ęalmazduę. Yani çoğ. Ne bilüm benim sultanım.

30Ne iş yapardı?

K.K: ifcilik.

Kaç tane ęocuęun var teyze?

K.K: Altı tene. Biri befāt ėtdi, bi oğlum. Ağzıma sığmir ki diyem. Nėydim? Cenāb-ı Rabbi'l- Ālemin Allah ėle emrėtdi. Tam senesi doldi. Üş ęün mi ęeşdi, dört ęün mi **35**ęeşdi senesi doldi. İşde ėle ęurban olum sehen.

Eskiden ne yemek yapardınız?

K.K: Lor dolması, mantı, ziron, erişde, ęalacoş... Bėn nem, elėn nė gelirse, nėyi deyerlendürürsense oni yapardı.

Eskiden dőęünlerde nasıl oyun oynarlardı?

40K.K: Can temir oynarlardı. Ben nem, el ele tutardılar, kıрман tutarlar. Can temür dėdin mi ellerin yere ėdersen. Tutarsan dolanursan. Bazen sıkşarayı oynardılar.

Sıkşaray nasıl bir oyun?

K.K: Başdan biri tutar. Gider önden, iki gişi üç gişi de onun peşinden gider. Davul zurna çalınur. İleri gelenler bilenler oynardılar. Gençler oynardı. Çoğ oynarduğ. Çoğ 45bar oynarduğ.

Bekarlığın nasıl geçti?

K.K: Bekarlığımız da işdik büyüdüm biraz ekeldim. Ehram toğurdum, cecim toğurdum.

Cecim ne?

50K.K: Cecim de sermeg için odalara esgiden. Şimdi hali serirler. Onnari sererdük. Hèybe toğurdum. Èy ondan sora seccede toğurdum. Ben çoğ toğudum. Èle yun çuvallari toğudum ki bi çuvala yèdi, sekiz demürli buğda doldururduğ. Bi çuvala on demürli yon kesme doldururduğ. Doldurursan, boşadursan, alursan. Bèle şeylernen urğaşurduğ. Dantel toğudum, işleme işledim.

55İşleme nasıl işlerdinin?

K.K: İşleme de bayağı rehli teller... Ben nem elèn geçeni èdirsen. Onnari becerirsen, èdirsen. Ben ne bülüm çoğ ètdim. Paraynan deel mi?

Kaç satardın çuvalları?

K.K: Artuğ, çuvali bülür. Kimisi böyüg olur, kimisi ifağ olur. Hèybe toğurdum, 60torba toğurdum.

Okula gittin mi teyze?

K.K: Hèç okulun gâpısını tanımamışam.

Niye vermemişler seni okula?

K.K: Benim rahmetlik annem dèdi ki gızım ben seni okula vermirem. Görhi vèrdi, 65gètmedim. Ğurana gètdim. Hètım ètdim.

Nerede gittin?

K.K: Bayburd'da poles gârağolunun önünde.

Hasta olunca doktora mı giderdiniz, bitkilerle mi tedavi ederdiniz?

K.K: Doğdor tedâvi èderdi. İyne vururdi. Hab vèrürdi.

70Dağlardaki otlardan toplayıp yemek yapar mıydınız?

K.K: Madımağ, evelik toplarduğ. Lor dolması èderdük. Madımağ toplar lahanasını èderdük. Analarımız tārif èderdi bize. Hep topladı mi gelür anneme dèrlerdi ki hèle abu ota bağ bām yènür mi? Benim annem çoğ bilgili bir Ğadınıdı.

Bayburt' ta evliya var mı?

75K.K: Erzürum'dan gelürdi evliyalır. Şaban Efendi benim babalarımızın, dedelerimizin padişahi, şahi. Ağlar Baba, İrşadi Baba, Dede Paşa...

Yanlarına gidince ne yapıyorsunuz?

K.K: Gêtdüğüm kimin ğapanıram ayağlarına. Ayağgablarını öpirem. O çığartdı girdi içeri. Hama ben onun ayağgabılarını alır goynuma goyiram. Ona ğurbān olum. Daa **80**yeni geldük şahlardan. O ele şah. Ne usanursan oni görende ne ar edersen ne de utanursan.

Ne konuşurdunuz onlarla?

K.K: Onnarnan nê ğonuşacasan. O zaten ğonuşduğuni ğonuşur. O zaten diyeceğini diyir sehen. Amburda Pulur'da var. O da Abdurrahim Efendi'min vekili. Gêtdim **85**İstanbul'a. Uşahlarımın üçü de orda. Dêdim, İsmail sana bi şey söyleyecem. Buyur dêdi, ana. Babası ölmemişdi onnan gêtüdk. En küçüg oğlum. Dêdim, ayağlarān ölüm beni şeye götürecesen. Dêdi ki, olsun anne götürüm, babam da burda. Aldi beni gêtđi. Gêtdük onun da bir baĥani vardı. Hızmetcisi varđi. Heber êtdi éve ki yemek hazırlasınlar misafir var. O bi kèrem telefon êder, fazla deel. **90**Annadın? Biz gêtmeden yemek hazırlanmış. Gêtdim hama segiddi. Buyurun ğızım, evlatım. Kiminnen geldin? Dêdim, senin bir kölen var, o kölen gêtirdi beni buriya. Efendimnen geldim. Hama segiddi. Ğoşdi aburdan taa aburiya ğadar boynuma sarıldı, annımı öpdı. Elimi ğoydı ağzına. Uuy dêdim, efendim çoĥ ayıp oldı. Beni utandurdun efendim. Yoĥ ğızım o senin, benim yaşım varmış da been bu **95**ğadar egildi. Millet nasıl embêle. İriĥdım. Baĥcanın böyüklüğü ğadar, êyle millet segiddi, êyle ğoşuşdi ki... Gelin, gelin!

Ramazanlarda, bayramlarda ne yapardınız?

K.K: Gencidim o zaman üzēn, gözēn ğurban olum. Oroş tutardım. Sen, ben, ğoñ ğomşi toplanurduĥ. Yemek çekerdük. Benim ğafam, benim evim çoĥ işlekdür. Gelen **100**giden, ğoñ ğoñşi... Etim, yiyecek zerzevatım hazır. (Ğaĥın avu tayuğı, cücüğü içeri goyun, ördekler fenikirler. İçeri girecekler.)

Doğum olunca ne yapardınız?

K.K: Doĥdor olmiyanda mahalle ebeleri gelürdiler. Abunların ĥısımđı, ebe mehlābesi. Rukuş ana daa.

105Çocuk doğunca tuza basar mıydınız?

K.K: He, duzlarlardi, iki üş gün. Duzlu su éder de çimdürürdüler. Ondan sora daa bişè yoğ.

Ölünün yedisi, kırkı olunca ne yapardınız?

K.K: Ölüler öldü mi, Allah'ın reħmeti olir. Allah'ın reħmetine götürir 110ğavuşdurirlar. Kebristana göyirlar. Her şey minasip.

Kaç yaşındasın teyze?

K.K: Ben nem epéyi yaşım var. Bilmirem ki.

Atatürk' ü gördün mü?

K.K: Ben Atatürk'ü görmedim de İsmet İnönü'nü gördüm. O zaman uşağdım.

115Nereye gelmişti ki, İsmet İnönü?

K.K: Bayburd'a. Nutuğ vèrdi, İsmet İnönü'ni.

O gelince ne yaptınız?

K.K: Bayrağ aşdılar. Çoğ işlerden sora ğonuşdurdular, nutuğ vèrdi. En büyük gelinim Bilgehan. Diyimirem Bilgehan, Hicabi ne olacağ?

120B.K: Dèdim dèdim, ayağlarān, sen merah étme.

Hiç unutmadığın bir anın var mı?

K.K: İşdi néyse dèdim ğultardım.

Eskiden ne kıyafetler giyniyordunuz?

S.Ö: Abu mağsi, peştembal, tütünlük onnari ğeynirdük. Tütünlüg aburiyaçın elbise 125kimin. Peştembal buriya ğırmali mırmali. Onnari ğeynirdük. Güzel güzel, şişe şişe ğèzirdük.

K.K: Babamın baħcasında çilek olurdi, leyla.

Leyla nedir?

K.K: O da çiçek. Babamın baħcasında olurdi. Anam ekerdi her şeyi baħcada. 130Patates, fasulye, çilek, salata...

B.K: İsdanbul'da ben sekiz sene ğaldım. Bu geldi év ariruh behen. Éle yorulduğ ki. Anne dèdim aburda pazar var, urğiyağ pazara haydi. Ğètdük bādem, bādem bağırir. Dèdi ki, anan ğurban bādem néye diyirler? Adam da Erzurumlu. Dèdi, anne salatiya diyirler. Ooy bizim orda ğıyaridi burda nası olmuş bādem. Éle utandım arımdan yere 135girdim.

Neden Kısanta demişler buraya?

K.K: Kıstantayı vurdum oldi h̄araba
İçinden çıh̄di b̄ş yüz araba

B̄ş yüz araba köç olmuş burdan. Bah̄şa yere köç ̄tmişler. B̄ş yüz araba goşulmuş
140da ḡtmiş. Bacıko sen n̄rden geldin?

METİN 15

Konuşan : Medine Kurtulmuş (66), Fatma Kabadayı (52)

Okuma-yazma yok / var

Derleme Yeri : Pülürek / Yelpınar Köyü

Konu : Hayat hikayesi

1F.K: Sen nerenin gızısan?

M.K: Ben abu ̄vin ḡziyam, awu ̄ve gelin ḡtdim. Emimin ̄vindeyem. Ben, h̄ş nüfus kağırdım deyişlenmedi. Bu ̄ve geldim ama zorunnan v̄rdiler. Benim şeyim yoğ̄di, yani isdeme misdeme şey ̄tme yoğ̄di. Beni gelmişler isdemişler 5anneannemin ̄lüsünden. Ben bilmirem ki beni mi isdirler, dayımgildeyem gırh̄ındayam, Gülpaşa'yı mi isdirler. Ȳngemin umuzuna erşap atdım d̄dim, uu bu iş benim başımda d̄dim. Ondan sora beni v̄rdiler buriya. Ben üç ayın içinde emb̄le ḡapıdan, bacadan çıhmirdım. Onnarın sesini alırdım iç̄rlere girirdim, isdemirdim. Z̄orunnan v̄rdiler. Babam v̄rmirdi, r̄h̄metlik babam. R̄h̄metlik dayımgil geldiler 10bi tene Muş'dan adam geldi. V̄rdiler ama bu eve geldim ama r̄h̄metlik benim ağzımdan aldı burnumdan v̄rdi. Arpayı buğdayı başımda bütürdi. Küçük de v̄rdiler beni. Bi de n̄zliydim. Dedemin evinde nazlı b̄yümüşdüm. Arpayı buğdayı bitürdüler.

F.K: Nasıl hayat geçürdün onnan?

15M.K: Nasi hayat geçürdüm ama nasi! Ama Fedime ben çoğ̄ çalışganıdım. Geldim iki ay sora r̄metlik h̄sede oldi. Z̄atü'l- ceme yağalandi. H̄sede, h̄sede, h̄sede. H̄sdeligiynen urğaş, urğaş, urğaş. Bu uşahlar oldular. Uşahlar olduğ̄dan sora ben ̄le çalışurdum ki aynı ḡsrağ̄ at gibi. E çalışdım ama Fedime ̄mrümi bütürdüm. Sen dur

da ben çalışım sen hesdesen. Sen üzölme hesdesen diyirdim. Oni otuz dört sene ele 20bağdım. Otuz dört seneden sora, abu uşahlari böyütdüm. O öldügi sıra Budağ asgeridi, Aysun nişanniydi. Uşahlari alırdım, Aysun'ı alırdım sepete göyirdim, kartola çapa vurırdım. Orağ biçirdim. Gidirük tarlayı biçirük. Rehmetlik beceremir. Bir beirin arhasını, belini sıhamir. Embële durir bağıram. Biçer biçmiş ben de desdelirem. Bağdım ki bu ne gavuşdurabilir... Orağı soğdum belime, dırımığı aldım 25elime. Dırımığı göydüm, bağlari parta vurırdım çabuğ çabuğ. Gelirdim desde vurırdım. Desdeyi vurduğdan sora hem desde vurırdım, hem dırımığ çekirdim, hem parta vurırdım. O belini bile sıhmayı edemirdi. Ya ben ele çoğ çehdim vallah. Pancar tarlası, orağ biç, gırg gün tarlalarda orağ biçirdük yalağoz başıma. Vallāh billah Fedime gırg gün tarlada biçirdim de, orağ biçirdim de acab o gün olacağ mi tarlanın 30başında yoğurd ehmek yiyek de. İki sene üs sene üsdüsde ben Ramazan'da tarlada orağ bişdim. Hem orucudum. Ramazan gelse de bi pırtık yoğurd ehmek yesem tarlanın başında.

F.K: Nasıl çalışırdın? Aj susuz. Ferden firsantdan... Ama yenilirdi Medine yenge. Hem çalış hem yê.

35M.K: Vallah Fedime, hêç aldurmırdım. Ele biçirdim ki vallah billah bi gün geldi baş bağladı. Tam iki part ot biçmişem. Dêdi ki sen nêyêtmişsen böyün? Ne harten bişme? Birez de buğda da derinidi. Dêdim valla cırık cırırdım. Embële tarlayı hün edirdim. Cırık cırırdım ki açılırdı, birden açılırdı. Ğırd demürli tarla, Kısanta yoli. Pancara gidirdim, pancar edirük. Bunnar hep kuçuklar. Gine bunnar böyüdüler 40babalariynan tarlada göyirdim. Künde dört kèren Sehsen Vèrenler edirdim. İrgat êtdük. Ben gidirdim sabağınnan ehmek alırdım, yoğurt alırdım. Herşeyi alırdım umuzuma, gelirdim tarliya. Yiyirdiler, içirdiler davar gelir Ğırd dene göyun sağılacağ. Nevolacağ, öyliye davar gelirdi. Gelirdim bi daha Ğaça Ğaça göyunnari sağırdım, bunnara bi pırtık sıcağ bişe alırdım, gidirdim tarliya. Gidirdim ki daha 45goyduğum honi daha bitürmemişler. Yolda gelirdim. Bi daha ikindiye bi daha dön mala. Medekler var. E Ğız bacım uşahlarım yêtişdi ama ağartım da kesildi. Cinğolar, lorlar, yağlar hep yerlere tøkilirdi, üzler. On iki dene cinğoyi hep doldurırdım. Rağmetlik satirdi bi dağ doldurırdım.

F.K: Ama esgiden yoğ. Uşahların küçük şindi yiyen çoğ. İsdanbol da yoğudi.

50M.K: Aşindi sekiz gişiyey, sekiz tene benim çocuğlarım bi de ben dokuz, bi de gardaşım on. E benim elimde durmirdi. Herkeze vèrdim. Ona buna vèrdim. Ben çoğ çekdim yani. Gelirdim ikindi mehli diyirdim ki ehmek yoğ. Mali muli sağırdım. Comoşi mamoshi sağırdım. Embèle oturirdim. Diyirdim ben gağım tandur yağım. Nasıl yağım? Yorulmuşam. Eyip gelirdi bi de bennen tandurun başında oturirdi. **55**Diyirdi ona garılar diyirdiler, düşer tandura da yanar. Anān sāhib ol. Ekmegi yari èdirdim. Ayıpdur söylemesi hamileyem. Orucumu bozmamışam. Azra abla reħmet canına olsun o da Sipdorusli gètürdi ya komposdi gètürdi ya et suyi gètürir. Ğız diyirdi abuni ye de sora hem ye hem bişür. Ehmegi büşürürdüm. Sabağ ezeni, Allahu Ekber, diyirdi. Diyirdim, gağım yatım mi, işleri mi görüm, mala mı gidim? Diyirdim **60**ki ben yatarsam mala daha gağamam. Ğahırdım lambayı alırdım, lambaynan mallari sağırdım. Bèş dene camoş sağılırdi. Bèş dene inek varıdı. Onnari sağırdım bi daha sahat yèdi olirdi. Motorlara gavuşırdım. Binirsem binirdim, binmirsem yürüyerek gidirdim. Vallah gidirdim guşluğ mehli embèle dartırdım. Ğuşluğ sıcağı vurir. Ben tabuqlıram. Reħmetlik behen diyir gari gari bi pırtık avu honin üsdünde **65**yat. Göre yatıram. Bu herif ölükden sora da daha çoğ çekdim.

F.K: E tabi o ğadan uşah uğuran bindi.

M.K: Diyirdim ki, bu herif benim ömrümü bütürdi. Reħmetlige dèyirdim ki benim ömrümü sen bitürdün. Bi gün görmedim. Diyirdi ki, gari abu güneş güler, güler de senin sıfatān vurir. Niye münkürlük èdirsen? O öldükden sora da dèdim keşge **70**ölmüyeydi de, sağ olaydı avu şiltede duraydı da ben gine oni otuz sene bağardım. He vallah billah. Ben çoğ çèhdim, aşuri çèhdim. E şindi daha Allah behen ehmek vèrdi, ağız vèrdi. Çoluğumi çocuğumi ehmek sahabi ètdim. Hepsini èverdim.

Sen yetim mi büyümüşün Medine teyze?

M.K: Anamdan bèş ay yetim ğaldım. Ğaldım onun bunun elinde. Evlatlığ sanki **75**vèrdiler. Aldi götürdüler beni Muş'a. Benim ezemgil oriya köş gètdiler. Muş'a gètdim, üç sene Muş'da ğaldım. Böyüdüm behen düvürçi geldiler. Böyügüdüm yèdi yaşımda gètdim. Dedem reħmetlik nenemin gocasi babaannemin gardaşıydı. Dèdi ki evet benim yanımda, ben böyütdüm ama onun babasi var. Tutdı beni babama yolladı. Babama da geldim ama babamın evinde bi dat görmedim. Analığ elinde. Beni **80**vèrdiler ayle. Çile çile... Ömrümü vèrdim uşahlarım. Ben ömrümü hep kütah ètdim. Hep uşahlarımı böyütdüm. Yoğsulluğunnan çileyen, ehmek bişürmeynen,

tandur yaħmaynan, k yveniliknen. Onun bunun ekmegini biŐ r rd m onun bunun tanduruni yaħardım, ona buna iŐ  g rirdim. G n z de  demessem diyirdim, aħŐ mandan ħamuri yoğ rum da ben aħŐ mandan b Ő r rem. Esgiden Ő ndiki gibi t p mi ħapıda **85**ocaħ mi yaħirlar? Tandurun tıŐ sı, o ağ rtıları... Ġız aŐ ndi ħolaylıħ. Yemek biŐ rme, ağ rti  tme.

F.K: Medine yenge, ben daha bi senenin geliniyem. ħamur yoğ rdum, ħutladım. Eħmegi biŐ recem, b Ő remirem. Daha gencem. Ekmegi vurdum Ő rta ekmekler hep tandura d Ő ir. Mecid amcam var gelmiŐ . Onnar da i eri girdi. E ben diyirem bu **90**ekmekleri misafirlere nasıl  ığ ardacam? Beni g lerlerler mi? Acabaz ayıp mı olur? Yani bi tehnenin yarısı tandura ħ tdi. On on beŐ  tene var. B le bu ħadar bu ħadar. Amcam d di ki senin o ekmeklerin ben yiyecem. O ekmekler behen altun. Ben t ħ Van'dan gelmiŐ em, senin o eħmeklerin behen altun. Saħın morelsiz olma.

M.K:  ifdeki yemek datli olur. Esgiden  leydi. HerŐ eyin dadi varıdi. Dadi lezzeti **95**varıdi. Ben ona buna yemek b Ő ririm de, haca gidenlerin etini b Ő ririm. Altı ħazan, beŐ  ħazan malına g re. Ben kimsiye y d rmirem. AĞ zıma alıp d dını bile baħmiram ki n d r, ne deheld r? Bereket de vardi. Ő ndi bereket de yoħ. ĠoŐ şuluħ da yoħ. Ő ndi devat  tme de yoħ.

F.K: Biz Ő ndi d Ğ n yapacayuħ. Daa bir hafda var gelin gelmesine. Bu babam r ya **100**g rir. Babam r ya g rir ki  v yıħilir  sd ne. Ġalir duvarın altında. Assahdan babam, gelin ħ t recey k. Fırtına, zehmeri ħar ħıŐ  ondan sora babam gidir. ħızekci babamın  sd ne d Ő ir. ħıŐ anta yolunda d Ő ir. Bi gidir babama biŐ e olmir. ħızek gidir gidir ikincide ħızek bi daha yan devr lir. O ħızekci babamın  sd ne d Ő ir. Ġaħım d rken dirsegini dayir ħaburĐ sına babamın, ħaburĐ sı cigerine batir. Biz de **105** le bizim ev ħalaba ki ħovalarnan yağ lar d zili. K yveni tutmuŐ uħ. K yveni de Nazire Abla. Eħmet Baba'nin ħarısı, bi de onun bacısı. Bizim  v de  le ħalaba d Ğ n ki giden gelen, giden gelen. Yemek biŐ recekler. Babam o arada d Ő m Ő  ħ t rm Ő ler ablamgilin ħonaĐ  odasına yaturmuŐ lar. BiŐ eden ħeberimiz yoħ. Gelin geldi, d v r ci geldi. Yedi iŐ di babam odada yatar. Abimi atdılar i eri, babam  Ő  ħ n sora  ldi. **110** Ő  ħ nden sora  ldi ama babami Paked'in ħarısı diyir ki, anamın yerine ki ben ħocamın bedel hağ Ğ nı arıram. Gelirler anama baħirlar ki anam ħ zel ħapali bi ħari. Anamdan buni h c ummaŐ an. Nemisem baŐ a hapisanede yatan ħadın ona ħasdi varmıŐ . Anamın yerine ħendi Ő kat  dir. Babami mezerden  ığ artdılar mi bi hafda

115sora. Mezerden çığartdılar ben de babamın yanındayam. Êle ağlıram ki nasi jandarma, doğdor, savci hep köwde. Babam sanki Medine yenge bugün ölmüş. Eller yemyêşil. Abu üzügün yeşili vallaha. Babamın anni ter. Dêdi doğdor ki ben buna hêç el vuramam dêdi. Bu adam şehit gêtmiş. Buni biz niye incelirük yani. Buni ne diye eşir deşirük. Buni bi daha ğapartdılar, mezere goydular.

Hatice abla senin gelinin değıl mi?

120M.K: He. Aşindi Hatice'nin anasi, babasi nurun içinde yatirlar. Ğızlar behen diyirler ki, Hatice'yi gendi göylünnen aldın da, severek aldın da o yüzden Hatice'yi... Ğız Hatice insan, Hatice yemekli, Hatice hizmetli. Hatice'nin insanlığı çoğ. Şindinin genşleri ne annarlar ğadiri ğıymeti. Esgiki insanlıklar yoğ. Ne ağlama var ölüde, ne şivan var, ne divan. Gidirsen ölüde oturmuş kıs pıs, her biri bi kenara **125**çekilmiş. Ne ağlama var ne sesinnen dème var. Esgiden diye diye ağlırdılar. Dêyişler diye diye, lavuğlar diye diye...

F.K: Medine yenge erişde merişde de êtdin mi?

M.K: Bizimkiler yapmirlar. Bunnara dêdim ki, gelmissen buriya gelin yapın da alın gidin. Zironi orda êdirler de erişdeyi merişdeyi êtmediler. Bu dêdi ki, ona ğaynanam **130**êdecek. Ahan Hamide'yi de poncutdi. Esginin çörekleri... İş goyirdılar, pağaç êdirdiler. Patlağ patlağ pağaçlar haniya.

Pağaç ne?

M.K: Abêle êdersen, uzun uzun êdersen. Ortasi patlar tandurda. Ğundul ğundul onnar pağaç olurlar. Kete ayri olur. Aşma çörek ayri olur. Fedime biz neler çekdük. **135**Êle bağlar varıdı ki oturırdın da bağlar ta hırtlığında. Benim bu dizlerimin ağrısı o bağlardan oldi. Ben o bağları ğaldurir indürir omuzuma vurırdım. Ğuvvet varıdı. Ondan sora da o bağları gêtürirdük bi daha tandurluğa. Tandurluğun üsdünde doğuz parti vurırdım. Ondan sora da o bağlari nerdivannan heriflere vèrirdük, şey vurırdi, hem de fig bağlardi. Şindi ğızlar ğarılar kengerler. Aşindikiler ğuklir durir. Tayuğ **140**gibi ğuklir.

Hamide teze gelin sizin êvde. Biz de gêtmişük Hamide'yi görmiye motoran rehmetlik Fahri, canım çıhsın ğardaşım. Fahri'ynen birabar gêtüdük motoru eyledük. Bi tenesi yanımızda tikildi. Uy dêdim, Hamide mi, başında çar? Ben de çardan êle huylanıram ki êle çardan zıtlanıram ki ne dèrsen dè. Ğahdım ki başında çar. Uy,

145Hamide ben ölmüşem mi sen çar örtün? Éle Ruşdi, bizim köwde yoħdur. Şindi örtmirler hêş bişe. Rezillik hırtlıħda.

METİN 16

Konuşan : Fuat Yeşil (64) / Okuma-yazma var

Derleme Yeri : Karayaşmak Köyü

Konu : Askerlik anıları, geçirdiği hastalık

1Okuma- yazma biliyor musun?

F.Y: Kendi kendime örgendim. Birez gëtdim yani.

Ne kadar zamandır, burdasınız?

F.Y: Ben hemen hemen kırs senedür burdayam.

5Aslen nerelisiniz?

F.Y: Aslen burali. Sehsen dördde geldim, Bayburd'a. Bi geldim gëtdim o sıra hastalandım, geldim buriya. Ben İsdanbol'a gëtdim çalışmiya, orda evlendim. Ordan buriya geldim. İki sene burda çobannıħ yaptım. Bende sancı varıdı. Ben Erzürum'a benim böyügüm vardı, Nihat, o beni aħrasında götürdi. Hacı İlyas var, o benim

10amcam, onun motoriynan gëtdük. Ben tabi bağıriram. Bayburd'a gëtdim, orda hasdaneye şey ëtdiler. Hasdanede dediler. Bu Erzürum'a indim, hêş heberim yoħ. Ābim beni götürdi oriya, Araşdurmi'ya. Orda Araşdurmi'ya biraħdılar. Beni yaturdular. Benim hêş heberim yoħ yani. Hacı ābim geldi. Şıringaynan su çekmişler.

15Suyi çekdikleri gibin gendime geldim. Hacı ābim, dedi, Fuat, dedi. Dëdim, buyur? Doħdor dedi ki, imza atacaħ kesin emeliyat olacaħ. Başğa çıħar yoħ. Dëdim, Allah, ne demisse o olur. İşde beni emeliyete aldılar. Orda sehsen dördde mi emeliyet oldum? Geldim buriya barsaħlarını çoh çehdim. Seksen dördde de buriya geldim, babam befāt ëtdi. Ondan sora sancım hêş durmadı. Sürekli sancılı oliram. Benim

20aħradaşım var. Allah rahmet etsin. Onun bi tavsiyesiynen ben Bayburd'a gëtdim. Doħuş sene çekdim, yani sancılanırdım. Doħdora gëtdim ilaç vërdiler been. Ābim deyir ki, sennen emeliyet olan gëtdi Arabısdan'a, Suriye'ye çalışmiya. Sen niye gëtmirsen? Kimse inanmir ki. İlacınnan o şeyi düşürddükden sora daa şeydëmirem.

O arada da ufaqlıh da geldi. O da rahassız onun da torbada daş var. Dèdi, ğardaşlıh **25**dèdi. Bøyle bøyle tohtor, dèdi, ğurban bayramına izine gètdi, dohuz gùn. Beni çağıracağ. Èy, dèdim. Dohuz gùn bitdi. Gètdük oriya. Tohdor, makine var, makineye aldı. Dèdi, sen nasi yaşırsan. Dèdim, bøyle bøyle dèdim. O taşı düşürtdükden sora daa idrar yapamiram. Haşa burdan tuvalete girdim mi sanki doğum yapiram. Bağıriram. Ğarnım tekral şişmiye başladı. Ondan sora dohdor dèdi ki, seni hemen **30**emeliyete alacayuğ. Hemen beni Bayburd'da aldılar beni şeye. İne vurdular, aldılar emeliyete. Allah abuni èy ètsin. Hacı ābim inanmirlar, kimse inanmirlar. Yav, yalandan edir, deyir, işdik. Nèyse emeliyet ètdiler, taş aldılar sanki bële bi ayıldım, sanki yèni bi dünyiya geldim. Ābim geldi, tohdor dèdi, taş. Yav, dèdi, biz inanmiruğ ğardaşım dèmek dorĝi söyler. İşdi ondan sora ben yani yèni dünyiya geldim. Faħri **35**dèdi, gèşmiş olsun. Dèdim, sen emeliyet olmadın mi? Dèdi, yoğ. Onun ciyerlerinde sorun vardı. Taşı aldılar yani, altı ay sora mi, bi sene sora mi befāt ètdi. Ben ğurtuldum. Yani dohuş sene çehdim ama şimdik èyem yani. Normal şekilde çalışıram. O zaman ben de gine çobannıĝa gidirdim, Sisni'ye. Dèdiler ki sizin köyde bi cenaze var. Dèdim, ne cenazesi yav, dèdim. Faħri'yi gördüm, ben Demirözü'de. **40**Bağdım gözlerinin yannari hep siyahlaşmış. Dèdim, hanıma Faħri eminin durumu hèç èy deul. Aradan on gùn mi, om bès gùn gèşdi, dèdiler, köyde cenaze var. Uuy dèdim, Faħri öldi. Dèdim, onun ciyerlerinde sorun vardı. Emeliyet çoğ zor ètdiler. Ondan sora işdik bële urĝaşıruğ. Sadece ben çalışıram. Millet inanmir. Benim olayıma hèç kimse inanmadı. Seksen dördde emeliyet oldum. Orda taşı aldurdum. Ondan sora bazen rahassızlandım. Şindi gène taş var bende.

45Kaç tane çocuĝunuz var, Fuat Amca?

F.Y: Benim bès dene çocuĝum var.

Ne iş yaparlar, nerdeler?

F.Y: Üçi erde. Dört gız bi oĝlan. En kuçuĝum burda oħir. O da lise ikiye gèşdi. Oĝlan da işdi asgerliyini yapdı. O da bazen sözümi tutir, bazen tutmir. Onnan **50**urĝaşıruğ. Èvlenme şeyi gelir. Vallaa beni babam èvermedi. Gèt çalış, gètür ben de seni èverim. Ben oħuma yazmayı kendim örgendim. Anadın mi? İşdi asgerlikden sora enişdemin orda çalışdım. Emriye bacımın ğocasi, İsmayil'in en böyüĝ amcası. Orda çalışdım. Orda yazıldım. Şeye girdim, ilaç fapriķasına, girecem. Dibloman yoğ dèdi. Dibloman olmassa seni işe alamazuğ. Nèyse gètdim, imtāna girdim,

55Gadıköy'ünde. Gazanamaduğ. Matamatikden gaybetdim. Abu Fatma'ya dedim, matamatigın guvvetli ohi. Her yerde olursa olsun matamatik. Çünkü her zaman lazım. Gazanamaduğ, gaybetduk gelduk buriya. Burda işdik ben bahiram yani a, b, c'yi örgendüyümmen gendim sökdüm. Yapdım yani. Burda girdim o zaman Demirözü'nde Saffat Hoca vardı. Orda girdim imtāna. Bi seferde aldım. Hayat 60şartlari urğaşir gidirük.

Askerliğı nerde yaptın?

F.Y: Acem birliği İsparta'da yaptım. Usda birliğini İskenderun'da yaptım.

Askerlik hayatın nasıl geçti?

F.Y: Benim asgerlik çoğ ey geçdi. İsgenderun'da hęc gış mış yoğdi. Üsgeklere 65yağardi. Ora da yani küçük bi İsdanbul. Denizin kanari. Asgerliye gëtdim, hës şeye binmedim. Asgerlikden önce ben ğurbete gëtdim. Oriya gëtdim. Üsteymen gelmişdi, Esgişehir'den.

Askerlik arkadaşlarınnan hiç görüşüyor musun?

F.Y: Asgerlig arhadaşlarım, Trabzonni vardı. Yeşil Ova köyünden. Adı neydii 70Allaasan? Ondan ğonuşurduğ. İsmail Şendoğan, Selaaddin Poyraz. Selaaddin Poyraz şeyli, Samsunni. İsmail Şendoğan Trabzonni. Oriya köçmüşler. Orda ğonuşduğ. Gëtdim ben oriya. Üş sefer gëtdim oriya. Bi olay oldi. Tabi asgerlikde annadduğ. Bi ğardaşım var dedim. O da asgerden sora, babasi Avusturya'da, babasi gelirse o da gidecek oriya. Tabi benim asgerlikden sora yapduğum insanñı, başğa 75türli şey etdi. Dëdi, Fuat dëdi, benim bi ğardaşım var, dëdi. Bi ğız meselesi oldi. Sâdet var. Hacı Ali'nin ğızı. O da şeye gëtdi, Emir'e gëtdi. Dëdi, bële bële, dëdi. Benim ğardaşım var bekâr. Onu da dëdi, Avusturya'ya götürecem, dëdi. Babasi oni götürmüş o da oni götürecek. Dëdim, bële bële, dëdim. Tamam, dëdi. İşdig asgerde buni ğonişiruh. Nëyse asgerlik bitdi. Gëtdük oriya. Gëtdim ki ğardaşımın 80barmahlari yoğ. Benim Bayram kimin. Burda da söyledim işdik. Söyledim ama ābimgilden çekindim. Dëdim, bële bële, dëdim. Olmadi yani. Dëdi seni Avustuya'ya götürecem. Nasi bu iş olmadiysa beni götürmedi. Asgerlikde biz de debboya gëtdük. Silah debbosuna lōbete gëtdük. Ben de orda açılığ yapiram. Çay yapiram. Dëdi, ben şeyi vuracağum. Yëdinci bölükde yüzbaşıya dëdi. Dëdim, ahan bële bële 85çocuğların var. Ahan vurdun oni. Sora nevolacağ. Senin ocağın batar. Çocuğların da dëdim, mādur olur. Yani, ğafaya doldurmuşdi. Asgerlik bitmeden önce, ële oni

engelledük. Ama engele ben taħiliram. Gëtdük nêyse dëdi, ābimgilin adresini vërdim geldi oriya. Dëdi, ben gidecem paşaporti almiya. Tabi çıhriħcılar oni yaħalir. Dëyirler, sen burda bekle. Biz senin şeyin gëtüreceyük. Burdan gidir öteden çıhirlar.

90Ablayla evlenme hikâyeniz nasıl?

F.Y: Görüci usuliyınan yani. İşdik yëngem dëdi, seni ëverecyük. Gümüşānelileri hep gëzmiş. Yoħ dëmiş, anasi babasi yoħ, sen nası ëverecën? şudur, budur. Neticede ğaynanami ğapi ğoñşullar, şindi. Dëmek Allah da yazmış. Niřannanduh mişannanduh. Dëdim, Yusuf dëdim, ögey dayım ama özden daa ëy, yav dëdim bu **95**bişe bilmir. Ben dëdim bu nişani geri alacām. Olur mi olmaz mi? Neticede ben parayı nërden yığacām, dëdim. Buni ğaldurduħ zorunnan ğaçurduħ. Ögümüze jandarma çıħdı. şifor taksiyi süremir. O arada gëtdük Yusufgile. O zaman onnar da Sarıyer'de. Ğaynatam da hëç oralıħ olmadı. Yani Allah razı olsun. Yani bunun yaşı da dutir. Diyelim ben yirmi sekiz yaşımdayam, bu on sekiz yaşında. Nêyse Yusuf'un **100**bi ğızı vardı, dayımın toruni. İşdik o ara befāt ëtdi. Oni Sanayi Mahallesinde defnëtdük. Ėle işdi. Ben de çalıřduħ malıřduħ, sancı tutdi. Bël ağrısı tutdi. Sarıyer'de Mirat ğalfada çalışırdı. Dëdi, yav gëtme, dëdi. Dëdim, gidecem çalışmam, dëdim. Ondan sora geldük buriya.

Tarlada çok çalıştın herhalde? Ne işler yaptın?

105F.Y: Ben asgere gëtmeden ëvlenmeden önce ābim asgere gëtdi. Ben yani çoħ çalışdım. Diyelim ki başğasının tarlaları bizdeydi. Avu ğor paħarın altında vardı. On yëdi dönüm Ortağ'ın altında vardı. On yëdi dönüm amcamgil aldı, ğardaşı aldı kırk beş dönüm. Ābim asgere gëtdi, onnari ben bişdim. Tırpannan biçirdim. Diyelim ki günde ğaş bağ bişdim. Elli bağ. Oni biçirdim. Sabaħ da ële gidirdim. Oni toplırdım, **110**babami yolçi ëdirdim. Aħřama ğeden bitürirdim, gelirdim ğarmani aħdarırdım. Artuħ olmussa toplırdı. Yani aşindi dëyirem ben onnari nası yaptım. Babam yardımcı tutdi. İşde deyirmene gëtdim. O zaman da deyirmene gëtdim. Sancılandım işdik. Maşşayı dürdi, ğoltuğuma. Hacı Ābi sen dëdim, gët köye, köyde hesaplaşacayuh. Geldim işdik, ğarmani aħdardım. Onnan çala çal ëtdük. Avuriya **115**oturdum. Eşiğe ğafami ğaldurdum. Buriya (burnu) çaat! Yeri bellidür. Çoħ nişancıdur yani. Taş olsun tabanca olsun. Nêyse ben orda bayılmışdım. Annem işdik çoħ yanardı. Anneme birden bire bişe oldu, babamın ölümünden sora. Sāhip çıħmadım, oy ocağımı baturdun, malımı yëdin. Ben de Allah için geldim, otuz kırđ

dene tayuḥ vardı, onnari kesdim, yèdim yani. Yèdim babamın sağlığında yèdim. **120**Gelki Allah sâibimiz. Annem ğociya Bursi'ya gètdi. Ama ben her sene gidir, oni görirdim. O gelmedi. Son seneydi, haydi dèdi Bursi'ya gidek de ğaynanami ğörek. Dèdim, yoḥ, dèdim. Aramız yoğidi gètmiye. Her sene gidir görirdim. Ğesseydük. O senesi de para yüzünden gidemedim. Annem tabi befât ètdi. Hasdâne bekliirdi. Ğızlar yaḥındi onnar gètdiler. Gètdim tabi ğavuşamadım. Dèdim, Ohran gidemedim. **125**Dèdi, olsun ben seni yollardım. Sen de daha sora vèrürdün. İşdik dilendim de. İsdanbul'da dilendim. Bi sene mi iki sene mi dilendim. Geldim o paraynan, mal mul bitdi yani, ğardaşlarım yardım ètdi. Enişdem var. Abdullah enişdem çoḥ ehmeyini yèdim. Yardım da ètdi. Çoḥ çekdim. Diğgetsizlik mi, artuḥ nedense? İlk emeliyet oldum. Ğaḥdım. Şimdik sevinirem ki ğurban bayramına gelecem buriya. Orda **130**sancıldım işdik bir ğün mi iki ğün mi ğala. Ğarslı miydi, Aşğaleli miydi? Memet Bey'in oğlu da vardı oralarda, toḥdor. Duramiram sancıdan. Dèdi ki suyi bol iç. Ama benim böbrekler möbrekler dolmuş yani. Hesab èt ki ḥortumu taḥirlar ğum dolmuş. Ameliyatım benim iltihaplandı. Doḥdor emeliyet yerimi aşdi. O ğarın taslari içerde ğalmış. Beni bağırda bağırda burdan buriya aşdi. Beni bağırda bağırda o iltiabi **135**temizledi. Ben o zaman otuz yaşımdaydım. Dèdi, yav dèdi, her adam dayanamaz dèdi. İşde ondan sora, Ğurban Bayramından sora geldim. Bađırsaḥ dışarda. Hâlen de millet been ken ğüdür. Benim ğarın şeyim açuḥ. İki kèren emeliyet oldum. Gètdim, dèdi. Kendèn èy baḥ. İşde geldim annem been èy baḥdi. Ben de mal mul kesirdim, kendime baḥdım yani. Annem de ḥas baḥdi been. Bu da o zaman câhil ben de **140**câhilim. Otuz yaşımdayım. Gètdim dèdi felancı ğünü gelecesen. İçeri girdim tabi, mâmeleyi yapduḥ. Dèdi, Yeşil èy baḥmıssan. Doḥdorlar topalandılar ama o zaman da duydum. Ğıssa boyli doḥdor vardı. Dèdi, hemşerim suyi bol iç, dèdi. Ğonişirken duydum. Dèdi, böbrekde daş var. Bu böbreyimde taş var benim. Ğurtulduḥ ama doḥus sene çekdim ben. Torbiya daş düşmüş. İlaş ğullaniram ya. İlaç èridi artuḥ. **145**Bazen ğum geldi mi çoḥ zorlaniram. Faḥriye'den Allah rāzı olsun. Onun tafsiyesiynen bu hayata geldük. Dèmek ki içilecek, çekilecek dèmiş şey var.

Şimdi iyisiniz değil mi?

F.Y: Şindi de işdik atmış dört yaşıma girirem. Fazla zorlanamiram. Kendimi ğolliram. Daa çalışamiram. Ğolay deel. Aburalari kendi başıma yaptım. Dilekce **150**vèrdim bā işdik sağlar şey ètmış.

Şimdi ne işle meşgulsünüz?

F.Y: Valla işdik çobannıh yapırüh. Bey yapmiyacağdım, oğlana sebep şey etdim. Oğlan da benim ağzımdan aldı, burnumdan töhdi. Çobannıh yapmasam gene sağda solda çalışacam.

155Oğlunuz ne yapıyor?

F.Y: O da işde tosun otarir. Onun da barmağları yoğ. İş gázasi geçürdi. Şindi benim babam aşindik Cingene Yurt dèrler oni Zaranili birisinden ağalardan mahgemiye vèrmiş. Babam silirmiş, amcam tezelirmiş. Babam diyir o zaman gázandım. Dört bin, bès bin lira o zamanın parasi dèyir satun alduğ. Yani devlete gidip de mahgemiye **160**vèrmek, èy bişe deel. Şindi oğlani mahgemiye vèrdiler. Gidir gelirük bi sonuş yoğ yani. Ömer de, avukat tutduğ oni. Yani sonuc alamirüh.

Oğlunuz bir işte çalışamaz mı?

F.Y: Oğlan çalışur da sebâti yoğ. Oni ben dolanduriram. İsdanbol'a gètdi, sahatlandi geldi elinden. Fapriqaya girmiş. Fres yani bu, nem orda saat şeyleri, şemşiye **165**memşiye yapirlar. Yani işdig orda mahgemiye vèrdük. Yani Bayram'a da dèdim. Èy şansın var, dèdim. Ben bahşa şeylere girdim. Cingo işine girdim. Bende egzama vardi çalışamadım. Çobannıh bitdi, para da bitdi. Yani hep birden vèrmezler. El'lira, yüz lira. O da bişe yapamassan. Has para alamirsan. Para has da işdik vèrmirler. El'lira vèrirler, yüz lira vèrirler. Sürinirük. Demirözü'nde çalışdım, geçen sene **170**İşkur'da. Bu şindi oğula gidecek, şaşdım da galdım. Başga gelirimiz de yoğ. Bi sene gètdim oturdum şeye, oni annadım. İsdanbul'a gètdim. Bèle bağırsağlarım dışardaydi. Eminönü'nde cami var. Tabi rahassızam, bağırsağımdan. Uyumuşam. Şahbam da düşmüş öğüme. Mendil aşmışdım zaten. Uyandım ki şahbam dolmuş. Onnari çabuğ çabuğ topladım, doldurdum cèbime. Zābitalar beni yağaladi. Dèdi, **175**ne var, dèdi. Dèdi, hès hasdayam dèdim. Yalan dèyirsen, dèdi. Dèdim, bèle bèle. Aş bām, dèdi. Dèdim, assam emeliyetimi görsez, yardım èdece misiz? Ne yardımı, yalan söylirsen! Nèyse aşdım bağırsağım dışardaydi ya gapat gapat, dèdi. Onnar da yardım ètdiler been. Ordan geldim, işdik o paraynan iki sene Erzürum'a geldim gètdim. Has para topladım. Ama doğuş sene çèhdim. Fahriynan barabar. Ondan **180**sora da doğuş sene de siğara işmedim. Emeliyet oldum gulturdum. Dèdim, Allah'ım bişe isdemirem. O zaman bès dene çocuğ var. Avu torbayi galduramiram. İkimiz de galduramaduh. Bi oğlan işdik. Şindi oğlan üzümüze bahsa da avu gızı

oħutsaħ. Lise ikiye gēşdi. Dörd dersden taħıldı. Şindi abu şeye dilekce vërecem. Baħşa gücümüz yëtmir ki. Gëtdim şeye de avu kömüri al da dëdi, dilekce **185**vëürsen düşünürük o zaman. Benim bi sıķortam yoħdur. Sajları aldım ahan ğapının ögünde. Ğanım dëyir ki bunnari gören sehen saj vëtür mi? Dësinler ahan Osman Aĝa'ya sorsunlar. Ben bunnari vëresiye aldım. Añadın mi? Oĝlan gelsin onnari daşiyacam içeri. Ben onnari damınnan merege aldım. Oriya ğar suyi dolarsa ne olur? Èvin içine dolar. O zaman hëş gendimi ğultaramam. Ben hırhızlıħ **190**yapmadım ki nère götürüm? Sacınnan olmir. Aĝaş meselesi var. Dëmiş isdiyenin bi yüzi ğara vërmiyenin iki ğara.

Eski Ramazanlarla şimdikiler arasında ne fark var?

F.Y: Esgiden insannıħ da çoĝudi. Esgiden diyelim ki burda ğırħ hâne vardı. Èle ğalabalıħdı. Diyelim ki bi ğomşunun tarlasi ğaldi. Ğavuşduramadı. Hemen oriya **195**yardıma giderdiler. Mesela; ğuzi keserdiler, ğoyun keserdiler. Yani ëleydi, insannıħ varıdı. E şindi üş hâne. Hep dëdiĝodi.

Bayramlarda eğlenceler yapar mıydınız?

F.Y: Gençler toplanurduħ, elbise ğeynerdük. Düyünlerimiz de ëy ğeçerdi. Düyünlerde ben ğeyde çalardım. Onnari oynadurdum, deliĝanlıları. En son Zeki **200**amcamın oĝlu var, en son düĝün onundi. Ondan sora da asgere macaraynan ğëtdük.

Bu oyunların ismi var mıydı?

F.Y: Damata oyun bizim burda yoĝudi ama bazen taşĝınlıħ olurdi. Diyelim ki en son bizim köwün hocasi var ya döyüş çıĝartduħ, en son oyun o oldi. Düyünler ëydi yani. **205**Èle çoħ çocuħları bıraħmazdılar düyünlerde. Atardılar dışari, durmazdılar. Macaramız çoħ.

Hiç unutamadıĝın bir anın var mı, Fuat Amca?

F.Y: Baba beni okula yazdur dëdim, yazdurmadı. Ğızardi been. E dëdim baba Ğurani ben çoħ hetim ëtdim. Kendi kendime örgendim. Mesela bu ilkoħula mi **210**gidir. Bunun aħrasından segirdürdüm yani. Yani çocuħlardan ğapdım. Şıķo dayının uşaħları vardı. Nusret'nen Remzi. İşdig onnardan ğapdım yani. Gëtdim biraz ğışın ondan sora babam pıraħmadı. Yani ben çobancılıħ yapdım. O zaman da kendi malımızın çobannıĝını yapdım. Benim oĝlan dëyir ki, ben çobannıħ mi yapacam? Biz de çobannıħ yapiruh. Ben üç çift öküz otarirdim. Bëş tene inegimiz vardı. Bu da

215gendi malımız. Ben aħşama ğadar otarurdum. Sabahnan ābim giderdi. Biz de burdan yoğurt alur giderdük. Yoğurt ğetdi her şey ğetdi. O zaman saĝlıhlyduħ. Sabah çay, öyle ğah çay, aħşam çay. Ben biraz rahassızladım da yoğurt geldi miħdardan. Sürekli ben sabahlari yoğurt yedim. Ğultardım yani. Davarın her şeyi yararlı. Yuni, kermesi... E şindi kömür alırlar. Kömürde bi hata yaptı mi **220**zehirlenirsen. Kermede эле bişè yoħdur. Sabah kerme yahduħ, amcamgilden ğalmış. Zehirlenme yoħ. Kömüre deyişmem ben oni. Ama işde davar saħlamırlar. Onun bahımı da ğolay. Bahma işdig ğarılar süt saĝacam diye hep kadınlar şeyinden ırkıni kesdiler. Aslında davarın bahımı ğolay da bu saĝım için. Emeliyetde bi tene geçi aldım, Hacı Salim'den. Üş dene yavrusi var. O da toħtorun tafsiyesiynen aldım. **225**Geçi südi her derde dermen dedi. Çünkü her çiçegi yeyir. Avu sütligeni bile yeyir. Bi tenesi yoncada yedi, şişdi. Oni kesdük yedük. Onnar ebële duvarın üsdüne çihirlar. Tayuħların pinini bile şey etdiler. Çoĝu arsızdılar. O yüzden piraħdım. Sütleri bolidi yani.

Bu köy nasıl bir köy, Fuat amca?

230F.Y: Bu köy çoĝ ey köy. Şindi de ey. Bi dediĝodi... Miħdarlıħ dediĝodusundan rahassız oldum, yani. O gelir sen been oy verece misen, o gelir sen been oy verece misen? Yav dedim, piraħın yahami, gidirem naħıra.

Bu evler kerpiçten yapılmış. Kerpiç nasıl yapılır?

F.Y: Topraĝı eşirler, samannan isladirlar, çıĝnırlar. Çamur edirler. Çıĝnırlar. Üş beş **235**gün bi ay durir. Eşgir. Ğalıba tökirler. Samani çoħ ğatırlar. Saman oni şey etmir. Saman oni çatlatmir. Ayırmir oni.

Bu evler kaç senelik?

F.Y: Bu yapılar mi? Bu yapılar çoĝ esgi. Taa dededen ğalma.

METİN 17

Konuşanlar : Ahmet Fidan (68), Hasip Niyazioĝulları (60), Neşet Öner (64)
Okuma-yazma var

Derleme Yeri : Demirözü / Kısanta

Konu : Askerlik, gurbet, evlilik

1Siz Demirözü' ne nasıl gelmişsiniz?

A.F: Ben, aslım Havnusliyam. Havnus köyünden, Demirözü'nde oturiyam.

Atalar nerden gelmiş?

A.F: Êvelini bülmem. Taa irellerden hâberim yoĥ.

5Askerliĝinizi anlatabilir misiniz?

A.F: Asgerliyim atmış ikide. Ordaki görevim şoforudum. Van'daydım. Van'da terhis oldum. Otuz ay orda bitdi.

Buraya geldiniz, ne işle uğraştınız?

A.F: Buriya geldim, şoforluĥ yaptım. Bi zaman İsdanbollarda şiforluĥ yaptım.

10Ordan emehli oldum. Şindi de âylem befât êtdi, böyle duriyam.

Çoluk çocuk var mı?

A.F: Hepisi İsdanbul'da.

Nasıl evlendiniz? Düĝününüz nasıl oldu?

A.F: Asgerden geldim. Atmış ikide evlendim. O zamanın görüntüsü ne? O zaman **15**ayıp varidi. Şindi bura gibi deyil. Şindi bu çeşid olduĥ. Hêş görmeden felancının ĝızını alın gelin. Bugün ĝêtdük, bir hafda sora aldudĥ.

Başlık verdin mi?

A.F: İki buçudĥ lira. Atmış ikide çoĥ böyüh para.

Peki, siz nasıl evlendiniz?

20H.N: Ben ĝêtdim bi köwe, Devetaşı köwüne. Ben başĝasına ĝetmişdim, oni gördüm, o oldi nasip. O ilk isdedüĝümü hêç görmedim. Doğma böyüme ben Pınarcık köwündenem. Esgi ismi Ösgürüç. Yimmi bês senedür de burda oturiram. Burda geldim manav tükani aşdım. On bês sene manavcılıĥ tükani yapdım. Ğapartdım şindi de. Altı çocuĝum var. Êvliler. Birini Adana'dan, birini burdan êverdim.

25Adana' dan nasıl buldunuz gelini?

H.N: Benim oĝlum, orda asgeridi. Görmüş, geldi, been dêdi. Annesine söylemiş. Annesi de bêle bêle bişê diyecem. Oĝlan bi ĝız isdir, Adana'dan. Adana'nın Gergedan köwi. Adana'yi ben hêş tanımam. Ama ĝahdım burdan ĝış, fırtına ĝêtdim. Adamlar beni çoĥ hoş ĝarşıladi. Onnari gördüm, onnari tekral ĝêtdüm buriya. Gelin **30**olacaĥ ĝızı, babasını, anasını. Geldiler bahdılar, burayi bêgendiler. Allah da yazmış, êverdim. İsdanbul'da da düyünnerini yapdım. Mutlular, bi çocuĥları var.

Tarlada da çalışmışsındır sen. Ne işler yaptın?

H.N: Buğda, arpa, yonca, ğoronğa... Bunnari tırpannan biçerdük. Dırmığnan dırmığlarduğ, elimiznen desde vururduğ, bağ bağlarduğ. Şindi ele deel ki bi dağğa da 35hepsi bitir.

Buralarda evliya var mıydı?

H.N: Bayburt evliya yatağı. Şindi ben Ağlar Baba'yi Şahsan görmedim de annemi götdüm, gelininin yanına. Möhörünü gelinine vemiş. Biz onnan söhbet étdük, geliniyenen. Orda bişeye Őāhit oldum. Çam tikmişler. Çamın yariya ğadar çam, 40yarıdan sora da bembeyaz. İki türlü çam. Hetta gelinine sordum ki niye böyle diye. Bazen solir, bazen beyazlaşır.

Ramazanlarda etkinlikler yapar mıydınız?

A.F: Évelden vardı. Millet birbirini tanurdu, bülürdü. Giderdi, gelürdü. Şindi hepsi gétidi. Çocuğlarnan Ramazani tutarduğ. Tereviye giderdük. Tereviden sora efendim 45ğehvelere gelürdük, otururduğ. Yérdük içerdük dërken, ğünner béle geçirdi. Bayram da geldi mi millet birbirine giderdi, gelürdüler. Oyani, buyani dërken zaman geçirdi.

Değişik oyunlar oynar mıydınız?

A.F: Oynarduğ. Bizim barlarımızdan oynarduğ. Benim ömrüm ğurbetde ğeşdi. Ben 50ne bilim dünyada ne var ne yoğ.

H.N: Aşuğ oynarduğ. Esgiden mesela bizim emsallarımız lopluk dërdiler. Burda sekiz on ğişi oni yağaliyacağlar. Oyun oynarduğ. Mesela bi odiya giderdük, arğadaşlarınnan. Ğayış oyuni yaparduğ. Ğabağ oyuni yaparduğ.

Kabak oyunu nasıl bir oyun?

55H.N: Mesela bizim tarlada üş ğabağ olmaz, bësh ğabağ olur. Yanniş dëdi mi bësh dene çubuğ vurur. Ğayışi eline vuracasan. Şindi onnarın heş biri ğalmadi.

Düğünlerde damatlara nasıl oyun yapardılar?

H.N: Bizim zamanımızda bizim ağzımıza, bir hafdaydi bizim düyünümüz, mendil ağzında ağzımızı göremezdük. Kim gelse ayağı ğağacasan, bir hafda. Dögerdiler 60oyun yapardılar bizi. Tüccarlığ yaparduğ. Ağanın şeyi tüccar, bu yanındaki de çobani. Çoğ oyun yapardılar. Bu oyunlari hep ğaldurdular Şindi. Şindi hepsi bi ğün. Bizim zamanımızda bir hafda. Davul çalardi, yemekler vëülürdi. Oyunnar yapulurdi.

Senin düğünün nasıl oldu?

H.N: Benim düyünüm, hızeyinnen gëtdüler. Ğar yağdı. Bir metre Ğar yağdı. O gün 65de gidip gëtürecekler. Araba yoĞ. Hızeklernen gëtürdüler. Mesela on kilometre yoli sabaĞdan gëtdiler, bi gün yatdılar. Atlari çëhdiler içeri.

Kışın nasıl yaptınız düğün?

H.N: ĞonaĞlarımız varıdı. Benim amcamın oĞli sağducidi. Yenge sağducidi bizi. Şindi bizim burda sağduş da yemek vërür, damat da yemek vërür.

70Sen sağduç oldun mu?

H.N: Oldum goñşuma oldum. Alaadin diye bi arĞadaşım varıdı.

Naparlar sağdıçlar?

H.N: ĞabaĞı sağducun başında patlar. Damadı Ğaçururlar. Suş vururlar, gel toĞli kes. Onun cezāsını sağduş vërür. Dāmata bişë yoĞ. Suya basdurdum bi adami, toĞlu 75kesdim. Bi Ğişiye de deel, köyün deliĞanlısına. Ey de bar oynaram. Hāle de oyniram. Şindi avurda davul çalsın benim burda gemüklerim sızlır.

AskerliĞini nerde yaptın?

H.N: Acem birliyi Bilecik, jandarma komutani, usda birlik AnĞara baĞanlıĞda yapdım.

80AskerliĞinde ilginç yaşadığın bir anın var mı?

H.N: BaĞanlıĞlarda ben birez löbet tutdum. Dayanamadım orda hasdaladım. Beni vërdiler Etimesgut'e, jandarma ĞaraĞoluna. Orda aşcılıĞ yapdım. Mesela bizim köyde Ğız Ğaçurmuşlar, yaĞalarduĞ. Öle Ğeşdi yani hayatımız. Üç buçuĞ ay māzuriyet vurdi, behen. Geldim annem vardi, babam yoĞdi. Yaşımı böyütdüm 85gëtdim asgere. Geldim, annem inanmir geldüğüme. Sen Ğaşdın diyir. Anam da yüz dört yaşında öldi. Kıb bëş yaşında anami baĞdım. Kıb bës sene of dëmedim. İnşallah onun duasının hürmetine de hayatımı sürdürürem.

Askerden geldikten sonra hangi işlerde çalıştın?

H.N: Reşberlikde çalışdım. ŞiforluĞ yapardım. BaĞĞalım vardi. BaĞĞalımı satdım 90ëvlendim. Libya'ya gëtdim. Geldim bi baĞĞal daha aşdım. Onu da Ğapartdım. Burda bi manav tükani aşdım. AyaĞĞabi tükani aşdım. Çëşitli işler yapardım, bazı imkanlardan dolayi.

Libya' da ne yaptın?

H.N: İnşaatda çalışdım. Beyenmedim soradan da.

95A.F: Èvlendükden sora Ğanzar köyünden buriya geldük. Burdan gëtdim Ğurbete.

Nereye gittin?

A.F: İsdanbol'a.

Bir tek oraya mı gittin?

A.F: Hāyır. Dörs sene taħsılarda çalışdım. Ondan sora da Ćevahir'ler diye bi firma 100var, oriya gēşdim. Onnarnan Libyi'ya gētdim. Libya'da altı sene tır gullandım. Ondan sora da döndüm geldim tekral Libya'ya. Otagarda çalışduħ. Oralari biz yapduħ. Ondan sora da emekli oldum, geldim buriya. Ćoluħ çoçuğ İsdanbul'da. Ailem befāt ētdi. Ben burda yalnız oturiram.

Yemeği kendin yapabiliyor musun?

105A.F: Patates, bulğur pilavi, gendime pilavi, efendim laħana... Ne varısa işde. Mējbursan yapmiya. Kim gelip benim yēmeyimi yapacaħ.

Libya' da yaşadığın, unutamadığın bir hatıran var mı?

A.F: Libya'da çalışduğum zaman topćular, oranın futbolćulari arabanın yanından gećerken řu ģadar dař řofor mehlinden ićeri atdılar. Burdan atdılar öbür camdan 110dışari çıħdi. Oni heć unudamam. Oranın insani pek ēyi sayılmazdi. Esgi arabalarnan gelür bizim yeni arabalara vururdular. Gelürdüler řantiyeye, sizin araba bizim arabiya vurdi hesabına.

Okula gittiniz mi, hiç?

A.F. Bēşe ģeder oħuduħ. Okula giderdük. Fısdanlarınnan dönerdük. Pantol mantol 115gibi ēle bişeler yoħ.

METİN 18

Konuşanlar : Medine Kurtulmuş (66) / Okuma-yazma yok

Derleme Yeri : Pülürek / Yelpınar Köyü

Konu : El sanatları, düğün, doğum

1Çocuklar doğduğunda ne yapardınız, Medine teyze?

M.K: Benim çocuħlarım, Hamide'yi, Eyüb'i höllüğünnen böyütdüm.

Höllük ne?

M.K: Gidersen bi yarın dibine. Torpağı halburnan elersen, irisi galur halburda. 5Götürür oni ğudi var, güveçler var onnarnan tandurun dibine atarsan. O yanir. Yanduhdan sora tandurun dibinden çıĝardırsan sıcağ sıcağ. O südüĝ işedi mi gine tandura ğorsan. O ğurir tandurun üsdünde. Götürirdim altına sert çadır kibin, altına elemesin aşşağı. Oni yayardım. Üsdüne bez ğordum. Hamide'ynen Eyüb'i ele böyütdüm. O uşahlar hęc mayasur olmirlar. O höllüğünnen böyiyen uşahlar hęc 10mayasur nedür bilmezler. Biz doğarduğ. Fadime abla göbegini keserdi. Götürürdi, bi avuç duz atardi tehnenin içine uşağı o duznan çimdürürdi. On ğün bir hefda duzunnan yeyhardi. O ğahduğdan sora yirmi ğün ğırg ğün, biz duzunnan yihirduğ uşağı. Sabun mabun yoğ. Ğırg ğünden sora sabun ğullanirduğ. Ama ğırg ğün duznan yihirduğ. Avucunnan duz atirduğ suyun içine haşlanmirdi.

15Gözleri yanmaz mıydı?

M.K: Yoğ, bişig olmirdi. Gözleri fırl fırlıdı. Ne göz arĝisi. Fadime abla, bi zamandan sora da kimden alışdıysa, rehmet canına olsun yata yata usanmasın, tuturdi uşahların gözüne limon sıhırdı. Emine'nin ğoş vurdi gözüne. Ben Emine'yi Bayburd'a götürdüm. Bayburt hęc fayda vërmedi. Bilsen ne olacaĝını ben Emine'yi 20götürmem Bayburd'a. Tāğ aldım Emine'yi İsdanbol'a çıĝartdım. İsdanbul'a götürdüm, doğdor dëdi ki sert yere gelmiş. Ben diyirem ki ğoç vurdi gözüne. Ğoçi da tanımirlar. Orda bi tenesi dëdi ki, bi doğdor dëdi ki ğoyunların buzaĝıları olur, boynuzları olur, ona ğoş dërler bizim orda. O ğariya annatdı. Ğari da abu harten bi ğari. Meer onnarın baş doğdoları. Onnar emeliyetde, girdim emeliyetħānanin içine. 25Doğdor... Neyse bağdılar, dëdim ki ben ğetmiyecem doğdori beklirem. Diriydim. Doğdora bağdurdum. Bi su vërdi, bi melhem vërdi. Geldim bi hafda sora Emine'nin gözleri ey oldi. İltıabı miltıabı kesildi. Ahan Emine eylendi. O sıra bu sıra Emine'nin gözünde bişe yoğ, Allah'ıma şükür.

Eskiden loğusa kadınlara bir şey yedirir miydiniz?

30M.K: Doğum eder etmez yağda yımırta ğırrarduğ tavaynan. Uşah doğdı, yeri dolacağ, ğuvvetli olacağ. Benim rehmetlik yengem varıdı, dayımın ğarısı, ben doğar doğmaz been ayranni çorba yapıdı. Dëdi, yesin ki ele alışsın. Ne bulsam oni yërdim. Biz beş, alti ğün yatirduğ. Ondan sora da bëlimizi baĝlirduğ, malımıza, davarımıza gidirdük. Yalağoz birer evde birer ğişıydük. Neydecesen bir süri çocuğun başında. 35Aşındiki gelinlere bağıram şaş mez ğalmışam. İki ğat, büzük büzük ğarılar. Tarliya

giderdük, pancar éderdük. Çamaşur yığılurdi. Yağmur yağacaydi ki gelecesen. Hem tandur yahacasan hem de ehmek büşürecesen. Éle çamaşur yıhardım ki kütür kütür. Şindi sıhmayi beceremirler.

Neyle yıkardınız çamaşırları?

40M.K: Bayaz sabunnan. Sabun da bulamirduh. Uşahları başlarında sirke olirdi arada bir. Rehmetlik benim çoh temizidi. Evelden banyo yoħdi. Tehnelernen évde yıhanirduh. Bi kova suyi ħarmutlirduh. Günüz yapdurmirdım uşahlari, aħşamınnan. Şindi de banyolara girirsen şarıl şarıl su, medek gibin çıhmirsan. Damda da çoh yıhanmışam. Damda yıhanirduh. Zanédirdük ki düyyaya yeni gelmişsen. Halbise **45**damda bi daa mayıs goħirsan. Herkez éleydi. Oni bulamiyan da varıdi. Éy gidi gızlar.

Düğünler nasıl olurdu. Şimdikinden farklı mıydı?

M.K: Ya tabi farħliydi. Ğıza giderdiler, bu ğızı gelürdüler baħardılar. Ğıza dèrdiler ki ğızı begenürdüler iki gün durur, döner gelürdüler. Gelürdüler düvürçülük **50**éderdiler. Ya vèürdi, ya gidin vaħıtı ikileyin bi daa gelürsüz. Biz de gene danısaħ bilüşek de bām ne diyeceyük. Vèürlerse saħal öpüşü éderdiler. Ğaħardılar odanın herifleri bütün birbirlerini öperdiler. Ğarılar da burda birbirlerine sarılirdılar. Giderdiler iki gün üş gün sora gelürdüler hazırlıħlı gelürse o saħal öpüşünde bi dene üzük taħardılar barmağına. Geçer giderdiler. Ondan sora gelür nişan éderdiler. Nişanı **55**da étdüğü sıra nası édirdiler. Baba évi bütün yemek çekerdı. Ayni düvürçi yemegi. O millet gelürdi yèrdiler, içerdiler, ħas güzel oynardılar geçer giderdiler. Hepsi de ona hediye gètürirdi. Şindi para taħırlar, kart taħırlar. O sıra üs baş gètürirdiler. Para vèren de olirdi. Yığılurdi bi sanduħ elbise. Ondan sora da cèhezini éderdi. Cèhezini goñşulara vèürdi, köwe dağıdurdi. Kimisi işleme işlirdi, çorap toħirdi ehdiyarlar. **60**Kimisi sipor toħirdi. Patık yoğudi éle. Ğızın anasi zati cesur olsa hepsini éderdi. Bi daa o ğızın baba évi yemek büşürdüler. Ğaynata évi de büşürür, baba évi de. Esgiden goş yollardılar. Ğoyun yollardılar, yiyecek yollardılar. Baba évi yemek büşürürdi. Düvürçi gelürdi, o gece orda yatardılar ğına aħşamında. Ğına aħşamı éderdiler, yèrdiler, içerdiler. Sabaħdan düvürçi köwe dağulurdi. O ğartin milleti kim **65**ağırliyacaħ? Baba évi, köyli iki dene gètürürdi, üş dene gètürürdi. Sıraynan gètürdüler. Sabaħdan ğafaltısını éder gelürdüler. Düğün oynardılar, türküynen, dèmeynen. E şindi éle deel. İki dene cız bız édirler. Bizim türkiyenen, iki denesi dèrdi

ikisine v r rdi. İki d rdi, ikisine v r rdi. O da durna gibi ses. Şimdi milletin sesi de yoĥ. Cen ze oldu mi aĥliyamirlar bilene. Bi tenesi diye diye aĥliyan da yoĥ. **70**Beceremirler ki aĥlamayi, aĥlasınlar. Yaĥsa da aĥliyamirlar. Esgiden de d g nler  leydi. Yemekler, o ĥızın tarafı ĥarci  ekerdı ĥına aĥşamında. D v rci gelir yatır. Şimdi  le deel. Şimdi gidirler logantalara. Suynan eti b Ő rirler, d kirler  n n. İsdersen y , isdersen y me.

Eskiden gelinlik giyniyor muydunuz?

75M.K: Sora sora vardı. Esgiden de par a alırdılar. Emb le elbise ĥas g zel beyaz elbise alırdılar. Varıdı g zel gelinlik varıdı. Bi tene beyaz baŐ rtiyi maŐ rtiyi duvaĥ  dirdiler, taĥırdılar  leydi. B le yoĥudi. B le  s baş yoĥudi. B le masraf yoĥudi. Bi gelin aŐındı bi eraziyi almadan  yd r. Ha bi gelin almıssan ha bi erazi  tmıssen. Altun alsa, bilez k alsa onnar ĥas. İrelisinde bi derd n v r rsen.  ul  aput. G yinme **80**bile g yinmirler. Yaĥırlar, n ydirler. Tandurlara atırlar. Şimdi yaĥırlar. Ben durır baĥıram Şaş ĥaran. Đız avuna yazuĥ, ĥız  tmeyin, ĥız ĥurban olum. G nde g n gelen iş. G nde o paraları v rirsiz. Allah size ezap v recek,  te d yyada. Esgiden ĥali da yoĥdi.

Tezg hta halı  rer miydiniz?

85M.K: Ben toĥumuŐam. Benim aŐındı var ĥalım, kilim var, ĥıb b s sene, elli sened r. Burda toĥınerdi. Benim anam, nenem, babam hep toĥurdular. Dezgahlari y re sererdiler. Şindikiler  sgekde. Y re  aĥardılar d rd dene ĥazuĥ. Bi dene bu başına bi dene bu başına. O ĥazuĥların başlarına germek i n daş ĥordular. Dem r lomlar vardı. O lomlarnan oni sıĥardılar. Ona ĥurci ĥaldururdular. Ben gine bil rem. **90**AŐındı benim uŐaĥlar oĥula ĥ tdiler de ikisine   ne k u k ĥasnaĥlarda onnara kilim toĥumuŐam.  orap toĥurduĥ. Ben bi teşi eĥramlıĥı egir rd m, ondan sora yatarıdım.  orap toĥıram, herifler gelmişler  ay i ecekler ben n ydim. Aldım teŐiyi, lambayı da  aĥmıŐuĥ ayni b le ĥaz lambası, ĥaz lambasının altında teşi egirirem, hay be hay. Sancılarım var.  Ő yumaĥı doldurdum. AŐındı benim teşilerim de var. Daa da **95**durırlar. Yirmi kelepden bi eĥram. Ben o ĥarten eĥram egirmişem ellere.

Satıyor muydun, eĥramları?

M.K: Yoĥ, satmırdım ki. Đızlara c hez. Un  uvalları vardı. N rde bulac n da torbayı da dolduracasan.  valliĥ egir rd k.  sd ni eĥram  derd k, yun  derd k. Altının

çöpünü de galın galın egirirdük yun éderdik. Gıl çuvali éderdik. Biz neler çekdik, ne 100yohsullar çekdik. Şindikiler nérde? Elişi bile tohumirlar.

Eskiden gösterilen saygıyla şimdiki arasında fark var mı sence, Medine teyze?

M.K: Aşindi nère gétsem bu bürügüm béle. Ezirgan'a gétim, ziyârete gétim. Benim bürügüm hêç ağzımdan inmedi. Ben aşindi mali gâtiram bürükli. Şindikiler sağızı alirlar, ağızlarında bi şüşürirler.

105Evet. Medine teyze, yünlerin doğal rengi zaten bellidir. Onları nasıl rengârenk hale getiriyordunuz?

M.K: Siyah, mor, boz. Ondan sora mor ki çoğ meħbulidi. Oni seçerdük ehram éderdik. Onun içinde ya boz olurdi, ya mor olurdi. Siyah varsa siyah, beyaz varsa süt beyazi. Benim aşindi dört beş dene ehramım var. Onnarı yapmağ için teşiynen yuni 110egirürdik. Ahan teşilerim. Bu da çatal. Egire egire nasıl lezzenmiş. Sümegi buna sararduğ. Abunnarın ğağartlarını da reħmetlik Musdafa dayi yapardi. Oni yaħiyacan, güzel gergüliyecen. Ne güzel yatağ örtüğü olur. Bir yerde taħnuğı var. Ben taħmamışam ama biri taħmış. Abu ipler, tohuma ipler hep abunnan egirmişem Rukiye. Abu teşilernen, abu ğudallarnan egirmişem.

METİN 19

Konuşan : Medine Kurtulmuş (66) , Hamide Kabadayı (43)

Okuma-yazma yok / var

Derleme Yeri : Pülürek / Yelpınar Köyü

Konu : Ramazan, yemekler

1 Ramazanlar, bayramlar nasıl olurdu, Medine teyze?

M.K: Valla, bayramlarımız ğasidi. Esgiden yohsulluğ vardi ama ezgertme de çoğ vardi, Rukiye'm. Ezgerdürdüler. Bi ğab yemek büşürse hep birini ezgerdürdüler. Otuz gün devatnan geçerci. Çağırnaynan geçerci. Terevide müşevére éderdiler. 5Bugün sen çağıracağsan, örtesi gün o çağıracağ. Ama şindi, yemekler dolir, siniler sıfıralar dolir da kim yiyir.

H.K: Evelden dolap yoħdi. Sulari taħ gözelerden gider gêtürürdük. Soyuħ sulari, ifdara yaħın. İfdara yaħın giderdük soyuħ soyuħ su ğavuşdururduħ. Ğarpuzlari tulumbaların sularına ğorduħ ki soyusun. İfdar sahatına gelsin yani ğavussun.

10Eskiden ne yemekler yapardınız, Medine teyze?

M.K: O zaman otuz ğün çifdeki ğünü tandur yaħacayuħ. Çörek bişürdük, ehmek büşürdük. Bu gece sevire ğaħacıyuħ. Bi ğüveç gendime pilavi èderdük. Ğomposdiynan, ğoşafınnan gendime pilavi èderdük. Bi ğüveç gendime pilavini o ğeçe yèrdük. Çocuħlar hep havas èderdi ki, o diyirdi beni ğaldur o diyirdi beni **15**ğaldur. Sabağa paylarını ayırırduħ, ğüveçte ğalirdi. Tutirdılar èvliye ğadar, öyle vaħdi aj ğalirdılar. Tutir oroşlarını bozirdılar. Bereğ èderdük. Her Ramazanda bereğimiz olurdi. Yoğurtli mantı, birez adami şişürir ama ğine isdiyen èdirdi. Devamli ziron sinide olirdi. On beş part erişde keserdük. Hem de makineynen deel. Elde keserdük biz saçaħ kimin èderdük. Saş teli ğibin asarduħ iplerden. Ğurudurduħ. **20**Oni bi daha gêtürür ğurudurduħ. Kimisi yaħir hon èdirdi. Ben avu baħcayı ekirem de Dünder behen ğızir. Nèydecesen ğartoli?

SÖZLÜK

aba (is.)	: Anne (7/225)
abèle (sf.-zf.)	: İşte böyle (15/130) <i>ambèle</i> (8/50, 4/95) <i>ebèle</i> (8/25, 2/115- 140) <i>embèle</i> (3/25) <i>émbèle</i> (3/15)
abu (sf.- zm.)	: İşte bu (6/65, 8/160, 15/20) <i>ambu</i> (4/15)
aburda (is.)	: İşte bura (6/210)
ac (sf.- zf.)	: Aç (11/35) <i>aj</i> (4/95, 6/45)
acab (zf.)	: Acaba (15/25) <i>acabaz</i> (15/90)
acabaz (zf.)	: bkz. acab
acuḥ (zf.)	: Azıcık (7/255) <i>āccuḥ</i> (12/75)
āccuḥ (zf.)	: bkz. acuḥ
açuḥ (sf.)	: Açık (10/50, 4/90)
ağabegi (is.)	: Ağabey (3/85) <i>āğbey</i> (9/20)
āğbey (is.)	: bkz. ağabegi
ağarti (is.)	Ağartı; süt, yoğurt, peynir, yağ, çökelek vb. yiyeceklerin ve içeceklerin tümü (2/45, 15/45)
ağaş (is.)	: Ağaç (6/225, 8/130)
ağrılıḥli (is.)	: Ağrılıklı, ağrıya sahip olma durumu (1/30)
aḥ- (f.)	: Ak- (8/205)
ahan (ed.)	: İşte; gösterme edatı (2/105, 7/225) <i>diya</i> (9/25) <i>işdi</i> (2/15)

	<i>işde</i> (1/45)
	<i>işdig</i> (16/220)
aħdar- (f.)	: Aktar-, bir şeyi başka bir yere veya kaba geçirme (8/5)
aħıl (is.)	: Akıl (2/170)
aħıri (is.)	: Sonuçta, sonuç olarak (6/260)
aħsi (sf.)	: Aksi (6/220)
aħur (is.)	: Ahır; büyükbaş hayvanların barınağı (4/5)
aj (sf.)	: bkz. ac
ajlh (is.)	: Açlık (2/20, 6/135)
alaf (is.)	: Çeşitli hayvan yemi (6/260)
alamiyon (is.)	: Alüminyum, element (10/15) <i>alimiyon</i> (8/230)
ālem (is.)	: Dünya, bütün herkes (3/60, 5/225)
alimiyon (is.)	: bkz. alamiyon
Alişlig (is.)	: Alişlik (7/160)
Allaa (is.)	: Allah'a (2/1-115)
Allasan (ün.)	: Allah aşkına, Allah'ı seversen (1/ 5)
alti (is.+sf.)	: Altı rakamı (2/5)
altun (is.)	: Altın (6/85)
ambēle (sf.+zf.)	: bkz. abēle
amice (is.)	: Amca (1/85) <i>emi</i> (6/5) <i>emice</i> (4/65)
ambu (sf.+zm.)	: bkz. abu
amoķ (?)	: ? (14/10)
ana (is.)	: Anne (1/75)
añadin (f.cüm.)	: Anladın mı? (1/25-55-65)
analih (is.)	: Analık; üvey anne (2/15)

anca (zf.)	: Yalnızca; olsa olsa, en çok; en erken (1/45) <i>ancaḥ</i> (2/60) <i>artuḥ</i> (1/115)
ancaḥ (zf.)	: bkz. anca
anna- (f.)	: Anla-, bir şeyi idrak etmek (2/ 60)
araziya (is.)	: Arazi (6/60) <i>erazi</i> (14/20-25)
erazi (is.)	: bkz. araziya
arḥadaş (is.)	: Arkadaş (1/110, 4/115)
artuḥ (zf.)	: bkz. anca
asger (is.)	: Asker (5/25)
assahdan (is.)	: Gerçekten, doğru (15/100) <i>assahdan</i> (4/1) <i>essahdan</i> (3/45)
assaddan (zf.)	: bkz. assahdan
aş- (f.)	: Aç-, bir şeyi kapalı durumdan açık hale getirmek (5/35-140)
aşci (is.)	: Aşçı (6/55)
aşgere (zf.)	: Aşikâr, görünen (6/235)
aşhana (sf.)	: İçinde tandırlığın -ekmek ve yemek pişirilen yer - da olduğu ev (8/190)
aşşağı (is.+sf.+zf.)	: Aşağı (3/25- 125) <i>aşşu</i> (1/5)
aşşu (zf.)	: bkz. aşşağı
Aşuġġa (is.)	: Demirözü ilçesinin bir köyü (2/5)
aşuḥ (is.)	: Aşık kemiğiyle oynanan bir oyun (17/50)
aşur- (f.)	: Geç-, geçir- (9/25)
aşuri (zf.)	: Aşırı, çok fazla (15/70)

aşurtmalı (is.)	: Bir yerden bir yere aşırma, fırlatma özelliğine sahip (10/1)
avu (sf.- zm.)	: İşte o (1/125, 2/1- 115, 10/70)
avuriya (zf.)	: İşte oraya (8/10, 2/95)
ayağgabi (is.)	: Ayakkabı (17/90)
ayaḥ / ayağ (is.)	: Ayak (1/60, 6/ 230)
ayam (is.)	: Hava (8/5)
āyle (is.)	: Aile (17/ 10)
ayle (zf.)	: bkz. эле

B

baam (is.)	: Babam (1/1-20)
babuḳo (is.)	: Bir tepsi hamuru pişirip ortasını oyduktan sonra içine ekmek doğrayıp üzerine sarımsaklı, soğanlı yağ dökülerek yenilen bir yemek (6/ 120)
baćaḥ (is.)	: Bacak (7/155)
baćı (is.)	: Kız kardeş (2/125)
bacıḳı (ünl.)	: Bacıcığım (14/20) <i>baciḳo</i> (14/140)
baciḳo (ünl.)	: bkz. bacıḳı
badıṣ (is.)	: Fasulye, bakla gibi sebzelerin ekildikten sonra çiçek açıp yeşillenmesi (7/220)
bağğal (is.)	: Bakkal (1/1)
bağarsuḥ (is.)	: Bağırsak (12/100)
bağlam (is.)	: Deste (7/230)
bāḥ (f.cüm.)	: Bakalım (1/ 75)
baḥ- (f.)	: Bak- (1/80)
baharın (zf.)	: İlbaharda (8/205)
baḥṣa (sf.+ed.)	: Başka (6/10, 2/70, 10/40)

	<i>başga</i> (8/ 75)
bağurli (is.+sf.)	: Bağkurlu (6/35)
Balağor (is.)	: Bayburt'ta bir köy ismi (5/235)
balduz (is.)	: Baldız (11/65)
bām (f.cüm.)	: Bakayım (14/15)
bar (is.)	: Halay (14/45)
bara (zf.)	: Bir ara (1/85)
barabar (zf.)	: Beraber (1/60, 9/10)
	<i>bereber</i> (5/1)
baraş (is.)	: Baraj (13/25)
barmağ (is.)	: Parmak (16/80)
basa bas (zf.)	: Gayretle (1/95)
basdur- (f.)	: Bastır- (1/110)
basdurma (is.)	: Pastırma (8/40)
başga (sf.+ed.)	: bkz. bağsa
bařęıř (is.)	: Başlık parası (8/75)
bayrağ (is.)	: Bayrak (5/15)
bazar (is.)	: Haftanın yedinci günü (7/225)
befāt (is.)	: Vefat, lm (16/15, 1/15)
beg böreği (is.)	: Bey böreği (9/30)
behen (zm.)	: Bana (2/1, 6/20)
bekci (is.)	: Beki (10/105)
bl (is.)	: Kreğe benzer bir bahçe aleti (2/85)
böle (sf.+zf.)	: Böyle (1/40-75, 8/5)
	<i>böle</i> (10/35- 105)
blkime (zf.)	: Belki (11/25)
belle (?)	: ? (7/50, 8/45)
bene (zm.)	: Bana 1/100

ber (is.)	: ? (15/20)
bereber (zf.+sf.)	: bkz. barabar
bereg (is.)	: Börek (19/15)
beyen- (f.)	: Beğenmek (6/55)
beygir (is.)	: At (1/100)
bi (is.+sf.+zf.)	: Bir (11/45)
bıcıriğ (sf.)	: Küçük boylu, ufak tefek (4/60)
bıldırçın (is.)	: Bıldırcın (7/110)
bılığ (sf.)	: Kısa boylu, ufak tefek (2/10)
biden (zf.)	: Birden (10/50)
bilye (is.)	: Misket (8/115)
birah- (f.)	: Bırakmak (1/45)
bireZ (zf.)	: Biraz (2/90)
biş- (f.)	: Biçmek (2/80, 4/145)
bişe (zf.)	: Bir şey (2/55-60)
bişig (is.)	: Pişik (18/15)
bit (is.)	: İnsan ve hayvanlarda asalak olarak yaşayan böcek (3/120)
bohce (is.)	: Bohça (3/130)
boyli (sf.)	: Uzun boylu (2/10)
boyuna (zf.)	: Sürekli olarak (8/235)
boz (is.+sf.)	: Buz, soğuk (1/80)
böle (zf.+sf.)	: bkz. bële
bölüg (is.)	: Askeri birlik (10/15)
böyü- (f.)	: Büyüme (2/50-105)
bögün (is.+zf.)	: Bugün (11/35-55) <i>böyün</i> (11/35)
böyüg (is.+ sf.)	: Büyük (2/135) <i>böyüh</i> (17/15)

	<i>böyük</i> (7/280)
böyüh (is.+sf.)	: bkz. böyüg
böyük (is.+sf.)	: bkz. böyüg
böyün (is.+zf.)	: bkz. bögün
buçuğ (sf.)	: Buçuk, yarım (6/50)
buğda (is.)	: Buğday (5/85, 9/40)
bulğur (is.)	: Bulgur (1/40, 2/25)
bud (is.)	: İnsan vücudunun kalça ile diz arasındaki kısmı (3/40)
buy- (f.)	: Soğuktan donmak (10/150)
bük- (f.)	: Bükmek, çevirmek, çorap örmek için yün bükmek, eğirmek (1/70)
bül- (f.)	: Bilmek (1/30-100)
bürük (is.)	: Peçe (1/95, 6/85)
büşür- (f.)	: Pişirmek (2/1-25)

C

camaat (is.)	: Cemaat (10/40)
camış/ camoş (is.)	: Erkek manda (6/1) <i>camış</i> (15/60)
camoş (is.)	: bkz. camış
can temir (is.)	: Halay çekilerek oynanan bir oyun. Can temir denilince eller yere vurulur. (14/40)
cécim (is.)	: Bir kilim çeşidi (14/45-50)
céhez (is.)	: Çeyiz (4/65, 8/75)
cerahat (is.)	: Yara, irin (6/65)
cır- (f.)	: Bir kumaşı el ile koparmak, kesmek (15/35)
cırık (is.)	: Koparılmış kumaş parçası (15/35)
cinğo (is.)	: Emaye ile kaplanmış kaplar için kullanılan isim (15/45)
cücük (is.)	: Bir şeyin küçüğü (6/165)

Ç

çağır- (f.)	: Çağırmaq, türkü söylemek (7/295, 3/10)
çağmağ (is.)	: Çakmak (5/15)
çalğa- (f.)	: Çalkalamak (5/135)
çalım (is.)	: Günün doğması (1/55)
çapa (is.)	: Toprağı işlemek için tahta çaplı kazı aracı (4/125)
çaput (is.)	: Eski bez parçası (7/260)
çar (is.)	: Kadınların örtünmek için kullandıkları siyah beyaz, kare desenli tek parçadan oluşan dikdörtgen kumaş (15/140)
çaydan (is.)	: Demlik, çaydanlık (8/80)
çeh- (f.)	: Çekmek (2/20)
çehe (is.)	: Çene (8/190)
çelüg (is.)	: Bir tahtanın başı oyulmak suretiyle, oyuncuların birbirini bu tahtayla vurmaya çalışarak oynadıkları bir oyun (4/145)
çeket (is.)	: ceket (5/185)
Çemçül (is.)	: Demirözü'ne bağlı bir köyün ismi (4/10)
çeşid (is.+sf.)	: Çeşit (17/15)
çetan /çeten (is.)	: Saman taşımaya yarayan üstü kapalı at arabası (5/135)
çığart- (f.)	: bkz. çığart-
çığna- (f.)	: Çiğnemek, ayakaltında ezmek (7/170)
çığır- (f.)	: Bağırmaq (9/25)
çılı- (f.)	: Çıkmak (4/115, 8/45)
çılıhart-/ çığart- (f.)	: Çıkartmaq (10/80, 5/35)
çig (is.)	: Yağ, çökelek yapmak için sağıldıktan sonra ekşimeye bırakılan süt (6/155)
çif (sf.)	: Çift (1/70)
çifcilik (is.)	: Çiftçilik (1/5)

çifdeki (sf.)	: İki günde bir (19/10, 15/90)
çimdik (sf.)	: Bir parça, çok az (9/45)
çimdür- (f.)	: Banyo ettirmek (14/105)
çim kes- (bf.)	: Çimleri kesip evlerin bacalarına dizmek (6/195)
çinik (is.)	: 1/8 ölçüsünde tahıl ölçmeye yarayan kap (9/25)
Çıralıh (is.)	: Çıralık; yer ismi (7/60)
çit (is.)	: Genelde yanları oyalı başörtüsü (8/75)
çobanlıh (is.)	: Çobanlık (1/110)
çocuuh/ çocuğ (is.)	: Çocuk (1/75-80)
çoğunna (zf.)	: Çoğunlukla (2/105)
çoh/çoğ (zf.-sf.)	: Çok (2/25-90, 1/55)
çonnan- (f.)	: Vücut eklemlerin rahat hareket ettirilememesi (9/25)
çorap (is.)	: Diz kapağına kadar yünden örülen çorap (8/15)
çöm (is.)	: Kışa hazırlık olarak yapılan pastırma, kavurma (8/40)
çubuh/çubuğ (is.)	: Çubuk; ağaç dalı, sopa (4/150)

D

daa (zf.)	: Daha, henüz (2/60)
dabağ (is.)	: Tabak (4/135)
daban (is.)	: Taban; ayak tabanı (6/45)
dabanca (is.)	: Tabanca (5/130)
dağ (is.)	: Şeker pancarının şeker yapılan kısmı (2/85)
dağga /değge (is.)	: Dakika (17/30, 8/50)
dağid- (f.)	: Dağıtmak (10/20)
dal- (f.)	: Aniden üzerine saldırmak (5/130)
dalda (is.)	: Gölgelek yer (8/200)
dalyan (sf.)	: Gösterişli, heybetli erkekler için kullanılan sözcük (4/60)
dam (is.)	: Büyükbaş hayvan barınağı (4/100)

darba (is.)	: Darbe, kötülük (11/50)
dart- (f.)	: Sendelemek (15/60)
daş (is.)	: Taş (6/140)
daşı- (f.)	: Taşımak (1/85)
dād (is.)	: Tat (15/95)
datli (sf.)	: Tatlı (14/1)
davar (is.)	: Koyun ve keçi sürüsü (2/45-105)
davarcıh (is.)	: Deriden yapılan heybe (5/70)
dāyfe (is.)	: Defa, kez, kere (7/1)
debert- (f.)	: Ateş közünü karıştırmak (8/130)
debbo (is.)	: Depo (9/25)
dēdiğodi (is.)	: Dedikodu (16/230)
deēl (is.)	: Değil (1/100)
	<i>dehel</i> (2/35, 3/110)
	<i>deil</i> (1/85)
	<i>deül</i> (1/30)
	<i>deyil</i> (6/40)
	<i>diil</i> (10/35)
deg (is.)	: Denk (1/80)
değge (is.)	: bkz. dağğa
degirmen (is.)	: bkz. deyirman
degül (is.)	: bkz. deel
dehel (is.)	: bkz. deel
deil (is.)	: bkz. deel
deül (is.)	: bkz. deel
deyil (is.)	: bkz. deel
deyirman (is.)	: Değirmen (14/25)
	<i>degirmen</i> (8/25)

	<i>deyirmen</i> (5/90)
deliks (is.)	: Gelinlere kına gecesinde yapılan bir tür oyun (3/90)
demlük (is.)	: Demlik (3/45)
demür (is.)	: Demir (3/120)
demürli (is.)	: Tahıl ölççeği (8/ 25)
den (is.)	: İşlenmiş buğday (2/90)
dene (is.)	: Tane (2/45, 7/235)
desde (is.)	: Yığın haline getirilmiş ekin (1/95)
desdek (is.)	: Destek (4/45)
deva (is.)	: Dava (10/25)
devat (is.)	: Davet (8/70)
dēy (zf.)	: Ta; bir şeyi zaman, uzaklık ve miktar bakımından belirten abartılı söz (7/295, 8/20)
deyerli (sf.)	: Değeri, kıymetli (5/105)
deyneg (is.)	: Değnek (3/130)
dēyiş- (f.)	: Değişmek; başka bir durum veya şekle girmek (5/145)
dezgāh (is.)	: Tezgah, mutfak tezgahı (1/20)
dırmıḡ (is.)	: Tırmık; eşilmiş toprağın üzerini düzeltmek ve üzerindeki çöpü ayıklamak için kullanılan çatala benzer bir ziraat aracı (4/130)
dıvana (sf.)	: Divane; delirmiş (6/160)
dib (is.)	: Dip; görünmeyen saklı yer (4/155)
did- (f.)	: Ayıklamak (6/25)
diğget (is.+ün.)	: Dikkat (6/70)
diğgetsizlik (is.)	: Dikkatsizlik (16/25)
dih (sf.)	: Dik; yüksek, tepeli konum (13/40)
diil (is.)	: bkz. deel
diya (ed.)	: bkz. aha

diyın (zf.)	: Diye (7/35)
diylen- (f.)	: Dinlenmek (8/65)
diyne- (f.)	: Dinlemek, işitmek (9/25)
doduğ (sf.)	: Cahil, bilgisiz (2/145)
doğdor / toğtor (is.)	: Doktor (1/100, 8/110)
doğuz (is.+sf.)	: Dokuz sayısı (3/1)
dolan- (f.)	: Dolaşmak, gezmek (7/270)
don (is.)	: Hava sıcaklığının sıfırın altına düşmesi (5/105)
dorğa- (f.)	: Doğramak (2/35)
dorği (is.+sf.+zf.+ed.)	: Doğru (11/5)
dög- (f.)	: Dövmek (4/85) <i>döy-</i> (4/40)
dögüş (is.)	: Dövme işi (3/30) <i>döyüş</i> (16/200)
döy- (f.)	: bkz. dög-
döymeç (is.)	: Tandırda pişen lavaş ekmeğine sıcağı sıcağına, içine tereyağı konularak yenilen yiyecek (3/65)
döyüş (is.)	: bkz. dögüş
dumatis (is.)	: Domates (4/135)
dur- (f.)	: Durmak, hizmet etmek (3/110)
dururkine (zf.)	: Durduğu zaman (8/10)
duz (is.)	: Tuz (3/60)
düğün (is.)	: Düğün (3/1) <i>düün</i> (2/10-130) <i>düyün</i> (4/10, 12/1)
dünēn (zf.)	: Dün (9/40)
düün (is.)	: bkz. düğün
düwürçi (is.)	: Dünürcü; kız görmeye gelen kimse (3/25)
düyün (is.)	: bkz. düğün

düz- (f.) : Dizmek (3/120)

düzüli (sf.) : Dizili (6/90)

E

ebbële (sf.+zf.) : bkz. ambële

ebdes (is.) : Abdest (6/155, 2/115)

ebële (sf.+zf.) : bkz. abële

ebem kömeci (is.) : Bitkisel tedavide kullanılan bir bitki (6/65)

eb ve ew (zf.) : Ev ev (2/60)

edet (is.) : Adet; gelenek ve görenek (6/95)

Ednan (is.) : Adnan (5/55)

eg- (f.) : Eğmek, bükme (6/30)

egir- (f.) : Yünü bükerek iplik haline getirmek (6/30)

eyir- (1/70)

egiş (is.) : Yün eğirmeye yarayan alet (8/130)

eħdiyarla- (f.) : İhtiyarlamak (5/170)

eħlahsızlıħ (is.) : Ahlaksızlık (4/80)

eħlet (is.) : Dağ armudu (9/40)

eħmek/ eħmeg (is.) : Ekmek (2/1-45)

ehram (is.) : İhram; kadınların örtünmek için kullandıkları yünden dokunan tek parça kumaş (4/10, 8/15)

eħreba (is.) : Akraba (8/70)

eħret (is.) : Ahiret (12/105)

ekël- (f.) : Büyüme (14/45)

ekin (is.) : Tarlaya ekilen bütün bitkilerin genel ismi (4/130)

ële (zf.+sf.+ünl.) : öyle (1/35, 8/15)

ëyle (2/55)

ayle (2/135, 15/80)

öle (10/115, 1/35)

eleğa (is.)	: Alaka, ilgi, bağ (3/90)
ellālem (zf.)	: Galiba, sanırsam (9/25) <i>ellām</i> (9/25) <i>zār</i> (9/25)
ellām (zf.)	: bkz. ellālem
ellimün kori (is.)	: Azar etmek için söylenen söz (9/25)
emehli (sf.)	: Emekli (17/10)
emeliyet (is.)	: Ameliyat (16/15)
emi (is.)	: bkz. amice
emice (is.)	: bkz. amice
emir (is.)	: Yemek ismi; emir dolması (3/20)
enteri (is.)	: Entari (9/25, 1/60)
epëyim (zf.)	: Epey, çok (10/120)
erazı (is.)	: bkz. araziya
ergi (is.+sf.+zf.)	: Eğri (6/240)
erişde (is.)	: Erişte (7/225)
erk (is.)	: İsteddiğini yaptırmak, sözünü geçirme durumu (11/35)
erük (is.)	: Erik (7/130)
erzaḥ (is.)	: Erzak (5/40)
Erzingan (is.)	: Erzincan (9/20)
Erzurum (is.)	: Erzurum (14/5)
esgerlig (is.)	: Askerlik (6/50)
esgiki (sf.)	: Eskiki (1/95, 130)
eşgere (zf.)	: bkz. aşgere
êşid- (f.)	: İştirmek (6/20-165)
etlig (is.)	: Etinden kıyma, kavurma yapmak için kesilen hayvan (8/35)
evel (sf.+zf.+ed.)	: Önce (7/75)
evelik (is.)	: Sarma yapmak için kullanılan bir bitki (14/70)

éver- (f.)	: Evlendirmek (1/15)
evlek (is.)	: Tarlayı sulamak için küçük kanalların oluşturduğu kısımlar (4/125)
éy (sf.+zf.)	: İyi (11/100)
ey (is.)	: Ev
éyce (sf.+ zf.)	: İyiye (8/215)
eyer (bağ.)	: Eğer (7/295)
eyir- (f.)	: bkz. egir-
éyla (sf.+zf.)	: bkz. éle
éyle (sf.+zf.)	: bkz. éle
eyle- (f.)	: Durdurmak, bekletmek (5/125-185)
éylen- (f.)	: İyileşmek (5/45)
eylence (is.)	: Eğlence (7/200)
Eyib (is.)	: Eyüp (5/165)
Eymür (is.)	: Demirözü ilçesine bağlı bir köy (1/15)
ezap (is.)	: Azap, ceza (18/80)
eze (is.)	: Teyze (6/70)
ezen (is.)	: Ezan (1/50, 8/115)
ezgerd- (f.)	Ağırlamak (7/55, 19/1)
Ezrāyil (is.)	: Azrail (5/225)

F

faprıka (is.)	: fabrika (16/50)
farhli (sf.)	: Farklı (18/45)
fāyız (is.)	: Faiz (1/20)
fısdan (is.)	: Elsibe (17/110)
felc / ferc (is.)	: Felç (6/225, 8/150)
fenik- (f.)	: Feryad etmek (14/100)
ferc (is.)	: bkz. Felc

fetir (is.)	: Mayasız ekmek (6/115)
findığ/fındıh (is.)	: Fındık (3/105)
firsant (is.)	: Uygun zaman ve durum (6/195)
fiçek/ fiçeg (is.)	: Genç kızların dilek tutmak için ağaca astıkları çiçek (4/120)
fig (is.)	: Hayvan yemi olarak yetiştirilen bitki (15/135)
fisge (is.)	: Küçük gaz lambası (1/65)
fors (is.)	: Gösterişlilik (3/125)
forumli (sf.)	: Hormonlu (9/25)
foturaf (is.)	: Fotoğraf (12/20)

G-Ğ-Ĝ-Ğ

ğab (is.)	: Kap, tencere (8/220)
ğaba (sf.)	: Kaba, sert (14/1)
ğabağ/ ğabağ (is.)	: Kabak (6/35, 6/10)
ğaburğa (is.)	: Kaburga (15/100)
ğaç- (f.)	: Kaçmak (2/125, 4/20)
ğadar (ed.)	: Kadar (1/60, 3/45)
	<i>ğadar</i> (8/150, 12/90)
	<i>ğadan</i> (15/65)
	<i>ğarten</i> (12/90)
	<i>ğartin</i> (11/55, 18/60)
	<i>ğeden</i> (2/110-125)
	<i>ğeder</i> (5/50)
	<i>ğedar</i> (5/50)
	<i>ğartan</i> (2/115)
	<i>ğarten</i> (7/260)
ğadar (ed.)	: bkz. ğadar
ğadan (ed.)	: bkz. ğadar

ġadun (is.)	: Kadın (7/105)
ġafa (is.)	: Kafa (2/70, 3/120)
ġaġa (is.)	: Kuruyemiş ve çikolatanın genel adı (2/55)
ġaġart (is.)	: Teşinin tepesinde bulunan demir halka (18/110)
ġaġ- (f.)	: Kalmak (1/115, 2/115)
ġain (f.cüm.)	: Kalkın (7/95)
ġal- (f.)	: Kalmak (1/35-105)
ġala (is.)	: Kale (7/60)
ġalaba (is.+sf.)	: Kalabalık (15/105)
ġalabaluġ (is.+sf.)	: Kalabalık (4/80)
ġalacoř (is.)	: Ekmeklerin üzerine mercimek sosu dökölerek yenilen yemek (14/35)
ġaladaġ (b.is.)	: Kale daġ (8/5)
ġalaġ (is.)	: Hayvan tezeklerinin üst üste dizilmesi (4/155)
ġalfa (is.)	: Kalfa (16/100)
ġan (is.)	: Kan (2/40)
ġanni (sf.)	: Taşın üzerine taş atmak suretiyle oynanan bir (8/110)
ġapaġ (is.)	: Kapak (11/50)
ġapart- (f.)	: Kapatmak (4/90)
ġapġara (zf.+sf.)	: Kapkara (9/40)
ġapi (is.)	: Kapı (1/50)
ġar (is.)	: Kar (2/165)
ġara (is.+sf.)	: Kara (2/170)
ġarar (is.)	: Karar, hüküm (10/40)
ġaral- (f.)	: Kararmak (8/105)
ġarannuġ (is.+sf.)	: Karanlık (7/270, 8/120)
ġarayařmaġ (is.)	: Demirözü ilçesine baġlı köy (5/215)
ġardař/ ġardeř (is.)	: Kardeş (1/75)

ğari (is.)	: Kadın (2/40-50)
ğarten/ ğartin (ed.)	: bkz. ğadar
ğarşı/ ğarşi (is.+zf.)	: Karşı (1/70, 3/25)
ğarışdur- (f.)	: Karıştırmak (2/100)
ğasnaḥ (is.)	: Kasnak (18/90)
ğaş (is.)	: Kaç? (1/115)
ğaşuḥ (is.)	: Kaşık (3/105, 4/135)
ğat- (f.)	: Katmak, birleştirmek (4/55)
ğatır (is.)	: Eşek (10/130)
ğati (sf.+zf.)	: Katı (3/90)
ğatiyan (zf.)	: Katiyen, asla (14/5)
ğavḡa (is.)	: Kavga (6/220)
ğayın (is.)	: Kayın (1/95)
ğayış (is.)	: Kayış (4/45, 17/55)
ğayıt (is.)	: Kayıt (10/35)
ğayna- (f.)	: Kaynamak (2/40)
ğaynana (is.)	: Kaynana, kayın valide (2/15)
ğaynata (is.)	: Kaynata, kayın peder (2/10)
Ğayseri (is.)	: Kayseri (5/110)
ğazaḥ (is.)	: Kazak (8/15)
ğazata (is.)	: Gazete (5/20)
ğazuḥ (is.)	: Bir şeyi sabitlemek için yere çakılan kalın odun (18/85)
ğebl / ğelb (is.)	: Kalp (6/75, 9/25)
ğeçene (zf.)	: Geçende (6/230)
ğeçerkene (zf.)	: Geçerken (1/85)
geçi (is.)	: Keçi (10/145)
ğed- (f.)	: Gitmek (1/25, 2/10)
ğeden (ed.)	: bkz. ğadar

ġeder (ed.)	: bkz. ġadar
ġeder (ed.)	: bkz. ġadar
ġehve / ġeyfe (is.)	: Kahve (8/105, 6/200)
ġej (sf.+zf.)	: Geç (4/80)
ġelb (is.)	: bkz. ġebl
ġelki (zf.)	: Aslında, gerçi (16/120)
ġelloş (is.)	: Buġdaya benzeyen deġince kıpkırmızı olan bir bitki (9/35)
ġem (is.)	: Öküzlerin sırtlarına baġlı buġday saplarını saman yapmaya yarayan eski bir ziraat aracı (1/100)
ġemük (is.)	: Kemik (17/75)
ġendi (zm.)	: Kendi; dönüşlülük zamiri (14/5)
ġendime (is.)	: Buġdayın deġirmende ezilip kabuġunun çıkması ve beyaz hale gelmesiyle oluşan tahıl (3/20, 4/95)
ġeő (is.)	: Genç (6/110)
ġerçeken- (f.)	: Gerçekleşmek (6/180)
ġerip (is.)	: Garip, kimsesiz (4/35)
ġesefe (is.)	: Erik ya da kayısıdan yapılan bir tatlı (7/130)
ġeő- (f.)	: Geçmek (1/40-85)
ġeőlik (is.)	: Gençlik (6/20)
ġeőmer (is.)	: Neőeli, gülen, soytarı kişi (13/1)
ġey- (f.)	: Giymek (6/85)
ġeyde (is.)	: Kaide, müzik (16/195)
ġeyfe (is.)	: bkz. ġehve
ġicefdi (is.)	: Tandırı eőelemek için kullanılan bir alet (8/120)
ġıl- (f.)	: Kılmak (2/115)
ġılık (is.)	: Koyun gübresi (3/95)
ġilt (is.)	: Uç, kenar (6/230)

ğına (is.)	: Kına (7/280)
ğındıra (is.)	: Yazın yetişen bir çayır otu (6/30)
ğır- (f.)	: Kırmak (4/85)
ğırh (is.+sf.)	: Kırk sayısı (6/105)
ğırhli (sf.)	: Kırk günü doldurmamış loğusa kadın ve çocuk (8/105)
ğırğ/ğırh (is.+sf.)	: Kırık, kırılmış olan (8/220)
ğırmızı (is.+sf.)	: Kırmızı (3/20)
ğıs (is.)	: Kız (2/40)
ğısğanma (is.)	: Kıskanma (4/85)
ğısmet (is.)	: Kısmet (3/70)
ğısrah (is.)	: Dişi at (15/15)
ğıssa (is.+sf.+zf.)	: Kısa (4/60)
ğıssalt- (f.)	: Kısaltmak (10/5)
ğıssır (sf.)	: Kısır, üreme imkanı olmayan canlı (2/140)
ğış (is.)	: Kış (8/ 200)
ğıtlıh (is.)	: Kıtlık (3/55)
ğıvam (is.)	: Kıvam (12/90)
ğıyefet (is.)	: Kıyafet (8/45)
ğız (is.)	: Kız (1/30)
ğızılbaş (is.)	: Yörede Kürtçe konuşan Alevi gruplar (8/180)
gibin (ed.+zf.)	: Gibi (7/85) <i>kibi</i> (10/105) <i>kimin</i> (7/120)
gine (zf.)	: Yine, gene (7/50)
gin (is.)	: Gün (14/10)
gişi (is.)	: Kişi (10/165)
gō (?)	: ? (5/170)
goca (is.)	: Koca, eş (2/10)

ğoç (is.)	: Koç (4/140)
ğod (is.)	: Bir tür tahıl ölçüsü (8/30)
ğol (is.)	: Kol (3/40)
ğolay (is.+ sf.+zf.)	: Kolay (6/145) <i>ğoley</i> (13/20)
ğoley (is.+ sf.+zf.)	: bkz. <i>ğolay</i>
ğolot (is.)	: İçsiz, uzunlamasına yapılan bir çörek (9/30)
ğolla- (f.)	: Dikkat etmek (16/145)
ğomşu (is.)	: Komşu (1/120)
ğonğoroş (is.)	: Dağlarda yetişen bir bitki (4/40)
ğoñ ğoñşi (is.)	: Konu komşu (14/95) <i>ğor ğoñşi</i> (3/15) <i>ğor ğomşi</i> (1/125)
ğoñşi/ ğoñşu (is.)	: Komşu (3/110, 1/45)
ğonuş- (f.)	: Konuşmak (2/40)
ğonuşuğ (is.)	: Konuşmak işi (9/25)
ğor (f.cüm.)	: Koyar (10/140)
ğor (is.)	: Mezar, ruh (4/85)
ğor ğoñşi (is.)	: bkz. <i>ğoñ ğoñşi</i>
ğorbağor (is.)	: Beddua içerikli söz, berbat olma durumu (4/20)
ğorğ- (f.)	: Korkmak (11/95)
ğorğud- (f.)	: Korkutmak (8/105)
ğorunğa (is.)	: Tarlada yetiştirilen bir çeşit hayvan yemi (17/30)
ğossalım (is.)	: Bir çeşit oyun (9/25)
ğoş- (f.)	: Araba sürmek (1/45)
ğoy- (f.)	: Koymak, bırakmak (1/85)
ğoyuk (is.)	: Oyuk (5/175)
ğöküs (is.)	: Göğüs (6/85)

göres- (f.)	: Özlemek (4/35)
görünüŖli (sf.)	: GösteriŖli (8/200)
göŖ- (f.)	: Bir yerden bir yere taŖınmak, göçmek (8/200)
göt- (f.)	: Götürmek (2/140)
gövi (is.)	: Güveyi; damat (6/95)
göze (is.)	: Su kaynağı, pınar (4/115)
ğubbe (is.)	: Kubbe (10/160)
ğudal (is.)	: Tahta çırpıcı (18/110)
ğudu (is.)	: Kova, kap (7/255)
ğudur- (f.)	: Kudurmak; yaramazlık yapmak (12/130)
ğukla- (f.)	: İnlemek (16/135)
ğul (is.)	: Kul (2/50)
ğulah (is.)	: Kulak; tencere vs. kulpu (4/145)
ğulpli (sf.)	: Kulplu (10/15)
ğum (is.)	: Kum (4/120)
ğumandan (is.)	: Kumandan (10/20)
ğumul (is.)	: Öbek, küme (8/5)
ğundul (is.+ sf.)	: Yuvarlak (15/130)
ğur- (f.)	: Kurmak (4/5)
Ğur'an (is.)	: Kur'an (10/90)
ğurebiye (is.)	: Kurabiye (3/20)
ğuri/ ğuru (is.+sf.)	: Kuru (6/125, 8/215)
ğurs (is.)	: Kurs (10/90)
ğurt (is.)	: Kurt (7/110)
ğurud- (f.)	: Kurutmak (5/80)
ğuruli (sf.)	: Kurulu (7/95)
ğuruŖ (is.)	: KuruŖ (6/35)

ğurut (is.)	: Süzülmüş yoğurdu elle yuvarlak hale getirerek kurutulmasıyla elde edilen yiyecek (9/25)
ğuşburni (is.)	: Kuşburnu (3/100)
ğuşluḥ (is.)	: Kuşluk; sabahla öğle arasındaki zaman dilimi (15/60)
ğuti (is.)	: Kutu (1/65)
ğuymaḥ (is.)	: Un, tereyağı ve peynir ile yapılan yemek (9/30)
ğuzi (is.)	: Kuzu (6/125)
guzzuklan- (f.)	: Kamburlaşmak (9/20)
güj (is.+sf.zf.)	: Güç, zor (1/60)
Gümüṣāne (is.)	: Gümüşhane (16/90)
günüz (is.+zf.)	: Gündüz (10/60)
güzelcemen (zf.)	: Güzelce (7/240)

H-Ḥ-Ḧ

hab/ heb (is.)	: Hap (2/75)
ḥabar / ḥeber (is.)	: Haber (1/75-90)
ḥaġġat (zf.)	: Hakikat (6/235)
ḥaġġedden (zf.)	: Hakikaten, gerçekten (6/245) <i>ḥeġġeten</i> (8/110)
ḥaḥsız (sf.)	: Haksız (10/40)
ḥāle (zf.)	: Hâlâ, şimdiye kadar (17/75)
ḥali (is.)	: Halı (8/85)
ḥama (zf.)	: Hemen (7/180)
Ḥamṣi (is.)	: Gümüşhane'nin bir köyü (9/25)
ḥamur (is.)	: Hamur (7/225)
ḥāne (is.)	: Ev (1/125)
ḥaniya (zf.)	: : Hani (2/160)
Ḥardıṣi (is.)	: Bayburt'un bir köy ismi (5/125)

harman (is.)	: Harman (12/30)
hartan (zf.)	: bkz. gadar
harten (zf.)	: bkz. gadar
has (is.+sf.+zf)	: İyi, güzel (2/130)
hasdalıhli (sf.)	: Hastalıklı (1/30)
hasudiye (is.)	: Şeker, un ve yağla pişirilen, kuymak kıvamında tatlı (9/30) <i>hasudiye</i> (3/10)
hasuta (is.)	: bkz. hasudiye
haşıl (is.)	: Buğdayın kabuklarını çıkardıktan sonra ince bulgur kararında öğütülmesi (9/30)
haşla- (f.)	: Haşlamak (4/120)
hatla- (f.)	: Atlamak (6/5)
havaslan- (f.)	: Heveslenmek, imrenmek (11/50)
havlu (is.)	: Antre, koridor (1/85)
havli (is.)	: Havlu (3/45)
Havnus (is.)	: Bayburt'un bir köyü (6/60)
hay be hay (zf.)	: Gayretle (18/90)
hêç / hês (zf.)	: Hiç (2/50, 8/105)
hefda (is.)	: Hafta (7/10)
heğgeten (zf.)	: bkz. hağgetten
Heğni (is.)	: Demirözü ilçesi köylerinden (8/175)
hekat / hekaye (is.)	: Hikaye (9/25, 7/65)
hekaye (is.)	: bkz. hekat
helbet (zf.)	: Elbette (6/100)
helek (is.)	: Helâk, bitkin duruma gelmiş olma (9/25)
helim (is.)	: Un ve suyu karıştırıp sıvı halde bazı yemeklerin içine dökmek için yapılan karışım (2/100)
heralki (zf.)	: Herhalde, galiba (11/80)

herfene (is.)	: Bir yerde toplanarak yemek, içmek, eğlenmek (4/115)
herif (is.)	: Adam (4/20)
herkej/ herkeş (zm)	: Herkes (7/10, 6/105)
herle (is.)	: Kavrulmuş undan yapılan çorba (9/30)
hers (is.)	: Sinir (8/135)
herse (is.)	: Buğday ve tavukla yapılan bir pilav (3/20)
hesde (is.)	: Hasta (4/25)
hesdehana (is.)	: Hastane (9/25)
hesir (is.)	: Çayırlarda yetişen cil adlı ottan örülen bir sergi (7/85)
hêş (zf.)	: bkz. hêç
heta (is.)	: Hata (5/220)
hetim (is.)	: Hatim; tamamlama, bitirme (14/65)
hetta (bağ.)	: Hatta, hem de (17/40)
hêyir (is.)	Hayır, iyilik, fayda (2/50)
hêyirli (sf.)	: Hayırlı, yararlı (2/125)
hılaf (is.)	: Yalan (4/30)
hırha (is.)	: Hırka (8/15)
hırhızlığ (is.)	: Hırsızlık (6/45)
hırtlıh (is.)	: Gırtlak (15/135)
hısım (is.)	: Hısım; akraba, gelin ya da damadın ailesi (14/100)
hışır (sf.)	: Dolu olma durumu (9/25)
hıyar (is.)	: Salatalık (14/130)
hızek (is.)	: Kızak (10/65)
hızekci (is.)	: Kızakçı (15/100)
hicret (is.)	: Hicret (10/120)
hiyet (is.)	: Heyet (10/155)
holtikle- (f.)	: Fırlatmak (8/170)
hon / hün (is.)	: Tarladaki zahireyi tepelemek, bir yere yığmak (15/45, 15/35)

honi (is.)	: Huni (6/145)
horun (is.)	: Biçildikten sonra deste halinde kurutulmuş ot (9/1)
höllüg (is.)	: Bebeklerin altına konulan sıcak toprak (18/1)
hörmet (is.)	: Hürmet (5/190)
hulesa (zf.)	: Hülâsa, kısacası (10/40)
hususî (sf.+zf.)	: Husûsî, özel olarak (6/95)
huşgi (is.)	: Tezeğin altında kalan küçük parçalar, ahırda hayvanların altına dökülen büyükbaş ve küçükbaş hayvan dışkısı (3/95)
hürs (is.)	: Güç, kuvvet, takat (1/25)
hüsnü niyet (is.)	: İyi niyet (10/20)

İ

irğat (is.)	: Tarım işçisi (15/40)
işih (is.)	: Işık, aydınlık (1/65)
işihla- (f.)	: Aydınlanmak (1/80)
içci (is.)	: İşçi (7/40)
idâre (is.)	: İdare; tutum, çekip çevirme (5/90)
ifah (sf.)	: Ufak (5/50)
igirme/ igirmi (is.+sf.)	: Yirmi (7/100, 8/25)
igit (is.)	: Yiğit (2/50)
ihlevi (is.)	: Oklava (9/30)
iltiab (is.)	: İltihap (16/ 130)
imtân (is.)	: İmtihan (16/50)
inanş (is.)	: İnanç (6/215)
ine / iyne (is.)	: İğne (8/90, 14/65)
insaniyetli (sf.)	: İnsanlığı olan (8/ 200)
ireli (is.+sf.)	: İleri (6/100)
irehmetlig (is.)	: Rahmetlik (9/20)

irih- (f.)	: İrkilmek, birden korkmak (14/95)
iri (sf.)	: Normalden daha büyük (18/1)
irizgar (is.)	: bkz. irüzger
irüzger (is.)	: Rüzgar (8/10) <i>irizgar</i> (6/175)
iş- (f.)	: İçmek (5/135)
isde- (f.)	: İstemek (4/125)
işdi / işde (ed.)	: bkz. aha
işdig (ed.)	: bkz. aha
İşhinsor (is.)	: Demirözü ilçesi köylerinden (5/110)
iştima (is.)	: İçtima; askerın silahlı bir şekilde toplanması (10/5)
itür- (f.)	: Yitirmek (6/180)
izuhur (is.)	: Ortaya çıkma (6/75)
iv- (f.)	: Taramak (8/165)

K

kağırd (is.)	: Kağıt (15/1)
kağıl- (f.)	: Saplanmak, batıp çıkmak (2/165)
kağılı (sf.)	: Batırılmış, takılmış (4/135)
kardaş (is.)	: Kardeş (1/ 75)
kart (is.)	: Çeyrek altın (10/60)
kartel / kartol (is.)	: Patates (9/25) <i>kartol</i> (15/20)
kartol (is.)	: bkz. kartol
kebristan (is.)	: Kabristan (14/110)
kehriz (is.)	: Banyo yapmak için kullanılan tekne (9/20)
kelem (is.)	: Lahana (2/95)
kelep (is.)	: Büyük iplik çilesi (18/95)

kem (is.)	: Otu bağlamak için ottan yapılan halat (4/140)
kenger (is.+sf.)	: Zayıf, güçsüz (15/135)
kèren (is.)	: Kere, defa (16/135)
kerme (is.)	: Yakacak olarak kullanılan koyun gübresi (16/220)
kete (is.)	: Bir tür çörek (3/15)
kéyvanı/ kéyveni (is.)	: Güzel yemekler yapan aşçı kadın, evi idare idare eden kadın (2/80, 7/125)
kındır (is.)	: Yuvarlak (8/185)
kıır (is.)	: Piknik (4/115)
kıırman (is.)	: Evin tavanının tahtadan iç içe geçmiş bir şekilde yapılmış şekli (12/90)
Ƙısanta (is.)	: Demirözü ilçesi (5/110)
Ƙıs pıs (is.)	: Dedikodu (15/120)
Ƙıtla- (f.)	: Isırmak (3/40)
kibi (ed.+zf.)	: bkz. gıbin
kimin (ed.+zf.)	: bkz. gıbin
ƘoƘ (is.)	: Bir şeyin sapı, kökü (8/115)
Ƙonserme (is.)	: Konserve (13/20)
Ƙor (sf.)	: Kör (9/25)
Ƙordele (is.)	: Kurdele (8/50)
Ƙor gòmşı (is.)	: bkz. goñ goñşı
Ƙolanyağ (is.)	: Kolonya (1/65)
Ƙom (is.)	: Bir köy ismi (10/55)
köç / köş (is.)	: Göç (15/75)
köf (is.)	: Köy (7/90) <i>köw</i> (7/120)
körmen (is.)	: Yeşil soğana benzer bir bitki (9/35)
körpü (is.)	: Köprü (10/25)
köw (is.)	: bkz. köf

köw be köw (is.)	: Köy köy (9/25)
köp- (f.)	: Kabarmak (7/140)
köş (is.)	: bkz. köç
kuçuk (is.+sf.)	: Küçük (2/10)
kunt (is.)	: Yuvarlanmış hamur parçaları (12/50)
kuçuğuken (zf.)	: Küçükken (9/10)
kurun (is.)	: Büyükbaş ve küçükbaş hayvanların su içtikleri geniş ve derin, içi oyuk taş (9/25)
kut (is.)	: Bacakların ağrıdan dolayı tutulması (2/50)
kütah (is.)	: Adamak, feda etmek (15/80)
kutla- (f.)	: Hamuru parçalara bölüp yuvarlamak (12/50)
kuzun (is.)	: Kışın yemek için etlerin tuzlanıp soğuk yerde saklaması (8/225)
külfet (is.)	: Evdeki nüfus (1/110)
külür (is.)	: Bir bitki (3/60)
künde (zf.)	: Her gün (2/20)
küsbe (is.)	: Şeker pancarının kabuklarını öğüterek yapılan hayvan yemi (8/220)
küşne (is.)	: Hayvan yemi olarak kullanılan bir bitki (2/80)

L

lašana (is.)	: Lahana (2/35)
lasdik (is.)	: Lastik; naylondan yapılan ayakkabı (5/5)
lavaş (is.)	: Tandırda yapılan ince açma ekmek (3/15)
lavuğ (is.)	: Ölüye söylenen ağıt (15/125)
leçek (is.)	: Gelinlerin başlarına örtülen beyaz örtü (9/25)
legen/ leyen (is.)	: Leğen (3/45, 12/85)
lezetli (sf.)	: Lezzetli (8/220)
loganta (is.)	: Lokanta (18/70)

loḥsa (is.)	: Loğusa (3/10)
lom (is.)	: Kilim dokurken iplerin oturması için vurmaya yarayan alet (18/85)
lopluḡ (is.)	: Bir çeşit oyun (17/50)
lor (is.)	: Çökelek (12/70)
lōbet (is.)	: Nöbet (17/80)

M

macara (is.)	: Macera (16/ 200)
maçir (is.)	: Göçmen (7/165)
madımaḡ (is.)	: Yemeği de yapılan bir çeşit bitki (9/35)
māfol- (b.f.)	: Mahvolmak (4/15)
maḡat (is.)	: Büyük sedir (4/55)
mahabbetlük (is.)	: Muhabbet (1/130)
maḡannet (sf.)	: Alçak, küçük düşme (11/50)
maḡaḡḡak (sf.+zf.)	: Muhakkak, kesinlikle (6/205)
mal (is.)	: Büyükbaş hayvan (11/15)
maḡsi (is.)	: Etek (14/120)
māmele (is.)	: Muamele, muayene (16/140)
manfaat (is.)	: Menfaat, çıkar (14/25)
manti (is.)	: Manti (2/35)
massa (is.)	: Masa (16/110)
mayıs (is.)	: Büyükbaş hayvan dışkısı (18/45)
meçe (zf.)	: Bu zamana kadar (6/1)
meer / megem (baḡ.)	: Meğer (18/20, 10/50)
meḡbul (sf.)	: Makbul (18/105)
meḡdep (is.)	: Mektep (8/165)
meḡdup/mekdip (is.)	: Mektup (4/30, 12/140)
mehendis (is.)	: Mühendis (12/40)

mehlābe (is.)	: Mahalle (14/100)
mehle (is.)	: Mahalle (1/115)
mehli (is.)	: Vakti (15/50)
mèjbur (sf.)	: Mecbur, zorunlu (8/85) <i>mèjbūri</i> (1/15)
Mèjbura (is.)	: Mecbure, kadın adı (4/45)
mèjbūri (sf.)	: bkz. mejbur
meḳām (is.)	: makam (5/150)
mekdip (is.)	: bkz. mehdup
mekük (is.)	: Mekik, oya yapmada kullanılan bir araç (8/90)
Memet (is.)	: Mehmet (2/10)
meni (is.)	: Mani (6/165)
menşür (sf.)	: Meşhur (12/45)
merali (sf.)	: Yaralı, acılı (6/165)
merek (is.)	: Samanın, hayvan yemlerinin ve yakacağın (tezek) konulduğu yer (7/75)
mesd (sf.)	: Sarhoş (5/140)
mesele (ed.)	: Mesela (10/130)
mesel (is.)	: Masal (12/125)
mesrūf (is.)	: Masraf (1/115)
meşebe (is.)	: Maşrapa (7/185)
Mevlāne (is.)	: Mevlana (10/75)
mezer (is.)	: Mezar (15/110)
mıḥat (is.)	: Mukayyet (2/140)
mıḥdar (is.)	: Muhtar (10/20)
mıḥdarlıḥ (is.)	: Muhtarlık (10/20)
mibārek (sf.)	: Mübarek (5/165)
minder (is.)	: Minder (8/210)
misal (is.)	: Misal; örnek (1/115)

mitil (is.)	: Yorgamn kılıfı (8/210)
mobilye (is.)	: Mobilya (8/ 85)
morel (is.)	: Moral (15/90)
motor (is.)	: Traktör (6/25)
möhör (is.)	: Mühür (17/35)
muğedderat (is.)	: Kader (14/5)
muḥabbetlig (is.)	: Muhabbet (1/130)
müçürüm (sf.)	: İşini halledemeyen kişi (4/55)
mühlet (is.)	: Mühlet (7/225)
mümkürlük (is.)	: Nankörlük (15/65)
mürecât (is.)	: Müracaat (10/25)
müşevère (is.)	: Danışma (19/1)
mütāyit (is.)	: Müteahhit (12/40)

N

naçar (sf.)	: Çaresiz (7/150)
naḥır (is.)	: Hayvan otlatma işi (16/230)
nārır (f.cüm.)	: Ne arır; ne arıyor? (2/25)
nas (is.)	: İnsan (7/50)
nası / nasi (zf.)	: Nasıl? (6/65, 1/65)
nasi (zf.)	: bkz. nası
neçe (zf.)	: Nice, bu vakte kadar (4/100)
neh (ünl.)	: Ne (2/40)
nem (f. cüm.)	: Ne bileyim? (3/100)
nenni (is.)	: Ninni (2/65)
nerdivan (is.)	: Merdiven (15/135)
nevol- (f.)	Ne olmak (1/90)
néyêt- (f.)	: Ne etmek (2/85)

noħsan (is.+sf.) : Noksan (8/80)

nutuħ (is.) : Nutuk (14/115)

O

oba (is.) : Oba, köy yerleşimi (1/80)

Ohran (is.) : Orhan (16/120)

oħu- / oħi- (f.) : Okumak (5/55, 2/115)

ola (ünl.) : Hey anlamında bir ünlem sözcüğü (1/75)

oluħ (is.) : Oluk (2/40)

oporlo (is.) : Hoparlör (6/105)

oraħ (is.) : Orak; hilal şeklinde ekin biçmeye yarayan alet (1/95)

oralıħ (is.) : Gaile, zihni düşünce (16/95)

ordi (is.) : Ordu (10/100)

oroc / oroş (is.) : Oruç (11/60, 19/15)

oroş (is.) : bkz. oroc

ortaħcılıħ (is.) : Ortak olma durumu (6/260)

ortancıl (sf.) : Ortanca (13/5)

otlaħ (is.) : Hayvan otlatılan yer (10/40)

otobis (is.) : Otobüs (4/10)

oyali (sf.) : Kenarına oya yapılmış (8/80)

oyun (is.) : Öğün; kez, defa (1/115)

Ö

ögey (sf.) : Üvey (16/90)

öle (zf.+ ünl.) : bkz. èle

öli (is.) : Ölü (2/80)

öreme (is.) : Yatay (7/90)

örtesi (sf.) : Ertesi (19/5)

örtüli (sf.)	: Örtülü (8/185)
Ösgürüş (is.)	: Demirözü ilçesine bağlı bir köy (11/1)
öwle / öyle (is.)	: Öğlen, gün ortası (1/50, 4/90) <i>öyle</i> (7/1-50, 15/40)
öyle (is.)	: bkz. övle
öyden (zf.)	: Önden (3/75)
öyren- (f.)	: Öğrenmek (5/5)
öyred- (f.)	: Öğretmek (3/105)
öyretmen (is.)	: Öğretmen (8/110)

P

pağaç (is.)	: Bir tür çörek (8/95)
pağah (is.)	: Arpa ve buğdayın parçalarının içine küspe katılarak oluşturulan hayvan yemi (8/220)
pağla (is.)	: Bakla, fasulye (9/30)
pağlava (is.)	: bkz. paklava
pahar (is.)	: Çeşme (5/200)
paharlan- (is.)	: Temizlenmek, banyo etmek (9/20)
paħır (is.)	: Bakır (8/140)
pağlava (is.)	: Baklava (8/95) <i>pağlava</i> (9/30)
pancar (is.)	: Şeker pancarı (2/5)
pantol (is.)	: Pantolon (5/65)
pardiso (is.)	: Pardösü (13/45)
parhaç (is.)	: Bakraç (9/20)
part (is.)	: Birkaç bağlık ot, bunun sayısı yerine göre değişir, mesela 30 bağ bir part yapar. (4/130)
paşaport (is.)	: Pasaport (16/85)

paDadez (is.)	: Patates (7/85) <i>pātdes</i> (12/40)
pātdes (is.)	: bkz. paDadez
patik (is.)	: Aşık kemiğine kadar örülen bir tür çorap (8/15)
patos (is.)	: Buğday ve arpanın saplarını saman etme işi (1/100)
pazi / pezi (is.)	: Şeker pancarının yapraklarının sapları (12/65, 3/20)
peçeklen- (f.)	: Tohumlaşmak (6/175)
peka (is.)	: Odalarda tahtadan oturmaya yarayan yüksek yer (12/155)
Pekesi (is.)	: Demirözü ilçesi köylerinden (10/55)
pelit (is.)	: Meşe ağacı (6/40)
peşgir (is.)	: Havlu (8/70)
peşkeş (is.)	: Çeyizi görülmeye giderken geline götürülen hediyeler (3/80)
peştembal (is.)	: Göğüs altından bağlanan uzun önlük (14/120)
pezi (is.)	: bkz. pazi
pıraḥ- (f.)	: Bırakmak (16/210)
pırti (is.)	: Kumaş (8/40)
pırtık (is.)	: Küçük parça (4/20)
piçağ (is.)	: Bıçak (12/65)
pin (is.)	: Kümes (16/225)
pire (is.)	: İnsanın ve bazı hayvanın kanını emen sıçrayan küçük böcek (6/135)
pirinş (is.)	: Pirinç (2/30)
poles (is.)	: Polis (14/65)
poncut- (f.)	: Caydırmak, hevesini kaçırmak (15/130)
porselin (is.)	: Porselen (8/75)
poten (is.)	: Potin (6/45)
Pülürek (is.)	: Demirözü ilçesi köylerinden (5/210)

puşi (is.) : Gelin başına örtülen örtü (3/20)

R

rahatlıh (is.) : Rahatlık (6/2)

ramuḳ (is.) : Römork (7/75)

rava (sf.) : Reva (2/1)

rehli (sf.) : Renkli (14/55)

reşber (is.) : Tarım işçisi; rençper (6/255)

ruhi (is.) : Rükû (6/155)

S

sāb / saḥāb (is.) : Sahip (12/135, 1/25)

sabaḥ/sabağ (is.) : Sabah (1/50)

sabağaçm (zf.) : Sabaha kadar (7/25)

saçi (is.) : Kına gecesinde geline götürülen hediye (8/75)

Sadaḥ (is.) : Erzincan'ın köylerinden birinin ismi (1/55)

sade (zf.) : Sadece (7/105)

sağduş (is.) : Sağdıç (8/75)

sağın (is.) : Sağılan küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar (11/15)

sağız (is.) : Sakız (18/100)

sağlıh (is.) : Sağlık (2/30)

saḥāb (is.) : bkz. sāb

saḥalöp- (is.) : Söz kesilirken orda bulunanların sırayla birbirine sarılmaları (18/50)

sahat (is.) : Saat (12/55)

saḥla- (f.) : Saklamak, hayvan beslemek (16/220)

saḥın (ünl.) : Sakın (6/220)

saj (is.) : Sac (4/105)

sal- (f.)	: Genelde pilav yapımı için kullanılan bir sözcük. Mesela, pilav saldım. (7/205)
salahana (is.)	: Dengesiz (8/135)
Samson (is.)	: Samsun (7/190)
sancah (is.)	: Sancak (2/60)
sanduh (is.)	: Sandık (8/90)
sansar (is.)	: Postları değerli etçil bir hayvan (7/235)
sarbaş (is.)	: Sarıbaş adında bir bitki (3/65)
sari (sf.)	: Sarı (8/50)
sarmusaḥli (sf.)	: Sarımsaklı (4/110)
sarpa- (f.)	: İletmek, yönlendirmek (6/240)
saş (is.)	: Saç (6/135)
seccede (is.)	: Seccade (14/50)
sedeg (zf.)	: Sadece (4/5)
sēb (is.)	: bkz. sehpe
seferberlig (is.)	: Seferberlik (1/85)
segird- (f.)	: Hemen koşmak (2/55)
sehpe / sēb (is.)	: Sebep (7/230, 13/25)
sehen / sene (zm.)	: Sana (7/225, 10/130)
seh̄sen (sf.)	: Seksen (3/55)
seki (is.)	: Oturmaya yarayan yüksekçe tahta (9/25)
sene (zm.)	: bkz. sehen
sep- (f.)	: Serpmek (10/70)
sergü (is.)	: Yere sermek için ya da bazı eşyaların üzerini kapatmak için kullanılan sergi (8/160)
set (is.)	: Mutfak tezgahı (9/25)
sewür (is.)	: Sahur (6/190)
seyir (is.)	: Gidiş, yürüyüş, ilerleyiş (4/70)

seyran (is.)	: Gezinme (3/70)
sıcaḥ (sf. +is.)	: Sıcak (2/105)
sıfat (is.)	: İnsan yüzü (16/65)
sıfra / sufra (is.)	: Sofra (12/50, 1/120)
sıḥinti (is.)	: Sıkıntı (2/20)
şıḳorta (is.)	: Sigorta (16/185)
sıḳsaray (is.)	: Bir çeşit halay oyunu (14/40)
sız- (f.)	: Süzmek (8/225)
sin- (f.)	: Gizlenmek (8/120)
sini (is.)	: Yerde yemek yenilen ayaklı tepsi; bir yemek ismi (4/80, 9/30)
sipor (is.)	: Dizin yarısına kadar örülen çorap (8/15)
sirke (is.)	: Saç ve yün gibi şeylerde yaşayan asalak, böcek (6/135)
siv- (f.)	: Bükmek (4/140)
soña / sora (zf.+ed.)	: Sonra (7/55, 16/100)
sonuṣ (is.)	: Sonuç (16/160)
sora (zf.+ed.)	: bkz. soña
soun (zf.)	: Bari, hiç değilse (7/295)
soyma (is.)	: Kayısı (3/105)
soyuḥ (is.+ sf.+zf)	: Soğuk (2/105)
soyuḥa (sf.)	: Hastalıklı, sıkıntı verici (7/235)
sögürd (is.)	: Sögüt (5/170)
Sögürtli (is)	: Sögütlü, yer ismi (7/200)
söh- (f.)	: Sökmek (7/35)
söhbət (is.)	: Sohbet (1/130)
sufra (is.)	: bkz. sofras
sücük (is.)	: Peynir ya da yoğurt suyu (12/75)
süd (is.)	: Süt (6/155)
südüg (is.)	: İdrar 18/5

sümeğ (is.)	: Taranarak yuvarlak hale getirilen yün (18/110)
süpürd- (f.)	: Kovalamak (3/130)
sür- (f.)	: Devam etmek, öğrenim görmek (10/10)
sütlaş (is.)	: Sütlaç (3/100)
sütligen (is.)	: İçinden süt çıkan bir bitki (16/225)

Ş

şahba (is.)	: Şapka (16/170)
şahne (is.)	: Devlet görevlisi (10/135)
şemşiye (is.)	: Şemsiye (16/160)
şıhırtım (is.)	: Şıkırdama sonucunda çıkan ses (8/65)
şiforluğ (is.)	: Şoförlük (17/5)
şikâat (is.)	: Şikâyet (2/150)
şilte (is.)	: Yüksek yer yastığı (15/70)
şilve (is.)	: Şive (3/30)
şindi (zf.)	: Şimdi (15/50)
şindiki (sf.)	: Şimdiki (1/45)
şiş- (f.)	: Kibirleşmek, kendini beğenmek (14/125)
şivan (is.)	: Üzüntü, feryat (15/120)
şoför (is.)	: Şoför (17/5)
şöle (zf.)	: Şöyle (10/75)
şurt (is.)	: Tandırın kenarları (15/85)

T

tabuğla- (f.)	: Sersemlemek (15/60)
tabla (is.)	: Tepsi (7/245)
tafsiye (is.)	: Tavsiye (16/145)
tağ / te (zf.)	: Ta (4/135, 13/15)

taḥ- (f.)	: Takmak (8/10)
taḥda (is.)	: Tahta (2/20)
taḥım (is.)	: Takım (6/1)
taḥınuḥ (is.)	: Takılmış (18/110)
taḥsı (is.)	: Taksi (17/95)
tahsilder (is.)	: Tahsildar (10/145)
talaş (is.)	: Dert, sıkıntı (11/85)
talim (is.)	: Eğitim, alıştırma (8/145)
tandur (is.)	: İçinde ekmek, yemek pişirilen yere gömülü büyük toprak çan (8/125)
tapi / tapı (is.)	: Tapu (10/135, 10/90)
tapul (is.)	: Biçilmiş ot ya da ekin bağlamı (9/1)
tarumar (sf.)	: Dağılmak, perişan olmak (4/80)
taşğınlıḥ (is.)	: Taşkınlık (16/200)
tayuh (is.)	: Tavuk (16/115)
te (zf.)	: bkz. taḥ
tec (is.)	: Yığılmış buğday (8/5)
teḥne (is.)	: Tekne (2/20)
teḥral / tekral (zf.)	: Tekrar (4/110)
telābe (is.)	: Talebe (5/1)
temamla- (f.)	: Tamamlamak, bitirmek (10/40)
tene (is.)	: Tane (2/5)
tepelig (is.)	: Gelinlerin başlarına örttükleri süslü başlık (6/95)
tereg (is.)	: Terek (8/190)
terevi (is.)	: Teravih (14/10)
tès/ tēz (zf.)	: Hemen, çabuk (1/1)
tesbi (is.)	: Tepsi (8/140)
teşi (is.)	: Yün eğirmeye yarayan tahta gereç (18/90)

teşdi (is.)	: Tahta leğen (3/115)
tēy (zf.)	: bkz. dēy
tēz (zf.)	: bkz. tēs
tezek (is.)	: Büyükbaş hayvan gübresinden yapılan yakacak (8/210)
tırpan (is.)	: Ekin biçen alet (16/105)
tıssıh (is.)	: Duman (15/85)
tihme (is.)	: Dikilmiş ağaç (9/40)
tik- (f.)	: Dikmek (6/85)
tikil- (f.)	: Dikilmek (3/40)
tirevire (is.)	: Bir tür kumaş (8/55)
tiv (is.)	: Tüy, huy (5/170)
toḥ (sf.)	: Tok, doymuş (6/45)
toḥat (is.)	: Tokat (6/20)
toḥdor/ toḥtor (is.)	: Doktor (8/110, 12/135)
toḥli / toḥlu (is.)	: Erkek buzağı (17/70)
toḥu- (f.)	: Dokumak (1/70)
topuḥ (is.)	: Topuk (1/60)
tosun (is.)	: Danalıktan çıkmış boğa (7/235)
toy (is.)	: Bir tür kuş (7/110)
tök- (f.)	: Dökmek (2/100)
törelı (sf.)	: Doğru dürüst (4/55)
Tufa (is.)	: Kutsal sayılan bir yerin adı (6/215)
tump / tup (is.)	: Tarlanın topraktan yüksekçe olan kısmı (7/230, 7/165)
tükan (is.)	: Dükkan (8/40)
türki (is.)	: Türkü (7/145)
türli (is.+sf.)	: Türlü; çeşitli sebzelerden yapılan yemek (2/75, 16/75)
tütünlük (is.)	: Tandır yakarken giyilen kıyafet (14/120)

U

ufağ/ ufağ (sf.)	: Ufak, küçük (1/85)
ufahlıh (is.)	: Ufaklık (16/20)
ufala- (f.)	: Kırarak, ezerek küçük parçalara bölmek (7/260)
uğur (is.)	: Sırt (15/65)
umuz (is.)	: Omuz (15/5)
usda (is.)	: Usta (10/165)
usul (is.)	: Usul, yöntem (7/55)
uşah (is.)	: Uşak; çocuk (8/15)
uzah (sf.)	: Uzak (4/155)

Ü

ügüd- / ügün- (f.)	: Öğütmek, öğünmek (5/85, 8/25)
ügün- (f.)	: bkz. ügüd-
ürek (is.)	: Yürek (6/170)
üsd (is.)	: Üst (2/160)
üsgek (is.+sf.)	: Yüksek (3/125)
üş (is.+sf.)	: Üç (2/15)
üz (is.)	: Yüz (1/80)
üzük (is.)	: Yüzük (10/60)

V

vaht (is.)	: Vakit (18/50)
vah (is.)	: Vallahi (1/5)
verne (is.)	: Bir çeşit yemek (9/30)
vesayit (is.)	: Vesait (8/100)
wör- (f.)	: Vermek (8/75)
vurğun (is.)	: Birisini vurma işi, vurgun (10/55)

Y

Ya Rabbi (ünl.)	: Ya Rabbi; ey Rabbim (2/60)
yaba (is.)	: Samanı savurmak için kullanılan bir gereç (5/85)
yaḥ- (f.)	: Yakmak (6/230)
yaḥala- (f.)	: Yakalamak (4/145)
yahnı (is.)	: Sade veya sebzeli et yemeği (1/40)
yalağoz (sf.+ zf.)	: Yalnız (15/25) <i>yalñiz</i> (1/35) <i>yalōz</i> (1/15)
yalançi (is.+sf.)	: Yalancı (12/55)
yahnız (bağ.+sf.+zf.)	: bkz. yalağoz
yalōz (bağ.+sf. +zf.)	: bkz. yalōz
Yanbaḥsa (is.)	: Demirözü ilçesi köylerinden (5/155)
yannış (is.+sf.+zf.)	: Yanlış (17/55)
yassaḥ (is.+sf.)	: Yasak (11/10)
yassi (sf.)	: Yassı; yayvan, düz (8/115)
yataḥ (is.)	: Yataḥ (4/65)
yatalaḥ (sf.)	: Yatıya kalan misafir (8/95)
yav (ün.)	: Ya (10/5)
yayḥa- / yeyḥa- (f.)	: Yıkamak (5/70) <i>yu-</i> (3/115)
yayuğ / yayuh (is.)	: Yayık (11/80, 4/95)
yazı / yazi (is.)	: Düz yer, ova (3/60, 9/5)
yazuḥ (is.)	: Yazık, günah (9/1)
yékleş- (f.)	: Paylaşmak, bölüşmek (1/110)
yemliḥ (is.)	: Yemlik (3/60)
yèniş (zf.)	: Aşağı (9/20)
yéssir (is.)	: Esir (10/100)

yét- (f.)	: Yetişmek, ulaşmak (5/45)
yeyha- (f.)	: bkz. yayha-
yığ- (f.)	: Biriktirmek (4/100)
yımırta (is.)	: Yumurta (3/10)
yimmi (is.+sf.)	: Yirmi sayısı (10/5)
yin- (f.)	: İnme (5/15)
yoğ / yoğ (is.)	: Yok (1/85, 6/70)
yoğluğ (is.)	: Yokluk (5/50)
yoğsul (sf.)	: Yoksul (10/40)
yoğsulluğ (is.)	: Yoksulluk (2/20)
yol- (f.)	: Koparmak (2/85)
yolçi (is.)	: Yolcu (16/110)
yonca (is.)	: Bir tür bitki (16/225)
yon kesme (is.)	: ? (14/50)
yödür- (f.)	: Yedirmek (1/115)
yön / yun (is.)	: Yün (1/60, 1/65)
yöwmiye (is.)	: Yevmiye (5/95)
yu- (f.)	: bkz. yayha-
yuha (is.)	: Yufka (7/135)
yuğari (is.+sf.+zf.)	: Yukarı (1/5)
yumruğ (is.)	: Yumruk (4/35)
yun (is.)	: bkz. yön
yuvarlağ (sf.)	: Yuvarlak (5/50)

Z

zahra (is.)	: Buğday (8/5)
zār (zf.)	: bkz. ellālem
zağar (is.)	: Huni, yağ ve gaz boşaltmak için kullanılan gereç (1/65)

zan- (f.)	: Sanmak (6/5)
zatan (zf.)	: Zaten (2/135)
	<i>zatin</i> (1/45)
	<i>zateg</i> (3/115)
	<i>zeten</i> (12/85)
zateg (zf.)	: bkz. zatan
zatin (zf.)	: bkz. zatan
zātü'l- cem (is.)	: Zatülcenp hastalığı (15/15)
zebze (is.)	: Sebze (1/45)
zehmeri (is.)	: Kara kış (15/100)
zerār (is.)	: Zarar (2/155)
zerzevat (is.)	: Yiyecek (14/100)
zeten (zf.)	: bkz. zatan
zırhli (is.+sf.)	: Zırhlı (10/1)
zıtlan- (f.)	: Hoşlanmamak, sevmemek (15/140)
ziron (is.)	: Yufkadan sarılarak yapılan bir yemek (15/120)

KAYNAKÇA

- Acar, Turgut: **Gümüşhane ve Yöresi Halk Ağzları**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doçentlik Tezi, Erzurum, 1989
- Adalı, Oya: Türkiye Türkçesinde Biçim Birimler, TDK Yay., Ankara, 1979
- Akar, Ali: “Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunlar II”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume**, 4/8 Fall, 2008, 218-224., (Çevrimiçi) <http://www.turkish-studies.net/dergi>, 15 Eylül 2013.
- Alptekin, M.Yavuz: “Bayburt’ta Bir Sosyal Bütünleşme Örneği: Demirözü’nün Demografik, Ekonomik, Etnik, Sosyal Yapısı”, **Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, sayı: 6, 2009, s.113-160.
- Banguoğlu, Tahsin: **Türkçenin Grameri**, TDK Yay., Ankara, 2007
- Başdaş, Cahit: “Türkiye Türkçesinde Aslı Uzunluk Belirtileri”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume** 2/2 Spring 2007: 89-101, (Çevrimiçi) <http://www.turkish-studies.net/dergi>, 10 Ocak 2014.
- Bölgesel Göstergeler TRA 1 Erzurum, Erzincan, Bayburt**, TÜİK Yay., Ankara, 2010
- Bulut, Serdar: “Türkiye Türkçesi Ağzları Üzerine Çalışma Yapılmayan İl ve İlçeler”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume** 8/1 Winter 2013: 129-149., (Çevrimiçi) <http://www.turkishstudies.net/dergi>
- Buran, A.-Alkaya E.: **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Akçağ Yay., Ankara, 2012
- Büyükkaş, Ali: “Türkiye Türkçesi Ağız Sözlükleri Üzerine Bir Deneme”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume** 4/4 Summer 2009: 184-195., (Çevrimiçi) <http://www.turkishstudies.net/dergi>
- Çelebi, Leyla: **Seyahatname**, II/II c., YKY Yay., İstanbul, 2005

- Delice, İbrahim: “Anadolu ve Rumeli Ağızları Metinlerinde Kullanılan Seslerin Transkripsiyonu Meselesi”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, I/1995: 119-131.
- Demiray, Erdinç: “Ağız Araştırmalarında Transkripsiyon İşaretlerinin Farklı Kullanılması Sorunu”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/6 Fall 2008**: 119-211., (Çevrimiçi) <http://www.turkishstudies.net/dergi>
- Dizdaroğlu, Hikmet: **Tümce Bilgisi**, TDK Yay., Ankara, 1976
- Ercilasun, Ahmet B.: **Kars İli Ağızları-Ses Bilgisi**, TDK Yay., Ankara, 2002
- Ergin, Muharrem: **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yay., İstanbul, 2007
- Esen, Hüseyin: **Bayburt**, Bayburt Kaymakamlığı Yay., Bayburt, 1986
- Gemalmaz, Efrasiyap: **Erzurum İli Ağızları**, TDK Yay., Ankara, 1995
- Gider, Veysel: **Bayburt Sancağı Salnamesi**, (y.y), Bayburt, 1887
- Gülensoy, T.-Alkaya E.: **Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası**, Akçağ Yay., Ankara, 2011
- Gülensoy, Tuncer: “**Türk Fonetik Transkripsiyonu Üzerine**”, *Türkoloji Dergisi*, VIII/1979: 169-190.
- Gündoğdu, Hamza: “Bayburt’ta Kültürel Mirasın Korunması ve Yaşatılması”, **10. Yılında Bayburt Vilayeti Sempozyumu (17-19 Temmuz 1999)**, Ankara, 2002:227.
- Günşen, Ahmet: **Kırşehir ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ankara, 2000
- Hüseyin Nazım Paşa: “Ermeni Olayları Tarihi”, **Başbakanlık Devlet Arşivi Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı**, c. II, Ankara, 1993
- İbni Batuta: **Büyük Dünya Seyahatnamesi**, Çev: Mümin Çevik, Yeni Şafak Kültür Armağanı, İstanbul, ‘t.y
- İnbaşı, Mehmet: “Bayburt Sancağı (1242 Tarihli Avarız Defterlerine Göre)”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2006, C.VII, s.77-94.

İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara, C.V, 1992: 225-230.

- Kahveci,A.-Üçüncüoğlu Abdullah.G.: **Kadimden Cumhuriyete Gümüşhane-Bayburt Halkları ve Yer Adları**, Torul Kültür ve Turizm Derneği Yay., Erzurum, 2005
- Karahan, Leyla: **Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması**, TDK Yay., Ankara, 1996
- : **Türkçede Söz Dizimi**, Akçağ Yay., Ankara, 2013
- : **Bayburt Kanunnamesi**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990
- Kıran, Z.-Kıran, A.: **Dilbilime Giriş**, Seçkin Yay., Ankara, 2006
- Koç, Nurettin: **Yeni Dilbilgisi**, İnkılap Yay., İstanbul, 1996
- Korkmaz, Zeynep: **Güney-Batı Anadolu Ağzları-Ses Bilgisi**, TDK Yay., Ankara, 1956
- Kuran, Ercüment: “Ermeni Meselesinin Milleletlerarası Boyutu”, (ed.Hasan Celal Güzel), **Osmanlıdan Günümüze Ermeni Sorunu**, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2000
- Miroğlu, İsmet: **XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı**, Bayburt Kültür ve Dayanışma Derneği Yay., İstanbul, 1975
- Olçay, Selahaddin: **Erzurum Ağızı**, TDK Yay., Ankara, 1995
- Önder, Mehmet: **Şehirden Şehire Anadolu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1995
- Özger, Yusuf: **XIX. Yüzyılda Bayburt Sosyo-Ekonomik İdari ve Demografik Yapı**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2008
- : **Temettüat Defterlerine Göre Bayburt ve Köylerinin Sosyal ve Ekonomik Durumu**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih A.B.D., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2001
- : **1985 Bayburt Ermeni Ayaklanmaları**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2007
- Özkan, M.-Sevinçli, V.: **Türkiye Türkçesi Söz Dizimi**, Akademik Kitaplar Yay., İstanbul, 2013
- Polattimur, İsmail H.: **Birinci Dünya Harbinde Osmanlı-Rus Muharebeleri ve Bayburt Ermeni Ayaklanmaları**, Bayburt

Üniversitesi yay., Bayburt, 2012

Polo, Marco: **Seyahatname**, (y.h: Filiz Dokuman), Tercüman 1001 Temel Eser, I c., İstanbul, 1990

Sağır, Mukim: **Erzincan ve Yöresi Ağzları**, TDK Yay., Ankara, 1995

Sakaoğlu, Saim: **Bayburtlu Zihni**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988

Sami, Şemsettin: **Kâmûsu'l-Alâm**, Kaşgar Neşriyat, C.II, Ankara, 1996

San, Sabri Özcan: **Gümüşhane Kültür Araştırmaları ve Yöre Ağzları**, Kültür ve Turizm bakanlığı Yay., Ankara, 1990

Seçilmiş Göstergelerle Bayburt 2012, TUIK Yay., Ankara, 2013

TDK Güncel Sözlük (A-Z), (Çevrimiçi) <http://www.tdk.gov.tr>, 2 Şubat2014.

Tarama Sözlüğü (A-Z), (Çevrimiçi) <http://www.tdk.gov.tr>, 13 Ekim 2013

Tekin, Talat: **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995

Turan, Fikret: “Türkçede Zarflar Üzerine”, **Dursun Yıldırım Armağanı**, TDV yay., Ankara, 1988: 301-306.

-----: “Osmanlı Ağız Araştırmalarında Amaçlar, Kaynaklar ve Problemler”, **Türkbilim Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, 2002/4: 125-135.

-----: “Söz Dizimi”, **XVI-XIX. Yüzyıllar Türk Dili**, Anadolu Üniversitesi AÖF Yay., Eskişehir, 2012, s. 108-125.

Türkçe Sözlük, TDK Yay., Ankara, 2009

Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü (A-Z), (Çevrimiçi) <http://tdk.gov.tr>, 13 Ekim 2013

Uygarlıkların Beşiği Bayburt, Bayburt Valiliği İl Turizm Müdürlüğü Yayınları, Bayburt, 1997

Ünsal, Veli: **Eskiçağda Çoruh Havzası**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış doktora tezi, Erzurum, 2006

Üstünova, Kerime: **Türkiye Türkçesi Ad İşletimi (Biçim Bilgisi)**, Kesit

Yay., İstanbul, 2008